

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

KAFKA’NIN “DİE VERWANDLUNG” ADLI ÖYKÜSÜNÜN ARA DİLDEN ÇEVİRİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Derya SARIŞIK

Doktora Tezi

Ankara, 2020

KAFKA'NIN "DİE VERWANDLUNG" ADLI ÖYKÜSÜNÜN ARA DİLDEN ÇEVİRİ
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Derya SARIŞIK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2020

TEŞEKKÜR

Lisans döneminden itibaren öğrencisi olduğum için kendimi çok şanslı saydığım, derslerinde aldığım notları kıymetli bir hazine gibi muhafaza ettiğim, meslek hayatım boyunca örnek alacağım, gerek tez konusu seçiminde gerek doktora sürecinde her zaman değerli fikirleriyle bana yol gösteren, son derece titizlikle ve özenle her fırsatta tezimle ilgilenen saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Musa Yaşar Sağlam'a yürekten teşekkür ederim.

Her tez izleme komitesinde görüşleriyle tezin oluşumuna katkıda bulunan Sayın Prof.Dr. Mehmet Osman Toklu, Sayın Prof. Dr. Dursun Zengin, Sayın Doç.Dr. Erkan Zengin ve Sayın Doç Dr. Mutlu Er'e teşekkürlerimi sunarım. Alanındaki uzmanlığı ve değerli görüşleriyle tezimi önemli noktalarda yönlendiren Sayın Prof. Dr. İsmail İşcen'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Sayın Doç Dr. Meltem Ekti başta olmak üzere Hacettepe Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü tüm akademik personeline on beş yıllık öğrencilik hayatım süresince gösterdikleri emeklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

Tezimin kritik noktalarında deneyimlerini ve bilgilerini benimle paylaştığı için saygıdeğer yazar ve çevirmen Sabri Gürses'e teşekkürü bir borç bilirim.

İngilizce alanında uzun yıllar deneyimli, uzman olan Öğr. Gör. Nuriye Değirmenci Uysal'a tezime katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Alanında derin bilgilere sahip olan Türkçe öğretmeni Emel Mazlum'a tezime katkıda bulunduğu için çok teşekkür ederim.

Hepsinin ismini sayamadığım, bu zorlu süreçte manevi destekleriyle yanımda olan tüm dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Bugünlere gelmemde çok emeği olan, maddi manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme minnettarım. Aklıma takılan her soruda kendisine başvurduğum İngilizce öğretmeni ablam Dilek Mazlum'a çok teşekkür ederim.

Ayrıca Ankara'ya her geldiğimde bana her konuda yardımcı olan eşimin ailesine ve öz ablam gibi gördüğüm Sevgi Metin'e çok teşekkür ederim.

Uzun ve yoğun doktora çalışması süresince her zaman yanımda olan eşim Özgür Sarışık'a teşekkür eder, henüz dört yaşında olan kızımın vaktinden çaldığım tüm zamanlar için kendisinden özür dilerim.

ÖZET

SARIŞIK, Derya. *Kafka'nın "Die Verwandlung" Adlı Öyküsünün Ara Dilden Çeviri Bağlamında Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Ankara, 2020.

Bu çalışmada "Ara Dilden Çeviri" olgusu konu edilmiş ve uygulamalı örnek düzleminde betimleyici bir yaklaşımla ara dilden çevirinin etkisi tartışmaya açılmıştır. Bu bağlamda Kafka'nın "Die Verwandlung" adlı öyküsünün Mehmet Harmancı tarafından aracı bir dil üzerinden yapıldığı düşünülen Türkçe çevirisi, kaynak metin olarak kullanıldığı belirlenen İngilizce çevirisi ve Kamuran Şipal tarafından yapılan doğrudan çeviri betimsel çeviri araştırmaları ışığında karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu amaçla öncelikle çeviri süreci öncesi normların neler olduğu, bir başka ifadeyle ilgili çevirmenlerin çeviri anlayışlarını belirleyen norm ve kısıtlamalar, çeviri öncesi yapılan çalışmalar, çeviri stratejileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. İncelemede ilgili öyküyü Almancadan İngilizceye çeviren Willa ve Edwin Muir çiftinin çeviri kararlarının ara dil çevirmenini etkileyip etkilemediği ya da söz konusu çeviri kararlarının ara dil çevirmeninin işini mi güçleştirdiği yoksa metni çözümlemede fayda mı sağladığı sorgulanmıştır. Çeviri karşılaştırmaları sonucunda elde edilen veriler "Devingen Dil Kullanımı Bakımından Ara Dilden Çeviri", "Eklemeler" ve "Çıkarmalar" olmak üzere üç ana başlık altında çeşitli çeviri kuramlarından faydalanılarak çoğulcu bir yaklaşımla yorumlanmaya çalışılmıştır. Eser analizlerinde özellikle Gideon Toury tarafından geliştirilen "Betimleyici Çeviri Araştırmaları" yönteminden ve Eugene Albert Nida'nın "eşdeğer etki" kavramına dair görüşlerinden faydalanılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Çeviri, Edebi Çeviri, Ara Dilden Çeviri

ZUSAMMENFASSUNG

SARIŞIK, Derya. *Die Analyse von Kafkas Erzählung "die Verwandlung" hinsichtlich der Zweitübersetzung, Dissertation, Ankara, 2020.*

Diese Arbeit befasst sich mit dem Phänomen der Zweitübersetzung. In diesem Rahmen wurde die Zweitübersetzung der Erzählung von Franz Kafka "Die Verwandlung" ausführlich untersucht. In Betracht der deskriptiven Translationswissenschaft wurde die Zweitübersetzung von Mehmet Harmancı mit der englischen Übersetzung, die als Ausgangstext verwendet werden soll, und mit der direkten Übersetzung von Kamuran Şipal kontrastiv verglichen. Zu diesem Zweck wurde zuerst versucht die Präliminarnormen aufzuzeigen. In der Studie liegt der Schwerpunkt nicht auf dem Unterschied zwischen den türkischen Übersetzungen, sondern auf dem Einfluss der englischen Übersetzung als Brückensprache. Es wurde die Frage gestellt, ob die Übersetzungsentscheidungen des Ehepaares Willa und Edwin Muir, die die Erzählung vom Deutschen ins Englische übersetzt haben, den Übersetzer der Zwischensprache beeinflusst haben. Die exzerpierten Stellen wurden unter den Titeln "Zweitübersetzung im Hinblick auf den dynamischen Sprachgebrauch", "Wörter / Sätze, die zur Übersetzungen hinzugefügt wurden und sich nicht in der Originalsprache befinden" und "Wörter / Sätze, die bei der Übersetzungen nicht übersetzt wurden detailliert analysiert. Bei der Analyse der Arbeit wurden insbesondere das Normenkonzept von Gideon Toury benutzt und im Bezug auf die "dynamische Äquivalenz" von Eugene Albert Nida wurde die so genannte wirkungstreue Übersetzung beachtet, womit eine Gleichwertigkeit von Ziel- und Ausgangstext hinsichtlich gleichwertiger "kommunikative Wirkung" gemeint ist.

Schlüsselwörter

Übersetzung, Literarische Übersetzung, Zweitübersetzung.

ABSTRACT

SARIŞIK, Derya. *The Analyse of Kafka's Story "Die Verwandlung" in the Context of the Secondary Translation*. PhD Thesis, Ankara, 2020.

The secondary translation, also called indirect translation was the subject of this study. Within this framework, the secondary translation of Franz Kafka's story "The Metamorphosis" by Mehmet Harmancı was compared in a descriptive approach with the English translation made by Willa and Edwin Muir and the direct translation made by Kamuran Şipal. For this purpose, first of all, which Preliminary norms are effective in translations was tried to be revealed. In the analysis, it was examined whether the English translator's decisions affect the secondary translation or not. In this context, the related quotes from the story were evaluated and classified under the titles of "translation from secondary translation in terms of dynamic language usage", "the words / sentences that were added to the translation, which were not included in the original language", "the words / sentences that were not translated or skipped". In the analysis of the work were especially benefited from The "Descriptive Translation Studies" method developed by Gideon Toury and from the views of Eugene Albert Nida on the concept of "equivalent effect".

Keywords

Translation, literary translation, secondary translation

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ZUSAMMENFASSUNG	vi
İÇİNDEKİLER	vii
 GİRİŞ	 1
1.EDEBİ ÇEVİRİ VE ÇEVİRMEN	
1.1. EDEBİ ÇEVİRİ GENEL SORUNSALI	10
1.2. ÇEVİRMENİN EDEBİ ÇEVİRİDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	13
1.3. ÇEVİRMENİN GÖREVİ VE İŞLEVİ	15
1.4. ÇEVİRMENİN ELEŞTİRİLMESİ	18
 2. ARA DİLDEN ÇEVİRİ SORUNSALI	
2.1. “ARA DİLDEN ÇEVİRİ”NİN TANIMI	19
2.2. ARA DİLDEN ÇEVİRİ YAPILMASININ NEDENLERİ	22
2.3. ARA DİLDEN ÇEVİRİ SORUNSALI	25
2.4. ÖZGÜN DİLİ BİLMEYEN ARA DİLDEN ÇEVİRİ YAPMANIN GÜÇLÜKLERİ	30
2.5. DOĞRUDAN ÇEVİRİ VE ARA DİLDEN ÇEVİRİ KARŞILAŞTIRMASI	32

2.6. TÜRKİYE'DE VE ALMANYA'DA ARA DİLDEN ÇEVİRİNİN YERİ	37
2.7. ARA DİLDEN ÇEVİRİ KAPSAMINDA BAZI ÖNERİLER	40
3. YAZINSAL METİNLERDE EŞDEĞERLİK SORUNSALI	45
3.1.ÇEVİRİDE KAYIPLAR	57
4. ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ	
4.1. ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ NASIL YAPILMALIDIR? /ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİNİN NASIL YAPILMASI GEREKTİĞİNE DAİR FARKLI SÖYLEMLER	65
4.1.1. Katharina Reiss	66
4.1.2. Anton Popoviç	67
4.1.3. Werner Koller	69
4.1.4. Grzymisch-Arbogast	71
4.1.5. Wolfram Wills	72
4.1.6. Van den Broeck	73
4.1.7. Margret Ammann	74
4.1.8. Gideon Toury	74
4.1.9. Wolfgang Albrecht	76
4.1.10. Akşit Göktürk	77
4.1.11. Tahsin Aktaş	78
4.1.12. Faruk Yücel	80
4.1.13. Muharrem Tosun	80
5. FRANZ KAFKA ÜZERİNE	
5.1. KAFKA'NIN HAYATI	82

5.2. KAFKA’NIN YAZARLIĞI VE ÜSLUBU	84
5.3. KAFKA’NIN YAPITLARI.....	92
5.3.1. Yapıtlarında Ele Alınan Konular.....	94
5.3.2. Yapıtlarındaki Ortak Noktalar.....	98
 6. İNCELENEN ESER VE ÇEVİRMENLERİ	
6.1. “DİE VERWANDLUNG” ADLI ÖYKÜNÜN ÖZETİ.....	102
6.2. WİLLA VE EDWİN MUİR ÇİFTİNİN BİYOGRAFİLERİ.....	103
6.3. MEHMET HARMANCI’NIN BİYOGRAFİSİ.....	104
6.4. KAMURAN ŞİPAL’İN BİYOGRAFİSİ.....	104
 7. ESER ANALİZİ	
7.1. SÜREÇ ÖNCESİ ÇEVİRİ NORMLARI.....	106
7.2. DEVİNGEN DİL KULLANIMI BAKIMINDAN ARA DİLDEN ÇEVİRİ	111
7.3. EKLEMELER.....	185
7.4. ÇIKARMALAR.....	198
 SONUÇ.....	213
KAYNAKÇA.....	223
 EK 1. ORJİNALLİK RAPORU	
EK 2. ETİK KURUL / KOMİSYON İZNİ YA DA MUAFİYET FORMU	

GİRİŞ

Çeviri etkinliklerinin geçmişinin dillerin tarihi kadar eski zamanlara dayandığı bilinmektedir. Türkçeye yapılan çevirilerin tarihine baktığımızda ise, 9. yüzyıla kadar gittiğini görürüz. Uygur Türkleri bu tarihlerde bazı metinleri Türkçeye çevirtmişlerdir. Selçuklular Döneminde felsefi, dini, bilimsel ve edebi yapıtlar Türkçeye aktarılmıştır. Bu aktarımlar Arapça, Farsça ve Yunanca bilen bilim adamları tarafından yapılmıştır. Osmanlı Döneminde çoğunlukla dini metinlerin çevirileri yoğunluk kazanır. Lale devrinde kurumsallık kazanan çeviri etkinlikleri edebi eserlerin yanı sıra kültürel ve bilimsel eserlerin çevirilerini de kapsar. Cumhuriyet Döneminde Latin harflerinin kabulü ile çeviri çalışmaları hız kazanır ve Eski Yunan Edebiyatından, Fransız Edebiyatından, Rus edebiyatından, Latin Edebiyatından eserler çevrilir. Tanzimat döneminde temelleri atılan-“Çeviri Büroları”, “Çeviri Odaları”, “Çeviri Cemiyetleri” ve “Çeviri Heyetleri” kurulmuştur-resmi kurumların ve çalışmaların Cumhuriyet Döneminde de devam ettirildiği görülür. Bu bağlamda dönemin eğitim bakanı Hasan Ali Yücel’in 1939’da gerçekleştirdiği Birinci Türk Neşriyat Kongresi büyük önem taşır. Kongrede çeşitli yayıncılık alanlarındaki problemler dile getirilirken, çeviri konusuna da geniş yer verilir; hatta çevirilerin birinci dilden çevrilmesi ilkesi ilk defa burada gündeme getirilir ve böylece bu kongre özgün dilden çevirinin desteklenmesi ve ara dilden çevirilerin, yani ikinci dilden çevirilerin sınırlandırılması anlamında ilk olma niteliği taşır.

Çeviri sadece edebiyatların etkileşimi açısından değil, aynı zamanda milli edebiyatın zenginleştirilmesi açısından da önemlidir (Özbay, Sağlam ve Zeytinoğlu, 2018, 168). Ülkemizde yayımlanan kitapların büyük bir bölümünün çeviri olduğu gerçeğini dikkate alırsak, çevirinin Türk edebiyatında ne kadar önemli bir role sahip olduğunu anlayabiliriz. Önemli olduğu kadar karmaşık ve zor bir etkinlik olan çeviriyi Cervantes, Don Kişot’ta bir halının ters yüzüne benzetir, “bir yüzü öteki yüzünün bir izdüşümü olarak düşünülebilir” (Gökşenli, 2013, s.87). Bu noktada her çevirinin bir değişiklik olduğu söylenilebilir, Kurultay’ın deyişiyle “değiştirme olmadan değişikliktir” (1999, s.28). Tek bir

özgün metnin birçok çevirisi asla aynı olmayacağı için, bir metnin çevrilebilirliği daima görecelidir. Nihayetinde örnek bir çevirinin olmadığı, bunun metni anlama şartlarına ve faktörlerine bağlı olduğu, yani çevirmenin metni alımladığı şekliyle çevirdiği bilinen bir gerçektir.

Çevirinin zorluğu ve göreceliğinin metnin türüne göre değiştiği söylenilebilir. Bu anlamda edebi metinleri diğer metinlerden (bilimsel ve teknik metinler) ayıran özellikler ön plana çıkmaktadır. Edebi metinler, kurmaca metinler olmanın yanı sıra, sanatsal bir dil içerirler, yani yazarın üslubu söz konusudur. Bireysel bir düş gücünün özgün yaratısı olarak karşımıza çıkarlar. Ayrıca bu metinlerde alışılmış kuralların dışına çıkıldığı görülür; edebi biçim, edebi ve dilsel normlardan bilinçli sanatsal bir sapma olarak da anlaşılabilir. “Metnin biçim ve içeriği aracılığıyla okur üzerinde estetik bir etki bırakan ve okuma zevkini lezzetlendiren bu özellikler, metnin edebi değerini ortaya çıkarmaktadır” (Uyanık, 2012, s.1221). Dolayısıyla tüm bu özellikler edebi metinlerin çevirisini güçleştirmektedir. Zira sadece içeriğin aktarılmasını amaçlayan metinlerin çevirisinde erek metnin diline hâkim olmak yeterli görülmektedir.

Edebi çevirinin güçlüğüne üstesinden gelinebilmesi için ya da en azından ortaya kabul edilebilir ve yeterli bir çeviri koyabilmek adına çevirmenin bazı özelliklere sahip olması beklenmektedir. Kaynak dile hâkim olmanın yanı sıra, erek dilin ince anlam ayrımlarını bilmelidir. Zira erek dil üzerindeki denetim daha önemli bulunmakta, hatta bir çevirmenin ana diline çeviri yapması uygun görülmektedir. Öykünme yeteneğine sahip olmasından tutun da, ilgili bölümde eğitim görmüş olmasına kadar birçok özelliğe sahip olması gereken çevirmenin sık sık eleştiri yağmuruna tutulduğuna şahit oluruz. Bu bağlamda Sağlam’ın “yaratıcı bir etkinlikte bulunarak, bir metni başka dilde yeniden yazmaya çalışan çevirmenler ise, her ne kadar yayın sektörünün omurgasını oluşturuyorlarsa da, dağınık, örgütsüz ve maddi açıdan fevkalade mağdurdurlar” (2014, s.234) cümlesi dikkat çekmektedir. Ayrıca Sağlam konuyla ilgili olarak bir çözüm önerisi sunmaktadır: “En deneyimli yazar/çevirmen dahi birkaç tekrardan sonra kendi metnindeki hataları fark etmez. Dolayısıyla en güvenilir yol, metnin bir

başka meslektaş, mümkünse de bir editör tarafından okunmasıdır;...” (2014, s.224).

Çevrilecek metnin edebi metin olup olmaması, çevirmenin sahip olduğu özellikler, çeviriye ayrılan zaman ya da yayıncının sunduğu şartlar gibi birçok etkenin başarısında rol oynadığı çeviri etkinliğinin başlı başına bir değişim olduğunu söylemiştik. Özbay, Sağlam, ve Zeytinoğlu eserin çevrildiği andan itibaren artık aynı eser olmadığını, bir şeylerin eksik olmaya mahkûm olduğunu ve bir şeyin kopyasının asla aynı olmayacağını belirtmektedirler (2018, s.174). Çevirinin çevirisi -ara dilden çeviri- söz konusu olunca, yaşanan bu değişimin iki katına çıktığı ve çevirinin sorunlu bir hal aldığı söylenmektedir: Bir çeviri etkinliğinde çevirmen okuyucu olarak öncelikle metni okur ve alımladığı şekliyle aktarır; bir başka ifadeyle kendi dilsel yetkinliği ve deneyimleri dâhilinde metni anladığı şekliyle çevirir. Çevrilen bu metni kaynak metin olarak alan ara dil çevirmeni ise çeviri metninin okuru olarak kendi alımladığını aktarır. Böylece ilk çeviride yapılan hatalar, anlamdan kaymalar veya eksiklikler otomatik olarak ara dilden çeviriye geçer. Ara dil çevirmeni söz konusu bu değişimleri kaynak metnin bir özelliği gibi algılayıp farkında olmadan bunları üstlenir. Ayrıca buna birde ara dil çevirmeninden kaynaklı değişimler eklenirse özgün metinden iyice uzaklaşılabilir. Bu risk ara dilden çevrilere sıcak bakılmamasının nedeni olarak gösterilebilir. Ne var ki ara dilden çeviride yaşanan sıkıntılar her çeviri türünde karşımıza çıkabilmektedir. Burada önemli olan çevirmenin yaratıcılığı ve kaynak dile ve kültüre hâkim olduğu gibi erek dile ve kültüre hâkim olmasıdır. Uzman bir çevirmen tarafından çevrilen ara dil çevirisi, uzman olmayan bir çevirmen tarafından doğrudan yapılan çeviriye tercih edilebilmektedir. Kaldı ki her çeviride bazı kayıplar yaşanmakta ve bu çevirinin doğal bir özelliği olarak kabul edilmektedir.

Türkçe çeviribilim literatüründe “ikinci dilden çeviri” ,“ikinci elden çeviri”, “dolaylı çeviri”, “ara dilden çeviri” kavramlarının aynı anlamda kullanıldığı ve farklı araştırmacılar tarafından çeşitli tanımlarının yapıldığı görülmektedir. Kısaca ara dilden çeviri, daha önce başka bir dile çevrilmiş metnin yeniden başka bir erek dile çeviri için kaynak metin görevi görmesidir; çevirinin çevirisinin yapılması

işlemdir. Geçmişe bakıldığında ara dilden çevirinin birbirine uzak kültürler arası aktarımda ve dünya klasiklerinin kabul görmesinde tarihi bir role sahip olduğu görülür (Mingwu and Chuanmao, 2017, s.11). Kaynak metne ulaşamadığında ya da kaynak dilin bilinmediği eski zamanlarda ara dilden çeviriden faydalanılmış ve yazınsal alışveriş bu yolla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Ringmar tarihi açıdan yazınsal alışveriş noktasında ara dilden çevirinin önemine dikkat çekmiştir (2007, s.4). Geçmişteki önemli rolü ve günümüzdeki yaygın kullanımı bir yana ara dilden çevirinin çeviribilim alanında olumsuz bir çağrışım yarattığı görülmektedir. Çoğunlukla sıkıntılı bir çeviri türü olarak değerlendirilen ara dilden çevirinin neden yapıldığı konusuna gelince karşımıza çeşitli sebepler çıkmaktadır. Yayınevlerinin çevirtmek istedikleri kitabın dilini bilen bir çevirmen bulmaya uğraşmaktansa birlikte çalıştıkları çevirmene işi vermek istemeleri, bazen bir çevirmenin bir kitabı beğenip özgün dilini bilmemesine rağmen kitabı çevirmek ve okurla tanıştırmak istemesi, özellikle egemenlik alanı dar ya da merkezi konumda olmayan bir dilden çeviri söz konusu olduğunda ilgili dilde çeviri yapacak kimsenin bulunamayışı noktasında yayınevlerinin henüz bir kurumsallaşmaya gitmemesi bu nedenler arasında sayılabilir. Ara dilden çevirinin yapılması bağlamında genellikle kabul edilebilir olarak görülen durum ise özgün metne artık ulaşamaması veya özgün metnin zarar görmesidir. Bununla birlikte “Çevirmenler ve eleştirmenler bir şeyin çevrilmemiş olmasından ziyade dolaylı çeviri aracılığıyla başka kültürle kazandırılmasının daha iyi olduğu konusunda hemfikirdirler” (Tahir-Gürçağlar, 2013, s.191). Nitekim Honeyman’ın belirttiği üzere “hem alan uzmanlarının hem de çevirmenlerin katılımıyla İngilizce çeviriden yapılan dolaylı çeviriler, maliyet ve zaman açısından tasarruf sağlamakla kalmamış, dolaylı çevirilerde şekil ve içerik açısından gözle görülür bir tutarlılık ve bütünlük de söz konusu olmuştur” (Canlı, 2019, s.108).

Bazı edebiyatçılar ve çevirmenler ara dilden çeviriyi bazı durumlar dışında asla yapılmaması gereken bir çeviri türü olarak nitelerken, bazıları ara dilden çevirinin tamamen kötülenmesinden esef duymakta ve ara dilden çeviri aracılığıyla farklı dünyaların, kültürlerin, uygarlıkların tanındığını ileri sürmektedirler. Akten, ara dilden çeviriyi insanın eğitime katkısı olan yapıcı bir

girişim olarak görmekte (1998, s.40) ve “Çevirinin çevirisinde amaç dildeki başarı, bu anlamda aracı metnin özgün metinle örtüşmesine bağlıdır. Başarılı çeviri kaynak metne körü körüne benzeyen değil, özgünlüğü amaç metnin dilsel görüntüsünde en güzel yansıtan çeviridir” (s.36) demektedir. Çevirinin başarısı söz konusu olduğunda çevirmenin uzmanlığı ve yetkinliği ön plana çıkmaktadır. Nihayetinde ilk çevirmenin de ara dil çevirmenin de uzman olduğu ara dilden yapılan bir çeviri, uzman olmayan bir çevirmen tarafından yapılan doğrudan çeviriye tercih edilebilmektedir.

Türkiye’de Tanzimat Döneminde (1839-1871) çeviriler büyük ilerleme kaydetmiş ve o dönemlerde yabancı dil olarak Fransızca bilenler diğer batı dillerine oranla daha çok olduğundan Türk okuru öncelikle Fransız edebiyatından çevirilerle tanışmıştır. “Daha sonra Fransızca ve Arapça’dan yapılan ikinci dilden çeviriler aracılığıyla İngilizce, Almanca ve Rusça yazılmış eserlerle buluşmuştur” (Sert, 1999, s.11). “...Ringmar’ın (2012:142) belirttiği gibi Yunan klasiklerinin Arapça vasıtasıyla günümüze ulaşması örneklerinden de gördüğümüz gibi ara dilden çeviri, çeviribilim dizgesinde önemli bir yere sahiptir” (Pekel, 2017, s.17). Bu bağlamda ara dilden çevirinin yabancı kültürleri tanıma, kültürel bütünleşme noktasında yapıcı rolünden söz edilebilir. Fakat günümüzde önceden ara dilden çeviriyi gerektiren bazı durumların ortadan kalktığını söylemek de pekâlâ mümkündür. Almanca, İspanyolca, İtalyanca, Yunanca, Rusça ve hatta Japonca gibi dilleri bilenlerin sayısı gün geçtikçe artmakta ve çeşitli Üniversitelerde bu dillerin edebiyatları öğretilmektedir.

Teoride, bazı durumlar dışında yapılmaması gerektiği söylenen ara dilden çevirinin, pratikte halen yapılmaya devam ettiğini görmekteyiz. Mesleki şartların pek de iyi olmadığı bir ortamda çevirmen kendisine gelen işi değerlendirmekte ve dar iş alanı içerisinde ara dilden çeviri olgusunu göz ardı edebilmektedir. Bu bağlamda yayınevlerine düşen işlerden bir tanesi; eğer eser aracı bir dil üzerinden çevrilecekse, bunun mutlaka kitabın önsözünde, girişinde veya sonsözünde belirtilmesi, okurun konuyla ilgili aydınlatılmasıdır. Aksi takdirde bu bir çeşit intihal alanına girmektedir. Hem çevirmen hem de yazar olan Sabri Gürses, ara dilden çevirinin, kendisini anlamlı kılan nedenler ortadan kalktığı

ölçüde intihal sınıfına girdiğini ve günümüzde “ikinci dilden çeviri” adı altında üç çeşit intihal yapıldığını öne sürmektedir: “1.Eserin telif hakkı ya yok, ya da alınmıyor, ikinci dilden çevirisi yapılıyor. 2.Eserin telif hakkı alınıyor, fakat çevirisi özgün dilinden değil, bir çevirisinden yapılıyor. 3. Eserin çevirisi özgün dilden yapılıyor, fakat çeviri ikinci dil çevirisine göre düzeltiliyor” (2006, s.6). Konuyla ilgili olarak Honeyman da bir çevirinin aracı bir dil üzerinden çevrildiğinin saklanması, bir diğer deyişle hangi kaynak metinden çevrildiğinin belirtilmemesinin bilimsel açıdan bir intihal sayılabileceğini söyler (2005, s.68).

Bu çalışmada Kafka’nın “Die Verwandlung” (1915) adlı öyküsünün ara dilden çevirisi incelenmiştir. Fakat söz konusu öykünün ara dilden çevrildiğine dair gereken net bilgi uzun bir uğraş sonucunda elde edilmiştir. Zira öykülerin yer aldığı kitabın (Kafka-Seçme Öyküler) içinde, ara dilden çevrildiğine dair herhangi bir bilgi yoktur. Kitabı yayımlayan Epsilon Yayınevi ise konuyla ilgili bir açıklamada bulunmamıştır. Kitabın çevirmeni (Mehmet Harmancı) ile görüşülmüş ve net bir sonuç alınamayınca, uzman görüşüne başvurulmuştur. “Kapsam geçerliliğini test etmede kullanılan mantıksal yollardan biri, uzman görüşüne başvurmaktır” (Büyükoztürk, 2017, s.180). Bu bağlamda alanında en az 10 yıl deneyimli, iyi derecede İngilizce bilen iki uzman, ilgili kitabı incelemiş ve kitabın İngilizce çevirisinden çevrildiğini onaylamışlardır. Ayrıca tezin uygulama kısmında metin karşılaştırmaları sonucunda bu bilgiye varılmıştır. Boulogne’nin önerisi de bize bu konuda yardımcı olmuştur. Ona göre bir metnin aracı bir dil üzerinden çevrilip çevrilmediğini tespit edebilmek için, çeviriye kaynak metin görevi gördüğü iddia edilen metin ve olası ara metinlerle çeviri metni birebir karşılaştırılmalıdır (Boulogne, 2015, s.193-194).

Bu çalışmada Franz Kafka’nın “Die Verwandlung” (1915) adlı öyküsü ele alınmıştır. Kafka’nın tüm öykülerini içeren “The Complete Stories of Franz Kafka” bir derleme kitabı olarak ilk defa 1971’de Schocken Books tarafından yayımlanmıştır. Bizim incelememizdeki kitap daha sonra 1995’te John Updike’nin bir tanıtımıyla yeniden basılan halidir. Ele aldığımız Kafka’nın öyküsü kitapta İskoçyalı çevirmenler Willa ve eşi Edwin Muir tarafından İngilizceye

çevrilmiştir. Mehmet Harmancı'nın Muir çiftinin çevirisinden Türkçeye aktardığı "Kafka-Seçme Öyküler" adındaki kitap 1997'de Epsilon Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Araştırmada, söz konusu öyküyü Almancadan doğrudan çeviren Kamuran Şipal'in çevirisi de incelenmiştir; Şipal'in çevirisinin bulunduğu kitap "Franz Kafka-Bütün Öyküler" adı ile 2016'da Cem Yayınevi tarafından basılmıştır.

Araştırmada çevirilerdeki hataları bulmak gibi bir niyet güdülmemiş, aracı dilin köprü dil olarak etkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu nedenle her iki Türkçe çevirinin arasındaki tüm farkları ortaya koymaktan ziyade, İngilizce çevirinin, - araştırmadaki aracı metin- ara dil çevirisine etkisine odaklanılmıştır. Bir başka ifadeyle İngilizce çevirmenlerin çeviri kararlarının ara dil çevirisini nasıl etkilediği sorgulanmıştır. Bu bağlamda ara dil çevirmeni daha önceden çözümlenmiş metni çevirmenin kolaylığı mı yaşıyor yoksa özgün metinle birebir çalışmadığı, aracı bir dil üzerinden çevirisini gerçekleştirdiği için güçlüklerle mi karşılaşılıyor soruları tartışmaya açılmıştır.

Tezin teori kısmında ara dilden çeviriyle ilgili kuramsal bilgi sunulurken, uygulama kısmında çeşitli araştırma sorularına cevap aranmıştır: Ara dilden çeviri nasıl bir rol oynar ve etkisi nedir? Hali hazırda çevrilmiş bir metni tekrar çevirirken karşılaşılan zorluklar veya sağladığı kolaylıklar nelerdir? Doğrudan çeviriye kıyasla kabul edilebilir ara dilden bir çeviri yapmak mümkün müdür? Ara dilden çeviride karşılaşılan sorunlar ara dilden çeviriye mi özgüdür yoksa aslında her çeviride karşılaşılabilecek sorunlar mıdır? Aracı dildeki çevirmenin çeviri kararları ara dil çevirmenini ne ölçüde etkiler? Erek odaklı bir çeviri için doğrudan çeviri yapmak mı gerekir yoksa ara dilden çeviride de erek odaklı bir çeviri ürünü ortaya koyulabilir mi? Ara dilden çevrilen bir eser doğrudan çevrilen esere göre içerik açısından okura farklı bir hikâye mi sunar?

Tezin teorik kısmında kaynak metin ve erek metin arasında varsayılan eşdeğerlik ilişkisine yönelik çeşitli bakış açılarına yer verilmeye çalışılmıştır, daha doğrusu eşdeğerlik kavramının çeviribilim tarihinin farklı dönemlerinde ne gibi anlamlar kazandığı ya da nasıl anlam genişlemesine uğradığı anlatılmıştır. Dilbilim odaklı çeviri kuramlarından başlanarak, son dönemde geliştirilen felsefi,

sosyolojik, kültürel yaklaşımlar da dâhil edilmeye çalışılmış ve kavramın tarihsel gelişimini eleştirel bir bakış açısıyla anlatmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda çeşitli araştırmacıların bu kavramı hangi anlamda kullandıkları ya da kaynak metin ve erek metin arasında varsayılan eşdeğerlik ilişkisinin nasıl olması gerektiği konusundaki görüşlerine yer verilmiştir. Bazı araştırmacılar “eşdeğerlik” kavramını edebi metin çevirilerinde farklı anlamlarda yorumlarken, bazı araştırmacılar ilgili kavram yerine “uygunluk, benzerlik”, “karşılıklık”, “aynılık”, “değişme” “etki eşitliği” gibi kavramları önermektedirler. Zira “eşdeğerlik” kavramının kökeninin matematikten ileri gelmesi ve edebi metin çevirilerinde birçok etmenin göz önünde bulundurulması gerektiğinden ilgili kavramın edebi metin çevirileri için kullanılması sıkıntı yaratabilmektedir.

Tezin uygulama kısmında aracı dil çevirmenlerinin çeviri kararlarının ya da anlayışlarının ara dil çevirisini etkilediği noktalara ağırlık verilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda İngilizce çevirmenlerin çeviri kararlarının ara dil çevirmenine kolaylık mı sağladığı ya da güçlük mü yarattığı kitap karşılaştırmalarında elde edilen somut örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla genel olarak her iki Türkçe çevirmenin çeviri kararlarını ve anlayışlarını karşılaştırmaktan ziyade aracı dilin etkisi esas alınmıştır. Bununla birlikte her iki Türkçe çevirmenin çeviri anlayışlarının ve kararlarının da karşılaştırıldığı örneklerle yer verilmiştir. Çünkü çevirilerde sergilenen çeviri anlayışlarının kaynak metinden bağımsız olarak çevirmenin yaratıcılığını ön plana alan ve erek metnin dil ve kültür özelliklerini önceliyen bir yönü de söz konusudur. Bunu ortaya koyabilmek için her iki Türkçe çeviriyi karşılaştırmak fayda sağlamıştır.

Türkiye’de yayımlanan kitapların büyük bir bölümünün çeviri olması, bu alanda kuramsal çalışmaların gerekliliğini açıkça göstermektedir. Bu kitapların bir kısmı edebi eserlerden, bir kısmı bilimsel, teknik v.b. kitaplardan oluşmaktadır. Eğer çevrilen eser edebi bir eserse çeviri işi zorlaşmakta, özellikle ara dilden çevrilen edebi bir eser söz konusuysa iş daha da karmaşık bir hal almaktadır. Bu noktada yayınevlerinin gereken hassasiyeti göstermesi, örneğin eser ara dilden çevrildiyse bunun belirtilmesi gerekmektedir. Okurun konuyla ilgili bilgilendirilmesi okura tercih şansı sunma bakımından önem arz etmektedir.

Eski zamanlarda özellikle dinsel metinlerin çevirisinde örneklerini gördüğümüz ve günümüzde de hala yapılmakta olan ara dilden çeviri çeviribilim literatüründe önemli bir yere sahiptir. Fakat konuyla ilgili nerdeyse yok denecek kadar az çalışma bulunmaktadır. Bu bağlamda James St. André ara dilden çevirinin çeviribilim alanında en az çalışılan konulardan biri olmaya devam ettiğini belirtmektedir” (2009, s.232). Yapılan çalışmaların büyük bir kısmında ara dilden çeviriyle ilgili genel kuramsal bilgi verilmektedir. Ara dilden çeviri sorununu somut metin üzerinden karşılaştırma suretiyle yapan çok az sayıda çalışma mevcuttur, fakat bunların da bir kısmında aracı metin göz ardı edilerek bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Yalnız Recep Özbay, Musa Yaşar Sağlam ve Gülperi Zeytinoğlu’nun “Die Problematik der Übersetzung aus einer Drittsprache am Beispiel des Kör Baykuş von Sâdık Hıdâyet” adlı ortak çalışması dört dilli bir çalışma olması bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Söz konusu çalışmada incelenen eser önce Farsçadan Fransızcaya, ardından Fransızcadan Almancaya ve Almancadan da Türkçeye çevrilmiştir. Konunun önemi ve yapılan çalışmaların az olması bakımından incelememizin çeviribilim literatüründe önemli bir boşluğu doldurduğunu düşünmekteyiz. Bu çalışma ara dilden çeviri hakkında yazılıp çizilenlerin ayrıntılı somut örneklerle gösterilmesi bakımından ışık tutmaktadır. Ayrıca Ringmar’ın belirttiği üzere küreselleşme ile birlikte daha fazla dil arasında iletişim ihtiyacı duyulmuş ve bu durum ara dilden çeviri için artan bir talep doğurmuştur (Canlı, 2019, s.110). Bir taraftan ara dilden çevirinin geçmişteki kültürlerarası köprü dil rolü diğer taraftan günümüzde halen yapılmakta olması konuyla ilgili daha fazla çalışma yapılmasını gerektirmekte ve ara dilden çevirinin artık çeviribilimin doğal bir olgusu haline geldiğini bize göstermektedir.

1.EDEBİ ÇEVİRİ VE ÇEVİRMEN

1.1. Edebi Çeviri Genel Sorunsalı

Edebi çeviri sorunsalını anlamak için öncelikle edebi çeviriyi diğer metin çevirilerinden ayıran özelliklerin bilinmesi gerekir. Stolze edebi metinleri diğer metinlerden ayırırken ritim, ses/tını, yaratıcı biçimler veya standart olanın dışına çıkma gibi oluşumların söz konusu olduğunu söyler (Schiedges, 2008, s. 279). Zengin, edebi eserlerde yazarın kendisinin yeni sözcükler türetebildiğini, var olan sözcüklere yeni anlamlar yükleyebildiğini ya da “sessiz çılgınlık”, “sıcak renkler” veya “gürül gürül akan bir dünya” gibi alışılmamış bağdaştırmalar yapabildiğini belirtir (2016, s.75). Akay’a göre “herhangi bir çeviri, yazınsal bir çeviriden kalite, materyal, kullanılan sözcük ve kimin tarafından çevrildiğinin yanı sıra, estetik açılımla ayrılır (2002, s.27)”. İşte bu nedenledir ki edebiyat çevirileri söz konusu olduğunda çeviri işi zorlaşır; çevirmen sadece içeriği çevirmekle kalmaz aynı zamanda eserin edebi-estetik değerini çevirmekle de yükümlüdür.

Akay edebi çevirinin bilimsel ve teknik çeviriden ayrıldığını ve “bilgi vermekten çok okuyucuya eserin tözü olan canlı bir anlatım verdiğini” (2002, s.30) belirtir. Nikula bunu edebiyatın “kişisel gönderen referansı” (persönlicher Senderbezug) özelliği ile açıklar: İşlevi sadece bilgi ve talimatların aktarılması olan birçok metin, yok denecek kadar az gönderen referansına sahiptir. Örneğin bir mikrodalga'nın kılavuzunu okuyan kişi için onu kimin yayımladığının bir önemi yoktur, kılavuzun içindeki bilgilerin anlaşılabilirliği ve işlevselliği ilgi noktasıdır. Edebiyatta yazar eserinin açık bir şekilde göndericisidir ve okur çeviri bir eserde yazar anlamında kaynak metnin dilsel tasarımının görünümünü almak ister (Gast, 2004, 13).

İsmail İşcen konuyla ilgili olarak, “Edebi eserler ve metinler, diğer tüm dil yoluyla üretilen dilsel ürünlerden farklı olarak (düz veya yan) anlam üretmekle sınırlı kalmaz, daha ziyade anlamsal boşluk oluşturmaktadır” der ve edebi eserlerin bu anlamsal boşluk sayesinde “edebi” metin özelliği kazandığını belirtir (2018, s.y.). Konuyu biraz açımlayacak olursak, bahsedilen söz konusu “anlamsal boşluklar”

ile edebi eserlerde okura bırakılan yoruma, okurun esere anlam yükleme olanağına işaret edilmektedir. Anlamsal boşluk içermeyen bir eserde okura da gerek duyulmadığının altı çizilmektedir. Hatta edebi eserlerin bir özelliği olarak söz edilen bu anlamsal boşlukların genişliği ölçüsünde, eserin gerçek ve büyük edebiyat olduğu belirtilmektedir (İşcen, 2018, s.y.). Buradan edebi bir eserde yaratılan anlamsal boşlukların eserin edebiliğinde belirleyici bir rol oynamasının yanı sıra eserin değerinde de payı olduğu anlaşılabılır.

Olaf Schiedges, edebi bir eser çevirisinin özgün metnin sadece basit bir kopyası olmadığını, tıpkı özgün metin gibi sanatsal bir yaratı olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtir (2008, s. 279). Benjamin'in "Bir sanat yapıtı, ilkesel olarak, daima yeniden üretilebilir olmuştur. İnsanlar tarafından yapılan nesneler her zaman insanlar tarafından kopyalanabilmiştir. ... Gelgelelim, bir sanat yapıtının teknik olarak yeniden üretimi yepyeni bir şeydir" (2015, s.11) sözleri edebi bir eserin çevirisinin baştanbaşa yeni bir yaratı olduğunu vurgulamaktadır.

Patzschke edebi bir eserinin çevirisinde yabancı dile hâkimiyetin yanı sıra kaynak dile sahip ülke hakkında detaylı bilgiye sahip olmanın en önemli ön şart olduğunu söyler ve bununla sadece coğrafi bilgi, tarihi bilgi, gelenekler ve yaşam alışkanlıklarının kastedilmediğini belirtir. Ona göre başka bir ülkenin edebi bir sanat eserini tüm anlamıyla ve derinliğiyle kavramak, onu kendi diline aktarabilmek için o halkın zihniyetinin yanı sıra duygu dünyası ve düşünce biçimi hakkında da birçok şey bilmek gereklidir (Patzschke, 2001, s. 101).

Edebi bir eserin en önemli özelliklerinden bir tanesi de oluşturulmasındaki ifade özgürlüğü ve kullanılan mecazlardan dolayı yoruma açık olmasıdır. "Yazınsal metinlerde anlamı yakalayabilmek için sözcüklerin aktardığı dil ötesi dış dünyaya ilişkin tüm bilgilerin, açıkça söylenmeyen, ancak sezdirilen iletilerin de çözümlenmesi zorunlu görünmektedir" (Gündoğdu, 1999, s.172). Edebi metinlerin çevirilerinde dolayısıyla çevirmenin ayrıca bir yorum çalışması yapması gerekmektedir. Bu bağlamda Zengin edebi çevirilerin en zor çeviriler olduğunu söylemekte ve bunun nedenini sözcüklerin, cümlelerin ya da kalıp ifadelerin asıl anlamının yanında yan ve mecazi anlamlarının olmasına ve çeşitli

söz sanatlarının kullanılmasına bağlamaktadır. Ayrıca bu gruba sanat değeri olmayan günlük dilin de girdiğini belirtmektedir (Zengin, 2016, s.62).

Yazınsal çeviriyi diğer çevirilerden ayıran bir diğer konu ise yazınsal metinlerin birden fazla çevrisinin yapılmasıdır. Goethe'nin ünlü eseri Faust'un birçok Türkçe çevirisini (yaklaşık 17 tane) görmek mümkünken, bir kullanım kılavuzunun ya da bir yemek kitabının ikinci bir çevirisine çoğunlukla rastlanmaz. Bunun sebebi de yazınsal eserlerin "tükenmez bir kaynak olması" (Akay, 2002, s.30), okura canlı bir anlatım sunması ve yazınsal metinlerde yaratıcılığın ve kurgusallığın ön plana çıkmasıdır. Konuya ilişkin Akay'ın açıklaması dikkat çekmektedir:

"Çeviri, zamana bağlı bir kavramdır ve zaman içinde değişiklik gösterebilir. Yazınsal bir çeviri eserin içeriği her devirde, farklı içerik ve yazınsal kavramlarla doldurulur. Bu yüzden, edebi çevirilerle tarihsel ve sosyal nedenlerden dolayı sürekli bir yaratma gücü ortaya çıkar" (2002, s. 28-29).

1.2. Çevirmenin Edebi Çevirideki Yeri ve Önemi

Edebi bir sanat eseri estetik bir nesnedir, bir yazarın yaratıcılığı ile oluşturulmuştur (Schiedges, 2008:279). Dolayısıyla derinlikli bir edebi eser çevirisinde özgün metinle erek metnin dil ve konu düzeyindeki unsurların uyuşmasının yanı sıra eserin sanatsal ve estetik değeri ön planda tutulmaktadır. Edebi çeviriden beklenen de derinlikli bir çeviriyse doğal olarak çevirmen burada önemli bir rol oynamakta ve çevirinin derinlikli veya derinliksiz oluşunu belirleyici etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Kutal "Edebiyatın Uluslararasılaştırılması" adlı makalesinde konuya ilişkin güzel bir örnek sunmaktadır:

"Derinliksiz çeviri özgün metindeki "Güneş doğudaki ormanla kaplı düzlüklerin üzerinden doğmuştu" gibi bir cümleyi alıp, bunu "Güneş düzlüklerin üzerinde ve doğudan doğmuştu. Düzlüklerin üzeri ormanla kaplıydı" şeklinde kodlar. Anlatımı kurudur. Amacı özgün metindekileri anlatmaktan başka bir şey değildir.

Estetik ve sanatsal öğeleri değerlendiremez ya da zaten böyle bir kaygısı yoktur “(Kutal, 1997, s. 114).

Patzschke edebi çevirinin daima yaratıcılık gerektiren bir çeviri olduğunu söyler ve yaratıcı çeviri için iki tane normun geçerli olduğunu savunur: Bunlardan bir tanesi “yeniden üretme normu” [die Norm des Reproduzierens], diğeri ise “sanatsal norm” [die Norm des Künstlerischen] dur. Yeniden üretme normunda çeviri metnin özgün metinle uyuşması, güvenilir olması esasken, diğesinde çevrilen metnin sanatsal değer taşıması gerekliliği söz konusudur. Fakat bazı durumlarda çevirmenin bu normları yüzde yüz yerine getirse bile, çeviri metnin özgün metinle asla özdeş olamayacağını da ekler (Patzschke, 2001, s.100).

Çevirmenin kaynak dili yetkin bir şekilde bilmesi edebi çeviride tek başına yeterli görülmemekte ve çevirme sürecinde karar almaya yetkin “gerçek çift kültürlü uzman” (Vermeer, 2007, s. s.30) olarak çevirmenden yorumsal yeteneğini ve filolojik yeterliliğini kullanması beklenmektedir. Çevirmen burada aynı zamanda hem bir bilim adamı, hem dil sanatçısı hem de bir edebiyatçı konumundadır (Schiedges, 2008:280). Koller’e göre kültürlerdeki farklılıklar sadece yeme içme veya kıyafetlerde kendini göstermez, aynı zamanda dilsel olarak da betimlenir. Birçok durumda dilsel biçimler kültürden ayrı tutulmaz; örneğin nezaket biçimleri, davetler veya retorik figürler gibi dilsel ifadeler kültürle birebir ilişki içindedir (Koller, 1992:163). Çevirmenin de iyi bir çeviri ortaya koyabilmesi için erek metnin kültürü hakkında detaylı bilgilere sahip olması gerekmektedir.

Yetkin bir çeviri için çevirmenin dilsel yeteneğinin yanı sıra sezgili bir kişi olması öngörülmektedir. Stolze çevirmenin erek metnin yazarına ve eserine olan bu sezgisini çevirmenin “dil duygusu” (Sprachgefühl) (Schiedges, 2008, s. 279) kavramı ile açıklar. Kohlmayer bunu maddesel ve tinsel dil biçimlerinin birliği olan semptomatik konuşma jesti olarak adlandırır (Schiedges 2008, s.279).

Benjamin’e göre “Biçim, sanat yapıtının özünü oluşturur. Biçim, yapıttaki düşünümün olanağıdır, dolayısıyla varoluş ilkesi gibi, yapıttan a priori temelidir. Sanat yapıtı biçimi sayesinde canlı bir düşünüm merkezi haline gelir” (Benjamin, 2005, s.137). “Edebi bir eserde insanın neyi değil, neyi nasıl anlattığı önemlidir.

Dolayısıyla konudan ziyade anlatma tarzı, yani dil ve üslup önemlidir. Edebi eserlerin kendine özgü bir dili ve üslubu vardır” (Zengin, 2016, s.71). Çevirmenin yazarın dilini ve üslubunu çözüp bunu çevirisine yansıtması gerekmektedir. Aksi takdirde çeviri eser içeriğin aktarılmasından öteye geçmemekte ve edebi eser “edebilik” özelliğini kaybetmektedir. Zengin’in “söz sanatları edebi eserlere edebilik özelliği kazandıran yegâne unsurlardır (s.71)” sözü bunu desteklemektedir. Ayrıca konuyla ilgili olarak Benn’in açıklaması dikkat çekicidir: “Hakikat (bir şey, mesaj, tebliğ) sunmakla mükellef değildir edebiyat, biçim (özgün yapıt) olması yeterlidir edebiyatın edebiyat olması için” (İşcen, 2018, s.s.y.).

1.3. Çevirmenin Görevi ve İşlevi

Gökdoğan “Türk Bilim Tarihinde Çevirinin Yeri” adlı yazısında çevirinin zorluğundan yola çıkarak çevirmenin yaptığı işin ne kadar karmaşık olduğunu gözler önüne sermektedir:

“ Bir dilde bulunan bir şeyin tam karşılığını bütün dillerde bulamayız. Diller simetrik değildir, üst üste konuldukları zaman bütün öğeleri çakışmaz. Bu yüzden bir dilden başka bir dile mekanik geçiş yapmak pek mümkün değildir. Her dilde nedensiz oluşumlar vardır, kendiliğinden oluşumlar vardır. Her dilde sözcük sayısı değişiktir, sözcüklere yüklenen anlamlar, önemsenen kavramlar değişiktir ya da en çok kullanılan sözcükler başka başkadır. Bu durumda çevirmenlerin yaptığı iş, dil açısından, orijinal yazarın yaptığından daha karmaşık olmaktadır (Gökdoğan, 2001, s.22-23).

Çevirmenin görevi okurunu yabancı bir ülkenin sanat eseriyle buluşturmak ve böylelikle bilinmeyeniyi yakına getirmek ve anlaşılır kılmaktır (Patzschke, 2001, 101).

Herhangi bir çevirmenin sahip olması gereken en temel özellik kaynak dili yetkin bir biçimde bilmesidir. Özgün metindeki sözcüklerin erek dildeki sözlükten basitçe karşılığının verilmesi, eşdeğerinin bulunması işi değildir bu. “Çevirmen,

yalnızca iletinin açıkça ortada olan içeriğini anlamakla kalmamalı, ince anlam ayrımlarını, sözlüklerin anlamlı, coşkusallık değerlerini ve iletinin “tadını ve ruhunu” belirleyen biçimsel özelliklerini de kavramalıdır. Kaynak dilin zenginliklerini bilmekten daha önemlisi, alıcı dil üzerinde tam bir denetime sahip olmaktır” (Nida, 1987, s. 101). Zira çevirmen hatalarının birçoğu erek dili tam bilmemekten kaynaklanmakta ve kabul edilebilir bir çeviri için çevirmenlerin erek dil olarak kendi ana dillerine çeviri yapmaları uygun görülmektedir.

Zengin’e göre ayrıca çevirmenin söz konusu bölümde eğitim görmüş, kuramsal bilgisi olan, çeviri yaptığı alanı çok iyi bilen, tanıyan, donanımlı, deneyimli, bir metni anlayabilme ve yeniden üretebilme yani anlatabilme yetisine sahip biri olması beklenmektedir (2016, s.47).

Çevirmen sadece dilsel sorunları çözmekle kalmaz, aynı zamanda özgün metni erek alıcılara nasıl inandırıcı bir şekilde sunacağını tasarlar ve bir anlamda aslında yazarlık rolüne soyunur. Nabokov’a göre “çevirmende öykünme yeteneği, yazarın rolünü oynayabilme yetisi, onun davranışlarını, konuşmasını ve edasını en yakın biçimde kişileştirebilme becerisi bulunmalıdır “(Nida, 1987, s. 101). Burada çevirmen aslında iki taraf arasında durur; şöyle ki hem özgün metne bağlıdır hem de erek metnin alıcılarının şartlarına ve ön koşullarına bağlıdır. Stolze çevirmenin translasyonel aracılık rolünden ve aynı zamanda erek metnin yazarına da olan sorumluluğundan bahseder. Çevirmenin sorumluluğunun bir taraftan özgün olana sadık kalmakken, diğer taraftan yazar olarak erek kültür okurunu göz önünde bulundurmak olduğunu belirtir (Schiedges, 2008, s.281). Burada çevirmenin bir yazar olarak dikkat etmesi gereken en önemli nokta ise çeviri yaparken kendi öznelliğini hesaba katması ve tamamen serbest bırakmamasıdır. Öyle ki kaynak metin ve erek metin arasındaki farklı alımlama koşulları çevirmene metne ne derece karışabileceği veya karışması gerektiği konusunda belirleyici olur.

Çevirmenin dikkat etmesi gereken bir diğer nokta da eserdeki örtüklüktür. Yazar politik nedenlerden veya başka nedenlerden dolayı bazı şeyleri gizli tutmak veya ima yoluyla okura ifade etmek istiyorsa çevirmen bunu açık bir şekilde ifşa etmemeli, özgün metindeki mahrumiyeti saklı tutmaya çalışmalıdır. Tene

çeviride dikkat edilmesi gerekenleri üç madde altında toplamaktadır: Birincisi metindeki açıklık; yabancılaştırma efekti korunmalıdır. İkincisi metindeki örtüklük; yazar metinde neyi açıkça ifade etmediyse, örtük bir şekilde çevrilmelidir. Çünkü yazar bu kararıyla belli bir etkiyi amaçlamaktadır. Üçüncüsü ise metinde kültürle ilgili bilinmeyenlerdir. Metindeki belirsizliklerin aynı şekilde bırakılması gerekmektedir (Tene, 2004, s.251).

Zengin, çevirmenin yeryüzündeki dillerin özellikleri hakkında ya da en azından çeviri yapacağı dillerle ilgili bir şeyler bilmesinin çeviri açısından çok yararlı olacağı görüşündedir (2016, s.18). Örneğin özgün dilin ve erek dilin nasıl bir yapıya sahip olduğu (tek heceli diller, eklemeli diller, bükümlü diller, bitişken diller...), hangi dil ailesine mensup olduğu (Hint-Avrupa, Ural-Altay), cümle yapısının nasıl sıralandığı gibi veriler çevirmenin işini kolaylaştıracaktır.

Çevirmenin en önemli görevlerinden bir tanesi de özgün eserin amacını çeviride gerçekleştirebilmek, yani işlevini yerine getirmektir. Bu amaç bir konuda bilgi verip okuru eğitmek de olabilir, okuru etkileyip onda estetik duygular uyandırmak da olabilir. “Sözelimi okuyucuda estetik duygular uyandırmak isteyen bir eser eğer bunu okuyucuda gerçekleştirebiliyorsa, işlevini yerine getirmiş olur” (Zengin, s.78).

Nida çevirmenin işlevi konusunda üç tane maddeye dikkat çekmektedir; “Öncü”, “Ebe” ya da “Takım Arkadaşı” olarak çevirmen.

“Öncü olduğu durumda çevirmen, dilin sözcük ve sözdizim kaynakları üzerinde tam bir ustalık kurmuş olmasa da, başkalarından yardım almadan bir çevirinin temel örgüsünü uğraşarak ortaya çıkarır.... “Ebe” rolü buna göre çok farklıdır. Bu durumda çevirmen dediğimiz kişi, her şeyden çok yorumla ilgilenir ve dil konularında uzman olarak iş görür; asıl çeviri işini anadilini konuşan kişiler yürütür.... “Takım arkadaşı” rolündeyse çevirmen, alıcı dilde iletinin biçimini belirleme sorumluluğunu az çok eşit bir biçimde başkaları ile paylaşır” (Nida, 1987, s.105).

1.4. Çevirmenin Eleştirilmesi

Çeviri sadece “anlamın yabancı bir dilden tanıdık bir dile aktarılması” (Göktürk, 1998, s.15) işi olmadığı için çevirmene temelde oldukça zor ve çetrefilli bir görev düşmektedir. Yaptığı işin karşılığını çoğunlukla maddi olarak alamayan çevirmen hata yaptığında acımasızca eleştirilirken, güzel bir başarı kaydettiğinde üstünkörü takdir edilir. “...Çünkü çoğu zaman dili bilen herkesin, bir metni çözmek için ter döken çevirmen kadar iyi çeviri yapabileceği varsayılır (Nida, 1987, s.106).

Sağlam, “Yaratıcı bir etkinlikte bulunarak, bir metni başka dilde yeniden yazmaya çalışan çevirmenler ise, her ne kadar yayın sektörünün omurgasını oluşturuyorlarsa da, dağınık, örgütsüz ve maddi açıdan fevkalade mağdurdurlar” (2014, s.234) diyerek çevirmenlerin mağduriyetini gözler önüne sermektedir.

Tarihe baktığımızda çevirmenlik mesleğinin bazı eleştirilere maruz kaldığını görmekteyiz. Öztürk ve Uluç’un “Çevirinin Tarihsel Etkinliği” adlı çalışmalarında belirtildiği üzere “...Heredot tercümanlara güvenmemiştir. Tek tük beldelerin tarih ve durumları hakkında anekdotlar anlatmış ve ona göre bir şey imkânsız ya da abartılı gelmişse bunu tercümanlardan duymuş olduğunu söylemiştir.” Öztürk ve Uluç buradan tercümanların o zaman için gerekli, hatta vazgeçilmez olarak görülmesine rağmen sevilmediği, hatta baş belası olarak algılandığı sonucunu çıkarmışlardır (2001, s.7).

Nida’ya göre çevirmenin payına düşen çoğu zaman nankörlük, çok az para ve çokça kötülenmedir (1987, s. 95). Hatta çevirmenlerin bazı politikacılar tarafından suçlandığı da görülmektedir: “Bazı politikacıların kendi başarısızlıklarını çevirmenlere yüklediğine zaman zaman tanık olmuşuzdur” (Öztürk ve Uluç, 2001, s. 20).

Az para kazanılmasına, çoğu zaman bir ödülle sonuçlanmamasına ve oldukça zahmetli bir iş olmasına rağmen neden yazınsal çeviri yapıldığı sorusuna Nida’nın açıklaması oldukça çarpıcıdır:

“ Gerçekten de, çeviri üstün nitelikler taşıyorsa, daha başka ve çok daha önemli etkenler söz konusudur; örneğin, bir iletişim bilmecesini çözmenin üstesinden gelme zevki; büyük bir yaratıcı yapının oluşmasına katılmanın verdiği doyum; ya da güzel yazının hiç değilse kıyısında köşesinde ün kazanma isteği. Çevirmen gerçekten içtenlik dolu insanca bir amacı gerçekleştirme, önemli bir iletiyi anlaşılabilir biçimde aktarma isteğiyle güdülenmiş olabilir” (Nida, 1987, s.103).

Ne var ki, çevirmenler verdikleri emeğin karşılığını çoğu zaman maddi ve manevi olarak alamazlar da, çevirmenleri destekleyen, çalışmalarının hakkını veren çok önemli ödüller mevcuttur. Çeviri alanında Türkiye'nin ilk ve en büyük ödülü niteliğini taşıyan Türk-Alman/Alman-Türk Tarabya Çeviri Ödülleri bunların en önemlilerinden bir tanesidir.

2. ARA DİLDEN ÇEVİRİ SORUNSALI

2.1. Ara Dilden Çeviri Tanım

Ara dilden çeviri ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde konuyla ilgili bir kavram birliği sağlanamadığı görülmektedir. Türkçe çeviribilim literatüründe “ikinci dilden çeviri” ,“ikinci elden çeviri”, “dolaylı çeviri”, “ara dilden çeviri” terimleri aynı anlamda kullanılırken, Almancada “Übersetzung aus zweiter Hand”, “Zweitübersetzung”, “Übersetzung aus einer Drittsprache” “Doppelübersetzung” “Mehrfachübersetzung”, “indirektes Übersetzen” kavramları karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca “Neuübersetzung” kavramının da konuyla ilgili olarak ele alındığı görülmektedir (Bereza, 2013, s.27). Ümit Türe Pekel “Türkçe Çeviri Dergilerinde Ara Dilden Çeviriler Üzerine Betimleyici Bir İnceleme: 1979-2013” adlı Yüksek Lisans çalışmasında “ara dilden çeviri” terimini ayrıntılı bir şekilde incelemiş ve “bu konuda ortak bir söylemin oluşmaması durumunun konuya ilişkin çalışma ve tartışmaların kısıtlı olmasıyla açıklanabileceğini” belirtmiştir. (2017, s.14) Araştırmalarımıza göre Türkiye’de ve Almanya’da ara dilden çeviri sorunsalı ile ilgili yapılan incelemelerin sınırlı sayıda olması ve birden fazla terimin kullanılması bu bilgiyi doğrular niteliktedir.

Ara dilden çeviri konusunda farklı terimlerin kullanılmasının yanı sıra farklı tanımlara da rastlanmaktadır.

Ara dilden çeviri, kısaca çevirinin çevirisidir. Burada özgün dilden çevrilen bir metin başka bir erek dile çeviri için kaynak metin olarak temel alınır. Bir başka deyişle çeviri metin başka çeviriler için kaynak metin görevi görür. Örneğin; özgün dili Almanca olan bir eserin kendi özgün dilinden değil de İngilizceden Türkçeye çevrilmesi. İngilizce burada aracı dil rolünü üstlenmiş olur.

Akten ara dilden çeviriyi “özgün bir dilden aktarılan dil göstergelerini başka bir yabancı dil aracılığıyla amaç dile dönüştürme eylemi olarak” (1998 s.35) tanımlarken, Jürgen von Stackelberg bu çeviri türünü “edebi alımlayıcı biçim” olarak değerlendirmiş ve böylelikle konuyu geniş bir bağlam içine yerleştirmiştir; nasıl ki humanismus döneminde Latince diğer edebiyatlar için aracı rolü üstlenmişse, Fransızca da 17. ve 18. Yüzyılda İspanyolca ve İngilizce metinlerin Avrupa’nın kalanına yayılması için aracı olmuştur (Graber, 2004, s. 94).

Berk hazırlamış olduğu “Çeviribilim Terimcesinde” ara dilden çeviri yerine dolaylı çeviri kavramını kullanmış ve bu tür çevirileri “doğrudan kaynak metinden değil de başka bir dildeki ara bir metinden yapılan çeviri “ olarak tanımlamıştır. (2005, s. 116) Bu bağlamda Yves Gambier dolaylı çevirinin en genel haliyle “çevirinin çevirisi” olduğunu belirtir (2003, s.57).

Frank ve Kittel, bir çevirmenin çeviri bir eseri kaynak metin olarak kullanmasının kuralda “dolaylı çeviri” veya “ikinci elden çeviri” olarak adlandırıldığını ve bunun da daha ziyade istisnai bir durum olarak sayıldığını belirtmişlerdir. Çoğu kez bu durumun saklı tutulduğunu ve çeviri tahlilinde dolaylı çevirileri meydana çıkarmanın zahmetli ve uzun süreli bir iş olduğunu eklemişlerdir (2004, s.36). Bu bağlamda Ringmar bir çevirinin aracı bir dil üzerinden çevrilip çevrilmediğini tespit etmenin kolay olmadığını, çünkü kaynak dizinlerin ve katalogların çoğunlukla çeviri metnin künyesindeki bilgileri esas aldığını ve bunların da yanıltıcı olabileceğini belirtir (2007, s.7; ayrıca Canlı, 2019, s.109).

Dollerup’a göre ara dilden çeviri sadece birinci çevirmenin özgün metinle birebir çalıştığı anlamına gelir, her ek çevirmen kaynak metin olarak bir erek metin

kullanır (Gast, 2014, s.4). İkinci veya üçüncü çevirmenlerin daha çeviri hazırlığındayken özgün metnin var olmadığı bir çeviri işine dâhil oldukları açıktır. “Bu durumda özgün metnin dilinin bilinmeyişi çevirmeni kaynak metinle karşılaştırma yapma olanağından yoksun kılar” (Özbay, Sağlam ve Zeytinoğlu, 2018, s.188). Öyle ki çevirmenin metnin özgün dilinde hiçbir ehliyeti yoktur, kaynak araştırması da yetkin olduğu dille sınırlı kalır.

Geleneksel bakış açısına göre ara dilden çeviri bir metnin özgün dilinden değil de aracı bir dil üzerinden bir başka erek dile çevrilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bir başka ifadeyle en az üç farklı dil söz konusudur ara dilden çeviri olarak adlandırılması için. Modern çeviribilim tartışmalarına bakıldığında ilgili tanımdaki üçüncü dil bir zorunluluk teşkil etmez; kaynak dil dışındaki dillerden yapılan çeviri dolaylı çeviri olarak adlandırılır (Toury, 1995, s.58). Assis-Rosa’nın belirttiği üzere “Toury’nin tanımı dilde modernleşme sonucu gerçekleşen diliçi çeviriden yapılan dillerarası çeviriyi bir dolaylı çeviri örneği olarak görmezken geri çeviri bu tanıma göre dolaylı çeviri kapsamında değerlendirilebilir” (Canlı, 2019, s.106).

Yukarıda çeşitli araştırmacıların da belirttiği üzere ara dilden çeviride özgün bir metin kendi kaynak dilinden erek bir dile çevrilir ve bu çevrilen metin başka erek diller için kaynak metin görevi görür. Bu süreç istenildiği kadar devam ettirilebilir ve çok katmanlı bir çeviri ortaya çıkmış olur.

2.2. Ara Dilden Çeviri Yapılmasının Nedenleri

Bir çevirinin kaynak dilden değil de aracı bir dil üzerinden çevrilmesinin birçok farklı nedeni bulunmaktadır. Kabul görebilecek en makul neden olarak özgün metne artık ulaşamaması ve kaynak dilin çok az konuşulan veya merkez konumda yer almayan bir dil olması sebebiyle özgün metni çevirebilecek uzman çevirmen bulunamaması görülmektedir.

Bazı çevirmenler beğendikleri bir yazarı ve eseri tanıtmak için kendi istekleri doğrultusunda ara dilden çeviriye başvururken (Menemencioğlu, 1988:15), bu

çoğunlukla yayınevlerinin isteği üzerine yapılmaktadır. Yayınevlerinin bu yöntemle başvurma nedenlerinin başında ise hali hazırda çevirisi bulunan bir eseri istenilen erek dile çevirtmenin maliyetinin düşük olması gelmektedir.

Bir eserin ikinci dilden çevirisinin daha az masraflı olmasının altında yatan nedene bakıldığında Avrupa kitap ve Amerikan pazarı üzerinden kolay yol seçildiği anlaşılmaktadır: “Kabul edilse de edilmese de yayın dünyasının merkezi New York’tur....Eserin iyi satıp satmayacağı sorusuna Avrupa ya da Amerikan pazarı üzerine bir bakışla hızlıca cevap alınabilir.Bu da doğal olarak az bilinen dillerin en çok satanlarının ve tanınmış yazarlarının öncelikle Avrupa veya Amerikan pazarında başarılı olduktan sonra tanınmalarına neden olur”. (Özbay, Sağlam ve Zeytinoğlu, 2018, s.189) Bu bağlamda yayınevlerinin editör bulmadaki yetersizlikleri de söz konusudur. Az bilinen bir dilden çeviri yapılırken o dilde uzman, güvenilir bir çevirmen bulunsa bile o çeviriyi denetleyecek editör olması gerekmektedir. Bu da “editörlüğü güç olan çevirinin pahalıya gelmesi” (Gürses, 2006, s.7) demektir. Bir de eğer o dili sadece çevirmen biliyorsa redaksiyonunu yapacak editör her halükarda ikinci dil aracılığıyla kontrol etmek zorunda kalacaktır. Ursula Kocher bir röportajında Hintçe edebi eserlerin Almancaya İngilizce üzerinden çevrildiğini söylemekte, bunun nedenini başta Hintçeden Almancaya çeviri yapabilecek çok az sayıda kişi olmak üzere, hiçbir çevirmenin Hintçe gibi karışık bir dili öğrenmeye değer bulmadığına ve İngiliz pazarının daha büyük olup, maliyetlerin daha düşük olmasına bağlamaktadır (2007, s.y.). Ruhr Üniversitesi Çin Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde Profesör olan Helmut Martin’e göre ise, Çince Almancaya İngilizce aracı dil kullanılarak çeviri yapılmasının nedeni özgün dilden çeviri yapabilecek yeterli uzman çevirmen bulunamayışı değil, yayınevlerinin bu konuda yeterince çaba göstermemeleridir (Bereza, 2013, s.29). Buradan Almanya’da da yayınevlerinin aynı nedenlerden dolayı İngilizce çevirilere müracaat ettiğini görüyoruz.

Yayınevlerinin bazı yazarları tanıtmak istemesi ve kaynak dili bilmemesine rağmen birlikte çalıştığı, güvendiği çevirmenlere işi vermesi bir diğer önemli sebeptir. Bunun dışında ara dilden çeviri yapılması yayınevleri açısından zaman konusunda bir avantaj oluşturmaktadır. Eğer az konuşulan bir dilde yazan bir

yazar aniden ünlü olduysa veya birden ilgi odağı haline geldiyse ve yeterli çevirmen yoksa bu ihtiyacı hızlı bir şekilde karşılamak için ikinci dilden çeviriye yönelinmesi kaçınılmaz görünmektedir (Frank ve Kittel, 2004, s.37). Ülker İncenin sözleri konuya ilişkin yerinde örnek sunmaktadır: “Bir yayınevi bir yazarı okurlara tanıtmak istiyor ve tek yapıtıyla değil, bütün yapıtlarıyla tanıtmak istiyor. Bunu uzun yıllara yayamayacağı için birkaç yönden, anadilden ya da ikinci dilden çeşitli çevirmenler kullanarak yapıyor” (Cemal ve diğerleri, 1992, s. 14). Ayrıca aracı bir dil üzerinden çevirisini yapacak olan çevirmen bazı avantajlar elde edebilir; sonuçta “önceden çözümlenmiş bir yazarı çevirmek yeniden keşfetmekten daha kolaydır” (Özbay, Sağlam ve Zeytinoğlu, 2018, s.189).

Genel olarak egemenlik alanı geniş dillerde az bilinen dillere nispeten ara dilden çeviriye daha az rastlandığı bilinmektedir. Egemenlik alanı geniş diller arasında (o dili konuşanların sayısının 50 milyonu aştığı, örneğin İngilizce, Çince, İspanyolca, Fransızca, Rusça, Almanca vs.) yetenekli çevirmenlerin bulunamayışı küçük dil topluluklarına göre daha olanak dışıdır (Gast, 2014, s.5). Aslında bu durum egemenlik alanının büyük olmasından ziyade söz konusu dilin merkez konumda olup olmamasıyla ilgilidir. Arapça ve Çince egemenlik alanı geniş, çok sayıda kişinin konuştuğu diller olmalarına rağmen kültürel aktarımda merkez konumda yer almazlar. “...Merkezdeki kültürlerden çevredeki kültürlere yapılan çevirilerin sayısı, çevredeki kültürlerden merkezdeki kültürlere yapılan çevirinin sayısından fazladır. Ara dilden çeviri, genellikle iki çevre kültür arasında aktarım yapılması gerektiğinde ortaya çıkmaktadır. Çünkü iki çevre kültür arasındaki aktarım genellikle merkezi bir kültür üzerinden yapılmaktadır” (Pekel, 2017, s.20). Bunu bir küme olarak düşünersek az bilinen bir dil alanının ara dil çevirileriyle kuşatılabilmesi olasıdır. Gürses’in cümlesi burada dikkat çekmektedir : “Mevlana’nın İngilizceye Hintçe’den çevrildiği bir dünya yok, ama Faucault’un Türkçe’ye İngilizceden çevrildiği bir dünya var ” (2006, s.8).

Türkiye’de ara dilden çevirinin ilginç bir tercih nedeni olarak az konuşulan bir dilde yazılan metni doğrudan çevirmektense, batı dilleri üzerinden yapılmış hali hazırda bulunan bir çeviriden aktarma yapmanın daha güvenilir olduğuna dair

bir varsayımın olduğunu görüyoruz. Hilmi Yavuz'un belirttiği üzere “ “Ben bu kitabı bir Batı çevirmeninin aracılığıyla çevirirsem, daha doğru bir çeviri yapmış olurum” gibi bir düşünce de, anlayış da yayıncılara hâkim olmuş olabilir. Almanca, Fransızca ya da İngilizce'ye olan güvenin Svahilice'ye olan güvenden daha fazla olması gibi bir sey...” (1992, s.24). Sabri Gürses bunu İngilizcenin kültür üzerindeki hâkimiyeti ile açıklar: “Son yıllarda birçok kitap ikinci dil İngilizce çevirisinden çevriliyor ve bu olağan karşılanıyor, çünkü İngilizcenin kaynak metinle normatif bir ilişki kurduğu varsayılıyor...” (2006, s.7). Böylece ara dilin saygınlığı bir tercih sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hanna Pieta kaynak metne ulaşmanın sansür gibi çeşitli sebeplerle de bazen mümkün olmadığı durumlar yaşanabileceğini, çevirmenin bu noktada aracı bir dil üzerinden çevirisi gerçekleştirebileceğini belirtmektedir (2014, s.22-23). Ara dilden çevirinin burada bir çıkış yolu sunduğunu söyleyebiliriz.

Ara dilden çeviri yapılmasının nedenlerinin büyük bir kısmı eleştirmenler ve çevirmenler tarafından eleştirilirken, bazı nedenler zorunluluktan doğmaktadır. Eğer bir eser ciddi derecede zarar gördüyse veya kaybolduysa bu yöneme başvurmak gerekebilir. En belirgin örnek Hristiyan İncil'in eski ahitidir (Gast, 2014, s.5). Bu bağlamda Hansack'ın belirttiği üzere ilk kutsal metinlerin çevirilerinde, bir taraftan çevirmene kelime seçiminde oldukça az özgürlük tanınması, diğer taraftan bu metinleri halkın anlamasını sağlama amacı bir çözüm olarak beraberinde ara dilden çeviriyi, diyesi çok katmanlı çeviri tekniğini getirdi. Bu yöntem yaklaşık 11. Yüzyıla kadar Hristiyan kültür alanının bütün ulusal dillerinde az veya çok yer alırken doğu dillerinde bu yöneme ikinci Yüzyılda rastlanır. Dördüncü ve beşinci yüzyıllarda gotik metinlerde, daha sonra eski yüksek Almancada görülür. Biçimsel olarak ara dilden çeviri Helenistik filolojinin bir metodu olarak karşımıza çıkar (Hansack, 1987, s. 79).

Ara dilden çevirinin yazılı çeviride, özellikle edebi metinlerin çevirilerinde fazla benimsenmeyen bir yöntem olarak görülmesinin geleneksel bakış açısını yansıttığı söylenilebilir. Zira kaynak metni öncelikli gören geleneksel bakış açısına göre ara dilden çeviride kaynaktan iki kat uzaklaşmaktadır. Yazılı çevirilerin aksine sözlü çeviri alanında ara dilden çeviri makul görülmekte ve

yaygın kullanılmaktadır. Örneğin küçük dil topluluklarının birçok katılımcının yer aldığı konferanslarda çeviri kabininde bir metin öncelikle herkesçe bilinen egemen bir dile çevrilir (örneğin İngilizceye). “Çeviri sadece seyirciler için değil, aynı zamanda kabindeki diğer çevirmenler için yapılır, çünkü çevirmenler de onu alıp çeviri yapacakları dille dinleyicilere aktarır” (Zengin, 2016, s.68). Bu ara dilden çeviri aracılığı ile gerçekleştirilen alt yazılarda da bilindik bir durum olarak karşımıza çıkar.

2.3. Ara Dilden Çeviri Sorunsalı

Birçok edebiyatçı ve çevirmen yazınsal eserlerin gerekmedikçe ara dilden çevirisinin yapılmasını onaylamamaktadır ve bu yöntemin çeviride oluşabilecek hataları bir kat daha arttıracığı görüşündedir. Eğer çevirmen çeviri eylemini bir veya daha fazla dil üzerinden gerçekleştiriyorsa, ürün erek dildeki okura ulaşana kadar birçok elden geçtiği için çeviri sorunlu bir hal alır (Özbay, Sağlam ve Zeytinoğlu, 2018, s.167). Bu bağlamda ara dilden çeviri neden sıkıntılı bir çeviri türü olarak nitelendiriliyor, dolayısıyla neden başvurulmamalı, başvurulduğunda ne gibi sonuçlar doğurabilir sorularına yönelindiğinde birçok farklı nedenle karşılaşılmaktadır. Konuyu aydınlatmak amaçlı çeşitli edebiyatçıların ve çevirmenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmektedir.

Öncelikle bu çeviri türünün çevirinin kalitesiyle ilgili şüphe içerdiği görülmektedir. “Türkiye’de İkinci Dilden Çeviriler Üzerine” adlı söyleşide tanınmış çevirmenler olan Ahmet Cemal ve Ülker İnce bir çevirmenin dili çok iyi de olsa, yazarı çok iyi de tanısa, hatta ikinci dilden çevirdiği metni özgün dili bilen birisine redaksiyon da yaptırrsa ikinci dilden çevirdiği için çeviri kalitesinin düşük olacağını öne sürmüşlerdir(Cemal ve diğerleri, 1992, s.20). Johanna Barnbeck’in edebiyatçı Ursula Kocher ile gerçekleştirdiği röportajda Kocher’in belirttiği üzere bir metni başka bir kültüre ve dile aktarmak zaten başlı başına zordur. Her dil kendine özgü anlatım ve düşünce yapısına sahiptir. Çevirmenin sorması gereken ilk soru: “Bu metni eşsiz kılan, benzersiz yapan nedir?” olmalıdır. Çevirmen erek dilde aynı etkiyi yaratabilmek için hangi araçları kullanacağını daha sonra

düşünmelidir. Çevirinin çevirisi dolaylı anlatımın iki kata çıkması gibidir. Böyle bir çeviri mümkün olmakla birlikte, çeviri kalitesini şüphesiz koruyamayacaktır (Kocher, 2007).

Ülkü Tamer kendisinin de ara dilden çeviri yaptığını söyler ve “Çok sakıncaları var tabii. Kaynak olarak kullandığınız çevirideki yanlışlar sizi de bağlıyor. Yazarın kişiliği ilk çeviride zaten törpüleniyor...bir törpü de sizden geliyor” (Onaran ve Tamer, 1990, s.15) diyerek yazın çevirisinin ara dilden yapılması konusundaki düşüncelerini dile getirir.

Schiedges çeviri sürecinde rol oynayan bütün faktörlerin ara dilden çeviri durumunda devre dışı kaldığını, birinci çevirinin özgün metinden farklılık gösterebileceğini ve bu farklılıkların ara dilden çeviride otomatik olarak alınacağını dile getirir. İkinci çevirmenin metindeki sapmaları metnin karakteristik özelliği olarak değerlendirebileceğini ve ona uygun bir metin oluşturmaya çalışabileceğini belirtir (2008, s.284).

Sebahattin Ali edebi bir eseri asıl yazıldığı dilden değil de, ikinci bir dilden tercüme etmenin daima tehlikeli, türlü hatalara elverişli bir yol olduğunu söyler ve bunun nedenini de sanat eserinin dilinin, diğer yazılı eserlerden farklı olarak, canlı bir mevcudiyet olmasına bağlar. Bu yöntemi bir körebe oyununa benzetir: “Eserini tercüme ettiğimiz adamın hakikatte ne söylediğini bilmeden, tahminlere ve bir üçüncü şahsın delaletine dayanarak, karanlıkta yürümeye mecbur oluruz” (1940, s.581).

Freudenberg’e göre kim kaynak dilden erek bir dile çeviri yapıyorsa, bir koordinat sisteminden diğerine nakil yapmaktadır ve bir metin diğerinin yerini almaktadır (2001, s.366) Geleneksel bakış açısına göre ara dilden çeviride bu süreç bir kat daha artacağı için hata yapma olasılığı çok daha fazla gözükmektedir.

Turgay Kurultay “ikinci bir dilden çeviri, bizi kaynaktan az ya da çok uzaklaştıracığı için, birinci çevirinin kalitesiyle ilgili riskleri içereceği için durup dururken bir metnin ikinci dilden çevirisinin elbette bir anlamı yok” (1999, s.25) diyerek bu çeviri türünün gerekmedikçe yapılmamasına işaret etmektedir.

Bununla birlikte ara dilden çevirilerin başka bir düzlemde ele alınması gerektiği düşüncesindedir.

Gülperi Sert edebi çevirinin sadece özgün dilden yapılmasının şart ve doğru olarak görülmesini yazın çevirisinin bireysel olmasına ve çevirmenin parmak izlerini taşımasına dayandırmıştır. Bununla birlikte fevkalade durumların gerçekleşebileceğini söylemiştir: “Örneğin çevirmen eseri iyi çevirmemiş, iyi anlamamış, bazı yerlerini hiç çevirmemiş olabilir” (1999, s.11). Böylece eğer yazınsal bir eser ara dil üzerinden çevrilecekse ve birden fazla çevirisi mevcutsa, çevirmenin hangi çeviriyi hangi kriterlere göre esas alması gerektiği sorusunu sorarak bu konunun karmaşıklığını gözler önüne sermiştir. Sert’in bahsettiği fevkalade durum Crystal’ın belirttiğine göre Mark Twain’in başına gelmiştir: Mark Twain bir eseriyle Fransa’da hiç başarı yakalayamayınca şüpheye düşmüş ve kendisi Fransızca metnin tekrar çevirisini yapmış. Sonuç onun endişelerinin yersiz olmadığını göstermiş; ortaya çıkan metin tanınmaz haldeymiş (Freudenberg, 2001,s.369).

Patzschke “Problematik des Übersetzens einer Übersetzung über eine Drittsprache” adlı çalışmasında ara dilden çeviride oluşabilecek bir “somutlaşma” (Konkretisierung) sorunundan bahseder: Çevirmen özgün metnin içindeki mesajı çözer ve kuralda ana dili olan erek bir dile çevirir. İkinci dilden çeviride bu işlem tekrarlanır, sadece burada model olarak alınan çeviri artık özgün metin durumundadır. Bir çeviride özgün metin iki defa somutlaştırma yaşar, bir kez çevirmen tarafından ve bir kez de çevirinin okuru tarafından, böylelikle ara dilden çeviride işin içine bir çevirmen daha girdiğinden, somutlaşma üçe çıkmaktadır (Patzschke 2001: 100). Bu alımlamanın da katlanması demektir. Birinci çevirmen öncelikle okur olarak eseri kendine göre alımlar ve yazar olarak tekrar aktarır. İkinci çevirmen ilk çevirmenin okuyup kendine göre alımladığı eseri temel alır ve bu süreç onun için de bir kez daha tekrarlanmış olur. Zira çeviride kaynak metni anlama öznel bir anlayış süreci olarak karşımıza çıkmakta ve ara dilden çeviri işin içine girdiğinde kaynak metnin yorumlanması iki katına çıkmaktadır. Schiedges’e göre bu noktada tüm insanların aynı kaynak bilgileri prensipte farklı anlaması ve her birinin hem dilsel

hem de dil dışı tabiatı bireysel anlama ön koşullarına sahip olması dikkate değerdir. Bunun yanında bir taraftan ana dildeki yeterlilik diğer taraftan kendi kültürüyle ve yabancı kültürle ilgili olarak dünya bilgisi ve alan bilgisi de söz konusudur (2008, s.284) .

Merkezi konumda yer alan bir dilden doğrudan değil de ara dilden çeviri yapılmasını doğru bulmayan Ahmet Cemal Elias Canetti'nin "Masse und Macht" adlı eserinin Gülşat Aygen tarafından İngilizceden Türkçeye çevrilmesini eleştirmiş ve Almancadan İngilizcenin düşünce sistemine aktarılan söylemlerin İngilizcenin vatandaşlığına geçmiş olarak Türkçeye getirilmesinin Türk okurunun özgün metin yazarı ile karşılaşma olanağını elinden aldığını belirtmiştir (Cemal, 1998, s.y.). Bu bağlamda Sert Elias Canetti'nin "Die gerettete Zunge" adlı eserinin Şemsa Yeğin tarafından İngilizceden Türkçeye çevrilmesi üzerine Almancadan İngilizceye çeviri yapan tanınmış çevirmenlerden İskoçyalı ozan ve yazın eleştirmeni Edwin Muir ve eşinin sözlerine yer vermiştir: "Almancadan İngilizceye çeviri(...) yaparken öncelikle sözdizimini değiştirmek gerekiyor; bunu büyük çaplı bir düz yapıtta uygulamak, o yapıta karşı onarılmayacak ama gene de kaçınılmaz bir zarar vermek demek (...)" (Sert, 1999, s.14).

Ara dilden çeviri yazınsal metinlerde edebiyat dışı metinlere, yani bilimsel ve teknik metinlere göre daha sakıncalı bulunmuş; edebi çeviride işin içine biçim sorununun girmesi bunun başlıca nedeni olarak görülmüştür. Merkezi konumda yer alan dillerden ara dilden çeviri yapılmasına karşı olan Ahmet Cemal'in kendisi de zamanında ara dilden çeviri yapmış biri olarak konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade eder: "İkinci dilden daha çok edebiyat dışı metinler çevirdim; felsefi, bilimsel metinler. Onlarda bunu biraz daha az tehlikeli buldum çünkü kavram ve terim çalışması var; üslup sorunu bir ölçüde yok. Bu tip metinlerde yazardan çok ayrılmak söz konusu değil, ama edebiyat metinlerinde bu var- onun için bir dönemden sonra hiç yapmadım (...)" (Cemal ve diğerleri, 1992, s.15).

Schiedges'e göre ara dilden çeviri durumunda dil dışı faktörlerin göz önünde bulundurulması mümkün değildir. Çünkü ikinci dil çevirmeninin kaynak metinle

artık bir bağlantısı kalmamıştır, bunun yerine ortada hali hazırda bulunan başka bir erek kültürün erek dili bulunmaktadır (2008, s.284).

Bir metin kaynak metinden çevrilmediği, aracı dil yoluyla okura ulaştığı zaman aracılık eden dilin kültürünün izlerini de taşıyabilir. Cemal konuyla ilgili olarak” (...) Rilke Türkçe’ye nefis Fransızca çevirilerden gelmiş olsaydı da bunun sakıncası ortadan kalkmazdı. Çünkü bir Fransızın yorumuyla, Fransız kültürünün yorumuyla geliyor. O zaman ben Almanca bilmiyorsam, Rilke’yi Fransızlar’ın çektiği bir fotoğraftan görüyorum, Rilke’nin orijinal resmini görmüyorum” (Cemal ve diğerleri, 1992, s.18-19) diyerek çevirinin hangi yorumla geldiğini de dikkate almanın gerekliliğinden söz eder. Tomris Uyar birinci çeviride kelimelerin doğru olsa bile ilk çevirmenin kendine göre bir eleme yaptığını ve ikinci çevirmenin de kendine göre bir eleme daha yapınca yazarın ruhunun ruhu kaldığını söyleyerek Cemal’in düşüncelerini destekler (Cemal ve diğerleri, 1992, s.19).

Özgün metin ve erek metin kültürleri ve dilleri arasındaki yakınlık veya uzaklık çeviride oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Ara dilden çeviri söz konusu olduğunda özgün dilden değil de aracı bir dil üzerinden başka bir erek dile çeviri yapıldığı için, eğer özgün dilin yapısı ve kültürü erek dilden çok uzaksa aradaki anlam boşlukları daha fazla olur ve “(...) bir çeviri yaparken diller birbirine ne kadar benzer ise çeviri o derece kolay, birbirinden ne kadar farklı ise o derece zor yapılır.” (Zengin, 2016,s.16).

Aslının aynısını yakalamamanın olanaksızlığı düşünüldüğünde çeviri zaten yeni bir yaratıdır (Özbay, Sağlam ve Zeytinoğlu, 2018, s.188; Akten, 1998,s.35) , bu yeniden yaratma edimi ara dilden çeviride katlanmış olur; “daha önce başkası tarafından özümsemiş, yeniden üretilmiş bir metin” erek bir metin için kaynak metin görevi üstlenir. Durum böyle olunca “yönlendirmeler, kısıtlamalar, anlam kaymaları gibi bir dizi olumsuzlukla karşı karşıya kalınır. Özgün metnin dilinin bilinmeyişi çevirmeni kaynak metinle karşılaştırma yapma olanağından yoksun kılar” (Akten, 1998, s.35).

2.4. Özgün Dili Bilmeden Ara Dilden Çeviri Yapmanın Güçlükleri

Merkezi konumda yer almayan bir dilden çeviri söz konusuysa ve uzman bir çevirmen bulunamıyorsa veya kaynak metne artık ulaşılamıyor ya da kaynak metin zarar gördüyse çeviri aracı bir dil sayesinde gerçekleştirilebilir. Ayrıca kaynak metne sansür gibi bir sebepten ulaşılamadığı durumlarda ise ara dilden çeviri bir çıkış yolu sunabilmektedir. Mecbur kalmadıkça yapılması onaylanmayan ara dilden çeviri bir taraftan hali hazırda çözümlenmiş metnin tekrar çevrilmesi olarak görülüp, çevirmene kolaylık sağladığı söylenmekte, diğer taraftan özgün metinle karşılaştırma yapma olanağından yoksun çevirmen birçok güçlüklerle karşılaşmakta ve alanında uzman bir çevirmen olsa bile ilk çevirmenin yaptığı hatalara otomatik olarak düşmektedir. Bu bağlamda Landers ikinci dilden çeviride kaynak dille karşılaştırma şansı olmadığı için, birinci çevirideki herhangi bir hata veya yanlış yorumlamanın kaçınılmaz olarak ikinci çeviride tekrarlanacağını ve bu yüzden ikinci çeviride başka bir hata bulunmasa bile, ikinci kez yeniden oluşturulduğu için kaynak çeviriden uzaklaşılacağını belirtir (Landers, 2002, s.131). Nermin Uygur ise ikinci dilden çevrilen bir öykünün, bir romanın ister istemez, özgün dilde açık seçik sergilenen bazı incelikleri yansıtmama şansından yoksun olduğunu belirtir ve “ikinci dile aktarılmamışsa onlar, ne yapsın çevirici” (1989, s.22) der.

Çevirmenin okuma sürecinden çeviri sürecine gidişi son derece karmaşıktır ve bu yolda çok çeşitli zorluklarla karşılaşılır. Levy çeviri sürecini üç evreye ayırır: çeviri metnini anlama, metni yorumlama ve metnin yerini değiştirme, bir diğer deyişle metnin dilinin erek metin diliyle yer değiştirmesi. Edebi bir eserin iki ardışık çevirisinde bu süreç tekrarlanır, bu da üç çeviri sürecinin iki kez cereyan etmesi anlamına gelir. Fakat her birinde çevirmenin farkındalığı öznel bir faktör olarak rol oynar (Patzschke, 2001, s.100). Kaynak dilden erek dile doğrudan çeviri yapan bir çevirmenin kendi öznelliğini hesaba katması ve onu tamamen serbest bırakmaması önerilmektedir. Bununla birlikte bir yazar olarak çeviride izlerini bırakması söz konusudur. İkinci dil çevirmeni bunlara ek olarak işin içindeki bir diğer uzman olan ilk çevirmenin öznelliğiyle de mücadele etmek durumundadır. Bu noktada Tomris Uyar'ın söylemi dikkat çekicidir: “şimdi

yerleşik bir çevirmen çeviri yaparken, kendiyle de mücadele etmek zorunda; hem o çevirmenin yaptığı belli olacak, hem de yazarın dili çıkacak. İkinci dilden çeviri yaparken, orada bir profesyonel daha var, öbür profesyonelin dili de bir etken olacak. Onunla da mücadele etmek zorunda” (Cemal ve diğerler, 1992, s.19).

Özgün metnin içeriği ve dilsel yapısı saptanıp çeviri eylemi yapılsa bile, ilk erek metin birinci çevirmenin imgelerine ve algılarına göre gerçekleştirilir ve böylelikle birinci çeviri sürecinde alınan çeviri kararları ikinci çevirideki kararların temelini oluşturur. Özgün metnin yazarı ve ikinci dil çevirmeni arasında iletişimsel bir bağ teorik olarak hiçbir zaman oluşmamaktadır (Gast, 2014, s.4). Bu da çevirisini aracı bir dil üzerinden gerçekleştiren çevirmenin aşması gereken bir konu olarak çeviride güçlük yaratmaktadır.

Ara dilden çeviri neden yapılmamalı noktasındaki elde edilen bulgular aslında bir taraftan bu çeviri türüne başvurulduğu takdirde çevirmenin yaşayacağı güçlüklerle ışık tutmakta, diğer taraftan eğer ikinci dilden çeviri yapılacaksa çevirmenin en azından bu çeviri türünde yaşanan sıkıntılardan haberdar olup hangi noktalara dikkat etmesi gerektiği konusunda bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır.

Ara dilden çeviri yapılmaması noktasındaki görüşlerin ise çoğunlukla geleneksel bakış açısını yansıttığı söylenilebilir. Zira kaynak odaklı bakış açısına göre kaynak metin ve erek metin arasındaki eşdeğerlik ilişkisi çeviri metnin kalitesi bakımından önemli bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat çağdaş çeviri kuramlarından betimleyici kuram ara dilden çeviriyi uzak durulması gereken bir çeviri türü olarak nitelendirmez (Toury, 1980; s.129). Öyle ki ara dilden çeviriler farklı kültürlerin tanınmasında aracılık rolü üstlenmiş ve çeviri eyleminin ne kadar karmaşık olduğunu, bu nedenle çok yönlü betimleyici bir bakış açısıyla farklı bir kategoride değerlendirilmesi gerektiğini göstermiştir.

2.5. Doğrudan Çeviri ve Ara Dilden Çeviri Karşılaştırması

Özgün dilden doğrudan çeviri ve aracı bir dil üzerinden gerçekleştirilen çeviri karşılaştırıldığında genel olarak ara dilden çeviriye karşı eleştirel bir bakış açısı olduğu görülmektedir, bununla birlikte tersi durumlar da mevcuttur. Ülker İnce'nin açıklaması burada çarpıcıdır:

" İkisi arasında hiçbir fark yok; çünkü ben, özgün metni tanımıyorum. İkinci dilden çeviri yaparken, özgün metne ulaşamadığıma göre, o ikinci dil metni benim için özgün metindir. Her metin bir özgün metindir bir anlamda. Daha kolay ya da zor olması da o zaman söz konusu değil. Ben herhangi bir fark hissetmeden yaptım yaptıklarımı" (Cemal ve diğerleri, 1992).

Kabul edilebilir bir çeviri için çevirmenin özgün dili yeterli derecede bilmesinin yanı sıra sezgili bir insan olması beklenmekte, çevireceği metnin yazarı, kültürü hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Ataol Behramoğlu'na göre "şairin ruhunu, dünyasını anlamış ve bu dünyada yakınlık duymuşsanız ve elinizdeki çeviriler sağlam metinlerse, mümkün olduğunca asıllarıyla da (uyaklar, ses benzeşmeleri, kıta ve dize düzenleri vb. bakımından) karşılaştırarak yapılacak ikinci dilden çeviriler, o dili bilip de şiirden anlamayan ya da çevirdiği şaire yakınlık duymayan ya da yeteneksiz birinin yapacağı özgün dilden çevirilere yeğdir" (Pekel, 2017, s.38). Alanında uzman olmayan yeteneksiz diye tabir edilen bir çevirmenin bir metni özümsemeden, çözümlemeden gelişigüzel çevirmesinden, iyi bir çevirmen tarafından aslına mümkün olduğunca eşdeğer çevrilen bir metnin kaynak metin olarak alınıp yine uzman bir çevirmen tarafından çevrilmesinin tercih edildiği görülmektedir. Aslında buradaki sorun çevirmenin donanımlı bir çevirmenin olmasının altında yatmaktadır.

Her çeviri yeni bir yaratımsa aynı zamanda değişim demektir. Bu değişim kayıpta olabilir, kazanım da. Her çeviride belli oranda kayıplar yaşanmakta, ara dilden çevirilerde bu kayıpların, birinci çevirideki olası kayıpları da üstlendiği için iki katına çıktığı söylenmektedir. Kurultay bu durumu çevirinin günahı olarak adlandırır: "Eğer ikinci dilden çeviri, yitimi arttırıyorsa ve yitim çevirinin günahıysa, birinci dilden çeviride de yitim olacağına göre (ikinci dilden çevirideki

yitimin kökeninde ilk dilden ikinci dile çevirinin yitimi yatmaktadır) bu yöntem neyi kurtarıyor? Sadece daha az yitim olmasını mı? Yani yine günah işliyoruz” (1999, s.27). Bu bağlamda ara dilden çeviriye karşı olan güvensizliğin aslında çeviriye karşı olan güvensizlik olduğu düşünülebilir. Çözümün odağında ise çevirmen ve onun uzmanlığı yatmaktadır.

Hilmi Yavuz ara dilden çeviride çeşitli sorunlar ortaya çıkabileceğini, bunlardan bir tanesinin de “çağrışım eksiltmeleri ve parazitler” olduğunu belirtmiştir. “Özgün metindeki bir sözcük dolaymlanan metinde o dilin olanakları içinde başka türlü ifade edilmiştir, ama Türkçe’de onu karşılayan bir başka sözcük vardır. Dolayısıyla o nüans burada “güme gider” ”(1992, s.26) ve bir çağrışım eksilmesi yaşanır. Daha dar anlamlı bir kelimenin ilk ereke dile çevrilirken kazandığı ek çağrışımlar da “parazit” olarak adlandırılır; çünkü ikinci dilden çeviri de bu ek çağrışımlar da çeviriye dâhil olmuş olur. Böylece ikinci dil çevirmeninin işi zorlaşır, çağrışım eksiltmelerini ve parazitleri de hesaba katması gerekir. Ayrıca ikinci dilden çeviri birinci çeviride “güme gitmiş” noktaların tümüyle kaçırılma riskini içerir. Yavuz ikinci dilden çevirinin bu dezavantajının yanı sıra birinci çevirmenin metnin arka planına sahip olarak ikinci dil çevirmeni adına bazı sorunları çözmüş olabileceğini de ekler (1992, s.28).

Patzschke’ye göre karşılaştırmalı analizler ara dilden çeviride, ilk çevirideki sapmalara ek olarak, başka sapmalar ortaya çıkabileceğini göstermiştir. Doğrudan çeviriyle karşılaştırıldığında ara dilden çeviride sadece basit bir biçim ve içerik değişikliği söz konusu değil, aynı zamanda ifadelerde, şiirde, estetik stilize etmede de kayıpların ortaya çıktığı açıktır (Patzschke, 2001, s.117).

Diyalektlerin yerelleştirme işlevi yanı sıra dilin canlılığını gösterme, dilsel olgular yoluyla sosyal katmanların karakterize edilmesi, bireylerin tiplendirilmesi ve eğitim düzeylerinin belirtilmesi, komik etkilerin yaratılması gibi çeşitli işlevleri vardır. Bu işlevleri konuşma dilinde görmek mümkündür (Patzschke, 2001, s. 109). Eğer bir metinde çok fazla diyalekt kullanıldıysa, metindeki diyalektlerin tüm fonksiyonları tanınamayacağı için, çeviride kayıplar oluşabilir ve çevrilen bu metin başka bir dile çeviri için kaynak metin olursa, özgün metinden uzaklaşma

tehlikesi daha da büyür. Bir başka deyişle, ilk çeviride diyalektler erek dilde başka bir ifade, söyleyiş ile karşılanmaya çalışıldıysa, ara dilden çeviride yitimler daha büyük olur.

Benjamin'in "Çeviri, kökenini özgün metinden alan bir biçimdir (Bereza, 2013, s.22). Gerçek çeviri şeffaftır, özgün metni gizlemez. Her çeviri sadece belirli bir zaman hayatta kalırken, özgün metin daima geçerlidir" (2013 s.23) sözlerinden hareketle özgün metnin her daim geçerli olabileceğini, her devirde özgün metinden çeviri yapılabileceğini, fakat çeviri bir metnin kaybolmaya yüz tutabileceğini, dolayısıyla özgün metinden çeviri yapılmasının önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Edebi metinlerin çevirisinin özgün metinle hiçbir zaman özdeş olamadığı (Zengin, 2016, s.79) , basit bir cümlelerin bile yazarın niyetini değiştirmeksizin başka bir dile aktarılamadığı ve çevirinin bir metnin değişimine yol açtığı bilinmektedir. Bu bilgiler ışığında geleneksel anlayışa göre eğer çevirinin aracı bir dil üzerinden gerçekleşeceği düşünülürse yaşanan değişimlerin iki katına çıkmaktadır.

Patzschke'ye göre hem teorik düşünceler hem de uygulamalı örnekler ara dilden çevirilerin edebi bir eserin biçiminde ve içeriğinde daima büyük kayıplara yol açtığını açık bir biçimde göstermektedir (2001, s.116). Schiedges, kaynak kültürden bir eser çevirisi yapıldığında, nerdeyse her zaman erek kültürün diline aktarmada bir değişiklik meydana geldiğini, en kötü durumda da çevirmenin özgün metinde kayıplara neden olduğunu veya özgün metnin bozulduğunu dile getirmektedir. Bununla birlikte bir metin özgün dilden değil de üçüncü bir dil üzerinden çevrilirse, hem metin düzleminde hem de okur açısından ciddi sonuçlar doğabileceğini belirtmektedir (Schiedges, 2008, s. 283).

Edebi bir metin çevirisinde kaynak metnin biçimsel-estetik niteliklerini erek metne yansıtmının önemli olduğu vurgulanmaktadır. Biçimsel-estetik özellikler altında ise ritim, kafiye ve nazım şekilleri yanında sözdizimsel, sözlüksel, dil oyunları ve mecazlardaki metne özgü ifade biçimleri gibi nitelikler yer almaktadır (Schiedges, 2008, s.278). Mecazları ve kelime oyunlarını çevirirken eğer erek

dilde ona uygun bir ifade yoksa en iyi çevirmenin bile hiçbir şey yapamayacağını söyleyen Patzschke bu durumun oldukça sık karşılaşılan bir durum olduğunu belirtmekte ve mecazları ve kelime oyunlarını başka bir dile çevirebilmek için üç tane olanak sunmaktadır:

1. Erek dilde biçim ve anlam açısından denk bir mecaz ya da kelime oyunu bulunabilir.
2. Erek dilde aynı anlamı taşıyan fakat farklı biçimde bir mecaz ya da kelime oyunu olabilir.
3. Erek dilde uygun bir mecaz ya da kelime oyunu bulunmayabilir ve yerine aynı anlama gelebilecek bir ifade kullanılabilir ya da açıklama yapılabilir (Patschke, 2001, s.108).

Durum ikide ara dil çevirmeni mecaz (Metapher) bir söylemle veya kelime oyunu (Wortspiel) ile karşılaşır ve tekrar kendi erek diline bir karşılık arayabilir. Bu durumda karşısına çevirinin bu üç olanağı çıkar ve muhtemelen kayıplar doğrudan çeviriden daha fazla olur (s.108).

Üçüncü durumda ara dil çevirmeni herhangi bir kelime oyunu veya mecaz göremez ve dolayısıyla bunu atlamış, kullanmamış olur (s.108).

Edebi bir çeviride kayıpların sadece dil alanında değil sosyal, kültürel, tarihsel gibi çeşitli alanlarda da görülebileceğini belirten Zengin (2016, s.85) , konuyu güzel bir örnek sunmaktadır: “Sözelimi Türkçede “padişah” sözcüğünü ele alalım. Bu sözcüğün tarih, kültür ve sosyal olaylarla yakından ilgisi vardır. Bu sözcüğü “kral” olarak çevirdiğimiz zaman bütün bu özellikler kaybolur. Bununla birlikte çağrıştırdığı anlamlar, duygu değerleri vs. hep yok olur” (s.85). Ara dil çevirmeninin kaynak metin olarak ele aldığı çeviri metin eğer uzman bir çevirmen tarafından çevrilmediyse ve birinci çevirmen kelimelerin sosyal, kültürel, tarihsel olgularına dikkat etmeden çevirisini gerçekleştirdiyse, ara dil çevirmeni özgün metinle birebir çalışma olanağından yoksun olduğu için yaşanabilecek kayıplar çok daha fazla olabilir. Bu bağlamda Vaner Alper, Yasunari Kawabata’nın “Yukiguni” adlı romanının Nihal Yeğin Obalı tarafından İngilizce üzerinden Türkçeye çevirisini incelemiştir. Japonca özgün metinden

çevirerek gerçekleştirdiği çalışmasında kelimelerin tarihi, sosyal ve kültürel kullanımlarıyla ilgili bilgiler vermiştir, biraz uzun olmakla birlikte konuyla ilgili yerinde bir örnek sunduğu için Alper'in açıklamasına burada yer vermek istiyorum:

“Metin İngilizce’ye çevrilirken, “eyalet” sözcüğü bilinçli olarak atılmış. Kitabın adında “kuni” parçasının eyalet anlamını dikkate almayan çevirmen İngilizce metinde daha ilk tümcede “eyalet sınırındaki uzun tünel”i “uzun tünel” e dönüştürmüştü. İlerideki bölümlerde de “eyalet sınırındaki dağ” yine yalnız “dağ” olarak verilmiş. Doğal olarak Türkçe metne de böyle geçmiş. Oysa Japon İmparatoru’na bağlı Şoogunlar’ın yönetimindeki vilayetlerle, bizde Osmanlı Sultanı’na bağlı valilerce yönetilen vilayetler yapısal olarak büyük benzerlik göstermektedir. Vilayet kavramı bu nedenle İngilizler için olmasa bile, Türkler ve Japonlar için birbirine yakın anlam ifade etmektedir. Kaldı ki bizde nasıl Van vilayeti ya da Edirne vilayeti coğrafi terimin ötesinde değişik yaşam biçimlerine sahip insanları ifade edebiliyorsa, aynı biçimde Japonya’da da başka bir eyalete gidiş yalnız coğrafi bir yer değişiminin değil, değişik geleneklere sahip, Japonca’nın değişik bir ağızla konuşulduğu bir yere gitmeyi ifade etmektedir” (Alper, 1990, s. 98).

Aracı bir dil üzerinden gerçekleştirilen çevirilerde kaynak metin olarak ele alınan çeviri metninde yapılmış olabilecek hataların veya yaşanan yitimlerin ikinci çeviride de devam edeceği tehlikesi ve özgün metinden uzaklaşmış olunabileceği riski, ikinci dilden çevirilerin eleştiri odağında yer almaktadır. Bu bağlamda Gülay Kutal “Edebiyatın Uluslararasılaştırılması. Sofi’nin Dünyası’nın İngilizce Çevirisinde Yanlış Olan Ne? “ adlı makalesinde Norveçli yazar Jostein Gaarder’ın Sofi’nin Dünyası” adlı eserinin Amerikalı bir çevirmen tarafından Norveççeden yapılmış çevirisini incelemiş ve bu eserin Türkçeye özgün dilinden değil de İngilizce üzerinden çevrilmesinin sonuçlarını ortaya koymuştur. Sonuçlar oldukça çarpıcı olmakla birlikte ilgili konu için örnek teşkil etmektedir. Kutal çevirmenin nerede Norveç’e dair bir yer ya da kişi adı geçse bunu atladığını ya da değiştirdiğini tespit etmiştir; çevirmen, yazarın kitabında örnek olarak seçtiği Knut Hamsun’un “Victoria” adlı eserinin yerine John Steinback’in

“Fareler ve İnsanlar”ını koymayı tercih etmiştir. Kutal çevirmenin çevirmenliğin sınırlarını aştığını ve yazara sansür uyguladığını belirterek çevirmeni eleştirmiş ve konuyla ilgili birçok örnek sunmuştur:

“Yine bir başka bölümde ‘Henrik Wergeland romantik bir şair miydi? şeklindeki soruda, okuyucuların Henrik Wergeland gibi önemli bir Norveç şairinin hiç değilse adını duymuş olmak şanslarını ellerinden alıp, bu yazarı İngiliz romantik şairi Byron’la değiştiriyor! Böyle olunca da sonraki cümlelerde yazarın Wergeland’a dair verdiği bilgilerin yerini çevirmenin Byron’a dair verdiği bilgiler yer alıyor! “ (Kutal, 1997, s.119). (...) Norveç’in önemli bir şairi olan ‘Björnstjerne Bjørnsen’in yerine Thomas Hardy’yi koymakla kalmayıp, Bjørnsen’in tüm şiirini atarak Hardy’nin bir şiirini kullanıyor! (s.120).

Olaf Schiedges Japon yazar Haruki Murakami’nin “Gefährliche Geliebte” adlı romanının İngilizce üzerinden Almancaya çevirisini incelemiş ve ortaya çıkan sonuca göre kendisinin belirttiği üzere, ara dilden çeviri eserde görülen eksiklikler genel olarak birinci çevirmenin hatalarına dayanmaktadır. Bununla birlikte ikinci dil çevirmeninin de kaynak metin olarak aldığı çeviri metnini birçok yerde hatalı yorumladığı ve böylece hem romandaki kahramanların karakterlerinin yanlış sergilendiği hem de romanın genel atmosferinin değiştiği belirtilmiştir (2008, s. 299).

İkinci dilden yapılan çevirilerin doğrudan yapılanlara göre daha fazla olumsuzluk içerdiğini belirten Gökşenli, anlamsal ve biçimsel kayıplar sorununun ikinci el çevirilerde iki katına çıkabileceğine vurgu yapar. Hatalı yapılmış ve kaynak dilinden kontrol edilemeyen bir çevirinin üçüncü bir dile ne kadar doğru aktarılsa da çıkış noktasında yanlışlar bulunduğunu ileri sürer (2013, s.97).

Bütün bunların dışında “çeviride söz konusu olan kayıpların türü de edebi esere göre değişebilir. Örneğin şiir çevirilerinde daha çok dil ile ilgili kayıplar görülürken, destan ya da efsane çevirilerinde daha çok kültür ile ilgili kayıplar görülür” (Zengin, 2016, s.86).

2.6. Türkiye’de ve Almanya’da Ara Dilden Çevirinin Yeri

Gürsel’in belirttiği üzere Türkçeye yapılan çevirilerin tarihi Uygur Türklerinin Budizm’le ilgili metinleri Türkçeye çevirttikleri dokuzuncu yüzyıla dayanır. Aynı dönemlerde Selçuk Türklerinin de dinsel, felsefi, bilimsel ve yazınsal yapıtları Farsça ve Arapçadan çevirttikleri bilinir (Aktaran: Karantay, 1991, s.96). Batılılaşmanın resmen başladığı Tanzimat döneminde (1839) Türkçede sadeleşme hareketlerinin de sıkça yaşandığı görülmektedir. Bu dönemde çeviri faaliyetleri hız kazanır ve Fransızca başta olmak üzere birçok Avrupa dillerinden edebi eser çevrileri yapılır. “1924’te Türkiye Cumhuriyeti’nin ilan edilmesiyle, bazı özel yayınevleri, önemli çeviri projelerine giriştiler- büyük bir çevirmenler grubuyla çalışan özel bir yayınevi olan Remzi Kitabevi “ Dünya Muharrirlerinden Tercümeler” dizisini başlattı (Aktaran: Karantay, s.97). 1936 yılında hem yazar hem de eğitimci olan zamanın Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından Birinci Neşriyat Kongresi’nin (1-5 Mayıs 1939) toplanmasıyla çeviri alanında önemli bir adım atılmış oldu ve yeni düzenlemeler yapıldı. Bu kongre çeviri açısından büyük bir önem taşımaktadır, çünkü genel olarak yayıncılık alanlarında karşılaşılan sorunlara çözüm bulmak amacıyla gerçekleştirilen toplantıda çeviri konusu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Kongrede sunulan rapora göre, Milli Eğitim Bakanlığının, öngörülen geniş kapsamlı çeviri programını üstlenmesi, Bakanlık içinde, bu işle görevlendirilecek bir tercüme bürosunun kurulması, bu büronun aynı zamanda bir çeviri dergisi de çıkarması ve yüksek nitelikli çevirilerin yayınlanmasını üstlenecek özel yayınevlerine parasal destek sağlanması gerekli görülmüştür (Aktaran: Karantay, s.97).

Kayaoğlu’na göre Türkiye’de çeviri tarihinde çevirilerin birinci dilden yapılması ilkesi, ilk olarak 1940’lardaki Hasan Ali Yücel hareketinde gündeme gelmiştir. (Kurultay, 1999, s.27). Böylelikle bu dönem çeviriyi bütün yönleriyle ele alınmaya çalışmakta ve kongrede çevrilmesi önerilen yapıtların listelenmesiyle birlikte birinci dilden çevirinin desteklendiği de görülmektedir. Ara dilden çevirilere sınırlama getirilmesinin gündeme gelmesiyle de bu dönem çeviri açısından bir ilk olma niteliği taşımaktadır. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığının bu

işleri üstlenmesi daha net ve kısa sürede sonuç alma bakımından önem taşımaktadır.

Türkiye’de doğrudan ara dilden çeviri ile ilgili yapılmış çok fazla çalışma bulunmamaktadır; genellikle başka konuların içinde kısa bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Türkiye’de çeviri bilim alanında yapılan Türkçe ve Almanca yazılan tezlerin içinde ikinci dilden çeviriyle ilgili doğrudan yapılmış bir çalışma olan Ümit Türe Pekel’in “Türkçe Çeviri Dergilerinde Ara Dilden Çeviriler Üzerine Betimleyici Bir İnceleme” adlı Yüksek Lisans Tezine rastlanmaktadır. Söz konusu çalışmada belirlenen çeviri dergileri incelenmiş ve içlerinde “ara dilden çeviri” ile ilgili olanlar tespit edilmiştir. Böylelikle bu konuya dergilerde ne kadar yer verildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de doğrudan ara dilden çeviriyle ilgili teorik bilgilerin anlatıldığı makaleler, uygulamalı örneklerin sunulması konunun açıklandığı çalışmalardan daha fazladır. Edebi eserlerin aracı bir dil veya diller aracılığıyla gerçekleştirilmiş çevirilerini inceleyerek konuyu örnek düzleminde gösteren birkaç tane çalışma bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri Recep Özbay, Musa Yaşar Sağlam ve Gülperi Zeytinoğlu’nun ortak çalışması olan “Die Problematik der Übersetzung aus einer Drittsprache am Beispiel des Kör Baykuş von Sâdık Hıdâyet” adlı makale, S. Ali’nin “İkinci Dilden Tercüme Meselesi ve Bir Misal” adlı çalışması, V. Alper’in “Karlars Ülkesi Çevirileri Üstüne Kısa bir İnceleme” adlı makalesi, M. Gündoğdu’nun “İkinci Bir Dil Üzerinden Yapılan Çeviriler Özgün Metinle Ne kadar Eşdeğerdir?” adlı makalesi ve şiirlerinin tamamının Rusça, İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi ikinci bir dil üzerinden çevrildiği Bulgar şair Nikola Vaptsarov’un incelendiği M. Pars tarafından yazılan “Nikola Vaptsarov’un Edebi Yaratıcılığı ve Türkçeye Kazandırılan Şiirleri” adlı çalışmadır. Özbay, Sağlam ve Zeytinoğlunun çalışması dört dilli bir çalışma olması bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Söz konusu çalışmada incelenen eser önce Farsçadan Fransızcaya, ardından Fransızcadan Almancaya ve Almancadan da Türkçeye çevrilmiştir.

“Ülkemizde yayımlanan kitapların büyük bir bölümünün çeviri olduğu göz önünde bulundurulursa, çevirinin Türk edebiyatındaki yeri ve önemi kolayca

anlaşılabacaktır” (Özbay, Sağlam ve Zeytinoğlu, 2018, s.172). Satın aldığı eserin birinci dilden mi yoksa aracı bir dil üzerinden mi çevrildiğinin çoğu kez farkında olmayan okurun bu konuda gerek yayınevleri gerek çevirmen tarafından bilgilendirilmesi gerekmektedir. Ara dilden çevirinin, kendisini anlamlı kılan nedenler ortadan kalktığı ölçüde intihal sınıfına girdiğini belirten Gürses, bu alana taraflı olma ihtimali olabileceğinden dolayı meslek birliklerinin değil, çeviribilimcilerin ve dil uzmanlarının müdahale etmesi gerektiğini dile getirir. (2006, s.8). Türkiye’de ara dilden çeviri kapsamında oldukça az sayıda yapılmış olan akademik çalışmaların yanı sıra yapılan intihallerin de bu bağlamda ele alınması gerekmektedir.

Fransızca tıpkı Türkiye’deki gibi Almanya’da da en çok aracılık rolü üstlenen dillerden bir tanesi olmuştur. Marke Blassneck 1934 yılında yaptığı çalışmasıyla Fransızcanın ne kadar aracı dil rolü üstlendiğini tahmin etmeye çalışarak bu konuda öncü olmuştur. Almanca baskıların yazarlarının Fransız bir basımı örnek olarak seçtiği 63 tane durumdan, 31inin sadece Fransızca çevirilere dayandığını kaydetmiştir (Graber, 2004, s.94). Graber’ göre Almancaya İngilizceden doğrudan değil de Fransızca üzerinden çeviri yapılmasının nedeni genel olarak Fransız kültürünün gerek coğrafi açıdan gerek model olarak düşünsel açıdan Alman kültürüne daha yakın olmasıdır (2004, s.97).

Doğrudan ara dilden çeviriyle ilgili Almanya’da yapılan çalışmalara genel olarak bakıldığında konuyla ilgili yeterince çalışma olmadığı görülmektedir. Nitekim ara dilden çeviri günümüzde hala en az çalışılan alanlardan biridir (St. André, 2009, s.232). Ara dilden çeviriler üzerine ayrıntılı ve titiz bir araştırma yapan Alman araştırmacı Jürgen von Stachelberg doğrudan olmasa da ara dilden çevirileri konu alan kitapların olduğunu, fakat buna karşılık bildiği kadarıyla ara dilden çeviriler üzerine kendi çalışması gibi yazılmış bir kitap olmadığını ileri sürmektedir (1992, s.59). “Überetzungen aus zweiter Hand. Rezeptionsvorgänge in der europäischen Literatur vom 14. bis zum 18. Jahrhundert” adlı kitabıyla, Avrupa kıtası içinde Rönesans dönemi ve sonrasında Fransızcanın aracı dil olarak oynadığı özel rolü gözler önüne sermektedir (Kurultay, 1999, s.27). “Stachelberg, 14. ve 18. yüzyıllar arasında

Avrupa yazınında önemli yere sahip olan ve Almanca'ya ikinci, bazen de üçüncü dilden giren dokuz ayrı yapıtı çeviri ve alımlama tarihi açısından incelemiştir. Bu karşılaştırmalı metin incelemeleriyle bu dönemde Avrupa içi kültür etkileşiminde ara dilden çevirilerin önemine ve dönemin çeviri anlayışının bu etkileşimle ilişkisine ışık tutmuştur" (Stachelberg, 1992, s.59). Kitabında sunduğu örneklerle özgün metin yerine çeviri metnin kaynak metin görevi görmesinin sonuçlarına dikkat çekmiştir.

Olaf Schiedges'in 2008 de yayımladığı "Das Phänomen der Zweitübersetzung. Am Beispiel eines Roman von Murakami Haruki" adlı makale ara dilden çeviriler üzerine yapılan bir diğer önemli çalışmadır. Bu bağlamda Schiedges, Haruki Murakami'nin "Gefährliche Geliebte" adlı romanının Japoncadan İngilizceye daha sonra da İngilizceden Almancaya çevirisini incelemiştir.

Valerie Gast tarafından hazırlanan Lisans Tezi olan "Erstellung und Analyse einer Doppelübersetzung am Beispiel einer Kurzgeschichte von Haruki Murakami" adlı çalışmada ise yine Haruki Murakami tarafından yazılmış kısa bir hikâye (İng. A 'Poor Aunt' Story) ara dilden çeviri kapsamında ele alınmıştır.

2.7. Ara Dilden Çeviri Kapsamında Bazı Öneriler

Ara dilden çeviri yapılırken hem çevirmenlerin hem de yayınevlerinin dikkat etmesi gereken noktalar vardır ve bu çeviri türünde karşılaşılan sorunlar bazı önlemlerle en aza indirgenmeye çalışılabilir.

Bilindiği üzere eğer özgün metne ulaşamıyorsa veya özgün metin zarar gördüyse o metnin veya eserin tanınmamasındansa ikinci dilden çevirisinin yapılması tercih edilen bir durumdur. Aynı şekilde eğer bir sansür söz konusuysa ve kaynak metne ulaşamıyorsa çevirilerinden faydalanılabilir. Gürses'e göre örneğin Eskimo dilinden ya da eski Mısır dilinden bir şiir çevirisi gibi özgün dilden çevrilme olanağının kesin olarak bulunmadığı bir durum söz konusuysa bir taraftan bu durum açıklanmalı diğer taraftan kaynak metin olarak kullanılan ara metin belirtilmelidir. Böylelikle çeviri kaynağı açık seçik bir şekilde

belirtilerek intihal alanından uzaklaşmaya gidilmiş olur. Bununla birlikte, bir özgün dil çevirmeninin ortaya çıkıp o metni çevirme olanağı açık bırakılmalıdır; yani telif hakkı öne sürülerek, İngilizceden çevirisi yayınlanmış Rusça bir metnin, Rusça bir çevirmen tarafından özgün dilinden çevrilme hakkı sınırlanmamalıdır (Gürses, 2007, s.y.).

Ara dilden çevirilerde yaşanan sorunlar noktasında Özdemir İnce, çevirmenin kaynak dili bilmiyorsa, ilk yapacağı işin kendisine bu dili bilen bir ortak bulmak olduğunu söyler ve bu ortağın şair olması gerekmediğini, önemli olanın Türkçeyi ve kaynak dili gerçekten bilmesi olduğunu ileri sürerek işbirliğine dikkat çeker (Aktürel ve diğerleri, 1990, s.15). Zira “ara dilden yapılan çeviride ilke, çevirmenin parmak izlerini silmeye çalışmadan kaynak metnin de bir amaç metin olduğunu göz önünde tutarak yazınsal bir göstergeyi yaratıcı ve üretici imgelem aracılığıyla amaç dile aktarmak olmalıdır. Ara dilde çevirmen yorumu en dar çerçevede tutmuşsa özgün metnin amaç metinde doğrulanması kolayca gerçekleşecektir”(Akten, 1998, s.38).

Wills’e göre “çeviride geçerlilik orijinale en yakın olanı ile sağlanırken, güvenilirlik ise çevirmenler arasında yinelenen çeviriler sayesinde kazanılır” (Aktaran: Doğan ve diğerleri, 1994, s.45). Doğan, Sağlam ve Ülner çevirilerin yinelenmesinin hata analiz sonuçlarını olumlu yönde etkileyeceğine inandıklarını dile getirmektedirler (1994, s.44). Bu noktada önce ara dilden çevirisi yapılan bir eserin telif hakkı öne sürülerek birinci dilden çevrilmesi engellenmemelidir.

Kurultay gerçekten de birinci dili bilen herhangi birilerinin bulunabileceğini, bulunmuyorsa yeterince aranmadığını ileri sürmekte, bununla birlikte yabancı dil bilenlerinin çok büyük bir çoğunluğunun kültür dünyasıyla ilgisi olamadığını belirtmektedir (1999, s.26). Çeviride yaygın olmayan bir dil söz konusuysa, özgün dili bilenlerin sayısı oldukça az olmakla beraber, o dili bilenlerin içinde çeviri yapabilecek kişiler daha da az bulunmaktadır. Bu da zaten ara dilden çeviriye başvurulmasının başında gelen sebeplerden bir tanesidir. Bu bağlamda belki de yayınevlerinin özgün dili bilen çevirmen bulmaya çalışmasından ziyade bir kurumsallaşmaya gidilmesi daha kesin bir çözüm olarak gözükmektedir.

Yavuz ara dilden çeviri sorununun kurumsallaşma sayesinde çözülebileceğini öne sürer ve konuyla ilgili bazı açıklamalarda bulunur: “Çevirinin, Türkiye’de gereğince kurumsallaşmadığını ya da örgütlenmediğini düşünüyorum. Türkiye’de ilk örgütlü çeviri deneyimi, hepimizin çok iyi bildiği gibi, Tercüme Bürosu’dur. (...) Kurumsallaşırsa ve bu kurumsallaşma gerçekten bu konudaki bütün gereksinmelere yanıt verebilecek duruma gelirse, o zaman ikinci dilden çeviri sorunu ortadan kalkar. Kurumsallaşmış olduğu için, Svahili dilinden çeviri yapılacaksa o kurumun bir Svahilice bilen çevirmeni vardır”. Bununla birlikte eğer o dili bilenlerin sayısı sadece çevirmenle sınırlıysa, o zaman ister istemez o çevirmeni denetleyecek kişinin aracı dile başvurmak zorunda kalacağını da ekler (Yavuz, 1992, s.23). Bu durumda kontrol, varsa başka çevirilerin, yan metinlerin ve ikincil literatürün (Sekundärliteratur) yardımı ile gerçekleştirilebilir (Gast, 2014, s.11). Bu bağlamda Sağlam’ın açıklaması konuya daha da açıklık getirmektedir: “En deneyimli yazar/çevirmen dahi birkaç tekrardan sonra kendi metnindeki hataları fark etmez. Dolayısıyla en güvenilir yol, metnin bir başka meslektaş, mümkünse de bir editör tarafından okunmasıdır; çünkü o, metnindeki hataları çok daha kısa süre içinde bulacaktır. İdeal olanı ise, editörün, incelenecek olan metnin konusuna göre belirlenmesidir. Yani, incelenecek olan metin bir hukuk metniyse, bu takdirde editörün de hukuk öğrenimi görmüş birisi olması yerinde olacaktır” (2014, s.224).

Özgün metnin dilinin bilinmeyişinin yarattığı olumsuzluğun çevirmeni çıkmaza sokmadığını söyleyen Akten bazı önerilerde bulunur. “Uygulamaya geçmeden önce özgün yapıtla ve yazarıyla ilgili titiz bir kaynak araştırması yapılmalı, çeviri sürecinde anlam ve anlatım değiştirmemeye dikkat ederek kaynak metinle eşdeğerlilik sağlamaya çalışılmalıdır. Aracı metnin dilsel ve biçimsel düzeni anlam kaybına uğramadan amaç metne geçirilmeli. Aracı metin, özgün metnin tüm özelliklerini başarılı bir biçimde aktarabilmişse ve amaç dilin yetkin bir göstergesi olabilmışse sorun en aza iner” (1998, s.36).

Bertan Onaran Türkiye’deki çevirilerin düzeyinin yükselmesi için sadece parayı düşünen yayıncılarla mücadele edilmesi gerektiğini söylemekte ve belki o zaman gerçek ustalara seslenileceğini, işin uzmanlara verileceğini, yeterli süre

tanınacağını, yayınevlerinde sahici bir eleştirmen-okur bulunacağını, kısacası kitabın daha güzel olabilmesi için gerçek bir imece gerçekleştirileceğini belirtir (Onaran ve Tamer, 1990, s.15). Kurultay ise “hemen hemen hepsi küçük işletmeler olarak, deyim yerindeyse manifaktürler tarzında çalışan yayınevlerimiz, kendi olanakları ve ilişkileri çerçevesinde işleri kotarmak durumundadır. Birçoğu angajman ve fedakarlıklarla ayakta duran bu yayınevlerinin her çeviri için duyurular çıkarıp eleme prosedürleri uygulamalarını mı umuyoruz? “ diyerek konuya ilişkin yayınevlerinin durumu açısından farklı bir görüş sunmaktadır.

Batıda büyük yayınevlerinin gerçekten bir kurum olduğu bilinmektedir ve bu sorunların aşılması noktasında onların işleyişine bakmak faydalı olabilir. Gast edebi metinlerin geçmişte ara dilden başka dillere çevrilerinin yapıldığını, fakat sistematik bir yayın ortamı oluşturulduğundan ve edebiyat hedeflenen şekilde yayıldığından beri, çoğunlukla resmi olarak özgün metinden doğrudan çeviri yapılmakta olduğunu ileri sürmektedir (2014, s.5).

Ara dilden çevrilen edebi metinlerin alımlama sürecinde okur çoğunlukla bu durumun farkında değildir (Freudenberg, 2001, s.367) ve ara dilden çevirilerin yapılması devam etse de bu konuda okurun kesinlikle bilgilendirilmesi gerekmektedir. Burada çevirmene ve yayınevine büyük görev düşmektedir. Kitabın önsözünde ya da sonsözünde ilgili bilgilerin yer alması gerekmektedir.

3. YAZINSAL METİNLERDE EŞDEĞERLİK SORUNSALI

Eşdeğerlik sözcüğü Latince “Aequalis”, İngilizcede “Equivalence”, Almancada “Äquivalenz” ve Türkçede “Eşdeğerlilik” veya “Eşdeğerlik” olarak kullanılmaktadır. Türkçede “Eşdeğerlilik” ve “Eşdeğerlik” arasında sadece yazımda küçük bir farklılık söz konusudur, anlam açısından herhangi bir ayrım bulunmamaktadır. Zamanla “Eşdeğerlik” olarak kısaltıldığı görülmektedir.

Farklı araştırmacıların çeşitli tanım ve yorumlarını içeren “eşdeğerlik” kavramı tartışmalı bir kavram olup zamanla anlam genişlemesine uğramıştır. Kavrama

tarihsel bir araştırma yöntemi ile bakıldığında çeşitli araştırmacılar tarafından farklı tanımlar yapıldığı ve kavramın uygulanabilirliğine ilişkin çeşitli görüşler ortaya atıldığı görülmektedir. Özellikle edebi metinlerde eşdeğerlik kavramının kullanılması ya da uygulanabilirliği çeşitli uzlaşmazlıklara neden olmuştur. Böylece ilgili kavrama zamanla farklı anlamlar yüklenmiştir. Bu bağlamda Berrin Aksoy 2001’de yayımlanan “Çeviride Eşdeğerlik Kavramı” adlı makalesinde “(...) eşdeğerlik kavramının günümüzde betimleyici çeviri araştırmalarının gelişimiyle kaynak metindeki dilsel unsurların bire bir hedef metinde yaratılması arayışı olarak algılanmayarak özellikle yazın çevirisinde her bir çeviri metnin ayrı ayrı ve üretildiği koşullar içinde değerlendirildiği ve eşdeğerliğin hedef kültürün dili, sosyolojik ve kültürel yapısı ve yazınsal koşulları açılarından oluşturulmaya çalışıldığı bir kavram haline dönüştüğü söylenebilir” (2001, s.5) demektedir. Arzu Özyön günümüzde eşdeğerlik tanımının aynılık ve eşitlik anlayışından oldukça uzak bir tanım olduğunu belirtirken (2014, s.37), Mine Yazıcı “eşdeğerlik” kavramının zaman içinde geçirdiği çeşitli aşamaları anlatarak (1. Eşitlik aşaması, 2. Benzerlik aşaması, 3. Farklı düzlemlerde eşdeğerlik aşaması, 4. Farklı eşdeğerlik aşamalarının hiyerarşik sıralamaya konulması aşaması, 5. Eşdeğerliğe çevirmenin karar vermesi aşaması) son aşamada çevirmenin profesyonelliğine dikkat çekmiştir. Buradan “eşdeğerlik” kavramının çevirmenin yaratıcılığı anlayışına doğru yol aldığı düşüncesi çıkarılabilir (Yazıcı, 2007, s.30-31).

Yazınsal metinlerin kurgusal metinler olmaları, anlamsal boşluklar içermeleri, mecazlarla dolu olmaları, içlerinde yan anlam barındırmaları ve kendilerine özgü bireysel yapılanmaya sahip olmalarının yanı sıra bu metinlerde kültürel, edimsel ve yapısal bakımdan birçok unsur iç içe bulunduğundan yazınsal metinlerin çevirileri söz konusu olduğunda “kaynak metin ve erek metin arasındaki eşdeğerlik ilişkisini tanımlamak birçok etmenin göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir” (Kara, 2012, s.392). Bu anlamda geçmişte yapılan tanımlamaların artık yetersiz kaldığı ve günümüzde “eşdeğerlik” kavramının yeni anlamlar kazandığı söylenilebilir. Hatta tartışmalı olan “eşdeğerlik” kavramından uzaklaşılarak yerine “benzerlik”, “karşılıklık”, “uygunluk” gibi kavramların tercih edildiği görülmektedir (Aksoy, 2001, s.5). Radegundis Stolze

“eşdeğerlik” kavramının sınırlı olmasından, bir başka ifadeyle yetersiz kalmasından dolayı “uygunluk”, “aynılık”, “değişme” “etki eşitliği” gibi başka tanımlamaların “eşdeğerlik” kavramının yerini aldığını söylemektedir (2003, s.17; ayrıca 2001, s.109). Fritz Paepcke’nin ilgili kavram yerine “başarılı çeviri” (geglücktes Übersetzen) (1986, s.130) anlayışını tercih etmesi de Stolze’yi destekler gözükmemektedir.

Bu alanda ayrıntılı kuramsal çalışmaları olan İsmail İşcen’in görüşleri de dikkat çekicidir: 2002’de yayımlanan “Çevrim Kuramı-Çeviribilim’in Temelleri Üzerine” adlı kitabında “eşdeğerlik” için şöyle demektedir: “(...) çeviri uygulamasında asla, örneğin bir ‘eşdeğerlilik yöntemi’ söz konusu olamaz. ‘Eşdeğer (veya uygun, analogik vs.) çeviri’ olanaksız bir şeyi adlandırmaya çalışan bir kavramdır o halde. Kaldı ki çeviri ilişkisi betimlenirken de eşdeğer veya buna benzer kavramlar çevirinin olgusal gerçekliğini tam olarak karşılamamaktadır” (2002, s.56-dipnot). Buradan çeviri uygulamasında “eşdeğerlik” beklentisinin mümkün olmadığı görüşü çıkarılabilir. İşcen çeviri eleştirel evrede “eşdeğerlik” olgusunun çeviri odaklı düşünceleri, olası bir çeviri bilimin dışında konumlandırmayı şart koştuğunu (s.79), bununla birlikte çevrim ilişkisinin ölçümlenmesine de katkıda bulunduğunu belirtmektedir : “(...)çeviri-eleştirel evrede, kısmi anlamda ve dolaylı olarak olsa da, çevrim ilişkisinin ölçümlenmesine de katkı sağlayabileceği göz önünde tutulmalıdır. Somutlaştırmak gerekirse: Eğer çeviri eleştirisi sonucu, bir eşdeğerliliğin bulunmadığını belgeliyorsa (...), bunun çeviri bilimsel bir anlamı olmasa da, dolaylı olarak yine de, böyle bir sonuç, çeviribilim yöntem(ler)i konusunda bir yargıyı olanaklı kılmaktadır” (s.82).

Eleştirel bir bakış açısıyla ve tarihsel araştırma yöntemiyle çeşitli araştırmacıların “eşdeğerlik” kavramına ilişkin görüşlerine bakıldığında genel olarak üç temel görüş karşımıza çıkmaktadır: “Eugene Nida, Anthony Pym, Werner Koller gibi kuramcılar çeviriyi “eşdeğer” ilişkiler bağlamında tanımlarken, Snell-Hornby gibi kuramcılar “eşdeğerliğin” çeviride kuramsal bir kavram olarak kullanılmasını reddetmişlerdi. Mona Baker gibi kuramcılar ise orta yolu bulmayı tercih etmiş, “eşdeğerlik” kavramının çeviri araştırmalarına kolay uygulanabilirliği nedeniyle belli ölçüde kullanılması gerektiğini vurgulamışlardı”

(Karavin, 2016, s.126). Bu bağlamda aşağıda çeşitli araştırmacıların çeviri kuramlarında ve yaklaşımlarında “eşdeğerlik” kavramını nasıl değerlendirdikleri ve böylece “eşdeğerlik” kavramının geçirdiği evreler kısaca anlatılmaya çalışılmıştır.

Eşdeğerlik kavramına dilbilimsel ve göstergesel açıdan yaklaşan Rus dilbilimci Roman Jakobson 1959’ da kaleme aldığı “Çevirinin Dilbilimsel Yönü Üzerine” (On Linguistic Aspects of Translation) adlı makalesinde “eşdeğerlik” kavramını ve dilsel anlamı ele almaktadır. Jacobson’a göre farklılık içinde eşdeğerlik dilin başlıca problemidir ve dilbilimin ana konusudur. Farklı çeviri türlerinden (“diliçi çeviri” “dillerarası çeviri” ve “göstergelerarası çeviri”) bahsedilen çalışmada dilde anlamın göstergeler vasıtasıyla meydana geldiği, dolayısıyla çevirinin de aslında dolaylı bir anlatım olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda Jakobson iki farklı dildeki anlamsal kod birimleri ayrı göstergelere sahip olduğundan iki dil arasında tam bir eşdeğerliğin hiçbir zaman karşılanamayacağını savunmaktadır (1959, s.232-239).

Jakobson’un “farklılık içinde eşdeğerlik” olgusunda metin düzeyinden çok sözcük ve cümle bazında değerlendirmeler yapıldığı görülmektedir. Jakobson’dan farklı olarak J.C. Catford “eşdeğerlik” kavramının metinsel boyutta sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Kavrama ilişkin görüşlerini 1965’de yayımlanan “A Linguistic Theory of Translation” adlı kitabında anlatan Catford metinsel eşdeğerlik (textual equivalence) ve biçimsel denklik (formal correspondence) arasında bir ayrım yapılması gerektiğini söylemektedir (Catford, 1965, s.27). ‘Metinsel eşdeğerlik’, bir kaynak metne ya da kaynak metin bölümüne eşdeğer bir erek metin ya da erek metin bölümü oluşturmak anlamına gelirken” (Karavin, 2016, s.127; ayrıca Catford, 1965, s.27), “biçimsel denklik” kaynak dildeki herhangi bir kategorinin erek dilde birebir örtüşmesiyle oluşmaktadır (Catford, 1965, s.27). Bir başka ifadeyle biçimsel denklik “langue” düzeyinde oluşurken, metinsel eşdeğerlik “parole” ile ilgili bir oluşumdur (Aksoy, 2001, s.2). Catford Jakobson ile karşılaştırıldığında eşdeğerliği sözcük boyutundan metin boyutuna taşımıştır, fakat çeviriyi kültürden ve insanlardan bağımsız olarak değerlendirdiği için teorisi yetersiz bulunmaktadır. Bu bağlamda

Berrin Aksoy “ Karmaşık ve kuralcı bir açıklamayla çeviride eşdeğerliği tanımlamaya çalışan Catford’e göre eşdeğerlik metinsel olarak sağlanmalı ve ‘durumun aynılığı’ kavramı boyutlarında eşdeğerlik kurulmaya çalışılmalıdır. Ancak farklı kültürlerin işin içine girdiği, dillerin söze getirdiği kavramların, kültürlerin farklı yaşam biçimleri ve düşünce kalıplarıyla dilde yer alan anlatımların ‘aynı durumla’ ilişkilendirilemediği örneklerde de Catford’un ‘metinsel eşdeğerlik’ yaklaşımı anlaşılabilir ve yetersiz kalmaktadır” (2001, s.3) demektedir.

Eugene Albert Nida’nın 1964’de yayımlanan “Toward A Science Of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating” adlı kitabının çeviribilime önemli bir katkıda bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda “Şehnaz Tahir Gürçağlar Nida’nın eşdeğerlik kavramının çeviriye dilbilimsel yaklaşımlar ile kültürel yaklaşımlar arasında köprü kurduğunu belirtmektedir” (Karavin, 2016, s.128). Noam Chomsky’nin “üretimsel dönüşümlü dilbilgisi” kuramından faydalanan ve çevirmenlere bu modeli öneren Nida’nın dile yapısal bir bakış açısıyla yaklaştığı söylenilebilir. Kitabında yer alan “The Principles of Correspondence” adlı makalesinde farklı diller arasında birebir eşdeğerlik olamayacağını, böylece kaynak metnin ve çeviri metnin “aynı” değil “yakın” ya da “benzer” olabileceğini ileri sürer. Bu noktada çevirmenin kendi yorumunu katmasının da kaçınılmaz olduğunu belirtir (Nida,1964, s.129). Nida’nın çeviride birebir eşdeğerliklerin kurulamayacağına dair görüşü ise Jakobson ve Mona Baker ile örtüşmektedir.

Nida eşdeğerliğin “biçimsel eşdeğerlik” (İng. formal equivalence) ve “devingen eşdeğerlik” (İng. dynamic equivalence) olmak üzere iki ayrı kutba ayrıldığından söz etmekte ve çevirinin bu iki kutbu arasında edebi çevirinin kabul edilebilir çeşitli standartlarını gösteren bir dizi ara sınıfların bulunduğunu belirtmektedir (1964, s. 160). Biçimsel eşdeğerlik hem biçim hem içerik olmak üzere mesajın kendisine odaklanmaktadır. Böyle bir çeviride şiirin şiire, cümlelerin cümleye, kavramın kavrama uygunluğu gibi eşdeğerlikle ilgilenilir (Nida, s.159). Bu anlamda “birebir çeviri” veya “sözcüğü sözcüğüne çeviri” biçimsel eşdeğerlik ilkesi kapsamı içinde düşünülebilir. Devingen eşdeğerliğin dikkate alınarak

gerçekleştirilen bir çeviride erek dildeki ifadenin tamamen doğal olması amaçlanır (Nida, s.159) ve alıcının metni yadırgamamasına, metnin alıcı kültüre uygun olarak ifade edilmesine çalışılır. Bir başka deyişle çeviri metin çeviri kokmamalıdır. Şöyle ki devingen eşdeğerlikte ‘Nida’nın deyimiyle “eşdeğer etki” yaratılması amaçlanmaktadır; kaynak metnin kendi okuru üzerinde bıraktığı etkinin erek metin okurunda da yaratılabilmesidir. Bu bağlamda Sergül Vural Kara 2012’de yayımladığı “Yazınsal Metinler Çevirisinde Eşdeğerlik Arayışı” adlı makalesinde yazınsal metinlerin çevirisinde eşdeğerlik sorunsalına yönelik değerlendirmelerde, çeviri sürecinde etki eşdeğerliğinin esas alınması görüşünü savunmaktadır (s.401): Yazınsal metinler çevirisinde etki eşdeğerliğinin sağlanabilmesi, Nida’nın (1964: 159) biçimsel eşdeğerlik ve devingen eşdeğerlik olarak adlandırdığı aktarım düzlemleri arasındaki dengenin sağlanması ile koşuttur (s.400). (...) Dolayısıyla yazın çevirisinde erek metni kaynak metin ile örtüştürme çabasının temelinde etki eşdeğerliğinin sağlanması yatmalıdır (s.401). Nida’nın özellikle devingen eşdeğerlikle ilgili görüşleri doğrultusunda “eşdeğer etki” olgusunun bazı araştırmacılar tarafından benimsendiği görülmektedir, bununla birlikte Nida’nın çalışmaları kendisinin İncil çevirisindeki deneyimlerine dayandığından uygulama bakımından sınırlı bulunmakta ve teorisinin soyut kaldığı söylenmektedir. Arzu Özyön böyle bir durumda da her metin ve her durum için faydalı olamayacak bir teoriden söz edilebileceğini belirtir (2014, s.30). Ayrıca konuyla ilgili Harika Karavin “Ancak, “eşdeğer etki” kavramının muğlaklığı pek çok kuramcının kafasında soru işaretleri doğurmuştur. Örneğin, kaynak dilden erek dile çeviri yapan çevirmenin her koşulda erek dilde eşdeğer etki ya da karşılık yaratmasını beklemek mümkün müdür? Kültüre özgü pek çok unsur içeren bir kaynak metni çeviren çevirmenin, erek dilde aynı etkiyi yaratmasının her zaman çok da kolay olamaması ve daha da önemlisi “eşdeğer etkinin” nasıl ölçülebileceğine dair çevirmenin somut bir modele sahip olmaması, Nida’nın devingen eşdeğerlik argümanını zayıflatmaktadır” (2016, s.130) demektedir.

Bu noktada daha sonra birçok araştırmacı tarafından da kullanılan, Güttinger tarafından eşdeğerlik için yapılan tanımlamadan bahsetmek yerinde olacaktır: “Eşdeğerlik, kaynak metnin kendi okurunda uyandırdığı etkinin, erek metin

okurunda da aynı derecede yaratılabilmesidir” (Güttinger, 1963, s.y). Yalnız Güttinger tarafından yapılan bu tanımlamada geçen “aynı etkiyi uyandırmak” ya da “benzer etki sağlamak” amacı Göktürk tarafından eleştirilmiştir. Göktürk bu tür amaçların edebi çevirilerde her zaman işe yarayacak eşdeğerlik ilkesi olamayacağını belirtmiş ve konuyu yerinde bir örnekle açıklamıştır: “(...) En azından hangi eğitim düzeyinden bir kaynak dil okuru üzerindeki etki olacaktır çevirmenin çıkış noktası? Amerikalı bir kadının, Shakespeare’ın oyunlarından birini okuyuşta “astanished! It’s full of quotations”(Şaşıtm kaldım! hep altınlarla dolu) demiş olması, özgün dil okurunda bir metnin uyandıracağı etkinin, ne değişik olabileceğine örnektir” (Göktürk, 2011, s.64). Her okurun eğitim düzeyi, kültürü, kişisel deneyimleri farklı olduğundan metni alımlaması da farklıdır, dolayısıyla metnin okur üzerindeki etkisi de aynı olmayacaktır. Bu noktada çevirinin, söz konusu eşdeğerliğin çok boyutlu, karmaşık bir eylem olmasının yanında çevirmenin hangi okur üzerindeki etkiyi dikkate alacağı da kafa karıştırmaktadır.

Peter Newmark Nida’nın “eşdeğer etki” olgusunu, diyesi “dinamik eşdeğerlik” kavramını destekleyeceği düşünülen bazı görüşler ileri sürmektedir. Bu bağlamda çeviri ile ilgili görüşlerinin yer aldığı “A Textbook for Translation” (1988) adlı kitapta “kültürel eşdeğerlik “ ten (Cultural Equivalent) bahsetmekte; kaynak dildeki kültürel bir sözcüğün erek dildeki kültürel bir sözcükle karşılanarak yaklaşık bir eşdeğerliğin oluşturulabileceğini söylemektedir (1988, s.82-83).

Werner Koller, “Einführung in die Übersetzungswissenschaft” (1979) adlı kitabında eşdeğerliği çevirinin temeli olarak görmekte, kaynak metin ve erek metin arasındaki çeviri ilişkisini eşdeğerlik ilişkisi olarak, hatta çeviri ilişkisi olarak tanımladığını belirtmektedir (Koller, 2011, s.192). Koller’e göre eşdeğerliğin türünü kesin olarak belirlemede rol oynayan beş tane durum söz konusudur. Bunlardan ilki bir metinde iletilen dil dışı gerçekliktir ki Koller bunu “düzanlam düzeyinde eşdeğerlik” (denotative Äquivalenz) olarak adlandırdığını belirtmektedir. İkincisinde, sözlü ifadenin türü yoluyla metinde ilişkilendirilen yan anlamlar “yananlam düzeyinde eşdeğerlik” (konnotative Äquivalenz) olarak

adlandırılmaktadır. Bir diğer durum, belli metinler için başvuru metni ve dil normlarıyla ilgili olan “metnin türüne göre eşdeğerlik”tir (textnormative Äquivalenz). Dördüncü maddede okur, yani alıcı (Empfänger) ve onun metni alımlaması ön plana çıkmaktadır. Bir anlamda metin iletişimsel işlevini gerçekleştirebilsin diye çeviriyi okura göre düzenleme, Koller’in deyimiyle “edimsel eşdeğerlik” (pragmatische Äquivalenz) söz konusudur. Son olarak Koller kaynak metnin belirli estetik, biçimsel ve bireye özgü biçimsel özellikleriyle ilgili olan “biçimsel-estetik eşdeğerlik”ten (formal-ästhetische Äquivalenz) bahsetmektedir (Koller, 2011, s.219). Koller’in beş ana başlık altında yaptığı bu sınıflandırmada söz konusu eşdeğerliklerin hiyerarşisinde kullanılabilecek, yani hangi eşdeğerliğe ne kadar önem verileceğine dair karar vermeye yardımcı sistematik bir bilgi önerilmemesi Koller’in kuramının geçerliliğini zayıflatmaktadır. Zira çeviride eşdeğerliğin bütün çeşitlerine aynı oranda dikkat edilemeyeceği için eşdeğerlik türlerinin derecelendirilmesinin bu bakımdan gerekli olduğu düşünülmektedir (Sudik, 2008, s.26).

Koller’in de bazı noktalarda kısmen Nida ile uyduğu söylenilebilir. Eşdeğerliğin dinamik (devinimsel) olmasından yana olan Koller, “çevirilerin kaynak metne bağlılık ve alıcının tarafındaki iletişimsel şartlara bağlılık olmak üzere çift bağlama tabi olduğunu vurgulamaktadır” (Koller, 2011, s.217; Sudik, 2008, s.26; Siever, 2010, s.62). Ayrıca Koller de sözcükleri değil, metinleri ön plana almaktadır. Koller’in belirttiği üzere çeviride esas olan kelimelerin tek tek çevirilerinden ziyade, metin içinde hangi bağlamda kullanıldığıdır (Koller, 2011, s.94). Bir kelimenin birden fazla sözlük anlamı olabilir, önemli olan metin içinde hangi anlamı taşıdığıdır. Bu özellik dikkate alınmadan yapılan çevirilerde iletişim doğru kurulmayacaktır. (Koller, 2011, s.94).

Çeviribilim tarihine bakıldığında 1980’den önceki kuramlarda “eşdeğerlik” kavramının çoğunlukla dilbilimsel ya da metinsel bağlamda değerlendirildiği görülmektedir. Özlem Berk, 1980’lerden sonra çeviriye işlevsel ve iletişimsel odaklı yaklaşımların gelişmesiyle birlikte, “eşdeğerlik” kavramının yeni bir boyut kazandığını belirtmektedir (2005, s.48). Erek odaklı kuramların gelişmesiyle kaynak metne atfedilen birincil önem azalmış ve kaynak-odaklı yaklaşımların

çeviri sürecini açıklamada yetersiz kaldığı görülmüştür. Çeviri uygulamalarında dilsel sorunlardan ziyade kültürel sorunlar odak nokta oluşturmıştır. Çağdaş çeviri kuramları bağlamında İşlevsel Çeviri Yöntemleri kapsamında Katharina Reiss'in ve Hans Vermeer'in, Betimleyici Çeviri Araştırmaları kapsamında Gideon Toury'nin yaklaşımından bahsetmek yerinde olacaktır.

Reiss, "Type, Kind and Individuality of Text" (2004) başlıklı makalesinde "eşdeğerlik" kavramına ilişkin görüşlerini dile getirmiştir. Ona göre çeviri iletişimsel bir eylem olduğundan "eşdeğerlik" de iletişimin gerçekleştiği düzlemde aranmalıdır (Reiss, 2004, s.160). Reiss'in kuramında metin türleri odak noktasındadır; metnin türü metnin işlevini belirlemektedir (s.163). Bühler'in modelinde bilgilendirici, anlatımcı ve seslenici olarak yer alan dilsel işlevlerden hareket eden Reiss, "bilginin belli kalıplar çerçevesinde aktarılmasından dolayı hedef dile yönelik olan metinleri 'içerik odaklı' (inhaltsbetont); estetik değerlerin belirleyici olduğu ve 'ne'den çok 'nasıl' anlatıldığına ön planda olduğu yazınsal metinleri 'biçim odaklı' (formbetont); alıcıda belli tepkiler uyandırmak amacıyla çeviride alıcıyı etkilemeye yönelik olan reklam, propaganda, afiş gibi metinleri 'çağrı odaklı' (appelbetont); son olarak ise çağın gereği olarak artan televizyon, tiyatro gibi farklı alanlarda karşılaşılan metinleri 'işitsel-araçsal odaklı' (audio-medial) metinler olarak sınıflandırmaktadır (Bkz. Yücel, 2007, 46). Bu kurama göre örneğin "biçim odaklı" bir metin söz konusuysa biçimsel, estetik yönden bir eşdeğerlik kurulması; "çağrı odaklı" bir metin söz konusuysa "eşdeğer etki" ilkesinin sağlanması öncelikli olmaktadır. Birden fazla işlev söz konusu olduğunda ise şöyle bir yol izlenmektedir; metnin hangi işlevi baskınsa ona göre bir hiyerarşi oluşturulur ve uygun eşdeğerlik sağlanır (Reiss, 2004, s.161-170).

Hans Vermeer'in kuramı da tıpkı Reiss'in kuramı gibi işlev odaklıdır. Vermeer'in kuramına göre çeviri bir eylem olarak ele alınmakta ve erek metindeki amaç, yani metnin skoposu odak noktasında bulunmaktadır. Bir başka deyişle "Her eylemin, dolayısıyla kendi içinde başlı başına bir eylem olan her çevirinin bir amacı (skopos) vardır ve bu amaç çeviride izlenilecek stratejiyi de belirler" (Vermeer, 2007). Çevirinin amacı çevirinin yapılmasını talep eden kişi ya da kurumlarca belirlenirken, çevirmenin amacı belirlenen amaca göre çeviri metnini

oluşturmaktır (Vermeer, 2000, s.221). Şehnaz Tahir Gürçağlar, Vermeer'in kuramıyla birlikte "eşdeğerlik" kavramının eski değerini kaybettiğini ve kaynak metin ve erek metin arasındaki ilişkilerin yeniden tanımlandığını belirtmektedir (2011, s.124). Böylece dilbilim odaklı yaklaşımlardaki gibi kaynak metin ve erek metin arasındaki ilişki artık "eşdeğerlik" ölçütü değildir; önemli olan çeviri metnin erek dizgede hangi amaca sahip olduğudur. Skopos kuramına göre "eşdeğerlik" kaynak metin ile hedef metin arasındaki "işlevsel benzerlik" olarak tanımlanmıştır" (Vermeer, 2000, s.228). Bu bağlamda Vermeer, "uygunluk" kavramını kullanır; çeviri metnin belirlenen amaca uygun olmasını "uygunluk" kavramı ile açıklar (Vermeer, 2000, s.230).

Reiss ve Vermeer, kaynak metin ve erek metin arasındaki eşdeğerliğin, metnin biçim ve içeriğinin işlevsel eşdeğerlik ilişkisi içinde oluştuğunu, eşdeğerliğin ancak çevirinin durumu, oluşum şartları ve zamanı dikkate alınarak tartışılabilirliğini dile getirirler ve kaynak kültürde var olan bir olgunun erek kültürde olmama durumundan dolayı eşdeğer bir çevirinin mümkün olamayabileceğini öne sürerler (Lišaniková, 2015, s.17). Ayrıca Reiss ve Vermeer "eşdeğerlik" kavramının kökeninin fizik alanına dayandığına dair bir açıklamada bulunmuşlardır (Reiss ve Vermeer, 1984, s.128-129). Bu bağlamda Reiss ve Vermeer elektrikle ilgili bir tanımlı kullanarak kavramın kökenine dair soruyu cevaplamaya çalışmışlardır: "İki dalgalı akım, değişik yapıları ayrı devreler oluşturmakla birlikte, her frekansta aynı elektrik etkisini taşımaları ve bunu açığa vurmaları, eşdeğerlik olarak adlandırılır" (Aktaş, 1996, s.94). Buradan bir çeviri işleminde kaynak dilin ve erek dilin yapılarına, akrabalık derecelerine, cümle yapılarına veya coğrafyaya göre farklılık gösterebileceği, fakat bununla beraber gerekli eşdeğerlik kurularak her iki metnin aynı etkiyi yaratabilmesi görüşü çıkarılabilir.

Betimsel çeviri çalışmalarının öncülerinden olan İsrailli kuramcı Gideon Toury "eşdeğerlik" kavramını farklı bir bakış açısı ile ele almıştır. Toury'e göre eşdeğerlik tarihsel, değişken bir kavramdır. Toury'nin çalışmalarında çıkış noktası olan soru özgün metnin erek metinle eşdeğer olup olmamasından ziyade, özgün metinle erek metin arasında nasıl bir eşdeğerliğin olduğu ve bu

eşdeğerliğin derecesidir (Toury, 1980, s. 115). “Böylece, eşdeğerlik anlayışı bağlamında sorun olarak görülen bazı anlatımsal farklılıkların, betimleyici çalışmalarda geçerliliğini kaybederek hedef kültürden ve ona bağlı olan çevirmenden kaynaklandığı vurgulanmaktadır” (Yücel, 2007, s.157-158). Bir diğer ifadeyle betimleyici çeviri araştırmalarında kaynak metin ve erek metin arasındaki eşdeğerlikten ve sorunlardan ziyade çevirmenlerin sorunlara nasıl çözüm buldukları ve onların nasıl üstesinden geldikleri ön plandadır.

Toury’e göre kaynak dil ve erek dil arasındaki eşdeğerlik ilişkisini belirleyen unsurlar çeviri normları bağlamında değerlendirilebilir (1980, s. 115). Çeviri sürecinin tüm aşamalarında etkin olan çeviri normları “Süreç-Öncesi Çeviri Normları” ve “Çeviri-Süreci Normları” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

“Süreç-Öncesi Çeviri Normları” çevirmenin çevirisine başlamadan önce aldığı kararları içermektedir ki bu kararlar “Çeviri için seçilen metin neden seçilmiştir?”, “Çeviri hangi dilden yapılmıştır?”, “Çeviri kaynak metinden mi yoksa aracı bir dil üzerinden mi yapılmıştır?” “Kaynak metinden çeviri yapıldıysa hangi kaynak metin dikkate alınmıştır?”, “Çevirinin önsöz/sonsöz bölümünde ne tür bilgiler yer almaktadır?”, “Çevirinin hangi amaçla gerçekleştirildiği belirtilmiş midir?” “Çevirmen nasıl bir strateji izlemiştir?” gibi soruları kapsamaktadır. Ayrıca bu bölümde “Çeviri Politikası”ndan söz edilmektedir. Bu noktada kaynak metne ve kültürüne ilişkin bir çeviri politikasının olup olmadığı araştırılmaktadır.

“Çeviri-Süreci Normları” çevirmenin çeviri sürecinde aldığı kararlardan oluşmaktadır. Çevirmenin çeviri sürecinde neyi olduğu gibi koruyacağı ya da neyi değiştireceğine ilişkin aldığı kararlar bu normda değerlendirilmektedir. Bu bağlamda metinler detaylı bir biçimde incelenmektedir. Söz konusu normlar “matriks” ve “metinsel-dilsel” normlar olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır (Toury, 1995, s.55-60). Matriks normlar dil malzemesinin metin içinde nasıl dağıtılacağı ile ilgilidir, bir başka ifadeyle çevirmenin atladığı ya da fazladan eklediği kelime, deyim, dipnot, atasözü ya da kalıplaşmış bir ifade olup olmadığı bu norm bağlamında değerlendirilir. Metinsel-dilsel normlar ise diliçi kullanım, biçimsel, dilbilgisel kararları kapsamaktadır.

Bunların dışında bir de öncül normlar vardır ki çevirmen burada çeviriye ilişkin tavrını ortaya koymaktadır; çevirisini ya “yeterlik” ilkesine göre ya da “kabul edilebilirlik” ilkesine göre gerçekleştirmektedir. “Yeterlik” kavramı altında çeviri metninin özgün dil normlarına daha yakın özellikler taşıması anlaşılırken, “kabul edilebilirlik” kavramından metnin erek dil normlarına daha yakın olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle, çeviride kaynak metin normları esas alınıyorsa çeviri yeterli, erek metin normları esas alınıyorsa çeviri kabul edilebilir olarak adlandırılmaktadır (Toury, 1980, s.52-57).

Bu kuramda da tıpkı Skopos kuramında olduğu gibi doğru yanlış çözümlemesi değil, erek metindeki değişimlere yol açan etmenlerin incelenmesi savunulmaktadır. Bu bağlamda çeviriyi etkileyen tarihsel, kültürel, toplumsal koşullar ön planda tutulmaktadır. Toury’nin kuramını ayrıntılı bir şekilde araştıran Bengi “bu kuram sayesinde dikkatler çeviri sürecinden, süreci de içine alacak biçimde çeviri ürünlerine; çeviri sorunlarından, sorunu da içine alacak biçimde ereğe; eşsüremlerle sınırlı bir bakış açısından, eşsüremleri de içine alacak biçimde artsüremlerli bir bakış açısına; kuralcı yaklaşımlardan, kuralcı yaklaşımları da içine alacak biçimde betimleyici yaklaşımlara yönelmiştir. Yani bu yaklaşım, ürün-, çözüm-, erek-odaklı, tarihsel, ilişkisel, işlevsel, devingen, dizgesel ve betimleyici bir yaklaşımdır” (Bengi, 1999, s.33) demektedir.

Toury’nin kuramında “eşdeğerlik” olgusu kaynak metin ve erek metin arasında zaten var olan bir özelliktir. Harika Karavin, Toury’nin amacının ‘eşdeğerlik’ “kavramın üzerindeki kuralcı ve kısıtlayıcı tanımlamaları yıkarak ‘eşdeğerliği’ tarihsel, nispi ve ampirik bir kavram olarak ele almak” olduğunu söylemektedir. Ayrıca Toury’nin eşdeğerliğin türü ve derecesinin belirlenmesi için önceden tanımlanmış bir ölçüt sunmadığını da eklemektedir ((2016, s.134).

Hans Vermeer, Toury’nin kuramını Skopos kuramı ile bazı noktalarda karşılaştırmakta ve şöyle demektedir: *“İşlev kavramını ileri sürerken bile Toury, bir erek-kültür metninde hala ‘çeviri’ kavramı için önemli bir özellik olarak kaynak-metin (özellığı) uygunluğu arıyor, skopos kuramı ise hedeflenen erek-kültür alıcıları için bir (erek) metnin (optimal düzeyde) işlevselliğı beklentisinde (Vermeer, 2007, s.46). (...) Ayrıca Toury’nin yaklaşımıyla skopos kuramı*

arasında yöntemsel bir farklılık var. Skopos kuramına göre, kaynak-metnin elden geldiğince çok görüngüsünün bir erek-metne (hangi strateji ile olursa olsun) ‘aktarım’ı, yine de çevirinin skoposuna (amacına) bağlıdır. Çeviri sürecini yönlendiren, kaynak-metnin eşdeğerlik (ya da daha esnek olarak, benzerlik) gereksinimi değil, skopostur. (...) Skopos, hiyerarşik bakımdan eşdeğerlik ilkesinden daha önde gelir. O halde böylesi bir işlem (aşamada en üst etmen olarak kaynak-metni aldığımızda olduğu gibi) geçmişe dönük değil, skoposun belirli bir amaç doğrultusunda kaynak-metnin yapılarının tümüyle göz önünde bulundurulması bağlamında geleceğe yöneliktir. Böylesi bir durumda, Toury’nin yaklaşımıyla skopos kuramınıninki arasındaki fark odaklandıkları noktadır; uygulamada sonuç hemen hemen aynı görünebilir” (Vermeer, 2007, s.47). Bu bağlamda Yücel, Toury’nin çeviriyi erek yazın tarihinden ayrı bir dizge olarak görmesini çeviriye makro düzeyde bakmasıyla açıklamaktadır. Buna karşın, Vermeer’in çeviriyi tarihsel bir bakış ile değil, tek tek inceleyerek işlev/erek üzerinde odaklandığı için mikro düzeyde kaldığını söylemektedir (2007, s.180).

Görüldüğü üzere çeşitli araştırmacılar çeviri kuramlarında “eşdeğerlik” kavramına yer vermiş ve farklı farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bunlardan bazıları “eşdeğerlik” kavramına dilbilim odaklı yaklaşırken, bazıları işlevsel bir yaklaşım sunmuştur. Toury ise eşdeğerliği ampirik bir kavram olarak ele almıştır. Kavram zamanla “aynılık” “değişmezlik” gibi anlamlarından uzaklaşmış ve yeni yeni anlamlar kazanmıştır. Sergü Vural Kara “Tanımların özünde, eşdeğerlik ölçütü temelinde kaynak metin ve erek metin arasındaki ilişkinin ne şekilde sağlanması gerektiği ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Ortaya çıkan tablonun karmaşıklığı, eşdeğerlik kavramının temel anlamının aslında matematik ve mantık alanlarına dayanmasından kaynaklanmaktadır” demektedir. Bu bağlamda Wolfgang U. Dressler tam bir çeviri eşdeğerliğinin olmadığını, “değişmezlik” anlamında bir eşdeğerliğin ise mümkün olmadığını, dolayısıyla bu “değişmezlik” kavramından artık vazgeçilmesi gerektiğini belirtmektedir (1991, s.62). Tarihsel bir kavram olan “eşdeğerlik” kavramının tartışmalı bir kavram haline dönüşmesiyle yerine “benzerlik”, “karşılıklık”, “uygunluk”, “aynılık”, “değişme” “etki eşitliği” gibi farklı kavramlar önerildiği görülmektedir. Özellikle yazınsal metinlerde –yazınsal metin özelliklerinden

kaynaklı olarak- çeviri stratejisinin “eşdeğerlik” ölçütlemesinden uzak olduğunu savunan İşcen, “eşdeğerlik” olgusunun çeviri odaklı düşünceleri peşinen olası bir çeviribilimin dışına yönlendirdiğini belirtmektedir (2002, s.79). Snell-Hornby ise “Translation Studies: An Integrated Approach başlıklı kitabında “eşdeğerlik” kavramının çeviribilim araştırmaları için önem arz etmediğini söylemekte ve bu kavramın diller arasında simetrik bir ilişki olduğu yanılsamasını yarattığını öne sürmektedir (1988, s.22). Harika Karavin, kavrama ilişkin eleştirilerin yirmibirinci yüzyılın başlarında farklı bir boyut kazandığını ve artık “kültürel çeviri”den bahsedilmeye başlandığını belirtmektedir (2016, s.136). “Derrida, anlamların sabit, metinlerin de durağan olmadığı bir ortamda, çeviride ‘eşdeğerlik’ten bahsetmenin bir anlamı kalmadığını vurgularken (1985, s.137), Antony Pym, “kültürel çeviri” kavramının kullanılmasıyla birlikte artık “eşdeğerlik” sorunsalını tartışmaya gerek olmadığını ileri sürmektedir (2010, s. 144).

3.1. Çeviride Kayıplar

Özgün dil ve erek dil arasındaki dilsel farklılıklar (farklı dil ailelerine mensup olmaları, cümle yapılarına göre değişiklik göstermeleri, tek heceli, bükümlü, bitişken gibi çeşitli dil yapılarına sahip olmaları vb.) ve kültürel farklılıklar ne kadar fazlaysa çeviride kayıpların da o derece fazla olabileceği görüşü yaygındır.

“Farklı kültür demek, aynı zamanda farklı gelenek görenek, farklı yaşayış, algılayış ve düşünce biçimi demektir. Kuşkusuz bütün bu özellikler dile yansımaktadır. Sonuç olarak, bir toplumda yaşanan kültürel, sosyal, siyasal, tarihsel olaylar dile yansımakta ve bunlar çeviride birtakım zorluklara ve sorunlara neden olmaktadır. Ne yazık ki bu farklılıklar nedeniyle çeviride hem söz konusu bu özellikler ve hem de dil bakımından çoğu özellikler kaybolmaktadır” (Zengin, 2016, s.135).

Dilsel ve kültürel alanda birbirine uzak kaynak dil ve erek dil arasında bir çeviri söz konusu olduğunda bilgi yitimi birbirlerine dilsel ve kültürel bakımdan yakın olan dillerden daha fazla olabilmekte ve aktarılmak istenen mesaj eksik

kalabilmekte ya da yanlış anlaşılmalara ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda Boztaş, “kaynak dildeki bir bildiri erek dildeki bir bildiri biçimine girerken kaynak dildeki düzgü gereğince oluşturulan bildiriye yerleştirilemez veya tam olarak ifade edilemez. Bu durum bildirimin aksamasına, bilgi yitimine neden olur” (1993, s.56) demektedir.

Konuyla ilgili yapılan genel söylemlere bakıldığında şöyle bir sonuç karşımıza çıkmaktadır: İki kültür arasındaki mesafe ne kadar büyükse, farklılık da, dolayısıyla yitim de o kadar büyük olmaktadır. Bu durum çevirmene çevirisini nasıl tasarlayacağına dair karar vermesine yardımcı olmaktadır. Çevirmen, erek metni kaynak dilin-kültürün şartlarına göre, kaynak metin odaklı olarak tasarlayabilir, bu durumda metinde ele alınan iletişimsel bağıntılar erek okur için yer yer yabancı kalmakta ve çeviri böylece kaynak kültüre sadık olarak değerlendirilmektedir. Kaynak odaklı olarak görülen bu yöntem günümüzde yerini artık erek odaklı bir çeviri anlayışına bırakmıştır. Böylece çevirmen erek dil ve kültürünü esas alarak çevirisini gerçekleştirebilir ki bu sefer de yazarın yabancılaşma durumu ortaya çıkabilmektedir. Erek dil okuru hiçbir yabancı kavramla karşılaşmamaktadır. Bu metot da erek odaklı çeviri olarak değerlendirilmektedir. Zira çeviri demek değişim demekse, ne yapılsa yapılsın bazı durumlarda her türlü kayıplar yaşanmaktadır, fakat özgün dil ve erek dil arasındaki bağıntıları ve farklılıkları doğru tespit edip, yitimleri en aza indirmek söz konusu olabilmektedir. Burada da çevirmenin yaratıcılığı, sorunlar karşısında nasıl çözümler sunduğu önemlidir.

4. ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ

Çeviri eleştirisinin, özellikle edebi çeviri eleştirisinin yöntemleri, ölçütleri henüz tam belirlenemediğinden ve konuyla ilgili az sayıda doküman olmasından dolayı, çeviri eleştirisine yöneltilen “Çeviri eleştirisi neden gereklidir? Çeviri eleştirisinin amacı nedir? Çeviri eleştirisinin katkıları nelerdir? Çeviri eleştirisi nasıl yapılmalıdır? Çeviri eleştirisi yapılırken nelere dikkat edilmelidir? Çeviri eleştirisini yapan kişiler ne gibi özelliklere sahip olmalıdır? Neden edebi çeviri

eleştirisinin nesnel bir ölçütü bulunmamaktadır?” gibi sorulara tam net cevap bulunamamaktadır. Zengin konuyla ilgili doğru dürüst doküman bulunmadığını belirtirken (2016, s.148), Göktürk baştan sona belirsizliklerle dolu bir alan olduğunu ve bu durumun temelindeki nedenin, yazın araştırmasının öteden beri, çeviri eleştirisini kendi ilgi alanı dışında görmüş olmasından kaynaklandığını ileri sürmektedir. “En ağırbaşlı yazın kuramcıları bile, açıktan açığa ya da örtük bir biçimde, çeviriyi özgün yazın yapıtlarına oranla daha az önemli bir alan saymaktan kurtulamamışlardır” (2011, s.89) demektedir.

Çeviri eleştirisi çeviribilimin önemli konularından biri olmakla beraber alan olarak yenidir. Aksoy, çeviri eleştirisinin yaklaşık 1980’lere kadar yalnızca kaynak metin bağlamında hedef dilde yaratılan metindeki doğruluk, yanlışlık ve birebir bir eşdeğerliğin yaratılıp yaratılmadığı ile ilgilendiğini, ancak 1980’lerden sonra çeviribilimin gelişimi ve betimleyici çoğul alanlı bir çalışma haline gelmesiyle çeviribilimcilerin çeviri eleştirisini yeni bir konuma oturtmaya başladıklarını dile getirmektedir (2002, 165). Tosun ise 17. yüzyıldan beri çevirilerin değerlendirilmesinde yeni ölçütün çevirilerin okura etkisinin değerlendirilmesi, yani çevirinin okurun zevkini ne derece tatmin edebileceğinin eleştirisi olduğunu belirtmektedir (2013, s.160). Bununla beraber eskiden tüm çevirilerde hatalar bulunduğunu, hataların dilsel hatalar olduğunu, daha çok erek metnin kaynak metinle eşdeğer olup olmadığı ile ilgili olduğunu, fakat şimdi bu durumun çok değiştiğini ve eleştirinin artık çeviri metnin eleştirisine dönüştüğünü söylemektedir (s.166). Buradan çevirilerde artık “sadık çeviri” anlayışından uzaklaşıldığı, birebir çeviri yerine serbest çeviriye, erek metin odaklı bir çeviriye yönelindiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla çeviri eleştirilerinde artık erek metnin özgün metinle kelimesi kelimesine uygun olup olmadığı çevirinin doğruluğu bakımından bir ölçüt sayılmamakta, özgün metindeki asıl mesajın, yazarın anlatmak istediği iletinin erek metinde verilip verilemediğine bakılmaktadır. Ateşman “erek metnin taşıdığı işlevin çevirinin odağına yerleştirilmesi, eskilerin deyişiyle kaynak metne ‘sadakat’ anlayışı ile vedalaşılmasını gerektirir. Artık ‘orijinal metin’ kutsal bir metin olmaktan çıkar, yalnızca çevirmene kaynak metnin taşıdığı anlamın ya da işlevin tespit edilmesine yarayan bir ‘materyal’ düzeyine iner” (2001, s.32) demektedir. Bu bağlamda özgün metinde yaratılan

etkinin erek metinde de yansıtılıp yansıtılmadığı önemli bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat “etki” kavramının da göreceli olması, okura göre, bir okur olarak çevirmene göre, yine aynı şekilde eleştirmene göre değişmesi eleştiri ölçütlerinin nesnelliği konusunda güçlük yaratmaktadır. “Kurgusal niteliği ön planda olan yazınsal metinlerde çevirmenlerin, somut olguları yansıtan bilgi içerikli metinlere göre daha ‘serbest’ bir çeviri yaklaşımı izlemeleri, dolaylı olarak yazınsal metinlerin çevirisinde uygulanan eleştirilerin de daha göreceli olmasına yol açmıştır. Eleştirilerin göreceliği, yazınsal metinlerin değerlendirilmesinde dilsel göstergeler açısından bağlayıcı bir yapı/ölçüt oluşturmayı engellemektedir” (Yücel, 2007, s.42).

Aksoy yazınsal metinlerin değerlendirilmesinde eleştirinin bir yanlış avcılığı olmaması gerektiğini, yazın eleştirisinde amacın, çeviri sürecini, yapıtların olumlu, olumsuz yanlarını, dilsel ve sanatsal özelliklerini betimleyici bir yöntemle değerlendirmek ve bunu yaparken de nesnel ölçütlerden faydalanmak olduğunu ifade etmektedir (2002, s.165). Yine başka bir çalışmasında yazın çevirisi eleştirisinin amacının “kaynak eserin konumuna ve yarattığı etkiye göre çevirmeni kendi kültürü, yazın geleneği ve beğenisi çerçevesinde yönlendiren unsurların karşılaştırmalı ve düzenli bir çözümlemeyle ortaya çıkarılması” (Aksoy, 2001, s.15) olduğunu dile getirmektedir. Buradan, yazınsal çeviri eleştirisinde kaynak metin ve erek metin çevirilerini karşılaştırıp yalnızca “şu cümle yanlıştır” “bu cümle eksiktir” şeklinde bir değerlendirme yapmaktan ziyade, anlamın doğru aktarılıp aktarılmadığı, kaynak metindeki etkinin erek metinde yaratılıp yaratılmadığı gibi olguların nesnel ölçütlerle sorgulanması gerektiği anlaşılmaktadır. K. Reiss’a göre çeviri eleştirisinin, toplumdaki çeviri uğraşının kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunma, diğer taraftan kamuoyunun daha iyi çeviriler istemelerini sağlama ve bilhassa çeviri eğitiminde-dil bilincini kuvvetlendirerek, dilsel ve dil dışı ufku genişletme görevini yerine getirmesi gerekmektedir (Bkz. Tosun, 2013, s.160-161). Aktaş, çeviri eleştirisinin amacının, bir yandan çeviri sürecinde alınan kararların ne derece isabetli olduğunu belirlemek ve bunların alınmasını gerektiren koşulları ortaya koymak, diğer yandan çeviri tekniğine ilişkin yöntemlerin açıklanmasını gerçekleştirmek olduğunu söylemektedir (1996, s.ç194). İsmail İşcen ise çevirisi

eleştirisinin amacının salt bir çeviri örneğini eleştirmek olmadığını, daha çok o ilgili örnekte etkinleşmiş olarak görselleşen çevrim ilişkisinin başka bir boyuttan nesnel bir düzene aracılığı ile tutarlılığını olduğu kadar, ayırmaştırılmasını da kapsadığını belirtir ve en azından “çeviri uygulamalarından” bağımsız, çeviri odaklı düşünmelerin bilim-kuramsal temelleri bakımından böyle bir amacın ve hedefin sınırlandırılmasının söz konusu edilmesi gerektiğini ekler (2002, s.84-85).

Gündoğdu, bilimsel bir çeviri eleştirisinin, kaynak metnin diğer metinlerle olan bağlantısını, kaynak metin okuru ile erek metin okuru arasındaki ilişkiyi betimlemek olduğunu ve çeviri eleştirisinde kaynak metnin erek kültür içinde alımlama koşulları irdelenerek bilimselliğin önemli bir ölçütü olan nesnelliğin ön plana çıktığını söylemektedir (1999, s.173). “Reiss’a göre, bilimsel temelli çeviri eleştirisinin amacı bir erek metinde önerilen çeviri çözümlerinin tespit edilmesi, tanımlanması, değerlendirilmesi ve bunları sadece öznel olarak değil, aksine kanıtlanabilir ve ‘öznelerarası’ olarak benimsenebilir olmasıdır” (Bkz. Tosun, 2013, s.161). Ancak bir çeviri eleştirisinin bilimsel olabilmesi için de belli bir yöntem, kaide ve kurallara göre yapılması ve hangi özelliklerin nasıl eleştirildiğinin açık bir biçimde belirtilmesi gerekmektedir (Zengin, 2016, s.153).

Yapılan çevirileri olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirmek ve böylelikle daha iyi çevirilerin yapılması noktasında bir gelişim kaydetmek çeviri eleştiri yapılmasını gerektiren en önemli sebeplerdendir. Ayrıca, ülkemizde yayımlanan kitapların birçoğunun çeviri olduğu düşünüldüğünde yapılan çevirilerin değerlendirilme gereksinimini doğmaktadır. Burada önemli olan, çeviri eleştirmeninin yeterli kuramsal bilgiyle donanmış olarak nesnel ölçütler çerçevesinde değerlendirmesini yapmaya çalışmasıdır. Bu bağlamda Aktaş, “çeviri eleştirisinde çeviri metninin doğruluk durumu, güvenilirlik derecesi, çevirmenin tutumu, aldığı kararlar bilimsel kriterlere göre yargılanmalıdır. Herhangi bir çeviri metnini eleştirmenin ilk şartı, o metni başından sonuna kadar itinalı bir şekilde okumaktır” (1999, s.181) demektedir. Yücel, çeviride neyin, nasıl, kime göre ve niçin eleştirildiğinin açıkça vurgulanması gerektiğini, aksi durumda, yapılan eleştirilerin mikro düzlemde kalacağını ve kaynak metin odaklı

olmanın ötesine geçemeyeceğini savunmaktadır (2007, s.41). Bu bağlamda çeviri eleştirisi nasıl yapılmalı, nelere dikkat edilmeli sorularına yönelik görüşlerini “Edebi Çevirinin Özellikleri” (2016) adlı kitabında dile getiren Dursun Zengin’in düşüncesi Yücel’i destekler gözükmektedir. Zengin çeviri eleştirisi yaparken metin içi ya da metin dışı faktörleri göz önüne almak gerektiğini belirtmektedir; burada metnin ne zaman, kimin tarafından, hangi şartlarda, kimin için ve ne amaçla yazıldığı ya da edebi türü, içeriği, yapısı, dili ve üslubunun nasıl olduğu, konusu, sanatsal ve iletişimsel işlevi, okurda nasıl bir etki bırakmak istediği önem taşımaktadır (2016, s.150).

İşcen “ (...) çeviri olgusunu hedefleyen bir çeviri eleştirisi, edime dönük görünümü ve işleviyle dahi, çevirim yönteminin sorgulanmasını da hedef almalıdır; o halde, çeviri eleştirisi, metinleri değil, çevirim yöntemini sorgulayan bir işlem olarak, ortaya koyduğu sonuçları ile ‘çevirim yönteminin’ eleştisini üstlenen bir araştırma durumuna getirilmelidir” demektedir (2002, s.82). Bu söylemiyle İşcen bir anlamda çeviri eleştirisi yapılırken çevirmenin hangi çeviri stratejilerini izlediğinin araştırılmasına dikkat çekmektedir.

Çeviri eleştiri yapılırken eleştirmenin dikkat etmesi gereken önemli noktalar bulunmaktadır. Zira bir şeyi eleştirebilmek için eleştirilen şey hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmak gerekmektedir, aksi takdirde yapılan eylem bilimsel, nesnel bir eleştiri olmaktan çok yüzeysel bir yanlış avcılığından öteye gidememektedir. Bu noktada haklı bir eleştiri, doğrusuyla yanlışıyla bir şeyleri ortaya koyabilme çabası olarak düşünülmektedir. Bu bağlamda Sevinç, çeviri eleştirisi yapabilmek için bu uğraşın sınırlarının ve gerekliliklerinin bilinmesi ve her şeyden önce eleştirmenin çeviribilim ile ilgili bilgi donanımına ve tecrübeye sahip olması gerektiğini dile getirmektedir (2007, s.21). Cemal, bir çeviri ve eleştiri işleminde deneyimin büyük önem taşıdığını, çevirmenlik ya da eleştirmenlik mesleğini tasarlayan kişilerin her durumda üniversite düzeyinde bir çeviri eğitimi almaları gerektiğini dile getirmekte ve kendisi daha önce hiç çeviri yapmamış olan bir eleştirmeni “eline hiç neşter almamış bir tıp adamının cerrahlık öğretmeye kalkışmasına” benzetmektedir (1986, s.93). Cemal’in eleştirmenin çeviri konusunda deneyimli olması gerektiği görüşüne katılan

Sevinç'in ve Aktaş'ın (1996, s.185) aksine Tosun, eleştirmenin, ne çevirmen olmak ne de iyi bir çeviri yapmak zorunda olduğunu savunmaktadır. Ona göre eleştirmenlik metni bir kere daha çevirmek veya iyi çevirinin nasıl olacağını göstermek değildir. "Çeviri eleştirmeni kaynak metnin eleştirmeni değil, erek metnin eleştirmenidir. Çeviri eleştirmeninin görevi, bir kaynak metnin yapılmamış çevirilerinin olası çevirileriyle ilgili görüş belirtmek değil, bitmiş çevirileri, çeviri olarak eleştirmektir" (2013, s.203). Tosun bu düşüncesini sunarken çeviri dersinde yapılan çeviri eleştirilerini konu dışında tutmaktadır, çünkü öğrencinin yaptığı çeviri kaynak metne bakılarak hocası tarafından eleştirilmekte ve değerlendirilebilmektedir. Zengin'in de deneyim konusunda Aktaş, Sevinç ve Cemal ile aynı düşüncüyü paylaştığı görülmektedir. Zengin, çeviri eleştirisi yapacak bir kişinin her şeyden önce hem edebi eser hem de çeviri konusunda bilgi ve tecrübe sahibi olması gerektiğini dile getirmektedir (2016, s.149). Ayrıca, çeviri eleştirisi yapan kişinin özellikle eşdeğerlik konusunu ve kriterlerini çok iyi bilmesi gerektiğini, çünkü eşdeğerliğin ne olduğunu ve hangi alanlarda söz konusu olabileceğini bilmeden eleştiri yapmanın bilimsel olmayacağı gibi, doğru ve sağlıklı da olmayacağını belirtmektedir (2016, s.153).

Çeviri eleştirmeninin sahip olması gereken özelliklere ilişkin söylemlere bakıldığında, genel olarak, eleştirmenin çeviribilim bölümlerinde eğitim alması ve dolayısıyla konuyla ilgili gerek kuramsal gerek yöntemsel açıdan derin bilgiye sahip olması önem arz etmektedir. Bu bağlamda birçok araştırmacı aynı düşüncüyü paylaşıırken, eleştirmenin bizzat kendisinin daha önceden çeviri deneyiminin olması konusunda bir fikir birliği sağlanamadığı görülmektedir.

Çeviri eleştirmeninin çeviri uğraşını, gerekliliklerini bilmesi, çeviri sorunlarını tanıması, nasıl üstesinden gelineceğini bilmesi- kendisi daha önce çeviri yapmamış dahi olsa- çeviri metinde karşılaşılan bir sorunun kaynak noktasını anlamaya ışık tutabilir. Sözgelimi, erek odaklı bir eleştiriden hareket eden eleştirmen çeviri metinde düzgün ifade edilmemiş, kolay anlaşılmayan bazı kelimelerle karşılaşabilir ve bu noktada kaynak metne bakma ihtiyacı hissedebilir. Eğer söz konusu kelimeler kaynak kültüre özgüyse, karşılığı erek dilde yoksa çevirmenin nasıl bir yol izlediğini; çevirmen eşdeğeri erek dilde

benzer bir kelimeyle mi vermeye çalışmış, yoksa erek dilde yeni bir kelime mi üretmeye çalışmış ya da yorumlama, açıklama yoluna mı gitmiş anlamaya çalışabilir. Eleştirmenin kuramsal bilgiye sahip olması ve çeviri uğraşının işleyişini bilmesi değerlendirmelerini yaparken bazı şeyleri daha rahat görmesini sağlayabilecektir.

Aksoy'un Van den Broeck'ten aktardığına göre, "(...)eleştirmen kaynak metni dizgesel bir şekilde dil, kültür, ileti ve yazınsal özelliklerinin üzerinde durarak inceleyebilmelidir. Bunun devamında, aynı süreci karşılaştırmalı olarak çeviri metin üzerinde gerçekleştirebilmelidir. Bu süreçlerin sonucu olarak ortaya çıkan verileri karşılaştırabilmeli, nesnel ve öznel olarak çeviri kuramı ve çeviri ve kaynak yazınsal gelenekleri çerçevesinde değerlendirebilmelidir" (Aksoy, 2001, s.2).

Aktaş, eleştirmenin karakteristik özelliklerinden bahsederken, açık görüşlü olması ve art niyetli davranmaması gerektiğine dikkat çekmektedir: "İşini bilir deneyimli bir eleştirmen, çeviriye değişik bakış açılarından yaklaşır. Değerlendirmesinde her zaman hoş görülme ve geniş fikirlidir. Yalnızca kendi bildiklerini doğru ve bunlara uymayanları yanlış olarak nitelemekten sakınır. Yanlış ve doğru bulduğu tüm unsurları gerekçeleriyle birlikte ortaya koyar ve kanıtlamaya çalışır" (1996, s.185).

"Yazınsal metin çevirilerinde 'nesnel' bir eleştiri ölçütünün olmamasının en önemli nedenleri, bu tür metinlerin çok anlamlı, yoruma açık, estetik değeri yüksek, karmaşık yapıları olması ve biçimsel açıdan sınırlandırılmayan, dile, kültüre, tarihe özgü etmenlerin etkisinde yazılmasıdır. Bu tür metinlerin çeviri eleştirilerinde, öznel değerlendirmelerin ötesine gidilememesi, bu metinlerin soyut, göreceli niteliğinin bir sonucudur" (Yücel, 2007, s.42). Bu bağlamda İşcen yazınsal ürünlerin salt ve tek bir olgu olmadıklarını, çeşitli "tür"lere (ve bunlar da çeşitli "biçim"lere) ayrıştıklarını söyler (2009, s.123). Edebi metinlerin sahip olduğu özellikler, aslında nesnel olarak ölçülememelerinin nedenini açıklamaktadır. Kurgusal metinler olmaları, anlamsal boşluklar içermeleri, yazarın anlatımını güçlendirmek için sıradan anlatımların dışına çıkmaları, mecazlarla dolu olmaları, içlerinde yan anlam barındırmaları ve daha birçok

özellikleri bakımından kendilerine özgü bireysel yapılanmaya sahiptirler. İşte bütün bu nedenlerden ötürü kesin bir ölçüt belirleme konusunda fikir birliği sağlanamamaktadır.

Çeviri eleştirisi, söz konusu eserin çevirisinin iyi ve kötü yönlerinin ortaya koyulmasının yanı sıra, okuru kaynak eser ve çeviri metin hakkında bilgilendirir; şöyle ki eser ve yazar hakkında geniş bilgiye sahip olan eleştirmen eseri açıklar, felsefesini anlatır, üslubunu tanımlar, böylece aslında bir anlamda eser ile okur arasında bir köprü kurar. Bununla birlikte çevirmen yaptığı hataları görme, dolayısıyla tekrarlamama fırsatı yakalamış olur.

4.1. Çeviri Eleştirisi Nasıl Yapılmalıdır? /Çeviri Eleştirisinin Nasıl Yapılması Gerektiğine Dair Farklı Söylemler

Çeşitli araştırmacılar çeviri eleştirisinin nasıl yapılması gerektiğine dair farklı görüşler, yaklaşımlar sergilemekte ve değişik modeller ortaya koymaktadırlar. Yapılan değerlendirmeleri göz önünde bulundurmanın çeviri eleştirisinin daha sağlıklı yapılmasına fayda sağlayacağı aşikârdır.

4.1.1. Katharina Reiss

Katharina Reiss (1971) “Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik” (Çeviri Eleştirisinin Olanakları ve Sınırları) adlı kitabında çeviri eleştirisini nesnel ölçütlere dayandırabilmek adına bir gruplandırma yoluna gitmekte ve metin türlerini çeviri eleştirisinde ön plana koymaktadır, bir diğer deyişle metin türlerine göre çeviri eleştirisini benimsemektedir. Reiss’ın modelinde metin türleri hem çevirmenin nasıl bir çeviri yöntemi izleyeceğini göstermekte, hem de nesnel bir çeviri için belirleyici bir kıstas oluşturmaktadır. Dört ana başlıkta incelediği metin türlerini işlevleri, fonksiyonları bağlamında değerlendirmektedir (Reiss, 1986, s.34-51). Bühler’in modelinde bilgilendirici, anlatımcı ve seslenici olarak yer alan dilsel işlevlerden hareket eden Reiss, “bilginin belli kalıplar çerçevesinde aktarılmasından dolayı hedef dile yönelik olan metinleri ‘içerik

odaklı' (inhaltsbetont); estetik değerlerin belirleyici olduğu ve 'ne'den çok 'nasıl' anlatıldığıнын ön planda olduğu yazınsal metinleri 'biçim odaklı' (formbetont); alıcıda belli tepkiler uyandırmak amacıyla çeviride alıcıyı etkilemeye yönelik olan reklam, propaganda, afiş gibi metinleri 'çağrı odaklı' (appelbetont); son olarak ise çağın gereği olarak artan televizyon, tiyatro gibi farklı alanlarda karşılaşılan metinleri 'işitsel-araçsal odaklı' (audio-medial) metinler olarak sınıflandırmaktadır (Bkz. Yücel, 2007, 46). Eleştirmenin de tıpkı çevirmen gibi metin türünü dikkate alarak ona göre bir yol izlemesi beklenmektedir; sözgelimi, biçim odaklı bir metin söz konusuysa, biçimin ve estetik değerlerin uyuşup uyuşmadığı, çağrı odaklı bir metin söz konusuysa okurda aynı etkinin yaratılıp, yaratılamadığı belirleyici ölçüt olarak değerlendirilmektedir.

Reiss, çeviri eleştirisinde nesnellik kavramının önemini vurgulamakta, "nesnellik kavramıyla iyi ya da kötü yönde yapılan bir çeviri eleştirisinin bütün delilleriyle ortaya konulması, yani gerçeğe uygun olması, doğru veya yanlış olanın kanıtlanması gerektiğini savunmaktadır" (Bkz. Aktaş, 1996, s.190). Göktürk, söz konusu bu nesnelliğin, verilecek değer yargıların somut kanıtlara dayandırmak anlamına geldiğini vurgulamaktadır (2011, s.94-95).

Reiss'e göre çeviri eleştirisinde edebi kategori, dilbilimsel kategori, okur odaklı kategori, işlevsel kategori ve kişisel kategori olmak üzere beş kategori bulunmaktadır. Edebi kategoride metnin seçimi araştırılırken, dilbilimsel kategoride özgün metnin dilsel yapısı incelenmektedir. Okur odaklı kategoride dil dışı etkenler dikkate alınmakta, işlevsel kategoride ise bu ilk üç kategori göz önünde bulundurularak çevirmenin metin türü normunu, dil içi ve dil dışı determinantlarını metnin işlevinin çözülmesi noktasında nasıl kullandığı incelenmektedir. Kişisel kategoride çevirmenin kişisel gelişimiyle bağlantılı olarak yorumsal zorlukları nasıl aştığı gibi noktalar araştırma konusu oluşturmaktadır (Bkz. Tosun, 2013, s.174). Ayrıca "K. Reiss, çeviri eleştirisini işlevsel ve bireysel kategorilere ayırır. İşlevsel kategoride, bir erek metnin dilsel yapısı, içeriği ve okura etkisi yer alırken, bireysel kategoride, çevirmenin bireysel yargıları yer alır" (s.164).

Hem çevirinin yöntemini hem de eleştirinin ölçütünü belirleyici olarak metin türlerinin dikkate alınması gerektiğinin savunan Reiss, çeviri eleştirisinde doğrudan erek metinden yola çıkılması gerektiğini savunmaktadır (Bkz. Göktürk, 2011, s.96; Aktaş, 1996, s.190). Bu eleştiri anlayışı Werner Koller tarafından eleştirilmekte (1979, s.206), nesnel bir çeviri eleştirisinde sadece erek metni irdeleme çeviri metin incelemesi değil, erek dilde bir metin incelemesi olarak görülmektedir. Koller'e göre nesnel bir çeviri eleştirisinde hedef dil metni, kaynak dil metniyle her yönüyle karşılaştırılmak suretiyle yapılabilir (Bkz. Aktaş, 1996, s.190). Bu bağlamda Tosun, kaynak metinden bağımsız çeviri eleştirisi kavramının, K. Reiss tarafından erek metne bağımlı çeviri eleştirisi olarak adlandırıldığını, bunun yanıltıcı olduğunu belirtmekte ve çevirinin çeviri olarak ancak özgün olanla karşılaştırıldığında eleştirel analizinin ve değerlendirilmesinin yapılabileceğini gerekçe olarak göstermektedir. "Bu nedenle gerçek çeviri eleştirisinin bir parçası veya ilk aşaması olan erek metin eleştirisinden bahsetmek daha doğru olur" demektedir (2013, s.175).

4.1.2. Anton Popoviç

Eşdeğerliği dört başlık altında açıklayan, daha önceki bölümlerde görüşlerine yer verilmiş olan Popoviç, edebi çevirilerde dikkat edilmesi gereken hususlara "Zum Status der Übersetzungskritik" (1973:162) adlı çalışmasında yer vermiştir. Bir edebi çevirinin nasıl yapılması gerektiği noktasında bazı aşamalara dikkat çekmektedir:

- "Çeviri metninin, kaynak dil ile hedef dildeki yerleşik metin gelenekleri göz önünde bulundurularak incelenmesi, geleneksel kurallardan sapma olup olmadığına göre değerlendirilmesi,
- Kaynak dil metni ile hedef dil metninin dil ve üslup özellikleri bakımından çözümlenmesi, birbirleriyle karşılaştırılması, yapılan hataların belirlenmesi,
- Çeviri metninin hedef dil okuru açısından değerlendirilmesi" (Bkz. Aktaş, 1996, s.187).

Popoviç'in açıklamalarından metin geleneklerine önem verdiği; sözgelimi özgün dildeki metin nasıl bir türe sahipse ve o tür kendi dilinde nasıl bir yazın geleneğine sahipse, erek metinde de bunun sağlanıp sağlanılmadığına bakılması, özgün dil ve erek dil metinlerinin biçimsel özellikleri açısından çözümlendikten sonra karşılaştırılmaya tabi tutulması gerektiği anlaşılmaktadır. Üçüncü madde erek dil okurunun özgün dildeki yazarın vermek istediği mesajı almasıyla ilgilidir. Çeviri eleştirisi yapılırken özgün dildeki işlevin çeviri metninde de korunup korunmadığına bakılmaktadır. "Popoviç (1973), çeviri eleştirisinin, metni ilkin, hem kaynak dil hem de çeviri dili yazını bağlamında gerek dil, gerekse yazın geleneğinin yerleşik kurallardan sapma açısından incelenmesi gerektiğini belirtir: Bir yazın yapıtı ne ölçüde geleneksel kalıpları sürdürür, ne ölçüde yerleşik kalıplardan sapan bir özgünlük gösterir? Öte yandan eleştiri, çeviriyi çeviri olarak ele alır, özgün metinle dilsel, biçimsel yönden karşılaştırır, nesnel yanlışları saptayarak çözümler. Popoviç'e göre, eleştirinin üzerinde durması gereken üçüncü nokta ise, çeviri metnin alımlama koşullarıdır "(Bkz. Göktürk, 2011, s.92). Reiss'ın kaynak metni işe karıştırmadan erek metin odaklı çeviri eleştirisi düşüncesi, Popoviç'te çeviri eleştirisinin sadece bir aşaması olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

Popoviç, çeviri eleştirisinin birbirleriyle ilişkili üç farklı işleve sahip olduğunu öne sürmektedir: Birincisi, çeviri eserin seçimini sorgulayan, çevirmen açısından postülativ bir işlev (erek kültürün edebi kanonuyla uzlaşıp uzlaşmadığı ve kaynak edebiyat açısından temsil özelliğine sahip olup olmadığı), ikincisi, çevirmenin orjinale ne kadar uygun çeviri yaptığının araştırıldığı metne dayalı çözümleyici bir işlev ve üçüncüsü çevrilmiş eserin okurda alımlanması ve tanınmasını amaçlayan operatif bir işlev ki bu da okura dayalıdır (Bkz. Tosun, 2013, s.2007).

Popoviç'e göre, pratikte çeviri eleştirisi "direk eleştiri" ve "endirek eleştiri" olmak üzere iki türe indirgenebilir. Direk eleştiride çeviri metin özgün metinle karşılaştırılırken, endirek eleştiride sadece erek metin üzerinde çalışılır. "Endirek eleştiri" edebiyat eleştirisine dayalıdır ve yalnızca çevrilmiş eserin erek edebiyatta hâkim olan kanonlara ve onun norm ve konvensiyonlarıyla nasıl

bağlantı kurabileceğini saptamayı amaçlayan bir eleştiridir” (Bkz. Tosun, 2013, s.177-178).

Reiss’ın eleştiri modelinde metin türleri dikkate alınarak bir yol izlenilmesi önerilirken, Popoviç’te özgün metindeki yazın geleneğinin, edebiyatta hâkim olan ilkelerin erek metinde de sağlanıp sağlanılmadığının, okurun alımlamasının ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca, çeviride yapılan hataların eleştirinin sadece bir bölümünü oluşturduğu belirtilmektedir.

4.1.3. Werner Koller

Werner Koller, gerçek çeviri eleştirisinin bilimsel yöntemlerle 1)çeviri için gerekli olan kaynak metnin çözümlenmesi, 2)çeviri metniyle kaynak metnin karşılaştırması ve 3)çeviri metninin değerlendirilmesi olmak üzere üç bölüm halinde ele alınabileceğini belirtmektedir. Eleştirmen kaynak metni çözümlerken öncelikle işlevsel özelliklerini, içerik yönünden özelliklerini, dil ve üslup özelliklerini, biçim ve estetik özelliklerini, kullanımsal yönden özelliklerini incelemek durumunda kalacak, daha sonra erek dilde söz konusu düzeylerin eşdeğerinin sağlanıp sağlanmadığına bakıp bir değerlendirmede bulunabilecektir (Bkz. Aktaş, 1996, s.196). Burada eleştirmenden söz konusu düzeylerle ilgili bir inceleme yapması beklenmektedir; eleştirmen kaynak metnin işlevini ki metin birden fazla işleve sahip olabilir ortaya koymaya, metnin türünü göz önünde bulundurarak içeriğini belirlemeye, üslupsal özelliklerini sergilemeye, eserin estetik değerini ortaya koymaya ve kullanımsal açıdan eseri incelemeye -yani yazar eserde yerleşik yazın normlarından ne derece sapmıştır- çalışmalıdır. Eleştirmen ancak daha sonraki aşamada erek metinle bir karşılaştırma yapma olanağı bulabilecek ve değerlendirmesini tamamlayabilecektir. Koller’in sunmuş olduğu bu çeviri eleştirisi modelinde eleştirmenin kaynak metnin ayrıntılı çözümlemesinden yola çıkması gerektiği açıkça görülmektedir. Bununla birlikte eleştirmen, çeviri metnini de, çeviri dili olanakları açısından sürekli göz önünde tutar ve kaynak metne bir dizi soru yöneltir: Metnin dilsel işlevi nedir?, Metnin içeriksel özellikleri nelerdir?, Metnin

dilsel biçimsel özellikleri nelerdir?, Metnin biçimsel estetik özellikleri nelerdir?, Metindeki dil kullanımının alıcıya yönelik özellikleri nelerdir? (Koller, 1979, s.211).

“Koller’in eleştiri modeli, kendisini uygulama odaklı görmüştür. Koller’in modeli, çevirinin değerlendirilmesinde iyi/kötü ya da doğru/yanlış kategorilerini ortaya çıkaran bir hata analizi şeklinde değildir, yani eleştiriye belli hata çözümlemelerine indirgemez” (Bkz. Tosun, 2013, s.181). Eleştirmen, öncelikle Koller’in eşdeğerlik konusunda öne sürdüğü kategorileri (düzanlamsal, yananlamsal, metin kurallarına özgü, edimsel/kullanımsal ve biçimsel-estetik açısından eşdeğerlik) kaynak metindeki önemine göre saptadıktan sonra, erek metinde bunların hangi oranda gözetilip gözetilemediğine bakması ve buna göre eleştirel bir yaklaşım izlemesi gerekmektedir (Bkz. Yücel, 2007, s.47).

“Koller’in çeviri karşılaştırması modelinde, eleştirmenin eylemi iki adımda gerçekleşir. Pratik bölümde erek dilsel çeviri birimleri kaynak dilsel olanlarla karşılaştırılır, bu karşılaştırmada, yalnızca birkaç önemli metin noktaları dikkate alınır. (...)Kuramsal bölümde, çevirmen tarafından sıralanan eşdeğerlik hiyerarşisi ve bu çalışmaya yeniden yapılandırma için eşlik eden prensipler, yöntemler ve süreçler ele alınır. (...)Nihayetinde, çeviri eleştirisinin son adımında çevirinin değerlendirilmesine geliriz” (Bkz.Tosun, 2013, s.183).

Koller’in erek dile yönelik çeviri eleştirisinde göz önünde bulundurulabilecek noktaları üç grupta değerlendirdiği görülmektedir. Bunlardan ilki, eleştirmenin çeviri metnini okur açısından değerlendirmesidir. Bu bağlamda eleştirmen kendi kendine şu soruları sorarak ilgili metni çözümlemeye çalışmaktadır.

- Çeviri metni hangi okuyucu kitlesine yöneliktir?
- Çeviri metnini okur anlayabilir mi?
- Çeviri metni dil ve üslup açısından hedef dilde yerleşik metin türü geleneğinin özelliklerini yansıtıyor mu?

İkinci olarak, eleştirmen, çeviri metninde okurun beklentilerine ne derece yer verildiğini ve onların beklentilerinden ne dereceye kadar uzaklaşıldığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Son olarak ise eleştirmen, çevirisi yapılmış metni dil ve

Üslup açısından analiz etmekte ve metnin bu iki bakımdan ne gibi özellikleri olduğunu belirlemeye çalışmaktadır (Bkz. Aktaş, 1996, s.192).

4.1.4. Grzymisch-Arbogast

Grzymisch-Arbogast (1994) “makro ve mikro düzeyler arasında gerilimlere ve bundan ortaya çıkan metnin anlaşılması için zorluklara işaret eden, orijinalin çözümlenmesini çeviriyle tartışarak betimleyen bir yöntem izler” (Bkz. Tosun, 2013, s.191). Arbogast, eviri eleştirisinde erek metinden yola çıkılması durumunda eviri metnin tıpkı özgün bir metinmiş gibi okunabileceğini savunmakta, “ancak kaynak metnin okunmasından elde edilen sonuçlarla, çeviride göze çarpan noktaları, erek metnin okunmasına geçerek, orijinalle uyuşup uyuşmadığı ya da sorunların çevirmenden kaynaklanıp kaynaklanmadığının kontrol” edilebileceğini belirtmektedir (s.192). Bununla beraber, nesnel bir eviri eleştirisine için eleştirmenin değerlendirme yaptığı bölümü açıkça belirtmesi gerektiğini, kullandığı ltleri ortaya koymasının bir zorunluluk olduğunu ve çevirinin kendisine göre yargılandığı n kabullerin açıklanma gereksinimini dile getirmektedir. Değerlendirme leğinin yalnızca iyi ya da kötü değerlendirmelerden mi oluştuğu, ya da hangi değerlendirmelerin (dil bozuklukları ya da yabancılaştırmalar mı?) ele alındığı açıkça gösterilmelidir (s.192).

4.1.5. Wolfram Wills

Wolfram Wills (1981) de tıpkı Arbogast gibi eleştiri ölçütlerini doğrudan doğruya erek dilden geliştirmektedir. “eviri eleştirisini metnin işlevi, metnin kuruluşu ve metnin alımlanması gibi etkenlerin bir incelenişi olarak gören Wills” (Bkz.Göktürk, 2011, s.93), çok anlamlı olmaları, kendilerine has biçem göstermeleri ve öznel yorum içermelerinden dolayı edebi metinleri nesnel ölçütler işığında incelemenin güçlüğünü bilincinde olarak, nesnellik sorununa

yönelmektedir. Bu bağlamda, çeviri metnin dilsel, biçimsel yüzey yapısında bir çeviri eleştirisinin temeli olabilecek dört türlü ilişki saptamaktadır:

- 1.Genel dil düzeyinde, yerleşik kurallar ile bu kurallardan sapma arasındaki ilişki.
2. Bağımsız dil kullanımı düzeyinde yerleşik kurallar ile bu kurallardan sapma arasındaki ilişki.
- 3.Toplumsal uzlaşımlarla saptanmış belli durumlara özgü dil kullanım örnekleri ile bu örneklerden sapma arasındaki ilişki.
- 4.Çevirinin “karmaşık değişkeler arasından bir seçme süreci” olarak işlediği bireysel söz kullanımı düzeyinde, kural ile sapma arasındaki ilişki (s.89).

Göktürk, bu ölçütlerin çeviri eleştirmenini gene de çoğunlukla yanlışların aranmasına yönelteceğini ve eleştirmenin yerleşik kurallara uygun sözcüklerden, söz dizimi yapılarından sapmaları ararken, ister istemez bir yanlış-doğru mantığının eşiğine geleceğini bildirmektedir (s.94).

Wills bütünsel ve bilimsel bir çeviri eleştirisini üç bölüme ayırmaktadır: Birincisi metin eleştirisidir. Burada eleştirmen kaynak metni, erek dilsel özellikler ve imkânlarla genel dil işlevi, dil ve stil, form, içerik, edimsel ve çevrilen metnin özelliğiyle ilgili etkenlerden yola çıkarak eleştirir. İkincisi metin karşılaştırmasıdır; çevirmenin somut sorunları nasıl çözdüğünü içeren yöntem, prensiplerden oluşur. Üçüncüsü metin değerlendirmesidir; metin eleştirisi ve metin karşılaştırması temelinde elde edilen sonuçları yargılar (Bkz.Tosun, 2013, s.194).

4.1.6. Van den Broeck

Van den Broeck, çeviri eleştirisinde üç aşamalı bir modelden bahsetmektedir. “Van den Broeck’un Toury’e dayanarak uygun çeviri olarak tanımladığı ve tertium comparationis olarak erek metinle karşılaştırmaya yarayan karşılaştırmalı çözümlemesi, kaynak metnin işlevi ve metin içi ilişkilerin

varsayımsal olarak yeniden kurulmasıyla başlar” (Bkz. Tosun, 2013, s.198). Bu “ilk aşamada kaynak ve çeviri metinler karşılaştırılır, bu inceleme sessel, sözcüksel, söz dizimsel düzeyleri ve dil değişkelerini, söz sanatlarını, anlatısal ve şiirsel yapıları ve metinsel imleri (noktalama işaretleri, paragraf düzenlemesi gibi), kurgusal özellikleri ve benzeri öğeleri kapsar” (Bkz.Aksoy, 2001, s.5). İkinci aşamada erek metnin öğeleri kaynak metnin öğeleri ile karşılaştırılır. Broeck burada erek metindeki değişikliklerin çevirmen kararlarından mı yoksa erek metnin dilsel, kültürel ilkelerinden mi kaynaklandığının ayırımına varır. “Üçüncü aşamada yeterli çeviriyi oluşturacak koşullar iki dilin ve kültürün olanakları çerçevesinde değerlendirilir ve olası sapmalar ve kaymalar saptanır. Bu üç aşamadan sonra eleştirmen artık çevirinin nasıl, neden, ne amaçla ve ne sonuçla yapıldığını, neden bu seçimlerin ortaya konulduğunu yanıtlamaya çalışacaktır” (Aksoy, s.5). Broeck’un söz konusu karşılaştırma yöntemi üç strateji içermektedir: 1) Uygun, yeterli bir çeviri oluşturabilmek adına kaynak metnin çözümlenmesi. 2) Erek metin unsurlarının, kaynak metinle iletişimi bakımından karşılaştırılması. 3) Metinlerin karşılaştırması temel alınarak, güncel erek metin/kaynak metin eşdeğerliği ve uygun çeviri arasındaki farklılıkların genel bir betimlemesi. (Broeck, 1985, s.58; ayrıca Bkz. Tosun, s.199-200). Toury’den farklı olarak Broeck’un çeviri eleştirisine kaynak metinden başladığı görülmektedir. Öyleki Toury’nin kuramında çeviri metinde bir sıkıntı olması durumunda kaynak metne başvurulurken, Broeck’un kuramında kaynak metin unsurları ve kaynak metnin erek metinle karşılaştırılması temel alınmaktadır.

4.1.7. Margret Ammann

Margret Ammann (1990) “Anmerkung zu einer Theorie der Übersetzungskritik” adlı makalesinde çeviri eleştirisine dair bazı görüşler bildirmekte, özgün metin ve erek metin arasındaki “yakınlık”, “bağılılık” gibi ilişkilerin göreceli olduğuna dikkat çekmektedir. Her okurun erek metni farklı alımlayacağı görüşünden hareketle çeviri eleştirilerinde bunun göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmaktadır. “Çeviri eleştirisinde kaynak ile erek metnin karşılaştırılmasının gerekliliğine değinen Ammann, temel alınan ölçütlerin durağan olamadığının,

bunların da zamanla değişime uğradığının altını” çizmektedir (Bkz.Yücel, 2007, s.49). “Ammann, skopos kuramı ve çeviri eylemi kuramından yola çıkarak sadece erek metin odaklı bir çözümleme perspektifi geliştirmeye çalışmıştır” (Bkz. Tosun, 2013, s.196). Reiss ve Vermeer’in kuramına göre çeviri bir eylem olarak ele alınmakta ve erek metindeki amaç, yani metnin skoposu odak noktasında bulunmaktadır. Ammann’a göre öncelikle çeviri metnin kendisi değerlendirilmeye alınmalı, daha sonra çeviri metin kaynak metnin çevirisi olarak ele alınmalıdır. “Böyle bir işlevsel çeviri eleştirisi yönteminin beş çözümleme aşaması vardır:1.Çeviri işlevinin saptanması, 2.kaynak metnin iç tutarlılığının saptanması, 3.kaynak metnin işlevinin saptanması, 4.çeviri ve kaynak metin arasındaki iç tutarlığın saptanması, 5.çevirinin değerlendirilmesi” (Bkz.Tosun, s.197).

4.1.8. Gideon Toury

Gideon Toury, çeviri eleştirisinde değerlendirciden ziyade betimleyici bir kuram olan “Descriptive Translation Studies” kuramını savunmaktadır. Toury, erek metnin okurunu, onların metni alımlayışını ön plana koymakta (Toury, 1985, s.19) ve “kaynak metnin yazarına başvurmaksızın çeviriyi yalnızca bir erek sisteme ait olaylar olarak” (Bkz. Tosun, s.161) görmektedir. Bununla birlikte Toury, kaynak metni ve yazarını tamamen işin içinden çıkarmamakta, özellikle çeviri metinde bir sorunla karşılaşılması durumunda kaynak metne başvurmayı öngörmektedir. Sonuçta “çeviri metnin çıkış noktası doğal olarak kaynak metindir ve çeviri metin kaynak metinle eşdeğerlik ilişkisi içindedir. Ancak, eşdeğerlik kavramı bağlamında çeviri araştırmalarını yönlendirecek soru, çeviri metnin kaynak metnin eşdeğeri olup olmadığı değil, iki metin arasında ne tür ve ne derece eşdeğerlik olduğudur” (Bengi, 1993, s.32). Bu kuramda da tıpkı Skopos kuramında olduğu gibi doğru yanlış çözümlemesi değil, erek metindeki değişimlere yol açan etmenlerin incelenmesi savunulmaktadır. Bu bağlamda çeviriyi etkileyen tarihsel, kültürel, toplumsal koşullar ön planda tutulmaktadır. Erek metin incelemesinin merkezi konumda olduğu bu kuramda “Toury’ e göre kaynak metin ve meta-metin (erek metin) karşılaştırması üç aşamadan

geçmektedir. 1.İlkinde meta-metnin bağlama yerleştirilmesi yer almaktadır. 2.İkinci aşamada kaynak metin ve erek metin öğeleri arasındaki ilişkiler ortaya çıkarılmak için her iki metnin paragrafları karşılaştırılır ve çeviri normlarına yönelik genel değerlendirmeler yapılır, çeviri süreci bunlarda sonuçtan başlayıp yeniden üreterek geriye doğru yeniden yapılandırılabilir. 3.Nihayetinde eleştirel kalıntıyı incelenmiş metne uygulayabilmek için, eleştirmen elinde sonuçları iyileştirebilecek bir arşiv bulunmaktadır” (Bkz.Tosun, 2013, s.205). Toury’ e göre gözlemlenebilir bir olgu olan çeviri metinden yola çıkılmalıdır. Zira çeviri süreci doğrudan açık bir şekilde gözlemlenememektedir (Toury, 1985, s.s.18). “Çeviri amaca yönelik bir eylemdir ve çevirinin sadece erek dizgede gerçekliği vardır. (...) Çeviri erek dizgenin gerçekliği olduğu için, çeviri üzerine yapılacak betimleyici çalışmalarda, çeviri metin incelemenin başlangıç noktası olarak kabul edilir. Böylelikle, araştırmacının dikkati kaynak metnin (kültürün, dizgenin vb.) çeviride yarattığı sorunlardan çok, çeviride saptanan çözümler üzerine çekilir” (Bkz. Bengi, 1999, s.32). Toury’nin kuramını ayrıntılı bir şekilde araştıran Bengi “bu kuram sayesinde dikkatler çeviri sürecinden, süreci de içine alacak biçimde çeviri ürünlerine; çeviri sorunlarından, sorunu da içine alacak biçimde ereğe; eşsüremlerle sınırlı bir bakış açısından, eşsüremler de içine alacak biçimde artsüremlerli bir bakış açısına; kuralcı yaklaşımlardan, kuralcı yaklaşımları da içine alacak biçimde betimleyici yaklaşımlara yönelmiştir. Yani bu yaklaşım, ürün-, çözüm-, erek-odaklı, tarihsel, ilişkisel, işlevsel, devingen, dizgesel ve betimleyici bir yaklaşımdır” (Bengi, 1999, s.33) demektedir.

4.1.9. Wolfgang Albrecht

Günümüzdeki araştırmaların, yönünü erek odaklı çeviri eleştirisi anlayışına çevirdiği açıkça görülmektedir. Bengi’nin deyimiyle “çeviri erek dizgenin gerçekliği olduğu için” (1999, s.32) eleştiri işine çeviri metinden başlanması uygun düşmektedir. Ancak bu kaynak metnin tamamen soyutlanması anlamına gelmemektedir. Çeviri metinde anlaşılmayan noktalar olduğu takdirde kaynak metinle bir karşılaştırma yapılması öngörülmektedir. Yukarıda da söz edildiği üzere, bu düşüncüyü benimseyen Toury, Ammann gibi birçok yabancı

araştırmacı bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Albrecht'tir. Albrecht kaynak metinden tamamen bağımsız, erek metin odaklı bir çeviri eleştirisi modelini benimsemektedir. Çeviri eleştirisinin birinci aşamasında çeviri metin özgün metin gibi görülüp bir eleştiriye tabii tutulmalı, daha sonra özgün metin çeviri metinle karşılaştırılmalıdır. Albrecht'e göre çevirilerin kalitelerinin ölçütünde, çeviri metnin akıcı olup olmadığı, kolay anlaşılıp anlaşılmadığı gibi etmenler belirleyicidir; kaynak metinle olan ilişkisi kalitesini belirlemede bir ölçüt olmamalıdır (Albrecht, 1998, s.227-228). Aynı şekilde Apel de çeviri eleştirisinde erek metni ön plana alır ve çeviri metnin özgün metnin arkasında kalmasını eleştirir. "Çeviri eleştirisinde, çeviri metnin kaynak metnin önüne geçirilmesinin çok az çevirmen tarafından yöntem olarak önerildiğine dikkat çeken Apel, eleştirmenlerin kaynak metinle ilgili bilgilerini nesnelleştirmemesini ve her bir çeviri eleştirisinin belli ilgiler ve koşulları dikkate alarak yapılmasının gerekli olduğunu söyler. Bu anlamda Apel, eleştiride kaynak metnin mutlaklığı yerine, okur ilgisi ve çeviri koşullarını dikkate alan bir eleştiri önerir" (Bkz. Tosun, 2013, s.164).

4.1.10. Akşit Göktürk

Çeviri alanına "Çeviri: Dillerin Dili" (1994) adlı kitabıyla katkısı yadsınamayan bir diğer araştırmacı Akşit Göktürk'ün kaynak metinden yola çıkılan bir model önerdiği görülmektedir. Kitabında eleştirmenin, öncelikle kaynak metni Koller'in önerdiği metnin dilsel işlevi, içeriksel özellikleri, dilsel-biçimsel özellikleri, biçimsel estetik özellikleri, dil kullanımının alıcıya yönelik özellikleri bakımından ayrıntılı bir şekilde incelemesini, daha sonra çeviri metinle kaynak metni karşılaştırmasını öngördüğünü belirtmektedir. Eleştirmen burada çevirmenin hangi sorunlarla karşılaştığını, hangi çözümlere başvurduğunu, çözümlerin yerinde olup olmadığını araştırmaktadır. Göktürk'e göre çeviri yapının, erek dil yazın geleneği içinde nerede, nasıl bir yer aldığı önemle araştırılması gereken konulardandır. Göktürk, uygulamayla ilgili bu noktaların yanı sıra, kuramsal yönden de, çevirmenin eşdeğerlikleri seçerken hangi ilkeleri izlediği, özgür ya da metne bağlı bir yol tuttuğu ile ilgili söylemlerinin üzerinde durulması

gerektiğini söylemekte ve eleştirmenin bu tür bilgilere çevirmenin önsözünden ya da metne yazdığı notlardan ulaşabileceğini eklemektedir (Göktürk, 2011, s.101). Yazın çevirisinin yorumbilimsel bir süreçten geçtiğini, dolayısıyla eleştirmeni güç bir görev beklediğini öne sürmektedir. Bu da “çeviri kavramının sınırları çiğnenmiş midir?” sorusuna cevap bulmaktır; burada, yapıtın iki dildeki alımlanma koşullarının, çeviri koşullarının, çeviri okurunun beklentilerinin, en az kaynak dil ile çeviri dil arasındaki eşdeğerlik ilişkileri ölçüsünde önem taşıdığını belirtmektedir. Ayrıca özgün metin ile çeviri metnin alımlama açısından yapılacak çözümlemesinde, kaynak dilin yazın tarihine, geleneklerine, yapıtın ilk yayımlanışında tanıtma yazılarında dile gelen okur tepkisine, çevirmenin, içinde bulunduğu koşulları kavrayış çevrenine göz atmak gerektiğini söylemektedir (s.91). Tosun’un çeviri eleştirisinde erek okurun tepkisinin söz konusu olmasından dolayı metnin eleştirisine erek metinden başlanması gerektiği düşüncesi Göktürk’ün anlayışı ile uyuşmamaktadır. Göktürk, okur olarak hem kaynak metnin okurunun hem de erek metnin okurunun dikkate alınmasından, araştırılmasından bahsetmektedir.

Dilsel bir eşleştiriye eleştiri için gerekli gördüğü açık olan Göktürk, bu düşüncesini şöyle ifade etmektedir: “Yalnızca çeviri metnin çözümlenmesi, çeviri eleştirisinin bir aşamasıdır olsa olsa. Sözgelisi, bir yazın metninin çevirisinde, dilsel biçimsel özelliklerin, özgün metindeki deyiş ile biçimin eşdeğeri olup olmadığını eleştirmen ancak kaynak metinle yapışacak karşılaştırmalardan çıkarabilir” (s.96). Kaynak metinden yola çıkılmasını, kaynak metnin ve erek metnin hem dilsel, hem dil dışı özelliklerinin karşılaştırılmasını, her iki metnin alıcılarının tepkilerinin bilinmesini gerekli gören Göktürk, eleştirmenin yalnız amaç dile bakarak da çevirinin son değerlendirmesinde payı olacak ipuçları çıkarabileceğini de ekler: “Sözgelisi, çeviriye bir okur gibi yaklaşarak şu soruların yanıtını arar: “Amaç dil okuru anlayabiliyor mu metni? Ortalama okura mı, özel bir okur çevresine mi yönelik çeviri? Amaç dilde metin türünün belirleyicisi sayılan dilsel, biçimsel, izleksel yenilikler açısından ne özellikler gösteriyor? Amaç dilin yazın gelenekleri içinde, dilsel biçimsel yönden nerede yer alıyor? “ (s.96-97).

Kaynak metin ve erek metin karşılaştırmasına dayalı bir çeviri eleştirisini savunan Göktürk, bunun bir doğru-yanlış avcılığı olmaması gerektiğini de önemle vurgular: “Kaynak dil ile amaç dil, özgün metin ile çeviri metin arasında yapılacak ayrımsal karşılaştırmalarda, tek tek yanlışlar ötesinde, benzer türden yanlışların nedenleri, işlenme olasılıkları, dizgeli bir biçimde ortaya konursa, yapıcı bir eleştiriye doğru adım atılmış olacaktır” (s.97). Yapıcı çeviri eleştirisinin olmayışından yakınan Göktürk, bu yanlış doğru tartışmalarının çeviri yapıtlarına da saygıyı azaltacağını ve gerçekte sözlük anlamlarından yola çıkarak, bir çeviriyi kötülemekten daha kolay bir şey olmadığını belirtmektedir. Sözcük düzeyinde bu yanlış-doğru kovalamacasının, yazın çevirisi eleştirisinde en son düşünülecek yöntem olduğunu savunmaktadır (s.91).

4.1.11. Tahsin Aktaş

Çeviri eleştirisi alanında görüşlerine başvurduğumuz bir diğer kişi ise Tahsin Aktaş’tır. “Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış” (1996) adlı kitabında çevirinin tarihi gelişiminden, günümüzdeki çeviri kuramlarına, çeviri eşdeğerliğinden, çeviri eleştirisine kadar çeviri ile ilgili daha başka birçok konuya yer verilmiştir.

Aktaş, eleştirinin sadece çeviri metninin kaynak metinle karşılaştırılıp cümlelerdeki eksikliklerin, fazlalıkların, yanlış anlamların, yanlış karşılık verilmiş sözcüklerin ortaya çıkarılmasıyla ilgili olmadığını, aynı zamanda anlamın doğru olarak aktarılmasıyla da ilgili olduğunu söylemektedir (1996, s.177). Çeviri eleştirisinde çeviri metninin doğruluk durumunun, güvenilirlik derecesinin, çevirmenin tutumunun, aldığı kararların bilimsel kriterlere göre yargılanmasını, herhangi bir çeviri metnini eleştirmek için o metni başından sonuna kadar itinalı bir şekilde okumak gerektiğini öne sürmektedir (s.181)

Kaynak metinden yola çıkan ve bir karşılaştırma yöntemini benimseyen Aktaş, çeviri eleştirmeninin kaynak metin ve erek metni karşılaştırmaya geçmeden önce kaynak metni tıpkı çevirmen gibi her yönüyle çözümlemek ve onun tüm özelliklerini ortaya koymak durumunda olduğunu dile getirmektedir. Daha sonraki aşamada her iki metnin karşılaştırılabileceğini ve böylece kaynak

metnin özelliklerinin çeviri metinde de verilir verilmediğinin ortaya çıkabileceğini söylemektedir. Böyle bir incelemeden sonra da çeviri metnin başarısı hakkında konuşulabileceğini öne sürmektedir (s.192). Zira ona göre çeviri eleştirisinin amacı, kaynak dil metniyle hedef dil metninin sözcük, sözdizimi, dil kullanımı, üslup ve diğer açılardan karşılaştırılmasıdır. Dilbilgisi yönünden yapılacak bu tür bir çalışmayla her iki metnin yapısal özelliklerinin de ortaya konulmuş olacağını savunmaktadır (s.182).

Eleştirmenin bu karşılaştırmayı yaparken metin türünü dikkate almasını ve ona göre bir eleştiri yöntemi izlemesini gerekli bulmaktadır. Yani eleştiri yaparken, içerik ağırlıklı bir metinse, ona yönelik bir karşılaştırma; biçim ağırlıklı bir metinse, biçime yönelik bir karşılaştırma; çağrı ağırlıklı bir metinse, ona yönelik bir karşılaştırma esas alınmalıdır. Aktaş'ın deyimiyle "sözcüğü dilin bir araç olarak kullanıldığı bilimsel ve teknik metinleri öncelikle bilgi içeriğinin aktarılması yönünde bir karşılaştırmaya tabi tutarken, onu bir amaç olarak benimseyen edebi metinlerin karşılaştırılmasında, bu metinlerin birbirinden ayrılmaz iki temel ögesi olan biçim ve içerik üzerinde duracak ve bunların aktarılmasında çevirmenin ne derece başarılı olduğunu araştıracaktır" (s.182-183). Metin türleri konusunda hem çevirmen hem de eleştirmen aynı noktaya dikkat etmek zorundadır ki o da söz konusu metnin birden fazla işlevinin olabileceğidir. Eğer metin türlerine göre bir çeviri veya eleştiri yöntemi seçildiyse metinde hangi işlevler ağır basıyorsa onların dikkate alınması önem arz etmektedir. Aktaş'ın metin türlerini çeviri eleştirisinde dikkate alması Bühler'den yola çıkan Reiss'in düşünceleriyle bu anlamda bir benzerlik göstermektedir.

4.1.12. Faruk Yücel

Faruk Yücel (2007) "Çeviri Eleştirisi Neyi Eleştirir?" adlı makalesinde çeviri eleştirisi konusundaki düşüncelerini ve önerilerini beyan etmektedir. İlgili çalışmada kaynak metinden yola çıkılan ve oldukça ayrıntılı bir kaynak metin erek metin karşılaştırmasını temel alan bir çeviri eleştirisi modeli önerildiği görülmektedir. Beş aşamalı olan bu modelde birinci aşamada metin odaklı bir

çözümleme yapılmaktadır. “Eleştirmenin öncelikle kaynak metnin ‘makro’ ve ‘mikro’ yapısını çözümleyerek metni biçimsel ve içeriksel açıdan irdelemesi gerekmektedir. (...)Birinci aşamaya göre daha soyut ve bütüncül bir nitelik taşıyan ikinci aşamada, metinde doğrudan dile getirilmeyen ancak metnin anlamını etkileyen kültürel, toplumsal, bireysel ve tarihsel etmenler ortaya konmalıdır.(...)Üçüncü aşamada, çeviri eleştirmeni (...) öncelikle çeviri metnini, kaynak metinde uyguladığı aşamaları izleyerek çözümlemektedir. Ardından metinlerin hangi oranda ve nasıl örtüştüğünü ortaya koymalıdır. Burada önemli olan, metinler arasındaki dilsel ve dil dışı sapmaları belirlemektir.(...)Dördüncü aşamada ise, çevirmenin çevirideki amacı ve niyeti sorgulanmalıdır. Üçüncü aşamada belirlenen sapmaların hangi nedenlere bağlı olarak gerçekleştiği bu aşamada ortaya çıkmaktadır. (...) Eleştiri modelinin son aşamasında, eleştirmen, kaynak metnin varlığını dikkate almadan, başka bir söyleyişle, çeviriyi özgün dilde yazılmış bir metin gibi okuyarak, çevirinin erek dil okurunda nasıl bir tepki yaratmış olabileceğini ortaya koyabilir” (Yücel, 2007, s.54-55). Yücel’in önerdiği modelde son aşamada yer alan madde, erek odaklı kuramlarda ilk olarak yapılması gereken, birinci aşamada yapılması beklenen eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yücel’in önerdiği model birçok bakımdan erek odaklı kuramlarla uyuma göstermemektedir. Bu bağlamda Tosun Yücel’in modelini eleştirmektedir: İlk eleştirisini Yücel’in eleştiri işine kaynak metinden başlaması olarak betimlemekte, çeviri süreciyle eleştiri sürecinin birbirinin tersi süreçler olduğunu vurgulamaktadır: “Çevirmen çevirisine ne kadar kaynak metinden başlamalıysa, eleştirmen de eleştirisine bir o kadar erek metinden başlamalıdır. Çevirmenin çıkış noktası kaynak metinken, eleştirmenin çıkış noktası erek metindir”(Tosun, 2013, s.202). Bir diğer eleştirisi Yücel’in modelinde eleştirmenin bir çeviri eylemi gerçekleştirmesidir. Tosun’un belirttiğine göre eleştirmenler çeviri uzmanı olmaktan ziyade, ilgili metnin uzmanlarıdır ve uzmanlık alanları çeviri değildir: “Eleştirmen çevrilen metin konusunda, metni okumadan önce, bir uzman olarak çok fazla bilgiye sahip değilse o metnin eleştirmeni olamaz. Çeviri eleştirisinde yanlış anlaşılan konu, çeviri eleştirmenlerinin çeviri alanından geldikleri ve çevirmen olduklarıdır.(...)Çeviri eleştirmeni, çevirinin ikinci çevirmeni değil, çeviri metnin

kalitesini kaynak metinden bağımsız olarak değerlendirebilecek kadar birikimi olan bir uzmandır” (Tosun, 2013, s.204). Ayrıca Tosun, Yücel’in modelinde önerildiği üzere kaynak metnin ayrıntılı bir şekilde incelenmesinin çeviri eleştirisine bir katkısı olmayacağı görüşündedir. Eleştirmenin kaynak metni özellikle eleştirinin başlangıcında bir bütün olarak inceleyerek, derinlemesine çözümlemesinin bir eleştiri süreci değil, bir çeviri yöntemi olduğunu dile getirmekte ve bütün bunları yapan bir eleştirmenin, bu kadar uzun bir emekten sonra eleştirme yerine çeviri yapmayı tercih edeceğini de eklemektedir (s.202). Tosun’un belirttiği görüşlerden tamamen erek metin odaklı bir yaklaşım izlediği ve bunu bazı gerekçelere dayandırdığı, eleştirmenin çeviri metinde sorun olduğu takdirde kaynak metne başvurmasını önerdiği, eleştirmenin çevirmen gibi tüm metni ayrıntılı bir şekilde incelemesinin eleştiri sürecinde yeri olmadığı gibi çeviri eleştirisine de bir katkı sağlamadığı düşüncesini desteklediği anlaşılmaktadır.

4.1.13. Muharrem Tosun

Muharrem Tosun’un (2013) “Çeviri Eleştirisi Kuramı” adlı kitabında belirttiği düşüncelerden, çeviri eleştirisine çeviri metnin incelenmesinden başlayan, erek odaklı bir kuramı savunduğu anlaşılmaktadır. Tosun, çeviri eleştirisine çeviri metinden başlanmasının amacının, kaynak metnin yazarının ve okurla kurduğu iletişimin görmezden gelinmesi değil, çeviri eylemini kaynak metin yazarına dayalı olmaksızın, bir çevirmen eylemi olarak gözlemlenmesi olduğunu ileri sürmektedir. Kaynak metni inceleyerek eleştiriye başlanması durumunda, kaynak metnin okurla iletişiminin değil, kaynak metnin dilsel olarak ne söylediği ve bu dilsel yapının erek metne nasıl aktarılacağı konusunun eleştirinin önüne geçtiğini ve başarılı bir çeviri eleştirisini engellediğini belirtmektedir. Okurla kurulan ilişki açısından, çevirmenin başarısının ölçütünün kaynak metinde aranmayacağını, çünkü çevirinin yapılmasında kaynak okurun alımlaması değil, erek okurun alımlaması esastır (Tosun, 2013, s.207). Burada Tosun’un önemli bir konuya parmak bastığı görülmektedir; birçok kuramda daha önce belirtildiği üzere okurun alımlamasının ön planda olması gerektiği

söylenmektedir, fakat bununla beraber eleştiriye kaynak metinden başlanılıp, bir karşılaştırma yöntemi benimsendiği dikkat çekmektedir. Okurun alımlamasının ön planda olması gerektiği düşüncesi, beraberinde -söz konusu okur erek metin okuru olduğu için -eleştiriye erek metinden başlanılmasını getirmektedir. Bu bağlamda Tosun “çeviriyi eleştirmek bir anlamda, metnin okur olarak çevirmene etkisinin gözlemlenmesidir. Bir çeviriyi eleştirmek, çevirmenin kaynak metinle okur olarak ilişkisini gözlemlmek ve yorumlamak anlamına gelmektedir” (s.207) demektedir. Tosun, kaynak metinle başlayan bir çeviri eleştirisinin dilsel bir eleştiriye dönme tehlikesinin her zaman yüksek olduğunu, kaynak metnin göndergelerinin, kültürel, bireysel vb. öğelerinin anlaşılıp, eşdeğerlerinin araştırılmasının eleştirmenin değil, çevirmenin işi olduğunu vurgulamaktadır. Erek metnin eleştirisinden yola çıkan bir çeviri eleştirisinin, işlevsel bir eleştiriden çok, okurun metinden beklentilerine cevap veren bir eleştiri anlamına geldiğini (s.206) söyleyen Tosun, tıpkı Toury gibi, kaynak metni tamamen soyutlamamakta ve çeviride sorunların yaşanması durumunda, çevirinin kaynak metinle karşılaştırılmasının söz konusu olabileceğini belirtmektedir: “Okurlar tarafından başarısız bulunan bir çevirinin kaynak metinle ilişkisini gözlemlmek de bir o kadar doğal bir eleştirel tutumdur. Sorunların kaynağının kaynak metin mi, yoksa erek metin mi olduğu ancak bu şekilde belirlenebilir” (S.212). Tosun çevirmeni kaynak metnin örnek okuru olarak nitelemektedir (s.209), bu durumda eleştirmen de erek metnin örnek okuru durumuna düşmektedir: “çeviri eleştirisi öncelikle, çeviriyi yapan çevirmenin, metnin örnek okuru olup olmadığı, bundan yola çıkarak, ikinci aşamada, çevirmenin örnek çevirmen potansiyeline sahip olup olamayacağını gözlemler” (2013, s.227).

Uygulamada Türkiye’de yapılan çeviri eleştirilerine bakıldığında birçoğunda yöntemsel bir bilgiye rastlanmadığı, eleştirilerin kuramsal bir zemine oturtulmadığı görülmektedir. Çeviri eleştirisiyle ilgili yeterince araştırmanın olmayışı belki de bu sonucu doğurmaktadır. Konuyla ilgili incelemelerde bulunan araştırmacılar ister kaynak odaklı ister erek odaklı çeviri eleştirisi görüşünü savunsunlar, hepsinin amacı daha doğru, gerekçelere dayandırılan sistematik bir çeviri eleştirisi yapılması yönündedir. Genel olarak kaynak metin odaklı çeviri eleştirilerinde kaynak kültüre, özgün yazara, özgün metne sadıklık

doğru çeviri için öngörülürken, erek odaklı çeviri eleştirilerinde kaynak metni ayrıntılı incelemenin çeviri eleştirisine bir katkısı olmadığı görüşü yaygındır, bunun gerekçesi çeviri metin erek okurda geçerlidir, gerçekliği oradadır ve erek metin alıcısının alımlayışı ön plandadır. Bu bağlamda Bengi “ağırlık noktası kaynak olan kuramlar, ağırlık noktası olarak kaynağı benimsedikleri için çeviri gerçeklerinden kopuktur. Bu kopukluk sözkonusu kuramları bir dizi çelişkili kural haline getirmiştir. Ağırlık noktası erek olan kuramlar ise çeviri ereğe yönelik bir eylem olduğu için çeviri gerçeğine daha yakındır” (Bengi, 1999, s.30) demektedir. Aslında “bu kuramların hepsinde iyi çeviri, doğru çeviri ve sadık çeviri kavramlarının kuramları oluşturucu işlevi vardır” (s. 31).

5. FRANZ KAFKA ÜZERİNE

5.1. Kafka’nın Hayatı

“Çek-Yahudi taşra emekçi sınıfına mensup Hermann Kafka, Prag’da uzun zamandan beri açık tutulan, yirmi yıl sonra kesinlikle yıkılacak olan Getto’nun kenar mahallelerinde oturur; varlıklı ve okumuş Alman-Yahudi kentsoylu bir aileden gelen Julie Lövy ise, Altstadt Bulvarı’nın en görkemli evlerinden biri “Smetana Apartmanı’nda oturmaktadır. Kafka’ya gelince, Hermann ile Julie’nin evlenmelerinden bir yıl sonra, 3 Temmuz 1883’te kentin her iki kesiminin tam birbiriyle kavuştuğu yerde gözlerini dünyaya açar” (Wagenbach, 1997, s.21). Kafka’dan sonra Hermann ile Julie’nin iki oğlu daha olur, fakat ikisi de küçük yaşta vefat eder. Kafka’nın annesi bunun dışında üç kızının olduğunu (Büyükten küçüğe doğru; Elli-Valli-Ottla) belirtir (Wagenbach, 1997, s.14). Hayatı boyunca babasının otoriter baskısı altında ezilen Franz Kafka babasına yazdığı mektupta “Ama işte baba olarak bana göre fazla güçlüydün; özellikle de erkek kardeşlerim küçük yaşta öldükleri, kız kardeşlerim onlardan çok sonra dünyaya geldikleri ve bu durumda ben ilk sarsıntıya tek başıma dayanmak zorunda kaldığım için böyleydi, bense bunun için fazlasıyla güçsüzdüm” (Kafka, 2019, s.3) der.

Kafka sadece babası tarafından değil, aynı zamanda gözetiminde büyüdüğü aşçı kadın tarafından da baskıya maruz kalır. Kafka, sert bir kadın olan aşçı

kadının kendisini okula götürüp getirirken yol boyunca devamlı kendisine kızdığını ve evdeki yaramazlıklarını öğretmenine söyleyeceğine dair tehditler savurduğunu söyler ve şöyle devam eder: “Ben de inatçı ve başarısız bir çocuktum. Aynı zamanda hüzünlü ve sinirliydim de. Bütün bu faktörler birleşince bizim aşçıyı kızdıracak bir şeyler oluyordu mutlaka. Gerçekten aşçının bu tehditlerinden çok çekinirdim. Bir yolunu bulup onu vazgeçirmeye uğraşırdım yol boyunca” (1993, s.46). Kafka, okul dönüşünde de bu baskıdan kurtulamamış, bakıcı kadının dönüş yolu boyunca bu kez okuldaki yaramazlıklarını babasına bildireceğini söylemesiyle soğuk terler dökmeye devam etmiştir (Keskin, 2016, s.236).

Babası Hermann Kafka, sahibi olduğu tuhafiye mağazasındadır çoğunlukla, annesi ise babasının yanından hiç ayrılmayarak ona yardım eder. Anne ve babasını çok göremeyen Kafka, aşçı kadının ve Çek hizmetçi Marie Werner’in elinde büyümüştür (Wagenbach, 1997, s.26).

Kafka, hayatında uzun bir süre hastalıklarla ve uykusuzlukla uğraşmak durumunda kalır ve çektiği sıkıntıları günlüklerinde sık sık anlatır. 13 Aralık 1911 tarihinde “Bugün yorgunluktan bir şey yazamadım; hasta bacaklar ve tiksinti veren düşlerle bazen sıcak, bazen soğuk odadaki kanepede uzanıp yattım hep...” (1995, s.186) şeklindeki notu düşerken, 12 Haziran 1923 tarihinde “Son günler boyunca sayısız, nerdeyse kesintisiz korkunç nöbetler... Gezintiler, günler, geceler. Acı çekmekten öte bir şey gelmiyor elimden artık” (1995, s.111) şeklindeki söylemiyle acısını dile getirir. Hastalığı sebebiyle 1905’de Zuckmantel’deki şifa yurdunda, 1911’de Erlenbach Sanatoryumu’nda kalır; bunları sırasıyla Just’a Jungborg Doğal Tedavi Yurdu (1912), Dr. v. Hartungen’nin Riva’daki sanatoryumu (1913), Frankenstein Sanatoryum’u (1915) izler. 1917 yılının ağustos ayında ağzından birkaç kez kan gelir ve Dr. Mühlstein çektiği röntgen filminde bir apeks katarı saptar. Bir ay sonra “akciğer tüberkülozu” teşhisi konur. 1924’de Wiener Wald Sanatoryum’una yatar ve burada gırtlak tüberkülozu tanısı konur. Farklı farklı sürelerde kaldığı çeşitli sanatoryumlar hastalığı zaman zaman hafifletse de tamamen iyileşmesini sağlayamaz ve Kafka 19 Nisan 1924 tarihinde son olarak yatırıldığı Dr.

Hoffmann Sanatoryumu'nda 3 Haziranda dünyaya gözlerini kapar. 11 Haziranda Prag-Straschnitz'deki Yahudi gömütlüğünde toprağa verilir.

5.2. Kafka'nın Yazarlığı ve Üslubu

Kafka'nın yazarlığını, edebi kişiliğini anlayabilmek edebiyatın onun için ne anlama geldiğini bilmekten geçer. Bu anlamda Kafka'nın edebiyatı hayatında nasıl bir yere koyduğundan söz etmek yerinde olacaktır. Kafka'nın hayatı incelendiğinde şu çok net söylenilebilir ki, Kafka edebiyatı her zaman hayatında birincil öncelik olarak görmüştür. Wagenbach, Kafka'nın “yaşam” ve “edebiyat” arasında ne zaman bir seçme durumunda kalsa, isterse bu sözde bir seçme olsun hep edebiyatı seçtiğini belirtir (1997, s.122). Edebiyat onun için ekmek su gibidir, yazmadan duramaz. Yazmaya vakit bulamadığında ise hep içsel çatışmalar yaşar. Sırf yazıp çizmeleri için kendine daha çok vakit kalsın diye, çalıştığı iş yerinden ayrılıp, başka bir işe (İşçi Kaza Sigortası) girer. Bir taraftan edebiyatı bu kadar önemli bir kefeye koyarken, diğer taraftan bu konuda bile kendisini suçlayacak bir şeyler bulur. Günlüğünde “Öbür engellerin hepsini (vücut durumum, anne ve babam, karakterim) bir yana bıraksam bile gene de kendimi edebiyata bütünüyle veremeyişim için şu iki bölümlük neden çok güzel bir özür oluşturuyor: Bana tam bir doyum sağlayacak büyük bir çalışmanın üstesinden gelemedikçe kendim için hiçbir girişimde bulunamam” (1995, s.184) diyerek yine kendini küçümser. Yazı yazmasını engelleyen olgulardan bir tanesinin de bizzat kendisi olduğunu dile getirir ve bunu güncesinde “Bu yıl yazdıklarımın öylesi bir çoğunluğunu yırtıp attım ki, yazı yazmamı büyük ölçüde engelliyor bu olgu. Genellikle yazdıklarımın en azından beş katını oluşturan bir dağ bu gerçekten...” (1995, s.17) şeklinde ifade eder.

Kafka'nın kendi kişiliğini, kendi hayatını, hayatındaki kişileri eserlerine yansıttığını görür, dolayısıyla edebi kişiliğinin bunların etkisinde oluştuğuna şahit oluruz. Zira Kafka'nın eserleri çoğunlukla yazarın kendi kendine hesaplaştığı öyküler olarak değerlendirilir. Gerek “Yargı” adlı öyküsünde baba ile oğul arasındaki ilişki, gerek “Değişim” adlı öyküsünde yaşananlar kendi

hayatından izler taşır. Söz konusu eserlerdeki aileye karşı olumsuz bakış yine Kafka'nın kendiyile ilişkili olan durumlara işaret eder. Aynı şekilde “Bir Köy Hekimi” adlı öyküsündeki başkahramanın Kafka'nın dayısı Siegfried'i simgelediği söylenir. Keskin, “Rutin işler yapan işçi ve memurlar, bir dışlinin çarkları gibi değerlendirilecek olursa, Kafka'nın yapıtlarında bu olguları işleminin kendi özel hayatında bir parçası olduğu bu tür mekanizmaların işleyişine dönük bir tepki olarak görmek mümkündür” der.

Edebi kişiliğinin oluşmasında şüphesiz ki bazı yazarlar veya katıldığı etkinlikler de rol oynamıştır. Özellikle günlüklerinden öğrendiğimiz kadarıyla Kafka “Lessing Tiyatrosu” ve “Yahudi Tiyatrosu”nun gösterilerini izlemiş, Werfel'in şiirlerini okumuş, Goethe, Schiller, Hauptmann, Freud, Arnold Beer, Wassermann, Kierkegaard, Dilthey, Luther, Flaubert, Kleist, Grillparzer, Platon gibi kişilerin kitaplarını okumuştur. Ayrıca “Hebbel'in, Amiel'in, Bayron'un ve Grillparzer'in günlüklerini, Eckermann'ın Goethe'yle konuşmalarını, Goethe'nin, Grabbe'nin ve du Barry'nin mektuplarını, Schopenhauer'in ve Dostoyevski'nin yaşamöykülerini okur Kafka” (Wagenbach, 1997, s.55).

Özellikle eserlerinde küçük ayrıntıları işlemede usta olan Kafka günlüğünde konuyla ilişkili olarak şöyle yazar: “Kaba ve dikkati çeker derecede karakteristik şeylere bütün boyutlarıyla asla öykünmem, bu yoldaki denemelerim hep başarısız kaldı, böylesi denemeler yaradılışıma aykırı benim. Ama kaba nesnelerdeki ayrıntılara öykünme konusunda yaman bir içgüdüüm var; bazı kişilerin bastonlarını kullanış biçimlerine, ellerinin değişik konumlarına, parmaklarının devinimlerine öykünmeden duramıyor ve zahmet çekmeden bunun üstesinden geliyorum” (1995, s. 215). Buradan hareketle Kafka'nın öykünme konusunda ayrıntıcı biri olduğunu söylemek yanlış olmaz, bununla birlikte zaman zaman bu yüzden, yani ayrıntıya takılıp büyük bağlamı atlamakla suçlandığı olur. Keskin “Kafka, dünyayı sarsan gök gürültülerine değil, duyulması olanaksız seslere kulak vermiştir. Kafka, olayları ve çevresini ‘kırık dökük tasarımlar gibi’ gördüğü (Fischer, 1985, s.16) ve ayrıntılara boğulduğu için zaman zaman bağlamı kaçırmıştır” (2016, s.242) der.

Kafka'nın yazınında gerçek ve imgenin iç içe girdiği görülür; “gerçek ve imge, bir alanın nerede bitip diğerinin nerede başladığını bulmaya olanak tanımayacak biçimde bir bütün oluşturur” (Karst, 1984, s.74), “gerçeklik imgeler dünyasında geçerlik bulduğu gibi, imgeler dünyası da duysal dünyaca onaylanır” (s.71). Bunun en çarpıcı örneği belki de “Değişim” adlı öyküde yaşanır. Gregor Samsa bir sabah uyandığında kendini dev gibi bir böceğe dönüşmüş olarak bulur, fakat çaresizce bu duruma uyar ve bedenini kontrol etmeye çalışır. Okur bütün bu olanlar karşısında afallayıp kalırken, ne başkahraman Gregor ne de olayı daha sonra öğrenen ailesi o kadar şaşırmaz. Aile olayı büyük bir talihsizlik olarak değerlendirir ve durumun aykırılığı karşısında kafa patlatmaz. Böyle bir olayın nasıl olur da gerçekleşebileceğini düşünmez, Gregor’u iş yerinden sormaya gelen kişiye uygun bir açıklama yapmaya uğraşır, ailenin tüm derdi Gregor’un maddi desteği olmadan hayatlarına nasıl devam edecekleridir. Bu öyküde görüldüğü üzere, imgesel bir olay gerçeklik kazanır. Bu bağlamda Kafka'nın şu söylemi dikkat çekmektedir: “Edschmidt’in söylediğine bakılırsa, mucizeleri alışılmış olaylara dönüştürüyormuşum. Kuşkusuz, fena halde yanılıyor bunu söylemekte. Çünkü bizim alışılmış diye nitelediğimiz şey bir mucizedir aslında! Benim de bütün yaptığım onu kayda geçirmektir” (Janouch, 1994, s.41). Kafka, yaşadığı dönemde insanların bürokrasi karşısında ezilmesi, babasının çalışanlara hakaretler savurması, kişinin aile içinde bile bir gelir kaynağı olarak görülmesi gibi olguları insanların doğal karşılamasına hep hayret etmiş ve asıl bu tarz şeylerin olağanüstü olduğunu ama insanların bunları kanıksadıklarını vurgulamaya çalışmıştır.

Demir Özlü, Kafka'nın edebiyatının, daha çok varoluşsal olduğunu, gerçekçi, mizahi ve büyümlü olduğunu söyler. “Kafka, yapıtlarında, yaşamın, düşlerin, insan varoluşunun sınırlarına bağlı olarak, yaklaşan totalitarizmlerin de derin sezgisini duyar; bu sezgi, yapıtlarını temelinden saran karabasanlar halinde görünür” (Özlü, 1984, s.194). “Kafka, Birinci Dünya Savaşı koşullarının ortaya çıkardığı olağanüstü halin yanı sıra bir Yahudi olarak sonu toplama kamplarında bitecek olan bir zihniyetin filizlenmeye başladığı bir dönemde yazmıştır” (Keskin, 2016, s.28). Kafka'nın yazdığı dönem ve sonrasında yaşananlar göz önüne alındığında, Kafka'nın derin sezgisi onun “yüzyılın kâhin yazarı” olarak

anılmasını sağlar. Bu özellikle “Dava” adlı romanı sayesinde olur. Romanda bir sabah ansızın suçsuz yere tutuklanan Josef K. adlı kahramanın başından geçenler anlatılır. Pierre Dumayet, Kafka’yı gerçekçi olmamakla eleştiren George Lukacs’ın başına benzer bir olayın geldiğini anlatır: “Kafka’yı uzun zaman gerçekçi değil diye karaladıktan sonra, bir sabah apansız evinden alınıp ne ile suçlandığını bilmeden sorguya çekilmek üzere bir şatoya götürüldüğünde, ağzından şu sözler dökülmüş: Kafka gerçekçiymiş”...(Gündüz, 2011, s.89). Hulki Aktunç, Kafka’nın gerçekliğini “ ‘kabaran’, yazıya sığmayan bir anlam, yazınsal gerçeğini ilk anda ele verir görünen, yaşamsal gerçeğini ise ‘gerçeklik’ karşısında sürekli büyüten” şeklinde anlatır. ,

Kafka’nın edebiyatı “Kafkaesk” sözcüğü ile birlikte anılır. Bu kavramla modern bireylerin tüm vakitleriyle enerjilerini alan ve onları sonunda tüketen iş yaşamından dolayı kendilerine, ailelerine ve çevrelerine karşı yabancılaşmaları anlaşılır. Ayrıca günümüz modern insanının korkuları, bürokrasinin eziciliği ve insanları hiçe sayması yine “Kafkaesk” kavramı denilince akla gelen olgulardır. Bu bağlamda Hans Erich Kasper şöyle der: “Kafka, gerçekten de çağımız insanının korkusunun, yabancılaşmasının, yitikliğin simgesi, yüzyılımızın temsilcisi bir yazardır; haksızlığın ve aşağılanmanın günlük olaylara dönüştüğü bu yüzyılın temsilcisidir. ‘Kafkaesk’, bu yaşam duygusunu tanımlayan ve genel bilince yerleşmiş olan sözcüktür” (1984, s.186). Kafka’ya özgü “Kafkaesk” kavramı “sinema, edebiyat ve güzel sanatların birçok alanında kendine yer bulmuş ve bir üslup olarak takipçilerince ele alınmıştır” (Gündüz, 2011, s.94).

Kafka’nın Prag’da yaşayan bir Yahudi olup, Almanca konuşmasının ve eserlerini Almanca yazmasının Kafka’nın üslubunun belirlenmesinde öne çıkan etkenler arasında olduğu söylenilebilir. Bu bağlamda Kafka, Yahudi bir anneye ‘Mutter’ denmesinin onu gülünç duruma sokmanın yanı sıra, yabancılaştırdığını iddia eder ve bunu günlüğünde şöyle dile getirir: “Annemi, hak ettiği gibi her vakit bütün gücümle sevmeyişimin Alman dilinden kaynaklandığı aklıma geldi dün. Yahudi bir anne Almancada ‘Mutter’ sözcüğüyle anlatılan kimse değildir. ‘Mutter’ sözcüğü, Yahudi bir anneyi gülünç duruma sokar (ama sözcüğün kendisi değil, çünkü Almanya’da yaşıyoruz nihayet.) Bizler bir Yahudi anneye de

Almancadaki gibi ‘Mutter’ diyor, ama bu yüzden duygularımızın içerisine bir çelişkinin nasıl büyük bir ağırlıkla gelip çöreklendiğini fark etmiyoruz. ‘Mutter’ sözcüğünde bir Yahudi için özellikle Alman havası eser; Hristiyanca parıltısının yanında, sözcüğün bilincine varılmayan Hristiyanca bir soğukluğu vardır ” (1995, s.73).

Yahudi olduğu için Almanlar tarafından seilmeyen, Almanca konuştuğu içinse Çekler tarafından hor görülen Kafka, Prag Almancasıyla konuştuğundan, eserlerindeki üslubun da ona göre şekil aldığı söylenilebilir. Kafka’nın düzyazısı arılığı ve fazla söz sanatları barındırmamasıyla ön plana çıkar. Fritz Mauthner, Prag Almancasıyla ilgili olarak, “Bohemya’nın iç kesimlerinde yaşayan, taşralı bir çek halkıyla kuşatılmış Almanlar kuru bir Almanca konuşur, toprağın bağrından fışkırmış yeterince deyim içermez bu dil, şive ve ağızla ilgili söyleyişlerden yana yoksuldur” der (Wagenbach, 1997, s.72). Wagenbach ise saflık ve temizliğine kentin pek çok sakini tarafından aşılmaz gözüyle bakılan ‘Prag Almancası’nın, yalnızca söyleyiş değil, yapısal bakımdan ve özellikle kelime dağarcığı yönünden Yüksek Almancadan hatırı sayılır ölçüde uzak olduğunu belirtir (1997, s.72). Kafka’nın arı bir dil kullanmasında Prag Almancasının etkisinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Hatta Kafka’nın üslubundaki arılığın kökeninde Prag Almancasının yattığı söylenilebilir. “Kafka’nın dilindeki karakteristik arılık, cümlelerin soğukkanlı mimarisi ve sözcük dağarcığındaki yoksulluk, Prag Almancasının arka planı dikkate alınmaksızın anlaşılamaz” (Wagenbach, 1997, s.72-73). Söz konusu arılığın yanı sıra, Kafka’nın dilinin içinde barındırdığı yabancılıkta da Prag Almancasının etkisinden söz edilir. Konuyla ilgili olarak Wagenbach “dilini kendisi de Kafka’nın nesneler karşısındaki yabancılığına katkıda bulunan nedenler arasındadır. Kuru ve cansız Prag Almancası, genellikle konuşulan dilin ya da ağzın nesnelere dolaysız aşinalığı sağlama gücünden yoksundu. Kafka’nın dili her zaman belli ölçüde bir yabancılığı kendisinde barındırmaktaydı” der. Kafka’nın eserlerindeki üslup incelendiğinde en çarpıcı olayların bile sade bir dille ifade edildiği, çok fazla deyim ve atasözüne yer verilmediği, söz sanatlarına sıkça başvurulmadığı açıkça görülmektedir. Prag Almancasının özellikleri dikkate alındığında,

Kafka'nın üslubu ile aralarındaki uyum göze çarpmaktadır ve Prag Almancası konuşan Kafka'nın üslubunu anlaşılır kılmaktadır.

Kafka'nın eserlerinde bilinçli olarak yalın bir dil, başka bir deyişle “kitap dili” tercih etmesinin asıl nedeni önemli olanı vurgulamaktır. Şara Sayın, Kafka'nın bu son derece saydam öykü dilini, yaşamın çelişkilerini daha iyi vurgulayabilmek için bir silah olarak kullandığını söyler (1984, s.196). Arman ise “Kafka'nın ‘Prag Almancası’nın yabancılaştırıcı özelliği, Kafka'nın bilinçli olarak seçtiği kuru, betimlenemeyen ‘kitap dili’nin sadece bir çerçevesi. Her türlü süsleyici sıfattan ve duygu değeri taşıyan, renk ve atmosfer yaratacak sözcükten arınmış bir dil, tek bir yöne kanalizasyon olmaya yarıyor ve böylece ‘asıl olana (bu) olağanüstü yoğunlaşmayı mümkün kılıyor’, diğer bir deyişle, bu bağlamda imgesel düzlemin tamamıyla bağımsızlığını garantiliyor” der. Kafka'nın eserlerinde sarsıcı olayların serinkanlı bir biçimde süslemelerden uzak, yalın olarak anlatıldığı sıkça görülür. Bu da önemli olanın ön plana çıkmasını sağlar. Böylece Kafka'ya özgü olan bu dil kullanımı birçok takdir toplar. Bu bağlamda Peter Kampits, Kafka'ya özgü bu dilin çoğu kez neredeyse eşsiz bir düzyazı olarak, her türlü süslemeden kaçınan, özellikle şiirsellikten ve coşkudan uzak duran, bunun yanı sıra da yazının geleneksel biçim araçlarını aşan ve onları bir yana bırakan bir düzyazı olarak alkışlandığını belirtir (1984, s.202).

Kafka'nın üslubunun belirleyici özelliklerinden bir tanesi de ironik bir dil kullanması ve gerçekliği gerçeküstü bir biçimde sunmasıdır. Bunun en çarpıcı örneklerinden bir tanesini “Değişim” (die Verwandlung) adlı öyküsünde görmek mümkündür. Öyküde insanın yabancılaşması, insan dışı bir varlığa, yani böceğe dönüşmesiyle anlatılır. Kafka bir taraftan gerçekleri imgesel olaylarla anlatırken, diğer taraftan imgesel olaylara gerçeklik özelliği kazandırır, bunu da dili ile başarır. “Yanılsamayı, gerçekliğin olanca buyurganlığıyla donatan Kafka'nın her yapıtı, imge dünyasının ‘gerçek’ olduğu ve bu yüzden en küçük şaşkınlığa yer olmadığı izlenimini uyandırır. Kafka'nın yapıtları, yanılsamayı ana çizgileriyle tüm netliğiyle veren birer aynadır. En olmadık olayları ve kişileri yalın ve soğuk bir tutumla, heyecansız, üslup bezemesine girmeden, ayrıntılara

gerçekçi bir bağlılık göstererek yazar” (Karst, 1984, s.75). Aynı öyküden örnek verecek olursak, Gregor Samsa bir sabah uyandığında bir böceğe dönüşmüş bulur kendini ve böylelikle imgesel alana geçer. Bu durum o kadar serinkanlılık ve sıradanlıkla anlatılır ki, sanki böyle bir şey yaşanabilirmiş, mümkünmüş, gerçek olabilirmiş gibi davranır onu görenler. Okur olan olaylar karşısında çok daha fazla şaşırır. Öyküdeki bu imgesel olayın hiçbir şekilde şaşkınlık uyandırmadığı, Gregor’un yakınları tarafından sanki gerçekmiş gibi algılandığı lansettirilir. Bu bağlamda Roman Karst, “Romanın kendisi, okuyucuda şaşkınlık uyandıran bir şeye hiç ‘şaşmaz’. Günlük yaşamda olağanüstülük duygusu veren bir şey romandaki tipler için- yorumcunun da gözlemine katması gereken somut ve tek olası gerçekliktir. (...) Kafka’da bir yanda günlük yaşamın dünyası, diğer yanda doğallıktan uzak, kaynaşan bir dünya vardır” (1984, s.70) der. Söz konusu iki dünyanın -imge dünyası ve gerçek dünya- iç içe olması Kafka’nın yazınında “değişim motifi”ne işaret eder. Öyküdeki değişim biçimde yaşanan bir değişimdir. Karst değişim motifinin günümüz yazınına dek ulaşan çok eski bir motif olduğunu, değişimin karanlıkta gerçekleştiğini ve değişimin gizini gün ışığında, insanı unutmaya hazırlayan ve yeni bir başlangıca olanak tanıyan karanlığın çekilmesinden sora açık ettiğini söyler (1984, s.76).

Wagenbach, dilsel öğelerin gerçek anlamlarıyla kullanılmasının, çağrışımların atasözlerine benzerliğinin, Kafka’nın dünyasının imaj zenginliğini oluşturduğunu ileri sürer ve Kafka’nın yapıtlarındaki sözcüklerin gerçek anlamlarıyla kullanılması sonucunda imajların peş peşe sıralandığı çağrışım dizileriyle karşılaşıldığını anlatır (1997, s.73-74). Arman, “Kafka’nın gizemi ve hakkında bu kadar çok düşünülp yazılması, bütün bu metaforik olduğu varsayılan imge ve imgelerarası bağlantıların, sadece kısmen bu tür soyutlamalara uygun olmasından kaynaklanıyor. Onun imgelerini simgesel anlamda ‘geri çevirmeye’, yani asıl bilişsel düzlemlerine ‘geri aktarmaya’ çalışan hiçbir yorum, kendi içinde tutarlı ve çelişkisiz olmayı başaramamıştır bu güne kadar” (2002, s.205) der.

Theodor Adorno, Kafka’nın üslubu için “her tümce sözcüğün tüm anlamıyla durur durduğu yerde, her tümcenin anlamı vardır” (1984, s.13) derken, Kafka Milena’ya yazdığı bir mektubunda “...öykülerimin karanlık, basık, pis, boğucu

yollarında dolaştırıyorum; bitmek tükenmek bilmiyor bu yollar...(Tümcelerimin uzunluğu da bu yüzden, anlamadınız mı?)” (2015, s.45) diyerek neden uzun tümceler kullandığını söyler.

Milena, Kafka’nın ölümünden sonra kaleme aldığı metinde Kafka’nın yazınsallığı ve üslubuyla ilgili olarak “Dünyayı alışılmamış ve derin bir biçimde tanıyordu, kendisi de alışılmamış ve derin bir dünya idi. Genç Alman yazınının en önemli yapıtlarından sayılacak kitaplar yazdı; bu kitaplar hiç de büyük laflara başvurmadan bugünkü kuşağın kavgasını anlatır. Öylesine gerçek, çıplak ve acı vericidirler ki, simge olarak kullanıldıklarında bile doğal bir etki yaparlar” der. Buradan da anlaşılacağı üzere Kafka, yalın bir dille derin gerçekleri anlatmıştır ve bunları o kadar doğal bir anlatımla sunmuştur ki asıl önemli olanın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Birçok araştırmacının ve yazarın görüşlerinden de anlaşıldığı üzere, Kafka eserlerinde yalın bir dil kullanır, bir taraftan bu yalınlığın ve sadeliğin konuştuğu Prag Almancasından kaynaklandığı söylenir, diğer taraftan bilinçli olarak arı bir dil kullanmayı tercih ettiği iddia edilir, zira önemli olanı yalın bir dil kullanarak daha belirgin hale getirir. Kullandığı dil yabancılaştırma özelliklerini içinde barındırır. İronik bir dil kullanır, gerçekleri imgelerle anlatırken, anlatımı sayesinde imgesel olgulara gerçeklik özelliği kazandırır. İmgeler dünyası ile gerçek dünya yan yana yer alır Kafka’nın eserlerinde. Anlatılan tüm bu özelliklerden hareketle Kafka’nın kendine özgü dilsel imgeselliklere sahip olduğu ve bu “imgelerin okur üzerindeki etkisini rasyonel düzlemde alımlanabilir hale getirebilmek için, yeni, soyut bir kavramın (Kafkaesk)” (Arman, 2002, s.197) oluşturulmasına gereksinim duyulduğu görülür. Bu bağlamda Arman, Kafka’nın kendine has dilsel imgesellikleri yüzünden yeni bir edebiyatın, ‘modern’ sanat anlayışının öncüleri arasında görülmesinin beklenen bir sınıflandırma olduğunu belirtir (2002, s.197).

5.3. Kafka'nın Yapıtları

Franz Kafka yayımlanan tüm eserlerini- Milena Jesenská'ya Çekçe yazılan bazı mektuplar hariç- Almanca kaleme almıştır ve yapıtları ölümünden sonra ün kazanmıştır. Çalışmalarının çoğunu -yüzde 90'lık kısmını- Dora Diamant ile Berlin'de yaşadığı dönemde yaktığı söylenmektedir. Ölümünden önce yakın dostu Max Brod'dan geride kalan eserlerini de yakıp yok etmesini istemiştir: “Sevgili Max’çıgım, son isteğim şudur: Arkamda bıraktığım her şey (yani kitaplıktaki, çamaşır dolabındaki, çalışma masasındaki, evdeki ve iş yerindeki şeyler ya da başka bir yere götürülüp de gözüne çarpacak şeyler), günlükler, el yazmaları, mektuplar (benim yazdıklarım da başkalarının yazdıkları da), çizimler vb. her şey okunmadan yakılmalı, sendeki ya da başkalarındaki metin ve çizimler için de aynı şey geçerli, bunu benim adıma sorup soruşturmak sana düşüyor. Birileri mektupları sana vermek istemezse, en azından kendileri yaksınlar” (Kadak, 2019, s.23). Max Brod dostunun bu isteğine riayet etmemiş ve eserlerinin günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Mektupları ve günlükleri dışında elimize ulaşan romanları ve önemli öyküleri yazılma ve yayınlanma tarihlerine göre aşağıda verilmeye çalışılmıştır.

Kafka 1912’de üzerinde çalışmaya başladığı “der Verschollene” (Kayıp) adlı ilk romanını tamamlayamaz, Max Brod, Kafka’nın ölümünden sonra “Amerika” adı ile bu romanı 1927’de yayımlar. Söz konusu roman Kafka’nın iyimser bir son ile bittiğini belirttiği tek çalışmasıdır. 1914 Ağustosunda “Prozess” (Dava) adlı ünlü romanını yazmaya başlar. “Romanın bir cezalandırma fantezisi olduğu bilinmektedir. Otuzbirinci yaş gününün arifesindeki akşam Josef K. katledilir; Kafka ise otuzbirinci doğum gününün arifesinde akşam Felice’yle nişanı bozmak için Berlin’e gitmeye karar verir, ‘Askanischer Hof’ otelinde nişanın bozulması, Günlük’te *otelde mahkeme* diye nitelenir. Ne var ki, daha önce belirtildiği üzere, bu sırada Avusturya veliaht çifti katledilmiştir ve Kafka da bir Avusturya vatandaşıdır” (Wagenbach, 1997, s.127). Bu romanın son bölümünü bitirmesine karşın, tamamlanmamış ve numaralandırılmamış bölümler kalır ve Max Brod gereken düzenlemeleri yapar, böylece 1925’te Verlag Die Schmiede’de yayımlanır. Kafka günlüğünde “das Schloss” (Şato) adlı romanını daha önce

planladığını belirtmesine karşın, 1922 Ocak ayında yazmaya başlar. Bu romanda da tamamlanamayan cümleler, bazı eksikler Brod tarafından yayına hazır hale getirilir ve roman 1926'da yayımlanır.

Franz Kafka aslında daha çok yazdığı öykülerle anılır. İçinde on sekiz hikâye bulunan "Betrachtung" (Gözlem) adlı öykü Kafka'nın yayımlanan en eski eseridir ve 1908 Martında Hyperion adlı edebiyat dergisinde yayımlanır. 1904'de "Beschreibung eines Kampfes" (Bir Savaşın Tasviri) adlı hikâye üzerinde çalışmaya başlar ve 1909'da iki bölümü yayımlanır. Kafka'nın Felice Bauer'e adadığı ve dönüm noktası çalışması kabul edilen "das Urteil" (Yargı) adlı öykü 1912'de 22 Eylül 23 Eylül'e bağlayan gece yazılır. Öykü ilk kez 1912'de Leipzig'de yayımlanır. 1912 Aralıkta kaleme aldığı "Die Verwandlung" (Dönüşüm veya Değişim) adlı hikâye 1915'te Leipzig'de yayımlanır. Ekim 1914'te yazılan "In der Strafkolonie" (Ceza Sömürgesi) adlı öyküsü 1919'da yine Leipzig'de yayımlanır. Kafka'nın 1917 yılında kaleme aldığı ve babasına ithaf ettiği "ein Landarzt" (Bir Köy Hekimi) adlı öykü içinde on dört tane hikâye içeren bir derleme olarak 1919'da Kurt Wolff tarafından yayımlanır. "Bir Köy Hekimi" derleme kitabın adı olmakla beraber, aynı zamanda içindeki bir öykünün adıdır. "Ein Hungerkünstler" (Açlık Sanatçısı) adlı öykü 1924'te yayımlanır ve son öyküsü olan "Josefine, die Sängerin oder Das Volk der Mäuse" (Şarkıcı Josephine ya da Fare Irkı) 1924 Martının ikinci haftası yazılır.

Franz Kafka'nın elimize ulaşan eserleri dünya edebiyatı için önemli bir kazanım olmakla birlikte, eserlerinin büyük bir çoğunluğunu kendisinin yok etmesiyle kaybımızın daha fazla olduğu görülmektedir. Eserlerini neden yok etmek istediği sorusuna yanıt ararken bazı araştırmacıların konuyla ilgili çeşitli görüşleri dikkat çekmektedir. Kafka'nın kendisi söz konusu yok etme eğilimini güçsüzlüğü ile – "İnsan olarak güçsüzlüklerimin özel kanıtları basılır, hatta satılır da, çünkü başta Max Brod olmak üzere dostlarım yazdıklarımı sanatsal ürünlere dönüştürmeyi kafalarına koymuşlardır bir kez, ben de yalnızlığımın söz konusu belgelerini yok edecek gücü gösterememişimdir" (Janouch, 1994, s.23)- açıklarken, bazı araştırmacılar bunun Kafka'nın alçakgönüllülüğünden kaynaklandığını ileri sürerler. Bu bağlamda M. Pierre Klossowski, Kafka'nın eserlerini yok etme

isteğinin, Kafka'nın okurları ile paylaşmak istediği esrarlı ve karmaşık duyguların kitaplarına çok yetersiz olarak yansıdığına inanmasından kaynaklandığını ileri sürer ve yazarın “Anılarım” adlı eserinin, çevirisini yaptığı bir bölümü hakkında “Bu yapıt estetik bir çabanın ürünü değil, yazarın tatminsizliğinin, başarısı karşısındaki alçak gönüllülüğünün bir belirtisi, bir yansımasıdır. Bu duyguları, onu ölümünden sonra tüm eserlerinin ortadan kaldırılması gibi korkutucu bir karar almaya yöneltmiştir” (Rousseaux, 1984, s.111) der. Ernst Weiss, bu düşüncenin aksini savunur ve bu yok etme isteğinin alçakgönüllülikle ilgisi olmadığını söyler. Hatta Kafka'nın eserlerinde kendini anlatmasının, kendi varoluş gerçeğini daha yüce bir anlama oturttuğunu ileri sürer: “Bu yok etme eğiliminin, alçakgönüllülikle yakın uzak ilintisi yoktur. Kafka kendini çok önemsiz biri olarak duyumsamıyordu. [...] Kim olduğunun bilincindeydi. Ama o kişi olmak istemiyordu. Gelgelelim varoluşunun gerçeğini silip atmak şöyle dursun, bu gerçeği asıl bu yoldan daha yüce bir anlamda onaylamış oluyordu. Yapıtlarının biricik kahramanı yine kendisidir. Yapıtlarındaki her özgeçmiş kendi özgeçmişidir” (1984, s.137-138).

5.3.1. Yapıtlarında Ele Alınan Konular

Kafka da tüm diğer yazarlar gibi yaşadığı dönemin (1883-1924) ve ortamın (Avusturya-Macaristan İmparatorluğu) gözlemcisi olarak onu yansıtır bizlere. Kafka'nın eserlerini oluşturduğu döneme bakıldığında sanayi devrimi sonrası kapitalist sistemin hızlı bir şekilde yükselişe geçtiği ve İmparatorluk bürokrasisinin sert bir biçimde hissedildiği görülür. Bu dönemde makineleşme artmış ve sosyal, kültürel ve ekonomik değişimler hızlı bir biçimde baş göstermiştir. Bu bağlamda Kafka'nın eserlerinde, kapitalist sistemin insanı yuttuğu, katı bürokrasinin insanı ezdiği ve kişinin bu sistem karşısında güçsüz ve aciz kaldığı anlatılır. Kafka gerek çalıştığı “İşçi Kaza Sigortası”nda gerek babasının fabrikasında bizzat deneyimlemiştir bu gerçekleri ve böylece eserlerinde kişinin bürokratik sisteme başkaldırışındaki yenilgisini ve kaderine boyun eğişini dile getirmiştir. Fischer Kafka'nın bu konudaki düşüncesini şöyle açıklar: “Kafka'ya göre, bu katı bürokratik yapıda kapıdan kapıya gönderilen

bireye suçluluk duygusu aşılanmakta, bürokrasi koridorlarını aşındıran birey yalnızca bir vizite kâğıdı ya da pasaportunun uzatılmasını istese bile kendisini suçlu hissetmektedir çünkü en iyi olasılıkla bir dilek sahibidir ve aslında bu yönüyle bile potansiyel bir suçludur” (Keskin, 2016, s.237).

Eserlerinin ana temaları arasında hukuk ve yasanın bozulmuşluğu, modern bireyin yabancılaşması ve yalnızlığı, çaresizlik, umutsuzluk, aşağılanma, suçsuz yere suçluluk gibi olgular sayılabilir. Bu bağlamda Çiçek, “Bireyin sisteme ve sistemin buyruğuyla hareket eden kurumların bireyle olan ilişkisinde ortaya çıkan “gücün karşısındaki güçsüzlük” eserlerinin ana temasını oluşturur” (2015, s.144) der. Canetti, Kafka’nın yazarlar içinde güç konusunda en uzman kişi olduğunu ve güç’ü tüm yönleriyle yaşayıp yapıtlarında yansıttığını söyler (1994, s.97).

Wagenbach, Kafka’nın yapıtlarında teke indirgenmenin ve toplumdan soyutlanmanın gerçek boyutlarıyla kendini açığa vurduğunu ileri sürer (Çiçek, 2015, s.145). Bu toplumdan soyutlanma durumu kişinin yabancılaşması olarak karşımıza çıkar. Kafka’nın eserlerinde yabancılaşma olgusu öne çıkan ana temalardandır. Zira Kafka’nın gerek günlüklerinden gerek mektuplarından ve eserlerinden hem ailesine hem de topluma karşı yabancılaşma duyguları içerisinde bulunduğu bilinir. Eserlerinde, bir taraftan yoğun çalışma temposu altında ezilen ve gücü elinde bulunduranların baskılarına maruz kalan modern insanın diğer taraftan ailesinde bile bir gelir kaynağı olarak görüldüğü, bir başka ifadeyle aile ilişkilerinde bile artık maddi çıkarlar gözetildiği gerçeğini buluruz. Bu bağlamda Çiçek’in “Kafka’nın yabancılaşma noktasında en önemli başarısı, yabancılaşmanın bireysel hayatın karşılaştığı her yaşantıda ortaya çıkabileceğini ve bunun bireyleri kişiliklerinden ve dünyadan uzaklaştıracak kadar etki edeceğini göstermesidir” (2015, s.160) şeklindeki cümlesi dikkat çeker. Zaten bu nedenledir ki Kafka çağının “kâhin yazar”ı olarak adlandırılır. Bugünün gerçeklerini Kafka daha yaşadığı dönemde sezmiş ve onları eserlerinde dile getirmiştir. Böylece modern bireyin içinde bulunduğu durumu daha anlaşılır kılmış ve yol gösterici olmuştur.

Yabancılaşma konusunu biraz daha açacak olursak, öncelikle bir tanımını yapmamız gerekecektir. Genç ve Demirdöğen, yabancılaşmayı, bireyin sosyal hayatının belli bir kısmına veya tamamına karşı huzursuzluk duyma hali olarak açıklar ve güçsüzlük duygusu, anlamsızlık, kuralsızlık, tecrit olunma ve hapsolme hissi şeklinde ifade edilebilecek durumların ortaya çıktığını belirtir. “Kavramı etrafı olarak ilk açıklayan Karl Max’a göre yabancılaşma daha çok iş bölümüne bağlı olarak ortaya çıkmaktadır” (Keskin, 2016, s.235). Erich Fromm, yabancılaşma kavramını benzetmede bulunarak açıklama yoluna gider: “Birey, gücünü ve yeteneğini bir put yapmak için harcar fakat kendi bireysel çabasının sonucundan başka bir şey olmayan bu puta tapar. Bireyin kendi çabasıyla ortaya çıkan bu şey, onun kendi üretici çabasının bir sonucu olarak değil; ondan ayrı, onun üstünde olan, taptığı ve boyun eğdiği bir şey haline gelir. Çağdaş birey, putperestliğin biçimini değiştirmiştir ve yaşamını yöneten ekonomik güçlerin objesi haline gelmiş, ellerinin emeğine taparak, kendisi bir nesneye dönüşmüştür” (Keskin, 2016, s.235). Kafka’nın eserlerinden de anlaşılacağı üzere, bürokrasi ve beraberinde getirdiği yabancılaşma bireyi mutlu kılma şöyle dursun, onu mutsuzluğa sürüklemiş ve bir anlamda özgürlüğünü eline almıştır. Birey artık kendisine bile ayıracak vakti kalmamış, tüm zamanını kendini yöneten güçler için harcar hale gelmiştir. Bu noktada Kafka’nın eserlerinde kapitalist sisteme yönelik ironik eleştirel bir yaklaşım da kendini gösterir. Kafka yabancılaşma ile ilgili sistemli bir çalışma yapmamasına karşın, yapıtlarındaki “tema” ve “figürler” modern insanın nasıl yabancılaştığını gözler önüne serer niteliktedir. Bu bağlamda Çiçek, Franz Kafka’da kendine yabancılaşmanın psikolojik boyuttan toplumsal boyuta doğru kendini hissettirdiğini belirtir ve “Kafka simgesel bir dünya kurarak; düzenle sorun yaşayan insanları, anlamsızlığı ve insanın mutsuzluğunu resimlemiştir” (2015, s.144) der.

Kafka’nın eserlerinde “aşağılanma” konusunu sıkça işlediğini görürüz. Canetti, Kafka’nın “Yargı” adlı öyküsünde çift taraflı –babanın ve oğlun aşağılanması- bir aşağılanmadan söz eder ve durumu şöyle değerlendirir: “ Baba oğlunun sözde çevirdiği entrikalar dolayısıyla kendisini tehlikede görür, oğluna suçlamalar yöneltirken yatağın üzerine çıkıp dikilir; öyle ki boyu oğluyla kıyaslandığında başlangıçtakinden çok daha uzundur şimdi; bu durumda kendi

aşağılanmasını tersine çevirerek oğlunun aşağılanmasına dönüştürür, onu suda boğularak ölmeye mahkûm eder. Oğlu söz konusu yargının haklılığını kabullenmez, ama yine de gereğini yerine getirir, yaşamına mal olan aşağılanmanın büyüklüğünü böylece açığa vurur. Aşağılanma, kesin çizgilerle soyutlanmış olarak tek başına yer alır öyküde; tüm saçmalığına karşın öykünün gücü bu aşağılanmadan kaynaklanır” (1994, s.97). Kafka’nın “Değişim” ya da “Dönüşüm” adlı öyküsündeki aşağılanma ise öykünün kahramanı Gregor Samsa’nın bedeni üzerinden, somut bir şekilde gözler önüne serilir. Bir sabah uyandığında kendini bir böceğe dönüşmüş olarak bulan Gregor, aile tarafından kimselere gösterilmek istenmez, adeta bir utanç kaynağı haline gelir. Söz konusu değişim sonrası Gregor kaçınılmaz bir biçimde aşağılanma ile yüz yüze gelir. Önce babası daha sonra kız kardeşi ve istemeye istemeye de olsa en son annesi söz konusu aşağılama eylemine katılır ve Gregor bir zamanlar ailenin geçimini üstlenen, borçlarını ödeyen önemli bir kişi iken şimdi istenmeyen aşağılanan bir varlık olur. Ayrıca eserde “Gregor, böcekleşmesini tamamlarken odasının pislik ve dışkılarla dolu olduğu, kendisinin artık temiz olmayı umursamadığı belirtilir” (Karababa, 2018, s.1741). Bir bakıma Gregor’un değersizleştirilmesi çöpler üzerinde imgeselleştirilmiş olur (Karababa, 2018, s.1741).

Canetti, Kafka’nın “Amerika” adlı romanının da aşağılanmadan yana zengin olduğunu belirtir ve “Rossmann’ın Amerika’da dayısının yardımıyla yükselişini ve sonradan yine öyle ansızın düşüşünü diğer pek çok aşağılanmaya örnek gösterebiliriz” (1994, s.98) der.

Kafka’nın Dava adlı romanında da bir aşağılanmadan bahsedilebilir. Buradaki aşağılanmanın yüce bir makamdan, yani mahkemeden kaynaklandığı söylenilebilir. Romanda Joseph K. isimli kahraman ne suç işlediğini bilmeden bir sabah tutuklanır ve romanın sonuna kadar bu suçun ne olduğu belirsiz bırakılır. Duruşmalar sırasında normal yaşamına devam eden Joseph K., roman boyunca çaresizce kendini savunur. Ve sonunda çabaları boşa gider, cellâtlar tarafından bıçaklanarak infaz edilir. Coşan ve Verimli bu romanla ilgili olarak Kafka’nın içinde yaşadığı savaş ortamını yansıttığını iler sürerler: “İlk bölümde

Josef K.'yı tutuklamaya gelen memurların kıyafetleri askeri üniformaları andırır. Hatta Kafka, 'Josef K. tutsak alındı' olarak yazdığı romanının o ünlü ilk cümlesini 'tutuklandı' olarak değiştirerek günlük yaşamın her anında kendini hissettiren savaşıla arasına bilinçli olarak bir mesafe koymak istemiş gibidir. Savaşıla yapılan en önemli gönderme ise Josef K.'nın bir sabah kendini içinde bulduğu olağanüstü haldir. O zamana kadar geçerli olan hukuk sisteminin kısmen de olsa yürürlükten kalktığı yeni bir durumdur bu" (2016, s.23-24).

5.3.2. Yapıtlarındaki Ortak Noktalar

Max Brod, Kafka'nın "Dava", "Şato" ve "Amerika" adlı romanlarının konuları bakımından benzerlik gösterdiklerini ifade eder: "Bu Kafka'nın bıraktığı bir yalnızlık üçlüsüdür. İnsanın kalabalık içindeki tek başınlığı, yalnızlığın verdiği şaşkınlık, her üç kitabın temel ögesidir. 'Dava'daki sanığın durumu, 'Şato'daki davet edilmemiş yabancıнын durumu, 'Amerika'daki, deneyimden yoksun bir çocuğun, yaşam şartlarının aşırı zor olduğu bir ülkedeki şaşkınlığı, Kafka'nın berrak ve simgelere dayalı sanat anlayışını belirleyen üç temel veridir" (Rousseaux, 1984, s.112). "Üç büyük romanının üçünün de toplumsal konulardan yola çıkması dikkate değerdir: Sanık, iş arayan işçi ve göçmen. Hepsi de patronlar karşısında, yönetim ve yargı kurumları karşısında yalnız insanın zayıflığını acı bir dille anlatır" (Gündüz, 2011, s.89). Bu üç romanda da başkahramanlar bir mücadele verirler, fakat bu zorlu mücadelenin sonunda hepsi de yenik düşerler; "Dava" adlı romanda Joseph K. verdiği hukuk mücadelesine yenik düşer; "Şato" adlı romanda kadastrocu K. sistemin kendisine biçtiği rolü kabullenmek durumunda kalır; "Amerika" adlı romanda ise Karl Rossmann göç ettiği ülkenin bir yabancıısı olarak onun sistemine teslim olur. Olumsuz biten bu romanların yanı sıra, oğlun babaya teslim olup intihar ettiği "Yargı" adlı öykü ve ailesine teslim olup sonunda yaşam mücadelesini kaybeden Gregor Samsa'nın anlatıldığı "Değişim" adlı öykü de ilgili örnekler arasında sayılabilir. Bunların dışında "Çin Seddi", "Açlık Cambazı" veya "Bir Açlık Şampiyonu" , "Bir Köpeğin Araştırmaları" gibi öykülerde de yine başkahramanların başarıya ulaşamadığı ve sonunda öldüğü görülür.

Kafka'nın eserlerinde suçsuz yere suçlanma teması da eserlerindeki ortak noktalardan bir tanesini oluşturur. Dava'da ne ile suçlandığını bilmeyen Joseph K., "Ceza Sömürgesi" veya "Cezalılar Kolonisi" adlı öyküde suçunu bilmeden mahkum edilen, hatta sorgulanmaya bile gerek görülmeden suçlu bulunup, infaza mahkum edilen er ile bu noktada birleşir.

"Dava" adlı romanda ve "Değişim" adlı öyküde bir taraftan hiçbir şey olmamış gibi normal hayat sürüp giderken, diğer taraftan daha anlatının başında verilen alışılmamış durum her şeyi bambaşka gösterir. Söz konusu bu sarsıntı okuru uyandırır ve dikkatini alışılmadık olguya çeker. Değişim'de Gregor yeni fiziksel durumuna alışmaya çalışırken, aile normal hayatını sürdürür; Dava'da Joseph K. normal hayatını sürdürürken, artık bir sanık durumundadır ve hayatı ona göre şekil alır. Her iki eserin bir diğer ortak noktasıyla ilgili olarak Gündüz, "Dava'da Joseph K. ve Dönüşüm'de Gregor Samsa yaşadıkları nedeniyle çevresindekilerle çatışmalar yaşadığında iletişimsel eylemlerini ahlaki sorgulamalar çerçevesinde sürdürürler. Edindikleri izlenimler kişisel ahlaki yargılarında etkili olmaktadır" (2011, s.84) der.

"Dava" ve "Şato" romanlarındaki kurumların da bazı açılardan benzeştiği görülür. "Mahkemenin nöbetçileri çalarlar ve dolandırırılar, memurlar rüşvet alırlar, yargıçlar işlerine boş verirler, müstehcen öyküler okurlar ve yasayı bilmezler; şato memurları ise köylüyü sadistçe ezerler. Ama yazar iki makamı en yüksek erkle donatır. Mahkemeye, insanların suçlulukları konusunda karar verme hakkını, şatoya ise insanın ancak emek ve özveriyle ulaşabileceği- eğer ulaşabilecekse- vaat eden toprakların sihrini verir" (Karst, 1984, s.80). Ayrıca her iki romanda da yabancılaşma öğeleri kendini gösterir. Dava'da Joseph K. mahkemeye karşı bir mücadeleye girer; hem mevcut sisteme hem de mahkeme çalışanlarına karşı bir yabancılaşma içine girer. Şato'da, gittiği köyün yabancısı olan kadastrocu K. roman boyunca yabancı bir takım yabancı kişilerle muhatap olarak kendisine yabancı olan Şato'ya ulaşmaya çalışır. Aynı şekilde "Açlık Cambazı" veya "Bir Açlık Şampiyonu" adlı öyküde azalan ilgiye rağmen, mesleğini devam ettirmeye çalışan Açlık Şampiyonunun giderek yabancılaştığı anlatılır. Bu bağlamda Robertson, "Yargı" ve "Dönüşüm" adlı yapıtlardaki

kahramanların evebeynlerine duydukları sevgi tarafından lanetlendiklerini söyler. “Sevgi insanları birbirine bağlayan olumlu bir durum olması gerekirken; Kafka’da yaşanan olumsuzlukların bir nedeni olarak gösterilmesi, yabancılaşmanın hiç beklenmeyen durumlarda bile karşımıza çıkacağıının göstergesidir” (Çiçek, 2015, s.150). Bu anlamda Yargı’da oğlun bir yabancılaşma içine girdiği görülürken, Değişim’de Gregor aynı durumla karşı karşıya gelir.

“Amerika” romanındaki otel yöneticisinin davranışları ve cezalandırma yöntemleri, “Ceza Sömürgesi” veya “Cezalılar Kolonisi” adlı öyküdeki Subayın cezalandırma yöntemleriyle ilintilendirilir (Keskin, 2016, s.174).

Rousseaux, Kafka’nın eserlerinde kullandığı böcek, fare, köpek, at gibi hayvan figürlerinin modern toplumun bireylerini simgelediğini ve bu figürlerle modern bireyin yalnızlığının, güçsüzlüğünün ve iletişimsizliğinin anlatılmaya çalışıldığını ileri sürer (1984, s.112). Kafka’nın söz konusu hayvanları birer figür olarak yapıtlarında kullanması eserlerinde ortak bir noktaya, yani bireyin yalnızlığının, güçsüzlüğünün ve iletişimsizliğinin konu edilmesine işaret eder.

Wagenbach, Gregor Samsa’nın yazgısının söz ve imge bakımından “Taşrada Düşün Hazırlıkları”nın başkişisi Raban’ın düşlediği bir yazgı olduğunu söyler (1997, s.117). Şöyle ki Gregor Samsa bir sabah uyandığında kendini bir böceğe dönüşmüş bulur, ama bu onun isteği dışı gelişen bir olaydır; Raban ise kocaman bir böceğe dönüşüp, kendisinden beklenenleri yattığı yerden karşılamayı düşler. Bir kahramanın cezası olarak düşünülen yazgı, diğerinin düşlediği yazgı halinde karşımıza çıkar.

Kafka’nın eserlerinde okuru tıpkı yapıttaki kahramanlar gibi bir çıkış yolu bulmaya sürüklediği görülür. Dava’da Joseph K., Amerika’da Karl Rossmann, Şato’da kadastrocu K., Değişim’de Gregor Samsa, Yargı’da Georg Bendemann, Bir Köy Hekimi’nde doktor ve Bir Açlık Şampiyonu’nda açlık cambazı hayatlarında hep bir konuda çıkış yolu, çözüm bulmaya çalışırlar. Başarısızlıkla sonuçlanan çabaları hep boşa gider. Bu bağlamda Gündüz, okurun Kafka’nın eserlerinde tam bir noktaya vardığını ve onu formüle edebileceğini hissettiği an

yalnız kaldığını, Kafka'nın konuyla ilgili herhangi bir çözüm üretmediğini ve önermediğini, bu durumun bir çıkışsızlık, karamsarlık olmadığını aksine bir çıkış yolu arayışında olmanın çabası olduğunu ileri sürer. Bu düşüncesini “Kafka’da bizim için de önemli olan unsurlardan biri, bu söz konusu ‘çıkış yolu’ arayışını sonuna kadar zevkle sürdürmektir. Yapıtlarındaki iletişim, iletişimsizlik ve yabancılaşma imgeleri hep bu çıkış yolu arayışının birer yansımalarıdır ...”(2011, s.88) şeklinde devam ettirir.

Kafka'nın ana temalarından birisi gücün güçsüzlükle anlatılmasıdır ve bu konu birçok eserinde işlendiğinden eserlerindeki ortak noktalardan bir tanesi olduğu söylenilebilir. Kafka'nın gücü güçsüzlükle anlatırken küçüklükle dile getirdiği görülür. Canetti, bunu yapmasının sebebini daha da küçülerek güç ile arasına mesafe koymasına bağlar ve şu şekilde dile getirir: “Kafka'nın güce karşı başvurduğu bir başka önlem ise hepsinden şaşırtıcıdır. (...) Güç'ten nefret ettiği, ama kendini onu alt edecek durumda görmediği için giderek küçülerek güçlüyle arasındaki uzaklığı büyültme yoluna gider. Bu küçültme de iki şeyi ele geçirmesini sağlar. Birincisi, küçülerek kendini tehdit eden tehlikenin görüş alanı dışına çıkar; ikincisi de, güce başvurmada akla gelebilecek tüm aşağılık çarelerden özgür kılar onu; kendilerine dönüşmeyi daha çok yeğlediği küçük hayvanlar zararsızdır” (1994, s.109).

Kafka'nın bazı eserlerindeki başkahramanların isimlerinde “K” harfinin bulunmasının aslında bir simge, bir anahtar olduğu düşünülür. Kafka'nın söz konusu kahramanları kendisiyle ilintilendirdiği söylenir. Dava'daki Joseph K. ve Şato adlı romandaki kadastrocu K. bunlar arasında sayılabilir. “Sevgili Milena” kitabının çevirmeni Adalet Cimgöz, kitabın girişinde bunun hem anahtar hem simge olduğunu ve hükümlüler evreninde basit bir numara, dayanılmaz bir hiç sayılmanın göstergesi olduğunu yazar (2015, s.y.).

6.İNCELENEN ESER VE ÇEVİRMENLERİ

6.1. “Die Verwandlung”

Franz Kafka’nın en çok bilinen öykülerinden biri olan “Die Verwandlung”, bir sabah uyandığında kendini bir böceğe dönüşmüş olarak bulan Gregor Samsa’nın hikâyesini konu almaktadır. Wagenbach, Kafka’nın, bu öyküden beş yıl önce “Taşrada Düğün Hazırlıkları” adlı öyküde benzer konuyu işlediğini, bu öykünün temellerinin ta o zaman atıldığını ileri sürer (1997, s.80).

Kendisini ailesine ve onların borçlarını ödemeye adanmış, dolayısıyla iş yaşamına bağlı yaşayan Gregor’un, böceğe dönüşükten sonra da tek düşüncesi ailesinin geçimidir. Hatta bir böceğe dönüşmesinden çok işe nasıl gideceği konusuna kafa yorar. Ailesi ise onun bir böceğe dönüşmesinden çok, işe gidemeyecek olmasını dert eder. Böylelikle Gregor aslında ailesi için sadece bir gelir kaynağı olduğunu fark eder.

Ailede otorite konumunda olup, aileyi geçindiren Gregor işe yaramaz bir böceğe dönüşünce ailesi tarafından bir odaya kapatılarak dışlanır. Babası aile içinde ikinci plandayken, değişimle birlikte güç kazanır ve otoriteyi ele geçirir. Gregor’un tekrar eski haline dönüşeceğine dair uzun süre umudunu yitirmeyen ve ona karşı şefkatli davranan annesi zamanla hastalıklı, çaresiz, kendini düşünen bir kimliğe bürünmüştür. Kız kardeşi Grete ise başlarda Gregor’un bakımını üstlenip, onunla ilgilenirken, giderek ona yabancılaşır, hatta Gregor’dan kurtulmaları gerektiğini söyleyen ilk kişi ailede kendisi olur. Böylece değişimle birlikte Gregor’un ailedeki konumunda ve aile bireylerinin ona karşı davranışlarında köklü değişimler meydana gelir.

Dönüşümden sonra ailede zamanla fazlalık olarak görülen Gregor, öldüğünde “bitişik odadaki şey” olarak evin hizmetçisi tarafından süpürülüp çöpe atılır. Aile ise aylardır yapamadıkları şehir gezisini yapmak için evden çıkarlar ve yabancılaşmanın yeni kurbanı olan Grete’ye umutlarını bağlarlar.

Modern toplum içinde bireyin yalnızlığını ve trajedisini, yoğun çalışma temposu içinde bireyin kendisine bile yabancılaştığını, aile ve toplumsal ilişkilerin nasıl

çıkar ilişkilerine dönüştüğünü anlatan öyküde, Kafka'nın batı değerlerine ciddi bir eleştiride bulunduğu görülmektedir. Bu bağlamda Keskin, Kafka'nın Batı için söylenen şu sözü adeta haklı çıkardığını ileri sürer: “Batı; ekonomik bir dev, siyasi bir cüce, insani bir böcektir” (2016, s.239).

6.2. Willa ve Edwin Muir'in Biyografileri

İskoçyalı çevirmenler Willa Muir (ayrıca roman ve deneme yazarı) ve eşi Edwin Muir (aynı zamanda şair ve roman yazarı) tanınmış birçok Almanca eseri İngiliz edebiyatına kazandırmışlardır. Franz Kafka'nın romanlarını ve birçok öyküsünü de çeviren çift 1958'de ortak adlarıyla ilk Johann-Heinrich-Voss Çeviri Ödülü kazanmıştır. Ancak Willa Muir, eşinin sadece yardım ettiğini belirtmiştir. Çift belirli sürelerde Çekoslovakya, Almanya, Avusturya, İtalya ve Fransa'da yaşamıştır, fakat daha sonra İngiltere'ye dönmüştür.

Çiftin Kafka'dan çevirdiği eserler uzun süre kalıcılığını korumuştur. 1930'da “Das Schloss”, 1946'da “Amerika” adıyla da bilinen “Der Verschollene”, 1957'de –tekrar basılan- “Der Prozess” adlı romanlarını ve 1961'de “Die Verwandlung” ve diğer öykülerini çevirmişlerdir.

Çift Kafka'yı çevirirken yıllarını verdiklerini belirterek yaşadıkları zorlukları şu şekilde dile getirmişlerdir: “Kafka'nın söz dizimi çok yalın ve kusursuzdur; yalnızca anlamı dışavurmakla kalmaz, aynı zamanda bu anlamın bir parçası olmuştur; söylemek istediklerini Kafka ancak bu söz dizimiyle söyleyebilirdi. Bununla birlikte kusursuz dizimin yeniden düzenlenmesi tümcenin yetkinliğine ulaşmış özgün yapısının parçalanması ve yeniden kurulmasını gerektiriyor. Sözcüklerin değişik bir biçimde dizilmiş olmaları nedeniyle de elde edilen sonuç hiçbir zaman doyurucu olamıyor. Başka bir çağdaş yazar sözcükleri Kafka'dan daha büyük bir kolaylık ve doğallıkla çizmemiştir; gerçekten de öylesine akıcı ve doğaldır ki bu biçim, kimseye çalışma ve araştırma sonucunda edinilmiş gibi gelmez; sanki insan sesinin tonlaması gibi kendiliğinden varolan bir şey olarak görünür. Bu nedenle bizim en büyük sorunumuz, İngilizcede onun kendi dilinde

gerçekleştirdiği ölçüde doğal bir İngilizce düzyazı geliştirebilmek oldu” (1984, s.122).

Edwin Muir 1959’da vefat etti, eşi Willa Muir 1968’de birlikte geçirdikleri hayatları hakkında bir anı yazısı yazdı ve 1970’de hayata gözlerini yumdu.

6.3. Mehmet Harmancı’nın Biyografisi

1932 doğumlu Mehmet Harmancı birçok İngilizce eseri Türk edebiyatına kazandıran bir çevirmendir. Milliyet Gazetesinde Harmancı’nın 400 kitap çevirisi ile dilimize en çok kitap kazandıran çeviri rekortmeni olduğu yazmaktadır. Harmancı English High School ve Işık Lisesi mezunu olup, Hukuk Fakültesi’ni yarım bırakmıştır. 1965’te Köprü Yayınları’nı, 1973’de Tarık Dursun K. ile birlikte Koza Yayınları’nı kurmuştur. 1990’da emekli olana kadar da özel bir kuruluştaki yöneticilik yapmıştır. Aynı anda dört beş kitabı çevirdiğini söyleyen Harmancı’nın hala aktif olarak çeviri yaptığı bilinmektedir.

1953’te askerliğini Kore’de Abdi İpekçi ve Can Yücel’le birlikte tercüman olarak tamamlayan Harmancı, bir röportajında Can Yücel’le Kore’de Japonca çalıştığını belirtmiştir. Başka bir dili bildiğine dair herhangi bir yerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır, zira aldığı eğitim İngilizcedir. Ama çevirdiği kitapların arasında az olmakla birlikte Almanca’dan ve Rusça’dan da eserler vardır. Bu çalışmada ele alınan öyküyü İngilizce çevirisi üzerinden çevirdiği düşünülmektedir.

6.4. Kamuran Şipal’in Biyografisi

Kafka çevirmeni olarak da bilinen Şipal, 1926’da Adana’da doğmuştur. Çeşitli öyküleri ve romanları da bulunan Şipal, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili Bölümü’nü okumuştur. Kafka dışında Alfred Adler, Ingeborg Bachmann, Wolfgang Borchert, Heinrich Böll, Alfred Brauchle, Bertolt Brecht, Max Brod, Elias Canetti, Sigmund Freud, Gustav Hans Graber, Günter Grass,

Carl Gustav Jung, Thomas Mann, Rainer Maria Rilke, Robert Musil, Bernhard Zeller, Hans Zulliger ve Hermann Hesse gibi yazarlardan birçok Almanca eseri Türk edebiyatına kazandırmıştır. İlke olarak reportaja yaklaşmayan Şipal'in hakkında bilinenler sınırlı olmakla birlikte, 1953'de TDK Öykü Yarışması, 1965'de Sait Faik Hikâye Armağanı ve 40. Orhan Kemal Roman Armağanı'na layık görülmüştür. Ayrıca 2011'de Alman dilinden yaptığı çevirilerle Alman Kültür Bakanlığı tarafından verilen Tarabya Çeviri Ödülü'nü kazanmıştır. İstanbul'da yaşamış olan Şipal 18 Eylül 2019 tarihinde tedavi gördüğü hastanede yaşamını yitirmiştir.

7. ESER ANALİZİ

7.1. Süreç Öncesi Çeviri Normları

Çalışmamızda ele alınan Kafka'nın "die Verwandlung" adlı eserinin analizini yapmadan önce ilgili çevirmenlerimizin çeviri anlayışlarını belirlemede etkili olan süreç öncesi norm ve kısıtlamaları açıklamak faydalı olacaktır. Konuyla ilgili olarak Faruk Yücel "Bir çeviriyi değerlendirecek olan eleştirmenin öncelikle çevirmenin çeviri edimine başlamadan önce hangi kararları aldığını ya da çeviride hangi kararların etkili olduğunu saptaması gerek" (2007, s.52) demektedir. Bu amaçla çevirmenlerimizin çevirilerine başlamadan önce aldıkları kararlar, yaptıkları çalışmalar, çeviri kitapların önsözünde ya da sonsözünde yer alan bilgiler betimleyici bir yaklaşımla ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çağdaş çeviri kuramcılarından Gideon Toury'nin Betimleyici Çeviri Kuramı göz önünde bulundurulmuştur.

Kafka'nın ilk kez 1915'te "Die Weissen Blätter'de yayımlanan "die Verwandlung" adlı eseri Türkçeye "Değişim" ya da "Dönüşüm" olarak çevrilmiştir. İlk olarak Vedat Günyol tarafından 1955'te "Değişim" adıyla aracı bir dil üzerinden Türkçeye aktarılmıştır. Günyol Fransızca ve İngilizce çeviriler aracılığıyla çevirisini gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Daha sonraları birçok çevirmen tarafından -bizim araştırabildiğimiz kadarıyla- 40'a yakın çevirisi yapılmıştır. Bunların arasında Arif Gelen (1967), Kamuran Şipal (1974), Ahmet Cemal (1986), Melek Nergis (1990), Gülperi Sert (2003), Tuncay Türk (2004), Çiğdem Özmen (2004), İsmail Şen (2005), Vedat Çorlu (2006), Nafer Ermiş (2008), Ayla Karaca (2011), M. Kamil Utku (2011), Şemsettin Yeltekin (2012), Sevtap Konmuş (2013) gibi çevirmenlerin çevirileri yer almaktadır.

Bu çalışmada ara dilden çeviri, bir başka ifadeyle ikinci dilden çeviri konu edildiği için Mehmet Harmancı'nın 1997'de yayımlanan çevirisi dikkate alınmıştır. Fakat incelenen öykünün ara dilden çevrildiğine dair gereken net bilgi uzun bir uğraş sonucunda elde edilmiştir. Zira öykümüzün yer aldığı derleme kitabın (Kafka-Seçme Öyküler) içinde, ara dilden çevrildiğine dair herhangi bir bilgi yoktur. Kitabı yayımlayan Epsilon Yayınevi ile iletişime geçilmiş, fakat

konuyla ilgili net bir bilgi alınamamıştır; şöyle ki çevirmenlerin eserleri hangi dilden çevirdiklerinden ziyade edebi yönlerinin onlar için ön planda olduğunu belirtilmişlerdir. Kitabın çevirmeni (Mehmet Harmancı) ile görüşülmüş ve net bir sonuç alınamayınca, uzman görüşüne başvurulmuştur. “Kapsam geçerliliğini test etmede kullanılan mantıksal yollardan biri, uzman görüşüne başvurmaktır” (Büyüköztürk, 2017, s.180). Bu nedenle alanında en az 10 yıl deneyimli, iyi derecede İngilizce bilen iki uzman, ilgili kitabı (Kafka-Seçme Öyküler) incelemiş ve kitabın İngilizce çevirisinden çevrildiğini onaylamışlardır ki tezin uygulama bölümündeki tüm örneklerde bu açık bir şekilde görülmektedir. Ayrıca bu bağlamda Pieter Boulogne, bir metnin aracı bir dil üzerinden çevrilip çevrilmediğini anlamak için, ilgili çeviriye kaynak metni görevi gördüğü iddia edilen olası metinlerle çeviri metnin bir karşılaştırılmaya tabii tutulması gerektiğini belirtmektedir (2015, s.193-194).

Çevrilen eserin aracı bir dil üzerinden çevrildiğinin belirtilmemesi bilimsel açıdan bir çeşit intihal olarak değerlendirilmektedir (Honeyman, 2005, s.68). Zira okurun ilgili eserin hangi dilden çevrildiğini bilmeye hakkı olduğu gibi bu bilgi ona seçim şansı sunacaktır. Martin Ringmar ilgili eserin ara dilden çevrildiğinin saklanması okur, çevirmen ve yayıncıya fayda sağlayabileceğini ileri sürerek konuya farklı bir bakış açısı getirmiştir. Bu sayede çevirmen çevirdiği eseri meşru kılma gayretinden muaf olur; okur okuduğu eserin aracı bir dil üzerinden çevrildiğinden habersiz olarak rahat bir şekilde okumasını gerçekleştirir; yayıncı ise konuyla ilgili eleştiriden uzak maddi zarara uğramaz (2015, 168-169).

Harmancı'nın çeviri kitabında (1997) önsöz veya sonsöz bulunmadığı için çevirmenin çeviri nedenini belirten ya da hangi çeviri stratejisini izlediğini gösteren herhangi bir bilgiye de ulaşamıyoruz. Bu noktada özellikle 1997'den önce yapılan çevirileri anmak, Harmancı'nın çevirisinin nedenini açıklamaya yardımcı olabilir ya da konuya farklı bir bakış açısı getirebilir. Kafka'nın “die Verwandlung” adlı eseri ilk olarak 1955'de “Değişim” adıyla Vedat Günyol tarafından aracı bir dil üzerinden çevrilmiştir, fakat daha sonra ilgili eser 1967'de Arif Gelen tarafından doğrudan aktarılmıştır. Bunu 1974'te Kamuran Şipal'in ve 1986'da Ahmet Cemal'in çevirisi izlemiştir. 1990'da ise Melek Nergis tarafından

“Değişim” adıyla çevrilmiştir. Böylece Kafka’nın ilgili eserinin daha önceden doğrudan yapılmış çevirileri mevcutken, neden tekrar çevrilme ihtiyacı duyulduğuna dair -hem de aracı bir dil üzerinden aktarılma suretiyle- bir açıklama bulunmaması akla bazı nedenleri getirmektedir. Bu bağlamda çevirmenin eseri beğenip kendi yorumuyla tekrar aktarmak istemesi, daha önceden çevrilmesine rağmen kendi çevirisini ortaya koyup edebiyat dizgemize katkıda bulunmak istemesi, yayınevinin isteği üzerine çevirmesi ya da derleme bir kitap çevirisi olması sebebiyle yazarın eserlerini bütünlüklü bir biçimde sunmak istemesi söz konusu olabilir.

Mehmet Harmancı Willa ve Edwin Muir çiftinin çevirisini kaynak metin olarak almış ve çevirisini İngilizceden Türkçeye gerçekleştirmiş olması olasıdır. Kafka’nın tüm öykülerini içeren “The Complete Stories of Franz Kafka” bir derleme kitabı olarak ilk defa 1971’de Schocken Books tarafından yayımlanmıştır. Bizim incelememizdeki kitap daha sonra 1995’te John Updike’nin bir tanıtımıyla yeniden basılan halidir. Ele aldığımız Kafka’nın “die Verwandlung” adlı eseri kitapta İskoçyalı çevirmenler Willa ve eşi Edwin Muir tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Amerikalı roman ve öykü yazarı, şair, sanat ve edebiyat eleştirmeni olan John Hoyer Updike kitabın önsözünde Kafka’ya dair uzun bir yazı yazmıştır; Kafka’nın yaşamı, eserleri yer yer Kafka’dan alıntılar yapılarak ve eleştirel bir bakış açısıyla anlatılmıştır. John Updike’nin tanıtımına ek olarak kitabı düzenleyen Nahum N. Glatzer yazdığı sonsözde Kafka’nın tüm çalışmalarını titiz bir şekilde hazırladıklarını ve orijinal el yazmalarından faydalandığını belirtmiştir. Kitabın sonunda Kafka’nın yaşamı boyunca ve öldükten sonra yayımlanan eserlerinin bibliyografyası verilmiş, Almandaki toplu eserleri sıralanmıştır. Daha sonra “Schocken” tarafından basılan ve İngilizceye çevrilen Kafka’nın eserleri ile diğer yayınevleri tarafından İngilizceye aktarılan eserleri verilmiştir. Yararlanılan metin dışı kaynaklar belirtilmiştir. Çevirmenlerin hangi eseri hangi tarihlerde yayınladığı ve hangi editörlerin yer aldığı açıklanmıştır. Kitapta yer alan Kafka’nın eserlerinin ne zaman yazıldığı, ilk ne zaman basıldığına dair bilgiler verilmiştir. Yazarın yaşamı kronolojik olarak maddeler halinde tek tek anlatılmıştır. Son olarak Kafka hakkında yazılan kitapların bir listesi sunulmuştur. Böylece oldukça

detaylı bir biçimde metin dışı öğelere başvurularak yazar ve eserleri daha anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır. Ayrıca Kafka'nın klasik öykülerinden az bilinen öykülerine kadar tüm öykülerinin kitapta yer aldığı belirtilerek okur bilgilendirilmiştir. Fakat şunu da söylemek gerekirse bu denli detaylı ve bilgilendirici bir çeviri kitabında çevirmenlerin biyografilerine ya da çeviri tutumlarına yönelik herhangi bir bilginin olmayışı çeviri sürecinde yayınevinin ve editörün daha çok ön planda olduğunu ya da çeviri sürecini yönlendirdiğini düşündürmektedir.

Çalışmamızda Harmancı'nın İngilizce çeviriyi baz alarak yapmış olduğu çevirisinin yanı sıra Kafka'nın "die Verwandlung" adlı öyküsünü Almancadan doğrudan çeviren Kamuran Şipal'in çevirisi de incelenmiştir. Ele aldığımız Şipal'in çevirisi "Franz Kafka-Bütün Öyküler" adıyla 2016'da Cem Yayınevi tarafından yayımlanan 5. basım halidir. Kitapta Şipal'in Almanca aslından çevirdiğine dair bir yazı yazmamasına rağmen, çevirmenin hakkındaki bilgilerden biz bu bilgiye kolayca ulaşabiliyoruz. Zira Kamuran Şipal çevirilerini Almancadan Türkçeye gerçekleştirmektedir, hatta Türkiye'de Kafka çevirmeni olarak anılmaktadır. Kitabın başında Cem Yayınevi tarafından yapılan açıklamaya göre Kafka'nın tüm öykülerinin yer aldığı bu kitabın derleme bir kitap olarak sunulmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır; "Öncelikle, yazarın tüm öykülerinin bir arada basılması, onun sanatına dair bütünlüklü bir görüşün edinilebilmesi için gerekli. Elinizdeki kitabın yapısı, onun kendi öykücülüğüne bakışına dair de bir görüş oluşturmamızı kolaylaştırıyor. Çünkü Kafka'nın sağlığında kitap olarak yayınlattığı, kitaplaşmasına gerek görmeden yayınlattığı ve hiç yayınlamadığı öyküleri bir arada görmek, onun metinleri arasında nasıl bir seçme yaptığını da gösterecektir. Ayrıca bu öyküleri derli toplu görünce, öyküler arasındaki geçişkenlikleri, Kafka'nın iç dünyasına dair ipuçlarını da daha kolay yakalama şansına sahip oluyoruz" (2016, s.5). Bu açıklamadan ilgili kitabın neden yayımlandığı ve okurun neden bu kitabı tercih etmesi gerektiği açıkça anlaşılmaktadır. Fakat çevirmenin söz konusu kitabın çevirisiyle ilgili hangi kararları almış olduğu, bir başka ifadeyle bu kitabı neden seçtiği ve neden çevirdiği ya da hangi çeviri stratejilerini izlediği açıklanmamıştır. Böylece çevirmen kararlarından ziyade yayınevinin etkin bir rol oynadığı ve yayınevinin

isteği doğrultusunda ilgili kitabın bir bütün olarak yayımlandığı çıkarımı yapılabilir. Bu anlamda Toury'nin söylemiyle “Çeviri Politikası” yayınevi tarafından belirlenmiş gözükmetedir. Bunun dışında kitabın başında Şipal Kafka'nın öykülerinin yazılış, varsa yayınlanış tarihlerine, basılış öykülerine yer vererek metin dışı ögelere başvurmuş; kitabın sonunda ise Kafka'nın yaşamına dair bilgilerin kronolojik olarak anlatarak okurun yazarı ve eserleri daha iyi anlamasına yardımcı olmuştur.

İncelediğimiz tüm çeviri kitaplarında çevirmenlerin süreç öncesi almış olduğu kararlardan bahsedilmemiş, bir başka ifadeyle çevirmenler ilgili kitapları neden seçtiklerini ve hangi amaçla çevirdiklerini belirtmemişlerdir. Buna ek olarak hangi çeviri tutumunu benimsediklerine dair de herhangi bir bilgi yer almamıştır. Bu noktada “Çeviri Politikası” bağlamında yayınevlerinin etkin olduğu düşünülmektedir. Aracı bir dil üzerinden Türkçeye aktarım yapan Mehmet Harmancı'nın çevirisi hariç Almancadan İngilizceye çeviri yapan Willa ve Edwin Muir çiftinin çevirisinde ve Almancadan Türkçeye doğrudan çeviri yapan Kamuran Şipal'in çevirisinde metin dışı ögelere sıkça başvurularak okurun yazar ve eserler hakkında bilgilendirildiği göze çarpmaktadır.

7.2.Devingen Dil Kullanımı Bakımından Ara Dilden Çeviri

Örnek 1

Almanca Özgün Metin: “Der Vater schien durch die Worte der Schwester auf bestimmtere Gedanken gebracht zu sein,...” (Kafka, 1999, s.65).

Almancadan Çevirisi: “Kız kardeşinin sözleri, babasının kafasında daha kesin kimi düşünceler uyandırmışa benziyordu;...”(Şipal, 2016, s.125).

İngilizce Çevirisi: “His father's thoughts seemed to have lost their vagueness at Grete's words,...” (Muir, 1995, s.90).

İngilizceden Çevirisi: “Grete'nin sözleri üzerine babası kafasını toplamış gibiydi;...” (Harmancı, 1997, s.50).

Yazınsal metinlerde sıklıkla karşılaşılan deyimler kaynak kültürü yansıtma, edebi metinleri zenginleştirmeleri, anlatımı güçlendirmeleri ve etkili kılma bakımından önem taşımaktadırlar. Bu nedenle edebi metinlerin çevirilerinde özgün metindeki deyimlerin erek kültüre uygun bir deyimle veya ifadeyle aktarılması erek kültürde benzer bir etki yaratmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda yukarıdaki örneğimize baktığımızda Almanca özgün metinde “birine bir fikir telkin etmek, düşünceler uyandırmak” (Steuerwald, 1992, s.239) anlamlarına gelen “auf Gedanken bringen” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Almancadan yapılan doğrudan çeviride çevirmen kaynak metindeki ilgili deyimlerin erek dildeki işlevini, iletişimdeki değerini ön plana alarak erek dilde benzer bir etki yaratmış ve yeterli bir çeviri sunmuştur. Zira ilgili sözcüğün sözlükteki birebir anlamı yansıtılmıştır. Bu anlamda kaynak metinden uzaklaşmadığı ve yeterli bir çeviri sunduğunu söyleyebiliriz.

Metin bağlamına bakıldığında kız kardeş Gregor'un artık evden gitmesi gerektiğini, ona yeterince baktıklarını, kimsenin bu konuda onlara en ufak bir suçlama yöneltemeyeceğini söylemekte ve onun bu sözleri babasının kafasında

bazı düşünceleri daha da kesinleştirmekte, bir başka ifadeyle babasının kafasında daha kesin kimi düşünceler uyandırmaktadır. İngilizce çeviriye bakıldığında Muir çiftinin sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmayarak hedef kültür odaklı bir yaklaşım izledikleri söylenilebilir. Nitekim “to have lost their vagueness” şeklindeki aktarım iyi bir seçim sayılmayabilir. Çünkü metinde Grete’nin sözleri üzerine babasının düşüncelerinin belirsizliğini yitirmesi değil, kafasında daha kesin kimi düşünceler uyanması vurgulanmaktadır. Bu bağlamda okur odaklı bir çeviri sergilendiğini söylememiz güçleşmektedir. İngilizce çevirinin kaynak metin olarak alındığı ara dil çevirisinde ise çevirmen ilgili ifadeyi birebir çevirmeyip “kafasını toplamak” deyimini tercih etmiştir. Böylece Türk okur kitlesini dikkate aldığını göstermiş ve “kabul edilebilir” bir çeviri örneği sergilemiştir. Fakat metin bağlamında değerlendirildiğinde “kafasını toplamak” deyimini “sağlıklı düşünebilir olmak” anlamına gelmekte ve özgün metindeki anlama uzak düşmektedir. Bu noktada İngilizce çevirideki çevirmen kararının, yani sözcük seçiminin ara dil çevirmenini de etkilediği söylenilebilir. Bunların dışında ayrıca özgün metindeki “bestimmt” sözcüğünün doğrudan çeviride “kesin” olarak karşılık bulurken, İngilizce çeviride ve ara dil çevirisinde atlandığı dikkat çekmektedir.

Örnek 2

Almanca Özgün Metin: “Sie lief ins Nebenzimmer, um irgendeine Essenz zu holen, mit der sie die Mutter aus ihrer Ohnmacht wecken könnte...”(Kafka, 1999, s.47).

Almancadan Çevirisi: “Sonra kız kardeşi, annesinin baygınlığına karşı bir esans alıp gelmek için bitişik odaya seğirtti” (Şipal, 2016, s.109).

İngilizce Çevirisi: “She ran into the next room for some aromatic essence with which to rouse her mother from her fainting fit” (Muir, 1995, s.82).

İngilizceden Çevirisi: “Annesini baygınlığından uyandırmak için kolonya almak üzere yan odaya koştu” (Harmanlı, 1997, s.37).

Yukarıdaki örnekte Almanca özgün metinde geçen “Essenz” “bazı doğal maddelerin özü, konsantresi” (Önen ve Şanbey, 1993, s.307) anlamına gelmektedir. Doğrudan çeviride çevirmen kaynak dilin kurallarına bağlı kalarak sözcüğü sözcüğüne bir çeviri gerçekleştirmiş ve ilgili kelimeyi “esans” şeklinde aktarmıştır. Bu kararıyla “yeterli” bir çeviri örneği sergilemiştir. İngilizce çeviriye baktığımızda ilgili sözcük “aromatic essence” şeklinde aktarılmış; kaynak kültürle benzerliğinden dolayı erek dilde benzer etki yaratılmıştır. Ara dilden çeviride çevirmen söz konusu kelimeyi metin bağlamında yorumlayarak Türkçede oldukça yaygın olarak kullanılan “kolonya” sözcüğü ile aktarmıştır. Türk kültüründe kolonya önemli bir role sahiptir; bayramlarda ya da normal zamanlarda eve gelen misafire ikram edilir; içinde alkol olduğundan bir kişi bayıldığında ya da fenalaştığında eline ve bileğine kolonya dökülüp ovuşturulur ve koklatılır; hatta günümüzde koronadan dolayı artık çoğunlukla dezenfektan amaçlı da kullanılır. Dolayısıyla Türk kültürü için bu denli önemli bir yere sahip “kolonya” sözcüğünün çeviriye uyarlanması çevirmenin Türk okurunu dikkate aldığını, erek odaklı bir çeviri anlayışını benimsediğini göstermektedir. Bir başka ifadeyle çevirmen kaynak kültürdeki sözcüğü erek kültüre uyarlamış ve erek kültürde benzer etki uyandırmıştır. Böylece çevirinin kabul edilebilirlik kutbuna daha yakın bir çeviri örneği sergilemiştir. Bu noktada çevirmenin yaratıcılığından bahsetmek yerinde olacaktır. Çevirmen bağlamı göz önünde bulundurarak kaynak metni erek dil ve kültürün değerlerine göre yeniden ve doğal bir biçimde yorumlamış, dolayısıyla çevirinin çeviri olduğu hissedilmez olmuştur. Bir başka ifadeyle çevirmen erek kültür okurunun dilbilimsel ve kültürel beklentilerine uygun bir karşılık bulmuştur. Ara dil çevirmeni kaynak metin olarak İngilizce metni almasına rağmen kabul edilebilir bir çeviri örneği sergilerken, doğrudan çeviride yeterli bir çeviri söz konusudur.

Örnek 3

Almanca Özgün Metin: “Aber in dem Eigensinn, der ihn, seitdem er Diener war, ergriffen hatte, bestand er immer darauf noch länger bei Tisch zu bleiben, trotzdem er regelmäßig einschlief, und war dann überdies nur mit der größten Mühe zu bewegen, den Sessel mit dem Bett zu vertauschen” (Kafka, 1999, s.53).

Almancadan Çevirisi: “Ama, bankada müstahdem göreviyle çalışmaya başladığından beri davranışlarında açığa vurduğu bir dikbaşlılıkla, babası biraz daha masa başında kalmak için ayak diriyor, ancak bu arada hep de uyuyakalıyor ve o zaman sandalyesini yatakla değiştirmeye kendisini razı etmek için evdekiler akla kararı seçiyordu” (Şipal, 2016, s.114).

İngilizce Çevirisi: “But with the mulishness that had obsessed him since he became a bank messenger he always insisted on staying longer at the table, although he regularly fell asleep again and in the end only with the greatest trouble could be got out of his armchair and into his bed” (Muir, 1995, s.85).

İngilizceden Çevirisi: “Ancak banka hademesi olduğundan bu yana bir saplantı haline gelen inadiyla babası masa başında oturma konusunda daha çok ısrar ediyor ve sık sık uyuyup kaldığı için çok büyük güçlüklerle yatağına götürülebiliyordu” (Harmancı, 1997, s.41).

Yukarıdaki örnekler incelendiğinde çevirmenlerin çeviri anlayışlarına işaret eden bazı noktalar dikkat çekmektedir. Doğrudan çeviride çevirmenin bazen kaynak metni sözcüğü sözcüğüne aktararak yeterli çeviri kutbuna daha yakın durduğu, bazen ise erek kültürü dikkate alarak kabul edilebilir bir çeviri anlayışı sergilediği görülmektedir. Şöyle ki özgün metindeki “mit der größten Mühe bewegen” şeklindeki ifadeyi metin bağlamında yorumlayarak Türk okurunun alışık olduğu, “bir işi başarınca ya değin çok sıkıntı çekmek, güçlüklerle karşılaşmak” anlamına gelen “akla kararı seçmek” deyimiyle karşılayarak yaratıcılığını ortaya koymuştur. Bu seçimiyle aynı zamanda erek dilde doğallığı yakalamış ve

benzer etki yaratmaya çabalamıştır. Aynı şekilde özgün metinde geçen “B.ş. üzerine ısrar etmek, üstelemek, ısrarla istemek” (Önen ve Şanbey, 1993, s.144) anlamlarına gelen “bestehen auf etwas” ifadesini “bir düşüncüyü, bir davranışı sonuna kadar sürdürmek, kendi tutumundan şaşmamak” anlamlarında “ayak diremek” deyiimiyle aktararak erek dilde benzer bir etki uyandırdığı düşünülmektedir. Böylece erek odaklı bir çeviri anlayışı sergileyerek kabul edilebilir bir çeviri örneği sunmuştur. Fakat “den Sessel mit dem Bett zu vertauschen” şeklindeki ifadenin aktarımına bakıldığında daha çok yeterli bir çeviri ortaya koyduğu söylenilebilir. Söz konusu ifade birebir çevrildiğinden erek dilde ilk okumada okurun anlama kapasitesini zorlayabilir ve okura yadırgatıcı gelebilir; “sandalyesini yatakla değiştirmek” olarak aktarılan ifade Türk okuru için zorlayıcı bir ifade gibi durmaktadır. Ayrıca metin bağlamında babanın biraz daha masa başında kalmak için ayak diremesi, ancak bu arada hep uyuyakalması, dolayısıyla onu sandalyesinden alıp yatağa götürmenin zor olması söz konusudur. Bir başka ifadeyle baba masa başında uyuya kaldığı için anne ve kız kardeş güçlkle kollarından tutup onu yatağına götürmeye çalışmaktadırlar. Doğrudan çeviriye baktığımızda bu durumun biraz farklı yorumlandığını görmekteyiz. Çevirmenin “kendisini razı etmek için” ifadesini fazladan eklemesiyle sanki baba inat ediyor yatağına gitmek istemiyor gibi bir anlam çıkmaktadır. Bu noktada metnin anlamına uzak düşüldüğü fark edilmektedir.

İngilizce çeviride Muir çifti metindeki durumu çözümleyerek kafa karışıklığına sebebiyet vermeyecek bir biçimde aktarmayı tercih etmiş; yani sandalyeyi yatakla değiştirme durumunu (den Sessel mit dem Bett zu vertauschen) babanın sandalyesinden kurtulması (get out of his armchair) ve yatağına götürülmesi (and into his bed) şeklinde dile getirmişlerdir. Böylelikle sözcüğü sözcüğüne çeviri yolunu tercih ederek yeterli bir çeviri örneği ortaya koymuşlardır. Bu noktada ara dil çevirmeninin daha önceden çözümlenmiş metni çevirmenin kolaylığını yaşadığı söylenilebilir. Zira ara dil çevirisine bakıldığında metin bağlamındaki durumun erek dilde anlaşılır bir biçimde ifade edildiği görülmektedir. İngilizce çeviriden farklı olarak, ara dil çevirisinde çevirmen erek odaklı bir yaklaşım izlemiş; kaynak metin olarak alınan İngilizce

çeviriyi birebir çevirmemiş; kaynak dilin biçimini göz ardı etmiş; daha ziyade anlama ağırlık vermiştir. Hatta metni daha anlaşılır kılmak amacıyla “get out of his armchair” ifadesini çevirmediği bile söylenilebilir.

Doğrudan çeviriden farklı olarak ara dilden çeviride özgün metindeki “mit der größten Mühe bewegen” şeklindeki ifade için herhangi bir deyim ya da kalıplaşmış ifade kullanılmadığı, tıpkı İngilizce çevirideki gibi sözcüklerin değişmez somut anlamlarıyla aktarıldığı göze çarpmaktadır. Aynı şekilde özgün metindeki “bestehen auf etwas” ifadesinin İngilizce çeviride (insisted on) ve ara dilden çeviride (ısrar etmek) kaynak odaklı çevrilerek yeterli bir çeviri ortaya konduğu görülmektedir.

Örnek 4

Almanca Özgün Metin: “Ich glaubte Sie als einen ruhigen, vernünftigen Menschen zu kennen, und nun scheinen Sie plötzlich anfangen zu wollen, mit sonderbaren Launen zu paradieren” (Kafka, 1999, s.19).

Almancadan Çevirisi: “Ben sizi sakın, aklı başında biri bilirdim; oysa şimdi kendinizi durup dururken acayip kaprislere kaptırmış görünüyorsunuz” (Şipal, 2016, s.83).

İngilizce Çevirisi: “You amaze me, you amaze me. I thought you were a quiet, dependable person, and now all at once you seem bent on making a disgraceful exhibition of yourself” (Muir, 1995, s.69).

İngilizceden Çevirisi: “Sizi sakın, güvenilir bir insan sanıyordum, şimdi kendinizi rezil etmeye kararlı görünüyorsunuz” (Harmancı, 1997, s.15).

Yukarıdaki örnekte altı çizili sözcüklerden “vernünftig” Almanca-Türkçe sözlükte “1.Akıllı, anlayışlı, mantıklı. 2. Akla uygun, yakın; doğru.” (Önen ve Şanbey, 1993, s.1209) anlamlarına gelmektedir. Doğrudan çeviride ilgili sözcüğün mantıksal, değişmez somut anlamı yerine metnin bağlamına uygun ve Türkçede

oldukça yaygın kullanılan haliyle “aklı başında” şeklinde aktarılmasıyla erek dilde benzer etki yaratılmıştır. Şipal’in bu yaklaşımıyla erek dil ve kültür odaklı bir çeviri yaptığı, dolayısıyla kabul edilebilir bir çeviri örneği sergilediği söylenilebilir.

İngilizce çeviride ilgili sözcük için “güvenilir” (Password, 2004, s.211) anlamına gelen “dependable” sözcüğü tercih edilmiştir. Metin bağlamında Gregor’un güvenilir biri olması değil, tutarlı aklı başında biri olması söz konusudur. Gregor işe gitmesini gerektiren nedenler olmasına rağmen işe gitmemiş ve doğru dürüst bir açıklamada bulunmamıştır. Eve gelen müdür onun bu davranışından dolayı aklı başında davranmadığını ima etmektedir. Dolayısıyla İngilizce çevirmenlerin sözcük seçimlerinin uygun olduğunu söylememiz güçleşmektedir. Ara dilden çeviride ilgili sözcüğün aktarımına bakıldığında kaynak odaklı bir çeviri yapıldığı ve İngilizce çevirmenlerin çeviri kararlarının etkili olduğu göze çarpmaktadır.

Almanca Özgün metinde geçen “Launen” “1. Bir andaki ruhsal durum. 2. Canı sıkkın olma. 3. Keyiflilik, hoşsohbetlik. 4. Bir andaki ruhsal durumdan kaynaklanan, geçici istek, heves; kapris.” (Önen ve Şanbey, 1993, s.631), “paradieren” ise “resmi geçit yapmak, gösteriş yapmak, caka satmak” (s.762) anlamlarına gelmektedir. Metnin bağlamına bakıldığında daha ilk bölümde dönüşüm gerçekleştikten sonra Gregor odasındadır ve işe geç kaldığı için müdür bey Gregor’un evine gelmiş, kapıda kendisinden bir açıklama beklemektedir. Gregor’un evet veya hayırdan başka bir cevap vermediğini, bir taraftan anne ve babasını üzdüğünü diğer taraftan işini savsakladığını söylemektedir. Gregor’un kapris yaptığını, bu nedenle odasından çıkmadığını düşünmektedir.

Doğrudan çeviride öykünün genel bağlamı dikkate alınarak erek odaklı bir çeviri yapılmıştır. Böylece çevirinin kabul edilebilir kutbuna daha yakın olduğu söylenilebilir. Türkçede oldukça yaygın kullanılan bir ifadeyle aktarılması erek dilde doğal bir anlatım sunulmasını ve benzer etkinin yaratılmasını sağlamaktadır.

İngilizce çevirisine baktığımızda söz konusu kelimeler için “çok ayıp, utanç verici, rezil” anlamlarına gelen “disgraceful” (Redhouse, 1986, s.270) ve “kendini teşhir etmek, kendini gülünç duruma düşürmek”(s.336) anlamına gelen “an exhibition of oneself” kelimelerinin kullanıldığını görüyoruz. Muir çiftinin sözcük seçiminden aslında erek odaklı bir yaklaşım sergiledikleri düşünülebilir. Nitekim kaynak metindeki sözcüklerin birebir sözlük karşılıklarını tercih etmeyip metin bağlamında kendi yorumları dâhilinde bir aktarım yapmışlardır. Böylece İngilizce çevirmenlerin sözcük seçimleri ara dil çevirisini de etkilemiştir. Zira İngilizce çeviriyi kaynak metin olarak alan ara dilden çeviride ona uygun bir aktarım yapıldığı dikkat çekmektedir. Bu noktada ara dilden çevirinin sözcük seçiminde kaynak metni takip ettiği ve yeterli bir çeviri sunduğu söylenilebilir.

Örnek 5

Almanca Özgün Metin: “Würden sie aber alles ruhig hinnehmen...”(Kafka, 1999, s.20)

Almancadan Çevirisi: “Ama her şeyi serinkanlı karşıladılar mı...”(Şipal, 2016, s.84).

İngilizce Çevirisi: “But if they took it calmly...”(Muir, 1995, s.69).

İngilizceden Çevirisi: “Ama sakin olurlarsa...”(Harmancı, 1997, s.16).

Özgün metinde yer alan “hinnehmen” fiili “bşı hazmetmek” (Steuerwald, 1992, s.294) anlamına gelmektedir, fakat burada bir deyim kullanımı söz konusudur; “etw. ruhig hinnehmen” sözlükte belirtildiği üzere “bir şeyi isteksiz olarak kabul etmek, bir şeyi sineye çekmek” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Metin bağlamında Gregor artık kapıyı açmaya niyetli, ailesinin ve kapıda bekleyenlerin bu durum karşısındaki tepkisi ile ilgili düşünülmektedir.

Doğrudan çeviride özgün metinde kullanılan deyimın erek dilde uygun bir deyimle aktarılmasıyla anlatıma güç kazandırıldığı, okurun konuya daha çok ilgi

duymasının sağlandığı ve metnin estetik değerinin oluşturulmaya çalışıldığı düşünülmektedir. Bu bağlamda doğrudan çeviride erek kültür odaklı bir yaklaşım sergilenerek kabul edilebilir bir çeviri sunulmuştur.

İngilizce çeviride özgün metinde kullanılan deyimlerin bir deyimle karşılanmadığı görülmektedir. Muir çiftinin bu noktada kaynak metindeki dilsel öğelerin erek dildeki işlevini ve iletişimdeki değerini ön planda tutmaktan ziyade anlama ağırlık verdikleri söylenilebilir. Ara dilden çeviride ise kaynak dile bağlı kalınmış ve ona göre bir aktarım yapılarak yeterli çeviri ortaya konulmuştur. Ayrıca “alles” kelimesi sadece doğrudan çeviride karşılık bulmuş, İngilizce çeviride çıkarıldığından ara dilden çeviride de yer almamıştır.

Örnek 6

Almanca Özgün Metin: “Vielleicht saßen die Eltern mit dem Prokuristen beim Tisch und tuschelten, vielleicht lehnten alle an der Türe und horchten” (Kafka, 1999, s.21).

Almancadan Çevirisi: “Belki de anne ve babası Müdür Bey’le masada oturmuş, fısıldaşıp duruyor, belki de hepsi birden kapıya yaslanmış, içeriye kulak kabartıyorlardı” (Şipal, 2016, s.85).

İngilizce Çevirisi: “Perhaps his parents were sitting at the table with the chief clerk, whispering, perhaps they were all leaning against the door and listening” (Muir, 1995, s.70).

İngilizceden Çevirisi: “Belki ana babası başkâtipler masa başında oturuyorlardı, hatta belki de kapıya kulak dayamış içerisini dinlemekteydiler” (Harmancı, 1997, s.17).

Özgün metinde yer alan “horchen” fiili “dinlemek,; kulak asmak, kapı arkasından dinlemek” (Steuerwald, 1992, s.302) anlamlarına gelmektedir. Almanca doğrudan yapılan çeviride çevirmenin anlatımı etkili kılmak için ilgili sözcüğü

Türkçede oldukça yaygın kullanılan “belli etmemeye çalışarak dinlemek” anlamına gelen “kulak kabartmak” deyiimiyle ifade ettiği görölmektedir. Böylece çevirmen Türk okur kitlesini göz önünde bulundurarak erek dilde benzer etki yaratmış ve erek odaklı bir çeviri anlayışını hedeflediğini kanıtlamıştır.

Şipal’in erek odaklı kabul edilebilir çevirisine karşın, İngilizce çeviriye bakıldığında yeterli sayılabilecek bir çeviri karşımıza çıkmaktadır. Zira İngilizce çevirmenler ilgili sözcüğü düz anlamıyla aktarmayı tercih ederek kaynak odaklı bir çeviri anlayışı sergilemişlerdir. Ara dilden çeviride de aynı durum söz konusudur; çevirmen kaynak odaklı kuralcı bir yaklaşımla çevirisini gerçekleştirmiş ve yeterli bir çeviri ortaya koymuştur. Bunun dışında özgün metinde geçen “tuscheln” sözcüğü doğrudan çeviride ve İngilizce çeviride karşılık bulurken, ara dil çevirisinde atlandığı görölmektedir.

Örnek 7

Almanca Özgün Metin: “...und so begann er, unter unaufhörlichen ängstlichen Seitenblicken nach dem Vater, sich nach Möglichkeit rasch, in Wirklichkeit aber doch nur sehr langsam umzudrehen” (Kafka, 1999, s.28).

Almancadan Çevirisi: “Dolayısıyla, bir yandan göz ucuyla sürekli babasına bakarak elden geldiğince hızlı, ama gerçekte pek yavaş, dönme eylemine girişti” (Şipal, 2016, s.91).

İngilizce Çevirisi: “...and so, keeping an anxious eye on his father all the time over his shoulder, he began to turn around as quickly as he could, which was in reality very slowly” (Muir, 1995, s.73).

İngilizceden Çevirisi: “...ve bu yüzden omzu üzerinden sürekli babasını kollayarak mümkün olduğu kadar çabuk geriye dönmeye çalıştı ki bu aslında çok yavaş bir hareketti” (Harmancı, 1997, s.22).

Özgün metinde yer alan “unaufhörlichen”, “ängstlichen” ve “Seitenblicken” kelimelerinin sözlük anlamları sırasıyla “hiç durmayan, aralıksız, sonsuz, hiç durmadan, ara vermeden, daima, her zaman” (Önen ve Şanbey, 1993, s.1142), “çok korkak, endişeli, ürkek, çok çekingen” (s.44) ve “yan bakış, gizlice yandan bakma” (s.967) dır. Metin bağlamında Gregor bir böceğe dönüştükten sonra ilk defa odadan çıkmış ve bir taraftan babasının elindeki baston darbelerinden kaçarken diğer taraftan odasına geri girmeye çabalamaktadır. Bu noktada göz ucuyla da babasına bakmakta ve olası darbelere karşı kendini korumaya çalışmaktadır.

Doğrudan çeviride çevirmen metni oluşturan tümceleri öykünün bağlamını dikkate alarak çevirmiş ve erek dilde doğal bir anlatım yakalamıştır. Türk okur kitlesinin göz önünde bulundurularak yapılan bu aktarımın okur odaklı ve kabul edilebilir bir çeviri örneği sergilediği rahatlıkla söylenilebilir.

İngilizce çeviride Muir çiftinin anlatımı daha anlaşılır ve etkili kılmak için ilgili ifadeyi bir deyimle aktardıkları görülmektedir. İnternette bulunan İngilizce-Türkçe sözlüklerden araştırıldığı üzere (Tureng, Cambridge...) “keeping an eye on” “göz kulak olmak, gözünü ayırmamak, bir şey için göz kulak olmak, gözü üzerinde olmak, gözetlemek, dikkat etmek ...” gibi anlamlara gelmektedir. Aynı şekilde “over shoulder” “birisinin gerçekleşmesinden korktuğu veya şüphelendiği bazı tehlikelere ve zararlara karşı uyanık olması” anlamında kullanılmaktadır. İngilizce çeviride kaynak metnin sözcüğü sözcüğüne çevrilmemesi, bir başka ifadeyle kuralcı bir yaklaşım izlenmemesi, ekinler arası farklılıklar gözetilerek bir aktarma yapılması içeriğin okur bakımından daha kolay alımlanmasını sağlamış olabilir. Hatta böylece erek odaklı kabul edilebilir bir çeviri ortaya konulmuş olur. Fakat ara dil çevirisine bakıldığında İngilizce çevirmenlerin sözcük seçimlerindeki kararlarının ara dil çevirmenin işini güçleştirmiş olabileceği düşünülebilir. Zira ara dil çevirmeni kaynak dilin sözcük seçimlerine bağlı kalarak çevirisini kaynak odaklı gerçekleştirmiştir. Kaynak odaklı olan bu aktarımın okur odaklı olduğunu söylememiz güçtür, çünkü “omzu üzerinden” söylemi okurun anlama kapasitesini zorlayabilir ve okura yadırgatıcı gelebilir.

Yukarıdaki örneğimizde dikkat çeken başka bir nokta ise özgün metindeki “sich nach Möglichkeit rasch” şeklindeki ifadenin aktarımıdır. Doğrudan çeviride çevirmen ilgili ifadeyi Türk okur kitlesini göz önünde bulundurarak “elden geldiğince hızlı” biçiminde kalıplaşmış bir ifadeyle aktarmıştır. Böylece erek odaklı ve kabul edilebilir bir çeviri sunmuştur. Bir başka ifadeyle erek kültür ile yakın bir bağ kurarak erek dilde benzer bir etki yaratmıştır. İngilizce çeviriye bakıldığında “as quickly as he could” şeklindeki aktarım için kaynak kültüre benzerlikten dolayı erek dilde benzer etki yaratıldığı söylenilebilir. Ara dilden çeviride ise kaynak odaklı bir yaklaşımın izlendiği ve “mümkün olduğu kadar çabuk” şeklindeki aktarımla çevirinin daha çok yeterlilik kutbuna yakın durduğu görülmektedir. Bu örnekte doğrudan çevirmenin kendi yaratıcılığını konuşturup erek dilde benzer etki yaratmayı amaçladığından ve aktarıma doğallık kazandırma isteğinden bahsedilebilir.

Örnek 8

Almanca Özgün Metin: “Wenn ich mich nicht wegen meiner Eltern zurückhielte, ich hätte längst gekündigt, ich wäre vor den Chef hingetreten und hätte ihm meine Meinung von Grund des Herzens aus gesagt” (Kafka, 1999, s.10).

Almancadan Çevirisi: “Hani anne ve babam olmasa, çoktan bırakmaz değildim bu işi. Patronun önüne geçip dikilir, ne düşündüğümü bütün açıklığıyla yüzüne karşı söyledim” (Şipal, 2016, s.75).

İngilizce Çevirisi: “If I didn't have to hold my hand because of my parents I'd have given notice long ago, I'd have gone to the chief and told him exactly what I think of him” (Muir, 1995, s.64).

İngilizceden Çevirisi: “Ana babamı düşünüyor olmasam çoktan istifayı basar, o amirime gidip hakkında neler düşündüğümü birer birer söyledim!” (Harmancı, 1997, s.8)

Edebi eserlerde sıkça karşılaşıldığı üzere yukarıdaki örnekte Almanca özgün metinde “karşısına çıkmak” (Steuerwald, 1996, s.495) anlamına gelen “vor jemanden hintreten” deyiminin kullanıldığı görülmektedir. Edebi eser çevirilerinde özgün metinde kullanılan deyimlerin, atasözlerinin ya da kalıplaşmış ifadelerin erek metinde benzer bir ifadeyle aktarılması erek kültürde benzer bir etki uyandırmak ve kaynak metnin biçimsel özelliklerinin yansıtılması bakımından önemlidir. Bu bağlamda doğrudan çeviride çevirmen özgün metindeki deymi erek dilde yaygın kullanılan “önüne geçip dikilmek” şeklindeki kalıp ifadeyle ikame etmiştir. Böylece erek odaklı ve kabul edilebilir bir çeviri örneği sunmuştur. İngilizce çeviriye bakıldığında Muir çiftinin ilgili deymi standart bir dille çevirdikleri dikkat çekmektedir. Ara dil çevirmeni ise çevirisini kaynak odaklı gerçekleştirdiği için bu durumdan etkilenmiş ve yeterli bir çeviri örneği ortaya koymuştur.

Özgün metindeki “von Grund des Herzens” şeklindeki ifadenin çevirileri incelendiğinde doğrudan çeviride çevirmen Türk okur kitlesini göz önünde bulundurarak ve bazı açıklayıcı eklemeler yaparak “bütün açıklığıyla yüzüne karşı” şeklinde erek odaklı bir çeviri ortaya koymuştur. Çevirisiyle erek kültürde benzer etki yaratmayı amaçladığı ve doğal bir aktarım sunduğu söylenilebilir. İlgili ifadenin İngilizce çevirisinde çevirmenler standart bir dil kullanmış ve ilgili ifadeyi “exactly” şeklinde çevirmişlerdir. Ara dil çevirisinde ise çevirmen tıpkı doğrudan çeviride olduğu gibi yaratıcı bir aktarım sunmuş ve erek dilde benzer etki yaratabilmek adına ilgili ifadeyi erek dilde aynı anlama gelen ve yaygın kullanılan “birer birer” şeklinde bir ikileme ile aktarmıştır. Böylece hem doğrudan çeviride hem de ara dil çevirisinde erek kültür ön plana alınmış ve kabul edilebilir bir çeviri örneği sergilenmiştir. Bu da kaynak metinden bağımsız olarak çeviride çevirmenin yaratıcılığını konuşturması ve erek dile hâkim olması ile açıklanabilir.

Örnek 9

Almanca Özgün Metin: "... er wandte sich fast mit Widerwillen von dem Napf ab und kroch in die Zimmermitte zurück" (Kafka, 1999, s.30).

Almancadan Çevirisi: "...hatta nerdeyse tiksinerik kâsedek çevirdi yüzünü, geri dönüp sürüne sürüne odanın ortasına geldi" (Şipal, 2016, s.93).

İngilizce Çevirisi: "...indeed it was almost with repulsion that he turned away from the basin and crawled back to the middle of the room" (Muir, 1995, s.74).

İngilizceden Çevirisi: "Ancak Gregor neredeyse tiksinerik tastan uzaklaştı ve odanın ortasına geri döndü" (Harmancı, 1997, s.24).

Yukarıdaki örnekte özgün metinde "arka çevirmek; sırt vermek; b-den yüz çevirmek" (Steuerwald, 1992, s.16) anlamlarına gelen "sich abwenden (von)" deyiminin kullanıldığı görülmektedir. Doğrudan çeviride çevirmen ilgili deyimerek dilde benzer bir deyimle "yüz çevirmek" şeklinde ikame etmiştir. Çevirmenin ilgili deyimerek dilde özenle seçtiği ve erek okurda benzer bir etki yaratmayı amaçladığı söylenilebilir. Çünkü metin bağlamında Gregor babasının neden olduğu yaralanmasının yanı sıra yemek yerken kendisinin çıkardığı sesin de etkisiyle kardeşinin ona getirdiği genellikle en sevdiği yiyecek sayılan sütü içmek istemez, tiksindir ve kâsedek yüz çevirir.

İngilizce çeviriye bakıldığında ilgili deyim "başka tarafa yönelmek, sapmak, dönüp gitmek" anlamlarına gelen "turn away" (Spears, 2009, s.832) ifadesiyle ikame edilerek kaynak odaklı bir çeviri anlayışı benimsendiği görülmektedir. Ara dilden çeviride ise çevirmen özgün metindeki deyim standart bir dille "uzaklaşmak" şeklinde aktarmayı tercih etmiştir.

Ayrıca özgün metinde "sürünmek" anlamına gelen "kriechen" fiilinin doğrudan çeviride bir ikileme ile ifade edilerek erek dilde benzer etkinin yaratılmayı amaçlandığı düşünülebilir. Çevirmen bu kararıyla erek odaklı bir çeviri anlayışı sergilediğini ve çevirisinin kabul edilebilirlik kutbuna daha yakın durduğunu

kanıtlamıştır. İngilizce çeviride çevirmenler kaynak odaklı bir çeviri gerçekleştirirken, ara dil çevirmeni ilgili sözcüğü atlamayı yeğlemiştir.

Örnek 10

Almanca Özgün Metin: “...erschrak sie so sehr, daß sie, ohne sich beherrschen zu können, die Tür von außen wieder zuschlug” (Kafka, 1999, s.32).

Almancadan Çevirisi: “...öylesine korktu ki, kendini toparlamaya fırsat bulamadan, dışarıdan vurup kapadı kapıyı” (Şipal, 2016, s.94-95).

İngilizce Çevirisi: “...she was so startled that without being able to help it she slammed the door shut again” (Muir, 1995, s.75).

İngilizceden Çevirisi: “...o kadar şaşırdı ki elinde olmadan kapıyı çarparak kapattı” (Harmancı, 1997, s.25).

Özgün metinde geçen “ohne sich beherrschen zu können” “elinde olmayarak, elinde olmadan” anlamına gelmektedir. Doğrudan çeviride çevirmen ilgili ifadeyi “kendini toparlamaya fırsat bulamadan,” biçiminde aktararak erek odaklı bir yaklaşım ortaya koymuştur. Fakat metin bağlamına bakıldığında Gregor kendisine artık bir çekidüzen vermesi gerektiğini düşünür ve sabah kız kardeşi odasına geldiğinde kanepenin altına saklanır, kız kardeşini oradan izler. Kız kardeşi ilk etapta Gregor’u göremeyince korkuya kapılır ve elinde olmadan kapıyı çarparak kapatır. Ama sonra pişmanlık “duymuş” gibi kapıyı hemen yine açar ve parmak uçlarına basarak odaya girer. Dolayısıyla doğrudan çevirideki gibi kız kardeşinin kendisini toparlamaya fırsat bulamaması gibi bir durum metin bağlamında söz konusu değildir. Bir başka ifadeyle, çevirmenin erek kültürde yaygın kullanılan deyimlerle çevirisini gerçekleştirmiş olmasına rağmen çevirisinin metnin bağlamına uzak düştüğü söylenilebilir.

İngilizce çevirmenlerin “without being able to help it” şeklindeki aktarımlarından “yardım etmek için hiçbir şey yapamadan” gibi bir anlam çıkmaktadır. Şöyle ki “help” fiilinin tercih edilmesiyle metin bağlamındaki anlamın - kişinin bir anlamda kendisini kontrol edememesi söz konusu- tam olarak yansıtılamadığı söylenilebilir. İngilizce çeviride erek dilde benzer etki uyandırılmamasına rağmen, ara dil çevirisinde çevirmen ilgili ifadeyi öykünün genel bağlamını göz önünde bulundurarak Türk okurunun alışık olduğu ve “bakımı, gözetimi altında olmak, yetkisinde, kontrolünde olmak” gibi anlamları taşıyan “elinde olmak” deyiimiyle aktarmıştır. Böylece erek odaklı ve kabul edilebilir bir çeviri örneği sunmuştur. Bu anlamda çevirinin kaynak dilden veya ara dilden çevrilmesinden bağımsız olarak ortaya çıkan sorunların aslında çeviri sorunları olduğuna ve çözümlerin de çevirmenin yaratıcılığına dayandığına dikkat çekilebilir.

Örnek 11

Almanca Özgün Metin: “‘Heute hat es ihm aber geschmeckt’, sagte sie, wenn Gregor unter dem Essen tüchtig aufgeräumt hatte, während sie im gegenteiligen Fall, der sich allmählich immer häufiger wiederholte, fast traurig zu sagen pflegte: ‘Nun ist wieder alles stehengeblieben’” (Kafka, 1999, s.35).

Almancadan Çevirisi: “Örneğin getirilen yemekler arasında şöyle adamakıllı bir temizliğe girişti mi, ‘Yemeği beğenmiş bugün anlaşılan,’ diyordu kız kardeşi. Giderek seyrekleştiği görülen karşit durumlarda ise, adeta üzülmüş şöyle söylüyordu: ‘Gene hiç el sürmeden bırakmış hepsini’” (Şipal, 2016, s.97).

İngilizce Çevirisi: “‘Well, he liked his dinner today,’ she would say when Gregor had made a good clearance of his food; and when he had not eaten, which gradually happened more and more often, she would say almost sadly: ‘Everything's been left standing again’” (Muir, 1995, s.76).

İngilizceden Çevirisi: “Gregor yemeğini silip süpürünce, ‘Gregor bugün yemeğini beğendi’ diyordu; giderek daha sık olmaya başlayan tersine

durumlarda da neredeyse üzüntüyle, ‘Her şey olduğu gibi duruyor.’ diyordu” (Harmancı, 1997, s.27).

“Wenn” bağlacıyla oluşturulan yukarıdaki cümle incelendiğinde, “wenn Gregor unter dem Essen tüchtig aufgeräumt hatte” şeklindeki yan cümle Almanca doğrudan çeviride kuralcı ve kaynak odaklı bir yaklaşımla aktarılmıştır. Çevirmenin erek dilde benzer bir etki yarattığını söylememiz güçtür, çünkü “yemekler arasında adamakıllı bir temizliğe girişmek” şeklindeki ifade Türk okurunun yabancı olduğu bir anlatımdır; Türk okuruna yadırgatıcı gelebileceği gibi okurun anlama kapasitesini zorlayabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla ortaya çıkan çeviri yeterlilik kutbuna daha yakın durmaktadır.

İngilizce çevirmenlerin de kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri gerçekleştirdikleri söylenilebilir. İngilizce çeviriyi kaynak olarak almasına rağmen ara dil çevirmeni ilgili ifadeyi “yemeği silip süpürmek” biçiminde aktararak erek odaklı bir yaklaşım benimsediğini kanıtlamıştır. Böylece erek dilde benzer etki yaratılmış ve kabul edilebilir bir çeviri sunulmuştur. Görüldüğü üzere çevirmenin yaratıcılığı, erek kültürü ön plana alması erek dilde benzer etkinin yaratılması bakımından hayati bir role sahiptir. Bu noktada çevirmenin çevirisini doğrudan ya da aracı bir dil üzerinden yapmasının farkı tartışmaya açık durmaktadır.

Ayrıca, özgün metinde Gregor’un yemeklerini “el sürmeden, yemeden” bırakmasının sıklaştığından bahsedilmektedir. Bir başka ifadeyle Gregor artık yemek yemeyi reddetmekte ve çoğunlukla yemeklerini el sürmeden öylece bırakmaktadır. Doğrudan çeviride tam tersi bir durum söz konusudur; Gregor’un yemeklerini yemediği zamanların seyrekleştiği söylenmektedir. Bu durumun metnin içeriği ile uyuştugu maalesef söylenemez. İngilizce çeviride ve ara dilden çeviride metin bağlamındaki durumun çözüldüğü ve herhangi bir kafa karışıklığının yaşanmadığı görülmektedir.

Örnek 12

Almanca Özgün Metin: “Gregor war es klar, daß der Vater Gretes allzu kurze Mitteilung schlecht gedeutet hatte und annahm, daß Gregor sich irgendeine Gewalttat habe zuschulden kommen lassen” (Kafka, 1999, s.48).

Almancadan Çevirisi: “Açıkça görüldüğü gibi, Grete’nin pek kısa haberini babası kötüye yormuş, Gregor’un hoşrat davranmak gibi bir suçu işlediği sanısına kapılmıştı” (Şipal, 2016, s.110).

İngilizce Çevirisi: “It was clear to Gregor that his father had taken the worst interpretation of Grete’s all too brief statement and was assuming that Gregor had been guilty of some violent act” (Muir, 1995, s.82).

İngilizceden Çevirisi: “Gregor’un babasının Grete’nin çok kısa açıklamasını en kötü şekliyle yorumladığı ve Gregor’un bir şiddet eyleminde bulunduğu sonucunu çıkardığı belliydi” (Harmancı, 1997, s.38).

Almanca metindeki “schlecht” kelimesi “kötü, fena bayağı, adi” (Önen ve Şanbey, 1993, s.930) ve “deuten” fiili “açıklamak, anlam çıkarmaya çalışmak, yorumlamak” (s.200) anlamlarına gelmektedir. Doğrudan çeviride bu ifade “kötüye yormak” deyimıyla aktarılmıştır. Kötüye yormak genellikle gelecekte kötü bir şeyler olacağına dair bir anlam çıkarmak olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, rüyaların kötüye yorumlanması gibi. Burada metin bağlamında kız kardeş babasına Gregor’un odasından kaçtığını ve annesinin bayıldığını çok kısa bir şekilde dile getirir. Bunun üzerine babası bu kısa haberi, daha doğrusu haberin bu kadar kısa oluşunu kötüye yorar. Bir başka ifadeyle Grete’nin kısa haberinden, söyleminden kötü bir anlam çıkarır. Dolayısıyla doğrudan çeviride çevirmenin anlatımı etkili kılmak için bir deyimle aktarma yaptığı düşünülmektedir.

İngilizce çeviride ise söz konusu ifade “take the worst interpretation” olarak aktarılmıştır. Muir çiftinin burada biçim açısından kaynak odaklı bir çeviri tutumu sergiledikleri söylenemez. Fakat ara dilden çeviride çevirmen “en kötü

şekliyle yorumlamak” şeklindeki aktarımıyla kaynak odaklı bir çeviri anlayışı olduğunu göstermiştir. Zira özgün metinden farklı olarak tıpkı İngilizce çevirideki gibi burada da “en” derecelendirme sıfatı kullanılmıştır.

Özgün metinde yer alan “sich etwas zuschulden kommen lassen” ifadesi “B.ş.de bir kusur yapmak, suç işlemek” (Önen ve Şanbey, 1993, s.1371) anlamlarına gelmektedir. Doğrudan çeviride çevirmen ilgili ifadeyi erek dilde benzer bir deyimle ikame etmiştir. Çevirisinin kaynak odaklı ve yeterlilik kutbuna daha yakın durduğu söylenilebilir.

İngilizce çeviride çevirmenler biçimsel bakımdan erek odaklı bir çeviri tutumu benimseyerek ilgili ifadeyi “suçlu, kabahatli, mücrim, günahkâr” (Redhouse, 1986, s.432) anlamına gelen bir sıfatla “guilty” aktarmayı tercih etmiş ve biçimden ziyade anlama ağırlık verdiğini göstermişlerdir. Bu anlamda İngilizce çeviri “kabul edilebilirlik” altında değerlendirilebilir. Ara dilden çeviride ise çevirmen ilgili sözcüğü çıkarmayı yeğlemiştir.

Örneğimizde dikkat çeken bir başka nokta ise özgün metindeki “Gewalttat” sözcüğünün çevirileridir. İngilizce çeviride “violent act” sözcüğü ile karşılıp kaynak odaklı bir çeviri sergilenmiştir. Ara dil çevirisinde de “şiddet eylemi” şeklindeki aktarımdan aynı çeviri tutumunun sergilendiğini görmek mümkündür. Bu anlamda hem İngilizce çevirinin hem de ara dil çevirisinin kaynak odaklı, yeterli bir çeviri örneği ortaya koyduklarını söyleyebiliriz. Doğrudan çeviriye baktığımızda ise çevirmen olayların okur tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamak için metin bağlamında ilgili sözcüğü yorumlayarak “hoyrat davranmak” deymiyle aktarmıştır. Bu tutumuyla erek odaklı ve kabul edilebilir bir çeviri anlayışını benimsediğini göstermiş, aynı zamanda erek kültürde benzer etki uyandırmaya çabalamıştır. Erek kültürle yakın bir bağ kurulmak istendiği de düşünülebilir.

Örnek 13

Almanca Özgün Metin: "...die Mutter opferte sich für die Wäsche fremder Leute,..." (Kafka, 1999, s.55).

Almancadan Çevirisi: "...annesi yabancı insanlara çamaşır dikeceğim diye kendini helak ediyor, ..." (Şipal, 2016, s.115).

İngilizce Çevirisi: "...the mother devoted her energy to making underwear for strangers,..." (Muir, 1995, s. 85).

İngilizceden Çevirisi: "...annesi tüm enerjisini yabancılara iç çamaşırı dikmeye harcıyor,..."(Harmancı, 1997, s.42).

Özgün metindeki "opfern sich" ifadesi "kendini feda etmek; başını vermek" (Steuerwald, 1992, s.409) anlamlarına gelmektedir. Doğrudan çeviride çevirmen ilgili ifadeyi Türkçede oldukça yaygın kullanılan ve mecazi anlamda "aşırı derecede yormak, bitkin duruma getirmek" anlamına gelen "helak etmek" deyimini ile ikame etmiştir. Çevirmen kaynak metindeki ifadenin erek dildeki işlevini ve iletişimdeki değerini ön plana alarak erek odaklı bir yaklaşım benimsediğini göstermiştir ve kabul edilebilir bir çeviri örneği sunmuştur. Böylece erek dilde benzer etki sağlanmaya çalışılmıştır.

İngilizce çeviriye bakıldığında Muir çiftinin "kendini adanmak, vakfetmek" (Spears, 2009, s.191) anlamına gelen "devote to" sözcüğünü kullandıkları ve metni daha anlaşılır kılmak amacıyla "energy" kelimesini ekledikleri düşünülmektedir. Burada çevirmenin erek dil normlarına göre sözcük seçiminde değişikliğe gittiği ve erek odaklı bir çeviri anlayışı sergilemeye çalıştığı söylenilebilir. İngilizce çevirmenlerin aldıkları bu çeviri kararlarının, çevirisini kaynak odaklı gerçekleştiren ara dil çevirmenini etkilediği görülmektedir. Zira ilgili ifade "enerjisini harcamak" olarak çevrilmiştir. Fakat metin bağlamında düşünüldüğünde, "tüm enerjisini harcamak" ifadesi "bir şey için helak etmek" ifadesinin yerini tam olarak tutamamaktadır. Örneğin "Fakültede çok işim vardı,

tüm enerjimi harcadım” cümlesinden kişinin kendisini helak etmiş olduğu anlamı çıkmaz.

Örnek 14

Almanca Özgün Metin: “ ‘es bringt euch noch beide um...” (Kafka, 1999, s.65).

Almancadan Çevirisi: “ ‘ Sizin ikinizi de mezara yollayacak,...”(Şipal, 2016, s.125).

İngilizce Çevirisi: “ ‘it will be the death of both of you...”(Muir, 1995, s.90).

İngilizceden Çevirisi: “ ‘...bu şey ikinizin de ölümüne neden olacak” (Harmancı, 1997, s.51).

Almanca metinde geçen “umbringen” “öldürmek, katletmek; başını yemek; birinin canına kıymak” (Steuerwald, 1992, s.556; Önen ve Şanbey, 1993, s.1131) anlamlarına gelmektedir. Doğrudan çeviride ilgili sözcük “mezara yollamak” ifadesiyle ikame edilerek erek dilde benzer etki yaratılmaya çalışılmıştır. Çevirmenin söz konusu ifadeyi tercih etmesi bir taraftan erek kültürü ön plana aldığını gösterirken diğer taraftan metinde geçen ilgili konuşmayı etkili kılmaktadır. Böylece çevirinin kabul edilebilirlik kutbuna daha yakın olduğu anlaşılmaktadır.

İngilizce çeviride ilgili ifadenin standartlaştırma stratejisi kullanılarak aktarıldığı düşünülmektedir. Bastin’e göre çevirmenin faydalanabileceği çeviri stratejilerinden bir tanesi de “standartlaştırma”dır. Standartlaştırma kaynak metinde kaynak dildeki genel standartların dışında yer alan argo, diyalekt, sosyolekt gibi kullanımların erek dilde standart bir dille çevrilmeleri anlamına gelmektedir (Bastin, 2009; Aktaran, Gürçağlar, 2011, s.43-44). Bu bağlamda kaynak metinde ilgili sözcüğün argo bir anlam barındırmasına karşın İngilizce çeviride Muir çiftinin standartlaştırma yaptığı düşünülmektedir. Ara dil çevirisine

bakıldığında çevirmen ilgili ifadeyi birebir çevirmiştir; fakat metin bağlamında anlama ağırlık vererek biçimi göz ardı etmiş ve “ölümüne neden olacak” şeklinde bir aktarım sunmuştur.

Örnek 15

Almanca Özgün Metin: “Ja, aber war es möglich, dieses möbelschütternde Läuten ruhig zu verschlafen?” (Kafka, 1999, s.11).

Almancadan Çevirisi: “...iyi ama, odadaki bütün eşyayı zangır zangır titreten zil sesini işitmeyerek uyuyakalmış olabilir miydi?” (Şipal, 2016, s.75).

İngilizce Çevirisi: “Yes, but was it possible to sleep quietly through that earsplitting noise?” (Muir, 1995, s.65).

İngilizceden Çevirisi: “Evet ama kulakları sağır eden gürültüde uyumak mümkün müydü? (Harmancı, 1997, s.9).

Almanca özgün metinde bulunan “möbelschütternde” sözcüğü İngilizcede ve Türkçede tek bir sözcükle birebir karşılanamamaktadır. Bu sorun karşısında çevirmenlerin nasıl bir çözüm ürettikleri, hangi çeviri stratejisini izlediklerine bakmak yerinde olacaktır. Doğrudan çeviride çevirmen ilgili sözcüğün sözlük anlamından yola çıkarak açıklama yoluna gitmiştir. Böylece kaynak metnin dilsel ve kültürel özelliklerinin muhafaza edilmeyi amaçlandığı söylenilebilir. Çevirinin bu bağlamda kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri olduğu söylenilebilir.

İngilizce çeviride çevirmenler ilgili sözcüğü erek kültürde benzer anlamı taşıyan “earsplitting” sözcüğü ile aktararak Lawrence Venuti’nin deyimiyle yazarı okura götürmüş, bir başka ifadeyle ilgili sözcüğü yerleştirmişlerdir. Çevirmenlerin bu tutumuyla erek odaklı oldukları; erek kültür okurunun dilbilimsel ve kültürel beklentilerini ön planda tuttıkları, dolayısıyla çevirilerinin kabul edilebilir olduğu söylenebilir. Ara dilden çeviriye bakıldığında aslında kaynak odaklı bir tutum sergilendiği görülmektedir. Buna karşın çevirisi özgün metinle

karşılaştırıldığında erek odaklıdır ve erek dilde benzer etki yaratılmıştır. Burada çevirmenin ara dilden çevirinin kolaylığını yaşadığını söyleyebiliriz. Zira İngilizce çeviri metindeki sözcüğün Türkçe karşılığı olan “kulakları sağır eden” ifadesi Türk okurunun alışkın olduğu bir kullanımdır.

Örnek 16

Almanca Özgün Metin: “Der Vater ballte mit feindseligem Ausdruck die Faust, als wolle er Gregor in sein Zimmer zurückstoßen,...”(Kafka, 1999, s.23).

Almancadan Çevirisi: “Babası, halinde düşmanca bir ifade, yumruğunu sıkı; Gregor’u gerisin geri sürüp odasından içeri tıkmak ister gibiydi;...”(Şipal, 2016, s.87).

İngilizce Çevirisi: “His father knotted his fist with a fierce expression on his face, as if he meant to knock Gregor back into his room, ...(Muir, 1995, s.71).

İngilizceden Çevirisi: “Babası yüzünde sert bir ifadeyle sanki Gregor’u odasına geri itmek ister gibi yumruğunu sıkı...(Harmancı, 1997, s.18).

Metin bağlamında daha ilk bölümde Gregor dönüşümden sonra odadan çıkar ve babası halinde düşmanca bir ifadeyle yumruğunu sıkır, Gregor’u odasına geri tıkmak ister. Doğrudan çeviride çevirmenin kaynak odaklı bir çeviri gerçekleştirerek metindeki anlamdan uzaklaşmak istemediği söylenilebilir. Zira özgün metindeki “feindselig” sıfatı düşmanca, hasım, husumetli” (Steuerwald, 1992, s.213) anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla çeviri yeterlilik kutbuna daha yakın durmaktadır.

İngilizce çeviri incelendiğinde Muir çifti ilgili ifadeyi “a fierce expression on his face” şeklinde aktararak erek odaklı bir çeviri anlayışını benimsediklerini göstermişlerdir. Metindeki durumu daha anlaşılır kılmak amacıyla “face” sözcüğünün eklendiği ve kaynak metnin biçiminin göz ardı edildiği düşünülebilir. Fakat sözcük seçiminde değişikliğe gidilmesi metin bağlamından

uzaklaşma noktasında iyi bir seçim sayılmayabilir. Çünkü “fierce” sözcüğü “şiddetli, hiddetli, sert, vahşi; öfkeli, hararetli, şevkli, ateşli” (Redhouse, 1986, s.359) anlamlarına gelmektedir. Kişinin halinde düşmanca bir ifade olması ya da yüzünde sert bir ifade olması yakın anlama geliyor gibi görünse de aslında farklı şeylerdir; halinde düşmanca bir ifade olması kişinin birinin kötülüğünü istemesi, ondan nefret etmesi, ona zarar vermeye çalışması anlamına gelirken, yüzünde sert bir ifade olması kişinin öfkeli hiddetli olması anlamına gelmektedir. Ara dilden çevirmeni ise kaynak odaklı bir çeviri tutumu izlediği için “yüzünde sert bir ifadeyle” şeklinde aktarım yapmış ve yeterli sayılabilecek bir çeviri sunmuştur.

Örnek 17

Almanca Özgün Metin: “Man kann im Augenblick unfähig sein zu arbeiten, aber dann ist gerade der richtige Zeitpunkt, sich an die früheren Leistungen zu erinnern und zu bedenken, daß man später, nach Beseitigung des Hindernisses, gewiß desto fleißiger und gesammelter arbeiten wird ”(Kafka, 1999, s.24).

Almancadan Çevirisi: “Hani bir an oluyor, insan çalışacak gücü bulamıyor kendinde. Ama böylesi anlar, geçmişte yapılan işleri anımsamak ve ileride, engel ortadan kalktıktan sonra daha büyük bir şevk ve gayretle işe sarılmayı düşünmek için biçilmiş kaftandır” (Şipal, 2016, s.87).

İngilizce Çevirisi: “One can be temporarily incapacitated, but that's just the moment for remembering former services and bearing in mind that later on, when the incapacity has been got over, one will certainly work with all the more industry and concentration”(Muir, 1995, s.71).

İngilizceden Çevirisi: “İnsan geçici bir süre hizmet dışı kalabiliyor, ama bu durum geçtiğinde daha bir gayret ve dikkatle çalışılacağı da geçmiş hizmete bakılarak akılda tutulmalıdır (Harmancı, 1997, s.19).

Örneğimizde altı çizili olan ifadeleri sırasıyla açıklayacak olursak öncelikle özgün metindeki “im Augenblick” sözcüğünün çevirileri dikkat çekmektedir. İlgili sözcük “hemen, derhal, belirli bir an” (Önen ve Şanbey, 1993, s.83) anlamına gelmektedir. Doğrudan çeviride çevirmen kaynak odaklı bir yaklaşımla çevirisini gerçekleştirerek yeterli bir çeviri ortaya koymuştur. İngilizce çeviride ilgili sözcük “şimdilik”, “geçici olarak” anlamına gelen “temporarily” sözcüğü ile aktarılmıştır. İngilizce çevirmenlerin sözcük seçimindeki çeviri kararlarının kaynak metni yansıttığı söylenemez, ayrıca bu kararın ara dil çevirmenini etkilediği görülmektedir. Çevirisini kaynak odaklı gerçekleştiren ara dil çevirmeninin çevirisinde ilgili ifade “geçici bir süre” şeklinde aktarılmıştır.

Yukarıdaki örnekte özgün metindeki “unfähig sein zu arbeiten” ifadesinin çevirileri incelendiğinde doğrudan çeviride çevirmen ilgili ifadeyi “çalışacak gücü bulamamak” şeklinde kaynak odaklı bir yaklaşım izleyerek aktarmıştır. Çevirisinin okur odaklı ve yeterli bir çeviri olduğu söylenilebilir. İngilizce çeviride çevirmenler ilgili ifadeyi “kudretsiz hale getirmek, yapamaz hale getirmek, güçsüz duruma getirmek, iş yapamaz duruma getirmek” anlamlarında kullanılan “incapacitate” kelimesiyle karşılamışlardır. İngilizce çevirinin kaynak odaklı ve yeterli olduğunu söyleyebiliriz. Ara dilden çeviriye bakıldığında ilgili ifade “hizmet dışı kalmak” şeklinde aktarılmıştır. Bir kişinin hizmet dışı kalması Türkçeye uygun bir kullanım değildir. Zira herhangi bir elektronik sistem veya eşya hizmet dışı kalabilir, bir insanın hizmet dışı kalması Türk okuruna yadırgatıcı gelebilir. Bu anlamda çevirisinin erek kültürde benzer etki yarattığını ve okur odaklı olduğunu söylememiz güçtür.

Özgün metindeki “arbeiten” sözcüğünün çevirisi dikkat çeken bir başka noktadır. Doğrudan çeviride çevirmenin okurun konuya ilgi duymasını sağlamak ve anlatıma güç kazandırmak amacıyla ilgili sözcüğü “işe sarılmak” şeklinde aktardığı söylenilebilir. Böylece erek kültürde benzer etki yaratılmış ve kabul edilebilir bir çeviri örneği sergilenmiştir. Bu bağlamda İngilizce çevirinin ve ara dil çevirisinin kaynak odaklı ve yeterli çeviri sundukları düşünülmektedir.

Aynı şekilde özgün metindeki “richtige Zeitpunkt” şeklindeki ifadenin doğrudan çeviride erek kültür okurunun dilbilimsel ve kültürel beklentilerini karşılayacak bir

biçimde çevrildiği görülmektedir. Şipal ilgili ifadeyi Türkçede “bütünü ile uygun, elverişli” anlamlarına gelen ve Türk okurunun alışkın olduğu “biçilmiş kaftan” ifadesiyle aktararak erek odaklı bir çeviri anlayışını benimsediğini kanıtlamıştır. Böylece çevirisi kabul edilebilir bir çeviri sayılmaktadır. İngilizce çeviride kaynak odaklı bir tutum sergilendiği ve yeterli bir çeviri ortaya konulduğu dikkat çekmektedir. Ara dil çevirisinde ise çevirmen kaynak metnin biçimini göz ardı ederek anlama ağırlık verdiğini göstermiş ve ilgili ifadeyi cümle içinde yedirerek atlamıştır.

Ayrıca tümcenim tamamına bakıldığında doğrudan çeviride çevirmenin cümleyi bölerek anlattığı fark edilmektedir. Yazın çevirisinde içeriğin okur bakımından daha kolay alımlanması için bazen çevirmenlerin bu yola başvurdıkları bilinmektedir. Burada da bu çeviri tercihini görmek mümkündür.

Örnek 18

Almanca Özgün Metin: “Die Mutter war ohnmächtig, aber es geht ihr schon besser” (Kafka, 1999, s.48).

Almancadan Çevirisi: “Annem bayıldı, ama yine iyileşti biraz” (Şipal, 2016, s.110).

İngilizce Çevirisi: “Mother has been fainting, but she's better now” (Muir, 1995, s.82).

İngilizceden Çevirisi: “Annem bayıldı, ama şimdi daha iyi” (Harmancı, 1997, s.38).

Yukarıdaki örneğimiz incelendiğinde İngilizce çevirmenin sözcük seçiminin ara dil çevirmenini etkilediği ve ara dil çevirmeninin bunun kolaylığını yaşadığı görülmektedir. Şöyle ki özgün metindeki “schon” “1.(Beklenenden, istenenden, düşünülenenden önce anlamında:) Daha, şimdiden, erkenden. 2.Bile, sadece. 3.Zaten, hele. 4. Mutlaka” (Önen ve Şanbey, 1993, s.943) anlamlarına

gelmektedir. Doğrudan çeviride kullanılan, “yine” kelimesi hem “yineleme zarfı” olarak kullanılmakta hem de “zaman zarfı” olarak kullanılmaktadır. Çevirmenin bu zarfı kullanması iyi bir seçim sayılabılır; çünkü “ama” bağlacıyla bağlanan bu cümlede “yine iyileşti” derken, sanki bayılma eylemi de birden fazla olmuş gibi anlaşılmaktadır. İngilizce çeviri incelendiğinde, Muir çiftinin metindeki durumu çözümleyerek, özgün metinde yer alan “schon” kelimesi yerine “now” zaman zarfını tercih ettikleri görülmektedir. Metni daha anlaşılır kılabilmek adına yapılan bu sözcük seçiminin erek kültürde aynı etkiyi yaratmayı sağladığı ve ara dil çevirmenini etkilediği düşünülmektedir. Zira kaynak odaklı çevirisini gerçekleştiren ara dil çevirmeni “schon” sözcüğü ile hiç karşılaşmadığından ve “now” sözcüğünü dikkate alarak çevirisini gerçekleştirdiğinden metnin anlamından uzaklaşmamış ve yeterli bir çeviri ortaya koymuştur.

Örnek 19

Almanca Özgün Metin: “Nun aber war er recht gut aufgerichtet; in eine straffe blaue Uniform mit Goldknöpfen gekleidet, wie sie Diener der Bankinstitute tragen; über dem hohen steifen Kragen des Rockes entwickelte sich sein starkes Doppelkinn; unter den buschigen Augenbrauen drang der Blick der schwarzen Augen frisch und aufmerksam hervor; das sonst zerzauste weiße Haar war zu einer peinlich genauen, leuchtenden Scheitelfrisur niedergekämmt.” (Kafka, 1999, s.49).

Almancadan Çevirisi: “Oysa şimdi dimdik karşısında duruyordu bu adam; tıpkı bankalarda çalışan müstahdemlerden biri gibi, vücudunu sımsıkı saran, düğmeleri yaldızlı lacivert bir üniforma giymişti. Ceketinin kaba dik yakasının üstünden kocaman katmerli çenesi sarkıyor, fırça gibi kaşların altında kara gözleri zinde ve uyanık bakıp duruyordu. Başka vakit hep dağınık ak saçları tepede alabildiğine özenle iki yana ayrılmış, yukardan aşağı taranmıştı ” (Şipal, 2016, s.111).

İngilizce Çevirisi: “Now he was standing there in fine shape; dressed in a smart blue uniform with gold buttons, such as bank messengers wear; his

strong double chin bulged over the stiff high collar of his jacket; from under his bushy eyebrows his black eyes darted fresh and penetrating glances; his onetime tangled white hair had been combed flat on either side of a shining and carefully exact parting” (Muir, 1995, s.83).

İngilizceden Çevirisi: “Şimdi ise gayet sağlıklı bir şekilde dimdik duruyordu; sırtında banka kuryelerinin giydiklerini andıran yaldızlı düğmeli lacivert bir üniforma vardı; çifte çenesi ceketinin sert ve dik yakasından taşıyordu; kalin kaşları altından kara gözleri taptaze ve delici bakışlarla çevresine bakılmaktaydı; bir zamanlar karmakarışık olan beyaz saçları tam ortadan ikiye ayrılmış ve güzelce taranmıştı” (Harmancı, 1997, s.39).

Özgün metindeki “Nun aber war er recht gut aufgerichtet” şeklindeki cümlelerin çevirilerine bakıldığında birkaç farklı nokta dikkat çekmektedir. Doğrudan çeviride çevirmenin ilgili cümleyi “Oysa şimdi dimdik karşısında duruyordu bu adam” şeklinde kaynak odaklı çevirdiği fark edilmektedir. İngilizce çevirinin de doğrudan çeviri gibi kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri örneği sunduğu söylenilebilir. Ara dil çevirmeni ise “Şimdi ise gayet sağlıklı bir şekilde dimdik duruyordu” şeklinde aktararak durumu metin bağlamında yorumlamış ve erek odaklı bir yaklaşım benimsediğini kanıtlamıştır. Zira metne bakıldığında Gregor’un babasının önceden Gregor işten geldiğinde onu karşılamak için ayağa kalkmaya dermanı olmadığı, pek seyrek dışarı çıktığı, çıktığında da oldukça yavaş adımlarla ve baston kullanarak yürüdüğü anlatılmaktadır. Yani bir nevi babanın daha önceden sağlık durumunun çok da iyi olmadığına işaret edilmektedir. Ara dil çevirmenin “sağlıklı bir şekilde” ifadesini ekleyerek metni anlaşılır kılmayı ve erek dilde benzer etki uyandırmayı amaçladığı düşünülebilir.

Özgün metindeki “straff” sözcüğünün doğrudan çeviride erek odaklı bir yaklaşımla “vücudunu sımsıkı saran” şeklinde çevrildiği dikkat çekmektedir. Böylece erek dilde istenilen etki yaratılmış ve kabul edilebilir bir çeviri örneği sergilenmiş olur. İngilizce çeviride ilgili kelime için tercih edilen sözcük “smart” kişinin üzerine giydiği kıyafetin sıkı veya dar olması anlamını katmamaktadır.

Dolayısıyla metnin anlamına uzak düşmektedir. Ara dilden çeviride ilgili sözcük için herhangi bir karşılık olmadığı görülmektedir.

Doğrudan çeviride çevirmen Almanca metindeki “Diener der Bankinstitute” şeklindeki ifadeyi “bankalarda çalışan müstahdem” olarak aktarmıştır. Müstahdem odacı anlamına gelmekle beraber, odacı denildiğinde resmî kuruluşlarda, iş yerlerinde temizlik ve getir götür işlerine bakan görevli, hizmetli, hademe anlaşılmaktadır. Çevirmenin sözcük seçimindeki çeviri kararının eski döneme özgü bir dil kullanımı yönünde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca “Diener” sözcüğü gibi “müstahdem” sözcüğü de bir üst kavramdır ve farklı görev tanımları için kullanılabilir. İngilizce çeviride ilgili sözcüğün “bank messengers” şeklinde aktarılmasıyla anlamda daralma olmuş ve ilgili görev “ulak, kurye” olarak sınırlanmıştır. Banka kuryesinin görev tanımı çok daha farklı olduğundan burada anlamda kayma yaşandığı söylenilebilir. Bu durum çevirisini kaynak odaklı gerçekleştiren ara dil çevirmeni etkilemiştir ve ilgili sözcük “banka kuryesi” olarak yer almıştır.

Özgün metindeki “Doppelkinn” sözcüğü doğrudan çeviride “katmerli çene” olarak aktarılmıştır. İlgili sözcüğün sözlükteki birebir anlamının da bu şekilde olduğu görülmektedir (Steuerwald, 1996, s.502). “Katmerli çene” denildiğinde kişinin çenesinin katmerli, kat kat olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamda çevirmenin kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri örneği sunduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Türk okur kitlesi için çeviri anlaşılır ve benzer etki uyandırılmış denilebilir. İngilizce çeviride de “double chin” şeklindeki aktarımla kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri örneği sergilenmiştir. Ara dilden çeviriye bakıldığında “çifte çene” şeklindeki aktarımın erek okura yadırgatıcı gelebileceği, bir başka ifadeyle Türk okurunun alışkın olmadığı bir ifade olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda çevirinin çeviri koktuğu ve erek dilde istenilen etkinin uyandırılmadığı söylenilebilir. Ara dilden çeviri bağlamında konuyu değerlendirecek olursak, görüldüğü üzere bazen doğrudan çeviride erek dilde istenilen etki yaratılamamasına rağmen ara dilden çeviri erek okur odaklı çeviri ortaya koyabilmektedir. Bazen ise doğrudan çeviri Türk okur kitlesine hitap ederken, - bu örnekteki gibi- ara dilden çeviri erek okura uzak düşebilmektedir. Bu da bize

çevirinin doğrudan ya da ara dilden yapılmasından bağımsız olarak çevirmenin yaratıcılığının, dil kullanımının, sözcük seçimindeki çeviri kararlarının, erek dile hâkimiyetinin ve erek dil okurunu ön planda tutmasının etkili olduğunu göstermektedir. Ama ara dilden çeviride dillerin yapısal ve kültürel farklılığından dolayı özgün metne uzak düşebilme riskinin her zaman var olabileceği de bir gerçektir. Çünkü ilk çevirmen mutlaka kendine göre bir eleme yapacaktır ve inisiyatif aldığı noktalar olacaktır. Bunun farkında olmayan ara dil çevirmeni ise çevirisinde onu kaynak aldığı için özgün metne uzak düşebilecektir.

Doğrudan çeviride çevirmen özgün metindeki “buschigen Augenbrauen” ifadesini “fırça gibi kaşlar” şeklinde aktararak erek odaklı bir çeviri anlayışını benimsediğini kanıtlamıştır. İlgili ifadeyi Türk okurunun alışkın olduğu ve kaşların çok kalın olması anlamında kullanılan bir benzetmeyle ifade ederek kabul edilebilir bir çeviri ortaya koymuştur. İngilizce çeviride ve ara dilden çeviride kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri örneği sergilendiği söylenilebilir.

Bir diğer dikkat çeken nokta ise “frisch und aufmerksam” sözcüklerinin çevirileridir. Doğrudan çeviride kişinin gözlerinin “zinde ve uyanık” bakmasından bahsedilmektedir. Şipal’in çevirisinin erek odaklı ve kabul edilebilir olduğu söylenilebilir. Zira ilgili sözcüklerin sözlükteki değişmez somut birincil anlamlarını tercih etmeyip metin bağlamında yorumlama yoluna gitmiştir ve erek dilde istenilen etki uyandırılmıştır. İngilizce çeviride “frisch” sözcüğünün sözlükteki birebir karşılığı olan “fresh” sözcüğü tercih edilirken, “aufmerksam” sözcüğü için “içe işleyen, içine işleyen, delici, keskin (bakış), zeki, etkili, yüksek (ses)” (Pasword, 2004, s.623) anlamında “penetrating” sözcüğü kullanılmıştır. Dolayısıyla çevirisini kaynak odaklı gerçekleştiren ara dil çevirmeni de İngilizce çeviriye uygun sözcükler tercih etmiştir. Ara dil çevirmenin “taptaze ve delici bakışlar” şeklindeki aktarımının Türk okur kitlesi için uygun olduğunu söylememiz güçtür. Bakışların taptaze olması Türk okuruna yadırgatıcı gelebilir, ayrıca delici bakışlar denmesi özgün metnin bağlamından uzaklaşmaya neden olabilir. Çünkü delici bakışlar “çok etkili, ısrarcı, etkileyici bakışlar” anlamına gelmektedir. Metin bağlamında ise Gregor’un babasının bakışlarının etkileyici olmasından bahsedilmemektedir.

Örnek 20

Almanca Özgün Metin: “Das Aufräumen des Zimmers, das sie nun immer abends besorgte, konnte gar nicht mehr schneller getan sein” (Kafka, 1999,s.56).

Almancadan Çevirisi: “Odayı derleyip toparlamak için artık hep akşamları uğruyor ve bu işi öylesine çabuk yapıp çıkıyordu ki, daha çabuğu can sağlığıydı” (Şipal, 2016, s.116).

İngilizce Çevirisi: “The cleaning of his room, which she now did always in the evenings, could not have been more hastily done” (Muir, 1995, s.86).

İngilizceden Çevirisi: “Artık akşamları yaptığı oda temizliği bundan daha üstünkörü yapılamazdı” (Harmancı, 1997, s.43).

Yukarıda altı çizili ifade incelendiğinde, İngilizce çevirinin sözcüğü sözcüğüne çevrilerek kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri sunduğu söylenilebilir. Ara dilden yapılan çeviride çevirmen İngilizce kaynak metindeki “çabuk, acele, hızlı” (Önen ve Şanbey, 1993, s.940) anlamlarına gelen “hastily” sözcüğünü erek kültürde “üstünkörü” sözcüğü ile karşılamıştır. Aslında “hızlı” ve “üstünkörü” kelimeleri farklı anlama gelmektedirler; “hızlı” kelimesi “çabuk, seri, süratlı” anlamlarına gelirken “üstünkörü” sözcüğü “özen göstermeden, gelişigüzel, baştan savma” anlamlarında kullanılmaktadır. Ama metin bağlamına bakıldığında kız kardeş Gregor’un odasını artık oldukça hızlı bir şekilde temizlemektedir; Gregor’un odası pislik içindedir ve kız kardeşi bunu görmesine rağmen el sürmek istememekte ve üstünkörü bir şekilde hemen işini halletmeye çalışmaktadır. Hatta Gregor bu konuda kız kardeşine sitemde bulunmaktadır. Dolayısıyla ara dil çevirmeni burada ilgili kelimeyi metin bağlamında yorumlamış ve ona göre bir aktarımda bulunmuştur. Çevirisinin erek odaklı ve kabul edilebilir olduğu söylenilebilir.

Almancadan doğrudan yapılan çeviri incelendiğinde cümlelerin söz diziminin özgün metinden farklı yapılandırıldığı, yani biçimden ziyade anlama ağırlık

verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Nitekim çevirmenin erek odaklı tutumu metnin anlamıyla uyuşmamaktadır. Şöyle ki çevirmen “bu işi öylesine çabuk yapıp çıkıyordu ki, daha çabuğu can sağlığıydı” biçimindeki aktarımda Türk okurunun alışkın olduğu kalıp bir ifadeyi kullanmaya çalışmış ve böylece erek okurda benzer bir etki yaratmayı amaçlamıştır. Fakat çoğunlukla “daha iyisi can sağlığı” biçiminde kullanılan ifade Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre “bulunabileceklerin en iyisi oldu” anlamına gelmektedir. Burada ifade değiştirilmiş ve normalde alışık olmadığımız bir bağlamda kullanılmıştır.

Bu örnek için de şu çok net söylenilebilir ki ister doğrudan ister aracı bir dil üzerinden çeviri yapılsın, yaşanan güçlükler aslında çeviride yaşanan güçlüklerden çok da farklı değildir. Bu anlamda çevirmenin metni doğru alımlaması ve erek dilde yaratıcılığını kullanması en önemli çözümler arasında sayılabilir.

Örnek 21

Almanca Özgün Metin: “Der Vater wankte mit tastenden Händen zu seinem Sessel und ließ sich in ihn fallen; es sah aus, als strecke er sich zu seinem gewöhnlichen Abendschläfchen, aber das starke Nicken seines wie haltlosen Kopfes zeigte, daß er ganz und gar nicht schlief” (Kafka, 1999, s.64).

Almancadan Çevirisi: “Babası yalpalayarak, elleriyle sağa sola tutunup koltuğuna yürüdü ve yığılıp kaldı üzerine; normal akşam uykucuğunu uyuyormuş görünüyor, ama sanki gerekli destekten yoksunmuş gibi başının hızlı hızlı sallanmasına bakılırsa hiç de uyumadığı anlaşılıyordu” (Şipal, 2016, s.124).

İngilizce Çevirisi: “Gregor's father, groping with his hands, staggered forward and fell into his chair; it looked as if he were stretching himself there for his ordinary evening nap, but the marked jerkings of his head, which were as if uncontrollable, showed that he was far from asleep” (Muir, 1995, s.90).

İngilizceden Çevirisi: “Gregor’un babası ellerini ileri uzatarak sendeledi ve koltuğuna yığıldı. Sanki her akşamki kestirmesine başlamak için yerleşiyor gibiyse de başının kontrol edilemediği görülen kasılmaları uykudan çok uzak olduğunu gösteriyordu” (Harmancı, 1997, s.50).

Altı çizili ifadeler sırasıyla açıklanacak olursa özgün metindeki “mit tastenden Händen” ifadesi doğrudan çeviride “elleriyle sağa sola tutunup” şeklinde aktarılmıştır. Çevirmen “sağa sola” ifadesini ekleyerek metindeki anlamı pekiştirmiş ve metni daha anlaşılır kılmayı amaçlamıştır. Erek kültür okurunun göz önünde bulundurularak gerçekleştirilen bu çevirinin kabul edilebilir olduğu ve Türk okur kitlesinde benzer etkinin uyandırıldığı düşünülmektedir.

Özgün metindeki “tasten” “eliyle yoklamak, yoklayarak bulmak” (Önen ve Şanbey, 1993, s.1071) anlamına gelmekte ve İngilizce çeviride bunun karşılığı olan “el yordamıyla yürümek veya aramak” (Redhouse, 1986, s.429) anlamında “grope” fiilinin kullanıldığı görülmektedir. Ara dilden çeviride çevirmen kaynak odaklı bir çeviri anlayışı benimseyerek çevirisini “ellerini ileri uzatarak” şeklinde aktarmıştır.

Almanca metinde yer alan “Abendschläfchen” sözcüğü “chen” küçültme eki eklenerek oluşturulmuştur. Doğrudan çeviride sözcüğü sözcüğüne çeviri yolu izlenerek kaynak odaklı bir aktarım yapılmıştır. Dolayısıyla Türk okurunun pek de alışkın olmadığı bir ifadeyle, yani “uykucuk” olarak dile getirilmiştir. Bu bağlamda çevrinin kaynak odaklı bir çeviri olduğu söylenilebilir.

İngilizce çeviride ilgili sözcük “hafif kısa uyku, şekerleme” (Redhouse, 1986, s.647) anlamına gelen “nap” ile karşılanmıştır. Çevirisini kaynak odaklı gerçekleştiren ara dil çevirmeni “Abendschläfchen” sözcüğü ile hiç karşılaşmadığından ilgili sözcüğü Türk okur kitlesinin alışkın olduğu ve erek kültürde aynı etkiyi uyandırabilecek “kestirme” sözcüğü ile aktarmıştır. Böylece çevirinin okur odaklı olduğu rahatlıkla söylenilebilir.

Örnek 22

Almanca Özgün Metin: “Er fürchtete mit einer gewissen Bestimmtheit schon für den nächsten Augenblick einen allgemeinen über ihn sich entladenden Zusammensturz und wartete” (Kafka, 1999, s.64).

Almancadan Çevirisi: “Bir an sonra her şeyin başına yıkılacağından adeta kesinlikle korkuyor ve bunu bekliyordu” (Şipal, 2016, s.124).

İngilizce Çevirisi: “He feared, with a fair degree of certainty, that at any moment the general tension would discharge itself in a combined attack upon him, and he lay waiting” (Muir, 1995, s.90).

İngilizceden Çevirisi: “Genel gerilimin her an kendi üzerine patlayacağından korkuyor ve bekliyordu” (Harmancı, 1997, s.50).

Özgün metinde geçen “Zusammensturz” ve “sich entladen” sözcükleri sırasıyla “Çökme, yıkılma” (Önen ve Şanbey, 1993, s.1369) ve “boşaltmak, bir şeyden kurtulmak, serbest kalmak” anlamlarına gelmektedir. Almanca metindeki “einen allgemeinen über ihn sich entladenden Zusammensturz” şeklindeki ifade doğrudan çeviride “her şeyin başına yıkılacağından” biçiminde aktarılmıştır. Bu aktarımdan çevirmenin erek odaklı bir yaklaşım benimsediği ve erek kültür okurunda benzer etki uyandırmaya çalıştığı anlaşılabılır. Zira metin bağlamında Gregor son bölümde odasından çıkmış; bir taraftan kız kardeşi ile ilgili planı suya düştüğü için düş kırıklığı yaşamakta, diğer taraftan uzun süren açlıktan dolayı dermansız kalmış ve doğru düzgün hareket edememektedir. İşte tam bu noktada Gregor umutsuzluğa kapılmış ve her şeyin başına yıkılacağından korkmaktadır.

İngilizce çeviride söz konusu ifadenin özgün metinden farklı dile getirildiği görülmektedir. Muir çifti kaynak metnin biçimini göz ardı etmiş ve anlama ağırlık vermiştir. Ayrıca “general tension would discharge itself in a combined attack upon him” şeklindeki aktarım incelendiğinde çevirmenlerin “in a combined attack” ifadesini eklediği görülmektedir. Böylece çevirinin erek odaklı ve kabul

edilebilir olduğu söylenilebilir. Ara dilden çeviriye bakıldığında “genel gerilimin kendi üzerine patlayacağından” şeklinde bir aktarım yapılarak kaynak odaklı bir yaklaşım sergilenmiştir. Ara dil çevirmeninin çevirisinin okur odaklı olduğunu söylememiz güçtür. Zira bu söylem Türk okuru için yadırgatıcı gelebilmektedir. Kişinin her şeyin başına yıkılacağından korkması, genel gerilimin kendi üzerine patlayacağından korkmasından daha anlaşılır bir durumdur.

Örnek 23

Almanca Özgün Metin: “Die Mutter, die noch immer nicht genug Atem finden konnte, fing in die vorgehaltene Hand mit einem irrsinnigen Ausdruck der Augen dumpf zu husten an” (Kafka, 1999, s.65).

Almancadan Çevirisi: “Hala nefes almakta güçlük çeken annesi, elini ağzının önünde tutarak, gözleri adeta yuvalarından fırlamış, boğuk boğuk öksürmeye başladı” (Şipal, 2016, s.125).

İngilizce Çevirisi: “. His mother, who was still choking for lack of breath, began to cough hollowly into her hand with a wild look in her eyes” (Muir, 1995, s.90).

İngilizceden Çevirisi: “Hala soluksuzluktan boğulacak gibi olan annesi gözlerinde vahşi bir bakış olduğu halde avucunun içine öksürdü” (Hatmancı, 1997, s.50).

Özgün metinde yer alan “mit einem irrsinnigen Ausdruck der Augen” ifadesinin doğrudan çeviride “gözleri adeta yuvalarından fırlamış” şeklinde, ara dilden çeviride ise “gözlerinde vahşi bir bakış” biçiminde çevrildiği görülmektedir. Çevirilerdeki bu değişimin kaynak metin olarak ele aldıkları metinlerden kaynaklanıp kaynaklanmadığını öğrenmek için söz konusu çevirileri ve çevirmenlerin çeviri anlayışlarını bir inceleyelim.

Almancadaki “irrsinnig” sözcüğü Türkçede “deli, divane, mecnun, kaçık; saçma, abuk sabuk, abes” (Steuerwald, 1992, s.313) anlamlarına gelmektedir. Özgün

metinde geçen kelimeleri sözcüğü sözcüğüne aktararak bir çeviri gerçekleştirilirse ne metindeki durum tam olarak anlatılmış ne de erek kültürde istenilen etki yaratılmış olur. Metin bağlamına baktığımızda son bölümde Gregor odasından çıkmış ve ailede yine bir kargaşa ortamı oluşmuştur. Kız kardeş aileye Gregor'dan kurtulmaları gerektiği konusunda bir konuşma yapmakta ve baba da ona hak vermektedir. Annesi yaşanan durumun etkisinden hala kurtulamamış, nefes almakta güçlük çekmekte, korkusu gözlerinden belli olmaktadır. Doğrudan çeviride çevirmen erek odaklı bir yaklaşım benimseyerek ilgili ifadeyi “korku, öfke ve telaşı gözlerinden belli olmak” anlamına gelen ve Türk okurunun alışık olduğu “gözleri yuvalarından fırlamak” deyimini ile aktarmıştır. Böylece erek okurda benzer etki uyandırılmış ve kabul edilebilir bir çeviri örneği sunulmuştur.

Söz konusu ifade İngilizce çeviride “with a wild look in her eyes” biçiminde kaynak odaklı aktarılmıştır. Ara dil çevirmeni de kaynak odaklı sözcüğü sözcüğüne bir çeviri yaptığı için ilgili ifade “gözlerinde vahşi bir bakış” biçiminde dile getirilmiştir. Çevirilerin kaynak odaklı ve yeterli olduğu söylene de metin bağlamına uzak düşmektedirler. Çünkü annesinin gözünde vahşi bir bakış olması bambaşka bir anlam taşımaktadır. Ayrıca İngilizce çeviriden farklı olarak ara dil çevirisine bu ifadenin hemen ardından “olduğu halde” ifadesi eklenmiştir. Çevirmenin bu eklemesinin anlamda bulanıklaşmaya sebep olduğu düşünülmektedir.

Özgün metinde Gregor'un annesinin hala nefes almakta güçlük çektiği, yeterince iyi nefes alamadığından bahsedilmektedir. Doğrudan çeviride çevirmen ilgili ifadeyi aktarırken “zorlanmak” anlamına gelen “güçlük çekmek” deyimini kullanmıştır. Böylece anlatımını güçlendirmiş ve erek dilde benzer etki uyandırılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda çevirinin kabul edilebilir olduğunu söyleyebiliriz. İngilizce çeviride benzer etkinin yaratılmaya çalışıldığı ve biçimin göz ardı edilerek anlama ağırlık verilmeye çalışıldığı düşünülebilir. Nitekim ara dilden çeviriye baktığımızda çevirmen sözcüğü sözcüğüne çeviri yoluna giderek kaynak odaklı bir yaklaşımı benimsediğini göstermiştir. Çevirisi yeterli bir çeviri sayılsa da erek dilde benzer etkinin yaratılabildiğinden şüpheliyiz. Erek kültür

okuru için “hala soluksuzluktan boğulacak gibi olan annesi” şeklindeki aktarım yadırgatıcı gelebilir ve anlaşılması güç olabilir.

Özgün metindeki “in die vorgehaltene Hand” ifadesinin doğrudan çevirisine bakıldığında çevirmenin kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri sunduğu söylenilebilir. İngilizce çeviride çevirmenlerin özgün metindeki “ön(ün) de tutmak” (Önen ve Şanbey, 1993, s.1249) anlamına gelen “vorhalten” kelimesine karşılık gelecek bir kelime kullanmadığı fark edilmektedir. Ara dil çevirmeni ise Türk okurunun alışkın olduğu ve metindeki duruma uygun düşen “avuç içi” ifadesini kullanarak erek odaklı bir çeviri gerçekleştirmiştir.

Örnek 24

Almanca Özgün Metin: “...an allen Türen seines Zimmers wollte er gleichzeitig sein und den Angreifern entgegenfauchen;...” (Kafka, 1999, s.62).

Almancadan Çevirisi: “...odasının bütün kapılarına aynı anda yetiyecek ve olası saldırıları tıslayarak nefesiyle geri püskürtecekti...” (Şipal, 2016, s.122)

İngilizce Çevirisi: “...he would watch all the doors of his room at once and spit at intruders;...” (Muir, 1995, s.89).

İngilizceden Çevirisi: “...odasının bütün kapılarını aynı anda gözetleyecek, içeri girmek isteyen olursa tükürecek;...” (Harmancı, 1997, s.48).

Özgün metinde yer alan “fauchen” “(Kedi, tilki vb. hayvanlarda) tıslamak, ateş püskürtmek” (Steuerwald, 1992, s.211; Önen ve Şanbey, 1993, s.326) anlamına gelmektedir. Genellikle kedilerin bir tehdit hissettiğinde uyarı ya da savunma amaçlı tısladıkları bilinir. Metin bağlamına bakıldığında Gregor’un kız kardeşi evdeki kiracılara keman çalmaktadır, Gregor kiracıların tavırlarından kemandan sıkıldıklarını ve oradaki hiç kimsenin kız kardeşinin keman çalmasını takdir etmediğini düşünür. Bu nedenle kız kardeşinin yanına kadar gidip onu kolundan çekiştirerek odasına getirmeyi ve bir daha da geri göndermemeyi planlar.

Görünümündeki korkunçluğun ilk kez işine yarayacağını ve olası saldırıları tıslayarak püskürtmeyi düşünür. Bu bağlamda doğrudan çeviriye bakıldığında çevirmenin durumu anlaşılır kılmak için “nefesiyle” sözcüğünü eklemesinden ve “püskürtmek” sözcüğünü tercih etmesinden dolayı erek odaklı bir yaklaşım benimsendiği düşünülebilir.

İngilizce çeviride “entgegenfauchen” kelimesi yerine “birine veya bir şeye tükürmek” (Spears, 2009, s. 721) anlamında “spit at” sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. Muir çiftinin sözcük seçimi metin bağlamında düşünüldüğünde çok da iyi bir seçim olmayabilir. Zira “tükürmek” denildiğinde “tiksinti, küçümseme ve hakir görme” durumu söz konusuysa, “tıslamak” “tehdit, korkutmak ve saldırıya hazırlık” anlamlarını çağrıştırmaktadır. Ara dilden çeviride ise kaynak odaklı bir tutum sergilenmiş ve ilgili sözcük “tükürmek” olarak aktarılacak yeterli bir çeviri örneği sergilenmiştir.

Örnek 25

Almanca Özgün Metin: “Er erkannte daraus, daß ihr sein Anblick noch immer unerträglich war und ihr auch weiterhin unerträglich bleiben müsse, und daß sie sich wohl sehr überwinden mußte, vor dem Anblick auch nur der kleinen Partie seines Körpers nicht davonzulaufen, mit der er unter dem Kanapee hervorragte” (Kafka, 1999, s.41).

Almancadan Çevirisi: “Gregor, kız kardeşinin kendisini görmeye hala katlanamadığını ve ileride de katlanamayacağını, vücudunun kanepenin altından dışarı fırlayacak ufak bir parçasını bile görüp soluğu kaçmakta almamak için kız kardeşinin kendini hayli zorlaması gerektiğini anlıyordu” (Şipal, 2016, s.102).

İngilizce Çevirisi: “This made him realize how repulsive the sight of him still was to her, and that it was bound to go on being repulsive, and what an effort it must cost her not to run away even from the sight of the small portion of his body that stuck out from under the sofa” (Muir, 1995, s.79).

İngilizceden Çevirisi: “Bu durum Gregor’a görünüşünün kız kardeşi için hala ne kadar tiksindirici olduğunu ve böyle olmaya devam edeceğini, kanepenin altından gövdesinin en küçük bir kısmı bile görüldüğünde kızın kaçıp gitmemek için nasıl bir çaba harcadığını hatırlattı” (Harmancı, 1997, s.32).

Özgün metindeki “unerträglich” sıfatı “çekilmez, dayanılmaz, katlanılmaz, tahammül edilmez” (Önen ve Şanbey, 1993, s.1147) anlamlarına gelmektedir. Doğrudan çeviride ilgili sıfat bir fiille karşılık bulmuştur. Yazın çevirilerinde çevirmenlerin bazen biçimi göz ardı ederek anlama ağırlık verdikleri ve böylece erek dilde benzer etkinin yaratılmasını amaçladıkları bilinmektedir. Çevirmenler yaratıcılıklarını kullanarak bu tarz değişiklikler yapmakta özgür bulunmaktadır. Bu bağlamda Şipal’in bu yola başvurduğu ve çevirisinin erek odaklı, kabul edilebilir olduğu söylenilebilir.

İngilizce çeviride söz konusu sıfat bir sıfatla karşılanarak kaynak metnin biçimi korunmuştur. Nitekim İngilizce çeviride yer alan “repulsive” sıfatı “iğrenç, tiksindirici; soğuk, yavan; uzaklaştırıcı” (Redhouse, 1986, s.823) anlamlarında kullanılmaktadır. Özgün metinde Gregor’un görünümünün kız kardeşi için “katlanılmaz” olduğu söylenmektedir, “katlanılmaz” olması “tikindirici” olması anlamına gelmemektedir. Fakat burada İngilizce çevirmenlerin metin bağlamında ilgili sözcüğü yorumladıkları düşünülmektedir. Metin bağlamında Gregor bir böceğe dönüşeli bir ay geçmiştir ve kız kardeşi için Gregor’un görünümünün pek şaşırtıcı bir yanı kalmadığı söylenmektedir. Buna rağmen kız kardeşi hala odaya girer girmez hemen pencereyi açmakta ve derin derin soluk almaktadır. Gregor’u görmeye katlanamadığı için Gregor o gelince vücudunun en ufak bir parçasını görmesin diye kendini saklamaktadır. Dolayısıyla burada kız kardeşin Gregor’u görmeye katlanamaması Gregor’un görünümünü tiksindirici bulduğundan olabilir.

Bunun dışında birçok kullanım olanağı olan “how” zarfının İngilizce çeviride “repulsive” sıfatının başında kullanıldığı görülmektedir. Çevirmenlerin anlamı daha da pekiştirmek için ilgili zarfı fazladan kullandığı düşünülmektedir. Ara

dilden çeviriye bakıldığında “ne kadar tiksindirici” şeklindeki aktarımla kaynak odaklı bir yaklaşım benimsendiği ve çevirinin yeterlilik kutbuna daha yakın olduğu söylenilebilir.

Altı çizili kelimelerden “sich überwinden” “içinden istemediği halde b.ş.i. yapmak zorunda kalmak” (Önen ve Şanbey, 1993, s.1127) anlamına gelmektedir. Almancadan yapılan doğrudan çeviride “kendini zorlamak” olarak ifade edilerek erek dilde benzer etkinin uyandırılmaya çalışıldığı düşünülmektedir. Ayrıca, aktarımın kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri olduğunu söyleyebiliriz.

İngilizce çeviride söz konusu sözcük “mal olmak; pahası olmak, kıymette olmak” (Redhouse, 1986, s.215) anlamına gelen “cost” fiili ve “gayret, çaba, çabalama, kendini sıkma” (s.303) anlamlarında kullanılan “effort” kelimesiyle karşılanmaya çalışılmıştır. İngilizce çevirmenlerin bu tutumlarıyla biçimden ziyade anlama ağırlık vermeye çalıştıkları ve bu amaçla sözcük eklemesi yaptıkları düşünülebilir. Ara dil çevirmeni ise kaynak odaklı bir yaklaşımla ilgili ifadeyi “çaba harcamak” deyimini kullanarak aktarmıştır. Fakat kişinin içinden gelmediği halde bir şeyi yapmak zorunda kalması ve çaba harcaması birbirinden ayrı durumlardır. İlkinde olumsuz bir durum çağrıştırılırken, “çaba harcamak” denildiğinde “bir işi yapabilmek için elinden geleni yapmak” anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle genellikle istenilmeyen bir şeyi yapmak için kişi kendini zorlarken, ulaşılmak istenilen şey için çaba harcar.

Ayrıca yukarıda “how” zarfı eklenerek anlatılan durumun bir benzeri burada da yaşanmaktadır; İngilizce çeviride “what an effort” olarak aktarılan durum ara dil çevirisine “nasıl bir çaba” biçiminde yansımıştır. Muir çifti bazı eklemeler yaparak okuru etkilemeye çalışırken, ara dil çevirmeni kaynak odaklı çeviri tutumu sergilediği için fazladan eklenen zarfları metnin genel karakteristik özelliği gibi düşünüp çevirisine dâhil etmiştir.

Örnek 26

Almanca Özgün Metin: “...wo dann die Beinchen hoffentlich einen Sinn bekommen würden” (Kafka, 1999, s.15).

Almancadan Çevirisi: “Döşeme üzerinde inşallah bir anlam kazanırdı bacakçıkları” (Şipal, 2016, s.79).

İngilizce Çevirisi: “...where it was to be hoped his legs would then find their proper function” (Muir, 1995, s.67).

İngilizceden Çevirisi: “Gregor o zaman ayaklarının normal fonksiyonlarına kavuşacaklarını umuyordu” (Harmancı, 1997, s.12).

Yukarıdaki örnekte çevirmenlerin sözcük seçimlerindeki çeviri kararları çeviri anlayışları hakkında bize bilgi vermektedir. Öncelikle doğrudan çeviriye baktığımızda çevirmenin bazen erek odaklı bazen ise kaynak odaklı bir çeviri kararı aldığı görülmektedir. Bir taraftan özgün metindeki “umarım” anlamına gelen “hoffentlich” zarfını erek okur kültürünü dikkate alarak “inşallah” şeklinde aktarmıştır. Böylece erek okurda benzer etki uyandırılmış ve kabul edilebilir çeviri örneği sergilenmiştir. Diğer taraftan özgün metindeki “einen Sinn bekommen” ifadesini sözcüğü sözcüğüne aktararak kaynak odaklı bir çeviri sunmuştur. Metin bağlamında Gregor’un bacaklarının anlam kazanması söyleminin okur odaklı olduğunu söylemek güçtür. Dolayısıyla erek okurda benzer etki uyandırıldığı da söylenemez.

İngilizce çeviride çevirmenler özgün metindeki “hoffentlich” sözcüğünü aynı şekilde bir zarfla karşılamamış ve erek dilde anlama ağırlık verdiklerini kanıtlamışlardır. Aynı şekilde özgün metindeki “einen Sinn bekommen” ifadesini metin bağlamında yorumlamış ve “find their proper function” şeklinde aktararak erek odaklı çeviri anlayışını benimsediklerini göstermişlerdir. Böylece erek dilde metin bağlamında istenilen mesaj iletilmiş, benzer etki uyandırılmış ve kabul edilebilir bir çeviri örneği sergilenmiştir. Ara dilden çeviride çevirmen cümlelerin sözdizimsel sıralanışı bakımından kaynak metni birebir takip etmeyerek anlama

ağırlık vermiştir. Fakat özgün metindeki “einen Sinn bekommen” ifadesini “normal fonksiyonlarına kavuşacaklarını” şeklinde kaynak metin odaklı çevirmiştir. Burada daha önceden çözümlenmiş bir metni çevirmenin kolaylığını yaşadığını söyleyebiliriz. Sonuçta İngilizce çevirmenler metin bağlamında özgün metindeki bu ifadeyi yorumlamış ve ona uygun bir aktarımda bulunmuşlardır.

Örnek 27

Almanca Özgün Metin: “Gregor aber dachte gar nicht daran aufzumachen, sondern lobte die vom Reisen her übernommene Vorsicht, auch zu Hause alle Türen während der Nacht zu versperren” (Kafka, 1999, s.12-13)

Almancadan Çevirisi: “Ancak, kapıyı açmayı aklının ucundan geçirdiği yoktu Gregor’un; tersine bunca gezilerde alıştığı tedbirli davranışından evde bulunduğu zaman bile geceleyin bütün kapıları kilitlemeksizin rahat etmeyişiinden ötürü kutladı kendini” (Şipal, 2016, s.77).

İngilizce Çevirisi: “However, he was not thinking of opening the door, and felt thankful for the prudent habit he had acquired in traveling of locking all doors during the night, even at home” (Muir, 1995, s.65-66).

İngilizceden Çevirisi: “Ancak Gregor kapıyı açmayı düşünmüyordu ve yolculuklarında geceleri bütün kapıları kilitleme alışkanlığını evde de sürdürdüğü için kendi kendini kutladı” (Harmancı, 1997, s.10).

Almanca özgün metindeki “bir kimseyi ya da bir şeyi düşünmek” anlamına gelen “denken an” fiilinin doğrudan çeviride erek odaklı bir biçimde çevrildiği görülmektedir. Şipal Türk okurunun alışkın olduğu ve “hiçbir şekilde düşünmemek” anlamında kullanılan “aklının ucundan bile geçirmemek” deyimini tercih ederek erek odaklı bir çeviri anlayışını benimsediğini kanıtlamıştır. Böylece erek dilde benzer etki yaratılmış ve kabul edilebilir bir çeviri örneği

sergilenmiştir. Ayrıca metni daha anlaşılır kılmak adına “rahat etmeyişiinden” ifadesini eklediği söylenilebilir.

İngilizce çeviride ilgili fiil sözlükteki değişmez somut anlamıyla “think of” şeklinde aktarılarak kaynak odaklı bir çeviri sunulmuştur. Ara dil çevirmeni ise çevirisini kaynak odaklı gerçekleştirmiş ve yeterli sayılabilecek bir çeviri örneği sergilemiştir.

Bunun dışında özgün metinde kullanılan “aksine, fakat ama “ (Önen ve Şanbey, 1993, s.985) anlamlarına gelen “sondern” bağlacı Almanca doğrudan çeviride birebir karşılığını bulurken, İngilizce çeviride ve İngilizceden yapılan çeviride sırasıyla “and” “ve” olarak çevrilmiştir. İngilizce çevirideki çevirmenlerin kararları ara dil çevirisini etkilemiştir.

Örnek 28

Almanca Özgün Metin: “Und kaum hatten die Frauen mit dem Kasten, an den sie sich ächzend drückten, das Zimmer verlassen, als Gregor den Kopf unter dem Kanapee hervorstieß, um zu sehen, wie er vorsichtig und möglichst rücksichtsvoll eingreifen könnte” (Kafka, 1999, s.45).

Almancadan Çevirisi: “Annesi ve kız kardeşi ahlaya poflaya sürükleyip göturdükleri dolapla dışarı çıkar çıkmaz, hemen kanepenin altından başını uzattı; dikkatle ve elden geldiğince saygılı, nasıl yapıp da masayı odada bıraktırabileceğini anlamak istedi” (Şipal, 2016, s.107).

İngilizce Çevirisi: “As soon as the two women had got the chest out of his room, groaning as they pushed it, Gregor stuck his head out from under the sofa to see how he might intervene as kindly and cautiously as possible” (Muir, 1995, s.81).

İngilizceden Çevirisi: “İki kadın konsolu inleye inleye dışarı çıkarırlarken Gregor nasıl mümkün olduğu kadar nazik ve saygılı müdahalede

bulunabileceğini anlamak için başını kanepenin altından dışarı çıkardı” (Harmancı, 1997, s.35).

Özgün metindeki “die Frauen” kelimesinin doğrudan çeviride açılarak “annesi ve kız kardeşi”, İngilizce çeviride bir sayı sıfatıyla vurgulanarak “the two women” biçiminde ve ara dilden çeviride kaynak odaklı “iki kadın” şeklinde aktarıldığı dikkat çekmektedir.

Almanca metindeki “ächzend” kelimesi “ächzen” fiilinden türetilmiştir ve söz konusu fiil “inlemek, sızlanmak” (Önen ve Şanbey, 1993, s.25) anlamlarına gelmektedir. Her iki Türkçe çeviride de bu kelime anlamı pekiştirmek ve erek dilde benzer etki uyandırmak için bir ikileme ile ifade edilmiştir. Bu anlamda her iki çevirinin de erek odaklı ve kabul edilebilir olduğu söylenilebilir. Doğrudan çeviride “ahlaya poflaya” olarak dile getirilen ikileme, ara dil çevirisinde “inleye inleye” şeklinde yer almıştır.

Doğrudan çevirideki ikileme Türkçede; ya “ah vah etmek” ya da “oflaya puflaya” şeklinde kullanılmaktadır; genellikle üzücü bir durum karşısında “ah vah etmek” kullanılırken, sıkıcı bir durum ile karşılaşıldığında “oflaya puflaya” ikilemesi kullanılmaktadır. Dolayısıyla “ahlaya poflaya” ifadesinin okur odaklı olduğunu söylememiz güçtür. Ayrıca metin bağlamında Grete ve annesi söz konusu ağır eşyaları güçlükle taşımaya çalışmaktadır. Bedensel yorgunluğun ön planda olduğu bu tarz bir durumda Türkçede daha çok “oflaya puflaya” ikilemesi uygun düşmektedir. Ara dil çevirisinde yer alan “inleye inleye” ifadesi ise “inlemek” fiilinden türemiştir ve genellikle bedensel ağır bir yara söz konusu olduğunda kullanılan bir ifadedir; bir hastalık sonucu vücutta duyulan ağrı sızı karşısında gösterilen tepki olarak da betimlenilebilir. Yine de bu örneğimizden şöyle bir sonuç çıkarılabilir: İster doğrudan ister ara dilden çeviri yapılsın erek dil ön planda tutulursa çeviri kararları da aynı yönde olabilir. Burada da her iki çevirmen kaynak metinleri farklı olmalarına rağmen erek dilde benzer etki yaratabilmek için “ikileme” kullanmayı tercih etmiş ve böylece erek odaklı bir yaklaşımdan yana olduklarını göstermeye çalışmışlardır. Ne var ki kullandıkları

ikileme metindeki duruma birebir uygun düşecek bir ikileme olmamıştır. Burada da çevirmenin erek dile hâkimiyeti ön plana çıkmaktadır.

Özgün metinde “vorsichtig und möglichst rücksichtsvoll” şeklinde yer alan ifade doğrudan çeviride “dikkatle ve elden geldiğince saygılı” biçiminde aktarılarak erek kültürde benzer etki yaratılmış ve Türk okuru için doğal bir aktarım sunulmuştur. Türkçede “yapılabildiği, olabildiği kadar” anlamında kullanılan “elden geldiğince” şeklindeki ifadenin tercih edilmesinin Türk okuruna çevirinin çeviri olduğunu unutturabilecek nitelikte bir çeviri kararı olduğu söylenilebilir. Böylece çeviri kabul edilebilir sayılmaktadır.

İngilizce çeviriye bakıldığında “as kindly and cautiously as possible” şeklinde bir aktarım karşımıza çıkmaktadır. Kaynak odaklı çevirisini gerçekleştiren ara dil çevirmeni ise ilgili ifadeyi “mümkün olduğu kadar nazik ve saygılı” biçiminde birebir aktarmıştır. Burada birkaç farklı nokta dikkat çekmektedir. “Mümkün olduğu kadar” her iki sıfat içinde kullanılmıştır. Oysaki özgün metinde sadece “rücksichtsvoll” sözcüğünün başında kullanıldığı göze çarpmaktadır. İngilizce çeviride ve ara dilden çeviride özgün metindeki “vorsichtig” sözcüğü farklı bir yerde kullanılmıştır: Özgün metinde “ve” bağlacından önce kullanılan bu sıfat İngilizce çeviride ve ara dilden çeviride “ve” bağlacından sonra kullanılmıştır. Ayrıca İngilizce çeviride “rücksichtsvoll” kelimesinin yerine “kindly” sözcüğü tercih edildiği için ara dilden çeviride “nazik” şeklinde aktarılmıştır. Metin bağlamına baktığımızda Gregor’un annesi ve kız kardeşi Gregor’un odasındaki eşyaları dışarı çıkarmaktadırlar. Gregor bir taraftan odadaki masayı dışarı çıkarmalarını istememekte ve nasıl yapıp da odada bıraktılabileceğini düşünmektedir; diğer taraftan annesini korkutmaktan çekinmektedir. Dolayısıyla dikkatle ve elden geldiğince saygılı davranmaya çalışmaktadır. Sonuç olarak, İngilizce çevirmenlerin çeviri kararları kaynak odaklı çeviri gerçekleştiren ara dilden çevirmeni etkilemiştir. Bu kararlar bazen kolaylık sağlarken bazen de ara dil çevirmenini güç duruma sokmakta ya da özgün metinden uzaklaştırabilmektedir.

Örnek 29

Almanca Özgün Metin: “Der Vater schien wieder von seinem Eigensinn derartig ergriffen, daß er jeden Respekt vergaß, den er seinen Mietern immerhin schuldete”

Doğrudan Çevirisi: Babasının da öyle bir inad tutmuştu ki, kiracılarına karşı göstermekle yükümlü bulunduğu saygıyı unutmuştu (s.123-124).

İngilizce Çevirisi: “The father seemed so gripped once again with his stubbornness that he forgot about the respect which he always owed to his renters.

İngilizceden Çevirisi: “Yaşlı adamın o katır inad tutmuştu yine, kiracılarına göstermesi gereken saygıyı unutuyordu” (s.49).

Yukarıdaki altı çizili sözcük çevirmenlerin nasıl bir çeviri anlayışına sahip oldukları konusunda bize fikir verebilir. Doğrudan çeviride ve İngilizce çeviride çevirmenlerin kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri sunduğunu söyleyebiliriz. Ara dilden çeviride çevirmenin ilgili sözcüğü pejoratif anlamda kullandığı dikkat çekmektedir. TDK'ye göre “pejoratif” “küçümseyici, aşağılayıcı, kötüleyici, yerici” anlamlarına gelmektedir. Kişinin fazla inatçı olma durumunda kullanılan “katır inad” Türkçede yaygın kullanılan bir ifadedir ve çevirmenin bu eklemesiyle erek dilde benzer etki yaratmayı amaçladığı düşünülebilir. Bu eklemeyele metindeki anlam pekişmiş ve erek odaklı bir yaklaşımla kabul edilebilir çeviri örneği sergilenmiştir. Öte yandan özgün metindeki “Eigensinn” ve İngilizce çevirideki “stubbornness” sözcüklerinin nötr bir anlam taşıdıkları buna karşın ara dil çevirisinde işin içine “pejoratif” anlamın dahil olduğu söylenilebilir. Doğrudan yapılan çeviride ya da ara dilden yapılan çeviride nasıl ki karşılaşılan sorunlar aslında çoğunlukla çeviri sorunlarından farklı değilse, üretilen çözümler de çevirmenin yaratıcılığına dayanmaktadır. Bu örnekte tüm çeviriler kaynak odaklı

bir tutum izlemişken ara dil çevirmeni çevirisine ekleme yaparak metni zenginleştirmeyi ve erek okurda benzer etki yaratmayı amaçlamıştır.

Örnek 30

Almanca Özgün Metin: Und so hatte er damals mit ganz besonderem Feuer zu arbeiten angefangen und war fast über Nacht aus einem kleinen Kommis ein Reisender geworden, der natürlich ganz andere Möglichkeiten des Geldverdienens hatte, und ...

Doğrudan Çevirisi: Dolayısıyla, olağanüstü bir çalışmaya koyulmuş, göz açıp kapayacak kadar kısa sürede firmadaki yardımcılık görevinden pazarlamacılığa yükselmişti (s.98-99).

İngilizce Çevirisi: And so at that point he'd started to work with a special intensity and from an assistant had become, almost overnight, a traveling salesman,...

Ara Dilden Çevirisi: “Bu nedenle kendisinden beklenmeyen bir ateşlilikle çalışmaya koyulmuş ve hemen hemen bir gece içinde küçük bir memur olacağı yerde -para kazanma şansının daha fazla olduğu- gezgin satıcı olmuştu. (s.29).

Özgün metindeki “mit ganz besonderem Feuer” şeklindeki ifadenin çevirilerine bakıldığında doğrudan çeviride çevirmenin ilgili ifadeyi bir sıfatla aktardığı görülmektedir. Bir başka ifadeyle çevirmen özgün metinde zarf konumunda olan bu ifadeyi bir sıfatla karşılayarak biçimden ziyade anlamı ön planda tuttuğunu göstermiştir. Metin bağlamında Gregor'un büyük bir şevkle çalışmasından bahsedilmektedir. Doğrudan çeviride ilgili ifade yorumlanarak “olağanüstü” şeklinde dile getirilmiştir.

İngilizce çeviride Muir çifti ilgili ifadeyi biçime ağırlık vererek “with a special intensity” şeklinde aktarmayı tercih etmiştir. Bu aktarımın çoğunlukla kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri örneğini yansıttığı söylenilebilir. İngilizcedeki “intensity” sözcüğü ise “şiddet, gerilim, güç, yoğunluk, koyuluk, çarpıcılık” gibi

anamlara gelmektedir. Ara dilden çeviriye baktığımızda çevirmenin bazı eklemeler yaparak “kendisinden beklenmeyen bir ateşlilikle” şeklinde çevirisini gerçekleştirdiği görülmektedir. Erek okur dikkate alındığında bu aktarımın doğal bir aktarım olduğu pek söylenemez. Erek kültürde “ateşlilikle” yerine daha çok “şevkle” denmektedir. Dolayısıyla bu söylem için okur odaklı dememiz güçtür.

Özgün metindeki “fast über Nacht” şeklindeki ifade doğrudan çeviride “göz açıp kapayacak kadar kısa sürede” şeklinde erek odaklı çevrilmiştir. Çevirmenin ilgili ifadeyi bir deyimle karşılamaya çalışması erek kültürde benzer etki yaratmayı amaçladığını düşündürebilir. Ne var ki ilgili deyim “göz açıp kapayınca kadar” şeklinde ve “çok çabuk, kısa bir zamanda” anlamında kullanılmaktadır.

İngilizce çeviride çevirmenler kaynak odaklı bir yaklaşım izleyerek “almost overnight” biçiminde aktarımda bulunmuşlardır. Çevirinin yeterlilik kutbuna daha yakın olduğu açıkça görülmektedir. Ara dilden çeviride çevirmen “hemen hemen bir gece içinde” şeklindeki aktarımıyla aslında erek odaklı bir yaklaşım yolunda olmak istediğini göstermiştir. Çünkü Türk okur kitlesini dikkate alarak Türkçede oldukça sık kullanılan bir ikilime kullanmayı yeğlemiştir. Böylece erek dilde benzer etki yaratıldığı söylenilebilir.

Örnek 31

Almanca Özgün Metin: “Erst später, als sie sich ein wenig an alles gewöhnt hatte - von vollständiger Gewöhnung konnte natürlich niemals die Rede sein - , erhaschte Gregor manchmal eine Bemerkung, die freundlich gemeint war oder so gedeutet werden konnte” (Kafka, 1999, s.35).

Almancadan Çevirisi: “Ancak ileride, kız kardeşi duruma biraz alışınca- tam bir alışma elbet asla söz konusu olamazdı- arada bir tatlı söz çalınmaya başladı kulağına” (Şipal, 2016, s.97).

İngilizce Çevirisi: “Later on, when she had got a little used to the situation -of course she could never get completely used to it- she sometimes threw out a remark which was kindly meant or could be so interpreted” (Muir, 1995, s.76).

İngilizceden Çevirisi: “Daha sonraları kız duruma biraz alışınca – kuşkusuz asla tam olarak alışamayacaktı- ara sıra iyi niyetle ya da öyle söylendiği kabul edilebilecek bir şeyler söylemeye başladı” (Harmancı, 1997, s.27).

Özgün metindeki “von vollständiger Gewöhnung konnte natürlich niemals die Rede sein” şeklindeki ifade doğrudan çeviride birebir kaynak odaklı “tam bir alışma elbet asla söz konusu olamazdı” biçiminde aktarılmıştır. Çevirinin yeterli bir çeviri olduğu söylenilebilir.

İngilizce çeviride Muir çifti erek dilin dilbilgisel yapısına uygun bir aktarımla “of course she could never get completely used to it” şeklinde çevirmeyi yeğlemişlerdir, böylece biçimi göz ardı ederek anlama ağırlık verdiklerini göstermişlerdir. Ara dil çevirmeni de tıpkı doğrudan çevirmen gibi “kuşkusuz asla tam olarak alışamayacaktı” şeklinde kaynak odaklı bir çeviri gerçekleştirmiştir. Çevirinin İngilizce çeviriye göre yeterli bir çeviri olduğu söylenebilse de özgün metinle karşılaştırıldığında dilbilgisel farklar dikkat çekmektedir; özgün metinde kullanılan “bahis konusu olmak; bir kimseden, bir şeyden söz edilmek” (Kristinus, 1965, s.291) anlamına gelen “die Rede sein von etw” deyimini cümlelerin yüklemi olarak kullanılmıştır, bu deyim İngilizce çeviride, dolayısıyla ara dil çevirisinde yer almaması cümlelerin öznesinin ve yüklemine değişmesine neden olmuştur. Özgün metinde ana cümleye bakıldığında öznenin Gregor olduğu görülürken, İngilizce çeviride ve onu takiben ara dilden çeviride özne Gregor’un kız kardeşidir.

Özgün metindeki “erhaschte Gregor manchmal eine Bemerkung, die freundlich gemeint war oder so gedeutet werden konnte” şeklindeki ifadenin çevirileri de çevirmenlerin çeviri anlayışları konusunda ya da çeviri kararları ile ilgili fikir verebilmektedir. Doğrudan çeviride çevirmen ilgili ifadeyi “arada bir tatlı söz çalınmaya başladı kulağına” şeklinde aktararak erek odaklı bir çeviri anlayışını benimsediğini kanıtlamıştır adeta. Gerek erek okura hitap eden “kulağına çalınmak” deyimini kullanması, gerek metin bağlamında yorum yaparak “tatlı bir söz” ifadesini kullanması kaynak metnin biçimini göz ardı ederek anlamı ön

plana aldığını göstermektedir. Böylece çevirmen erek kültürde benzer etki yaratmayı amaçlamış olabilir. Çevirmenin yorumunun içeriğe ters düşüp düşmediğini anlamak içinse metin bağlamına bakmak gerekmektedir. Öncelikle “kulağına çalınmak” deyimini TDK’ya göre “başkasına söylenirken kendisi de duymuş olmak” anlamına gelmektedir. Metinde kız kardeşin Gregor’un odasına geldiğinde eğer Gregor yemeğini bitirdiyse “Yemeği beğenmiş bugün anlaşılan,” fakat hiç dokunmadan öylece bıraktıysa “Gene hiç el sürmeden bırakmış hepsini” şeklinde söylemde bulunduğu anlatılır. Dolayısıyla odada başkasına söylenip de Gregor’un kulağına çalınan sözlerden ziyade Gregor’un anlamadığını düşünse de kız kardeşin kendi kendine söylenmesi söz konusudur. Ayrıca “Yemeği beğenmiş bugün anlaşılan,” ya da “Gene hiç el sürmeden bırakmış hepsini” şeklindeki söylemlerin çevirmen tarafından “tatlı bir söz” olarak değerlendirilmesi bu yorumun biraz fazla olduğunu düşündürülebilir. Zira ilgili söylemler için özgün metinde kullanılan ifade “die freundlich gemeint war oder so gedeutet werden konnte” şeklindedir. Türk kültüründe “tatlı söz” denildiğinde ise çoğunlukla daha açık bir şekilde ifade edilen sevgi sözcükleri akla gelmektedir.

İngilizce çevirideki “she sometimes threw out a remark which was kindly meant or could be so interpreted” şeklinde aktarıma bakıldığında kaynak metnin biçiminden ziyade anlamın yansıtılmaya çalışıldığı görülmektedir. Çünkü özgün metinde edilgen olarak ifade edilen durum burada etken bir biçimde dile getirilmiştir. Özne kız kardeş olarak açıkça söylenmiştir. Ara dilden çeviriye baktığımızda çevirmen “ara sıra iyi niyetle ya da öyle söylendiği kabul edilebilecek bir şeyler söylemeye başladı” şeklinde kaynak odaklı bir çeviri gerçekleştirmiştir. İngilizce çeviriyle karşılaştırıldığında birebir kaynak odaklı denilebilir, fakat özgün metinle karşılaştırıldığında ara dilden çevirinin etkisi hemen hissedilir.

Bu örneğimizde görüldüğü üzere ara dil çevirmeninin çeviri anlayışını anlayabilmek için kaynak olarak aldığı çeviri metinle karşılaştırma yapma gereği doğmaktadır. Çünkü kaynak metin olarak aldığı çeviri metin ara dil çevirmeninin çeviri anlayışını değil ama çevirisini etkileyebilmektedir. Örneğin ara dil

çevirmeni kaynak odaklı bir çeviri anlayışını benimseyebilir; fakat aracı dilde çevirmen erek odaklı bir tutum sergileyebilir. Bu durumda ara dil çevirmeni kaynak odaklı çevirisini gerçekleştirmesine karşın çevirisi erek odaklı olabilir ya da bu durumun tam tersi yaşanabilir.

Örnek 32

Almanca Özgün Metin: “Denn dort stand ein Napf mit süßer Milch gefüllt, in der kleine Schnitten von Weißbrot schwammen” (Kafka, 1990, s.30).

Almancadan Çevirisi: “...küçük kapının eşiğinde süt dolu bir kase duruyor, sütün içinde ufak ufak doğranmış francala parçaları yüzüyordu” (Şipal, 2016, s.92).

İngilizce Çevirisi: “For there stood a basin filled with fresh milk in which floated little sops of white bread” (Muir, 1995, s.74).

İngilizceden Çevirisi: “Hemen önünde içinde ekmek parçaları yüzen taze bir tas süt duruyordu” (Harmancı, 1997, s.23).

Özgün metinde kullanılan “süß” sözcüğü “tatlı, şekerli” anlamına gelmekle beraber doğrudan çeviride çevrilmediği, İngilizce çeviride “taze” anlamında kullanılan “fresh” sözcüğü ile aktarıldığı, ara dilden çeviride ise İngilizce çevirideki anlamına uygun olarak “taze” şeklinde aktarıldığı görülmektedir. Metin bağlamında Gregor’un en sevdiği yiyecek olarak sayıldığı için, ilgili sözcüğün “şekerli süt” ya da “tatlı süt” olarak ifade edilmesi metin bağlamına daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Özgün metindeki “kleine Schnitten von Weißbrot” ifadesinin çevirileri incelendiğinde doğrudan çeviride çevirmenin “ufak ufak doğranmış francala parçaları” şeklinde erek odaklı bir çeviri gerçekleştirmeyi amaçladığı söylenilebilir. Zira erek kültürde sıklıkla kullanılan bir ikileme kullanmayı tercih etmiş, ayrıca “Weißbrot” sözcüğünü sözcüğü sözcüğüne çevirmemiştir.

“Francala” sözcüğünün kökeni İtalyanca’ya dayanmakta ve TDK’ya göre “iyi nitelikli undan yapılan ince uzun ekmek” anlamına gelmektedir. Bu örneğimizde çevirmenin bir nevi ilgili sözcüğü “ödünçleme” yöntemini kullanarak aktardığı da söylenilebilir. Zira “francala” sözcüğü İtalyanca “frangiula” sözcüğünün herhangi bir değişikliğe uğramadan erek dilin sesletim kurallarına uygun olarak uyarlanmış halidir. Dolayısıyla burada bir “ödünçleme” çeviri stratejisinin söz konusu olabileceği düşünülebilir.

İngilizce çeviride çevirmenler “little sops of white bread” şeklinde birebir kaynak odaklı bir çeviri gerçekleştirmişlerdir. Çevirileri yeterlilik kutbuna daha yakın durmaktadır. Ara dilden çeviride çevirmen ilgili ifadeyi “ekmek parçaları” şeklinde çevirmiştir; bazı sözcükleri çıkardığı ve metni daha anlaşılır kılarak erek dilde benzer etki yaratmayı amaçladığı düşünülebilir. Türk okur kitlesi göz önünde bulundurulursa “ekmek parçaları” şeklindeki aktarımın kökeni İtalyancaya dayanan “francala parçaları” ifadesinden daha çok okur odaklı olduğu söylenilebilir.

Örnek 33

Almanca Özgün Metin: “Und die Wunde im Rücken fing Gregor wie neu zu schmerzen an, wenn Mutter und Schwester, nachdem sie den Vater zu Bett gebracht hatten, nun zurückkehrten, die Arbeit liegen ließen, nahe zusammenrückten, schon Wange an Wange saßen; wenn jetzt die Mutter, auf Gregors Zimmer zeigend, sagte: »Mach' dort die Tür zu, Grete«, und wenn nun Gregor wieder im Dunkel war, während nebenan die Frauen ihre Tränen vermischten oder gar tränenlos den Tisch anstarrten” (Kafka, 1999, s.55).

Almancadan Çevirisi: “Öte yandan annesiyle kız kardeşi, babasını yatağa yatırdıktan sonra dönüp gelerek ellerindeki işleri bırakıyor, birbirlerine sokulup yanak yanağa oturuyorlar, derken annesi Gregor’un odasını göstererek, ‘Şu kapıyı kapar mısın, Grete!’ diyor, bunun üzerine Gregor yine karanlıkta kalıyordu; bitişikte ise annesiyle kız kardeşi gözyaşlarını birbirine katarak ağlıyor ya da donuk bakışlarla önlerindeki masaya bakıp duruyorlar bu da

Gregor'un sırtındaki yaranın sanki yeni açılmış gibi sızlamasına yol açıyordu" (Şipal, 2016, s.116).

İngilizce Çevirisi: "And the wound in Gregor's back began to nag at him afresh when his mother and sister, after getting his father into bed, came back again, left their work lying, drew close to each other, sat cheek by cheek; when his mother, pointing toward his room, said: ' Shut that door now, Grete,' and he was left again in darkness, while next door the women mingled their tears or perhaps sat dry-eyed staring at the table" (Muir, 1995, s.85).

İngilizceden Çevirisi: "Annesiyle kız kardeşi babasını yatağa yatırdıktan sonra işlerini bir kenara bırakarak yan yana, yanak yanağa oturduklarında, annesi odasını göstererek, 'Artık kapıyı kapat, Grete,' dediğinde ve kendisi yine karanlıkta kaldığında kadınlar gözyaşlarını birbirine katarak ağlarken ya da belki masa başında kuru gözlerle birbirlerine bakarlarken Gregor'un sırtındaki yara sanki yeniden açılmış gibi sızlıyordu" (Harmancı, 1997, s.42-43).

Özgün metinde geçen "nahe zusammenrücken" ifadesinin çevirileri incelendiğinde doğrudan çeviride çevirmen "birbirine yaklaşmak, yanaşmak" anlamında "sokulmak" fiilini tercih etmiş ve böylece erek dilde benzer etki yaratmaya çalışmıştır. Çevirisinin okur odaklı olduğu rahatlıkla söylenilebilir. İngilizce çeviride kaynak odaklı bir yaklaşımla "drew close to each other" şeklinde yeterli bir çeviri sunulmuştur. Ara dilden çeviride ise çevirmen ilgili ifadeyi "yan yana" şeklinde bir ikileme ile aktararak erek odaklı bir yaklaşım içinde olduğunu göstermiştir.

Doğrudan çeviride çevirmen Almanca metindeki "gar tränenlos den Tisch anstarrten" şeklindeki ifadeyi "donuk bakışlarla önlerindeki masaya bakıp duruyorlar" biçiminde aktararak erek odaklı bir tutum izlemiştir. Zira "tränenlos" sözcüğünü sözlükteki anlamıyla değil, metin bağlamında yorumlayarak ve erek okur kitlesini dikkate alarak aktarmıştır. Böylece erek kültürde benzer etki yaratılmış ve doğal bir aktarım sunulmaya çalışılmıştır. Çevirisinin kabul edilebilirlik kutbuna daha yakın olduğu söylenilebilir. İngilizce çeviride Muir çifti

kaynak odaklı bir yaklaşımla “perhaps sat dry-eyed staring at the table” şeklinde çeviriyi gerçekleştirmiş ve yeterli sayılabilecek bir çeviri sunmuştur. Ara dilden çeviride ise çevirmen ilgili cümleciciği “belki masa başında kuru gözlerle birbirlerine bakarlarken” şeklinde aktarmıştır. Altı çizili sözcüğe bakıldığında sözcüğü sözcüğüne bir aktarma tercih edildiği görülmektedir. İlgili sözcüğün bire bir aktarılmasıyla metnin anlam bütünlüğünü koruyamadığı ve doğal bir aktarımın sağlanılamadığı düşünülmektedir. Öte yandan özgün metinde anne ve kızın masaya baktığından söz edilmektedir; bu durumda “kuru gözlerle masaya bakmak” ifadesi erek okura mantıksız gelebileceği için ara dil çevirmeni anne ve kızın kuru gözlerle masaya değil birbirlerine baktıkları şeklinde bir aktarımda bulunmuş ve böylece çevirisini anlaşılır kılmaya çalışmıştır.

Çevirmenlerin bazen uzun cümle çevirilerinde bazı sözcükleri ve ifadeleri metni daha anlaşılır kılmak adına atladıkları bilinmektedir. Burada önemli olan metnin anlamını bozmadan ya da etkilemeyecek şekilde bir çıkarımda ya da eklemeye bulunmaktır. Yukarıdaki örneğimizde özgün metindeki “zurückkehren” fiili doğrudan çeviride ve İngilizce çeviride karşılık bulurken, ara dilden çeviride çevrilmemiştir. İlgili sözcüğün atlanışının metnin anlamında önemli bir değişikliğe sebep olmadığı düşünülmektedir. Aynı şekilde “nebenan” sözcüğü de doğrudan çeviride ve İngilizce çeviride yer alırken, ara dilden çeviride atlanmıştır. Bununla birlikte tersi durumlarda söz konusudur. Özgün metindeki “gar” sözcüğü İngilizce çeviride “perhaps”, ara dilden çeviride “belki” olarak karşılık bulurken, doğrudan çeviride atlanılmıştır.

Örnek 34

Almanca Özgün Metin: “Dann aber stiegen Herr und Frau Samsa, jeder auf seiner Seite, eiligst aus dem Bett, Herr Samsa warf die Decke über seine Schultern, Frau Samsa kam nur im Nachthemd hervor; so traten sie in Gregors Zimmer” (Kafka, 1999, s.68).

Almancadan Çevirisi: “Her biri kendi yattığı taraftan çarçabuk terk etti yatağı. Bay Samsa, yorganı omuzlarına almıştı; Bayan Samsa’nın üzerinde yalnız gecelik vardı. Böylece Gregor’un odasına gittiler” (Şipal, 2016, s.128).

İngilizce Çevirisi: “But then they got out of bed quickly, one on either side, Mr. Samsa throwing a blanket over his shoulders. Mrs. Samsa in nothing but her nightgown; in this array they entered Gregor’s room” (Muir, 1995, s.92).

İngiliceden Çevirisi: “Ama ondan sonra hemen yataktan fırladılar, Bay Samsa sırtına bir battaniye attı, Bayan Samsa üzerinde sadece geceliği olduğu halde koşarak Gregor’un girdiler” (Harmancı, 1997, s.53-54).

Özgün metindeki “Herr Samsa warf die Decke über seine Schultern” şeklindeki cümlelerin çevirileri incelendiğinde doğrudan çeviride kaynak odaklı bir çeviri tutumu izlendiği görülmektedir. Metin bağlamında hizmetçi Bay Samsa ve Bayan Samsa’nın yatak odalarına gider ve onlara Gregor’un öldüğünü söyler. Bunun üzere Bay Samsa ve Bayan Samsa hızlıca yataktan çıkarlar ve Gregor’un odasına giderler. Annenin üzerinde gecelik vardır, baba ise üzerine bir örtü ya da battaniye almıştır. Doğrudan çeviride babasının yorganı omuzlarına aldığıнын söylenmesi erek okura yadırgatıcı gelebilir. Zira kişinin üzerinde yorgan ile başka bir odaya gitmesi pek akla yatkın gelmeyebilir. Erek okur için “yorgan” içi pamuk, yün vb. şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü anlamına geldiğinden onu omuzlarına alıp başka odaya gitmek zor görünebilir. Bu anlamda çevirinin kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri olduğu söylenilebilir.

İngilizce çeviride çevirmenler “Mr. Samsa throwing a blanket over his shoulders” şeklindeki aktarımla kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri sunmuşlardır. Ara dilden çeviriye baktığımızda ise çevirmen metin bağlamında durumu iyi kavrayarak ve erek okurun alışık olduğu bir söylemle “Bay Samsa sırtına bir battaniye attı” demiştir. Almanca metinde kastedilen Bay Samsa’nın yatarken üzerinde olan battaniyedir. Ara dilden çeviride “bir battaniye” denilmesi, yani “bir” sayı sıfatının eklenmesi anlamda değişime sebep olmuştur. Fakat genel anlamda erek dilde benzer etkinin yaratıldığı ve doğal bir aktarım sunulduğu söylenilebilir.

“Omzuna” yerine “sırtına” denilmesi, aynı şekilde “battaniye” sözcüğünün tercih edilmesi çevirinin çeviri olduğunu unutturmuş ve okurun alışık olduğu bir aktarım sunmuştur. Burada İngilizcenin kaynak metin olarak ele alınması kolaylık sağlamış da olabilir; şöyle ki “blanket” İngilizcede “battaniye, örtü” (Redhouse, 1986, s.95) anlamında kullanılırken “comforter, quilt” sözcükleri “yorgan” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ara dil çevirmeni yorgan ya da battaniye sözcükleri arasında kalmamış ve ilgili sözcüğü sözlükteki anlamıyla aktarmıştır.

Örnek 35

Almanca Özgün Metin: “...musste da der Prokurist selbst kommen, und musste dadurch der ganzen unschuldigen Familie gezeigt werden, daß die Untersuchung dieser verdächtigen Angelegenheit nur dem Verstand des Prokuristen anvertraut werden konnte?” (Kafka, 1999, s.16)

Almancadan Çevirisi: “İlle Müdür Bey’in kendisi mi çıkıp gelmeli, hiçbir günahı olmayan aile bireylerine kuşku uyandırıcı bu geç kalma işiyle ilgili soruşturmanın ancak Müdür Bey’in zekâsına havale edilebilecek kadar önemli olduğu mu gösterilmeliydi?” (Şipal, 2016, s.80).

İngilizce Çevirisi: “...did the chief clerk himself have to come and thus indicate to the entire family, an innocent family, that this suspicious circumstance could be investigated by no one less versed in affairs than himself?” (Muir, 1995, s.67).

İngilizceden Çevirisi: “Başkâtip bizzat gelip tüm aileye, masum aileye, bu kuşkulu durumun ancak bu işlerde kendisi kadar uzman biri tarafından araştırılabileceğini göstermeli miydi?” (Harmancı, 1997, s.13).

İngilizce çeviride “the entire family, an innocent family” olarak dile getirilen ifadede açıkça görüldüğü üzere anlamın pekiştirilmesi amacıyla, özgün metinden farklı olarak anlatımda yineleme yoluna gidilmiştir, “family” kavramına vurgu yapılmıştır. Bu durum dolayısıyla ara dilden çeviriye de yansımış ve “tüm

aileye, masum aileye” şeklinde dile getirilmiştir. Bununla birlikte Harmancı’nın “masum” sözcüğünü tercih ederken, Şipal’in “hiçbir günahı olmayan” şeklinde bir fiilimsi kullanarak aktarma yapması çevirmenlerin çeviri kararları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Daha önce de belirtildiği üzere yapılan bu eklemeler ya da çıkarmalar sadece ara dilden çeviriye özgü değildir; bir başka ifadeyle doğrudan çeviride de çevirmenler gerekli gördükleri durumlarda ekleme yapabilmektedirler. Bu örneğimizde de bunu görmek mümkündür. Şipal “geç kalma işiyle ilgili” şeklindeki ifadeyi fazladan ekleyerek okurun metin bağlamında durumu daha iyi anlamasına yardımcı olmaya çalışmıştır. Metin bağlamında Gregor bir böceğe dönüştükten sonra işe gidememiş; daha doğrusu daha sabah saatlerinde işe biraz geç kalmışken, Müdür Bey evlerine gelmiş ve bunun nedenini sorgulamaktadır. Bu bağlamda Şipal’in açıklamasının okur odaklı olduğu rahatlıkla söylenilebilir. Aynı şekilde “özellikle” anlamında “ille” sözcüğünün eklenmesiyle erek dilde benzer etki uyandırılmaya çalışılmıştır.

Özgün metindeki “Verstand des Prokuristen” olarak yer alan ifade Almanca doğrudan çeviride “Müdür Bey’in zekâsı” olarak aktarılmıştır. Almanca sözlükte “Verstand” “akıl; anlama, düşünme gücü, bilme yetisi; idrak” (Önen ve Şanbey, 1993, s.1222) anlamlarına gelmektedir. “Prokurist” kelimesinin anlamı ise “ticari mümessil (temsilci), vekil” (s.817) dir. Almancada “dass” bağlacı ile kurulan cümlelerin yüklemi ise “bir kimseye inanmak, güvenmek, bir kimseye açılmak, sırrını söylemek” (s.59) anlamlarına gelen “anvertrauen” fiilidir ve doğrudan çeviride “havale etmek” deyiimiyle aktarıldığı görülmektedir. “Müdür Bey’in zekâsına havale edilebilecek” olarak çevrilen ifade “Müdür Bey’in zekâsına güvenilebilecek” anlamı taşımaktadır. Böylece doğrudan çeviride erek odaklı, kabul edilebilir bir çeviri tutumu sergilendiğini ve erek dilde benzer etkinin uyandırılmaya çalışıldığını söyleyebiliriz.

İngilizce çeviride ilgili ifade “investigated by no one less versed in affairs than himself” şeklinde aktarılmıştır. Muir çifti erek dil normlarına göre sözcük seçimlerinde değişikliğe gitmiş ve biçimden ziyade anlama ağırlık verdiklerini göstermiştir. Zira özgün metinde isim olarak yer alan “Untersuchung” kelimesi

İngilizce çeviride “incelemek, tetkik etmek, gözden geçirmek, teftiş etmek, tahkik etmek, araştırmak” (Redhouse, 1986, s.520) anlamlarına gelen “investigate” fiili ile aktarılmıştır. Dolayısıyla İngilizce çeviride “that” bağlacıyla kurulan cümlelerin yüklemi özgün metinden farklı olarak yer almıştır. Durum böyle olunca doğrudan çeviride “Müdür Bey’in zekâsına havale edilebilecek” olarak aktarılan ifade, ara dilden çeviride “kendisi kadar uzman biri tarafından araştırılabilecek” biçiminde kendini göstermiştir.

Çevirilerde dikkat çeken bir diğer nokta ise özgün metindeki “Prokurist” sözcüğünün aktarımıdır. Yukarıda da belirtildiği üzere “Prokurist” “kelimesi bir ticari şirketin temsilcisi” anlamındadır. Metin bağlamına bakıldığında Gregor bir şirketin pazarlamacısı olarak görev yapmaktadır. Eve gelen kişinin ondan daha üstün bir konumda olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Şipal’in sözcük tercihini “Müdür Bey” olarak yapmasının yerinde olduğu söylenilebilir. İngilizce çeviride “chief clerk” sırasıyla “şef, amir, reis; argo patron; en yüksek rütbede olan; belli başlı, ana, başta olan” (Redhouse, 1986, s.162) ve “katip, yazıcı; A.B.D. tezgahtar, satıcı” (s.175) anlamlarına gelmektedir. İngilizce çevirmenlerin Almanca özgün metindeki anlamı yakalamaya çalıştıkları söylenilebilir. Fakat İngilizce çevirmenlerin sözcük seçimleri ve ilgili sözcüklerin birincil anlamlarının dikkate alınması ara dilden çeviride bir kayma yaşanmasına yol açmıştır. İlgili ifade ara dilden çeviride “başkâtip” olarak çevrilmiştir. Başkâtibin görev tanımı bambaşka olduğundan ve Gregor’un mesleği dolayısıyla başkâtibin eve gelmesinin anlamsız olacağından ara dil çevirisinde kullanılan ifadenin özgün metni yansıttığını söylememiz güçtür. Burada İngilizce çeviriden kaynaklı olarak ara dil çevirmeni güçlük yaşamıştır. Zira ilgili sözcük doğrudan çevrilseydi böyle bir anlam kayması yaşanmayabilecekti.

Örnek 36

Almanca Özgün Metin: “Dabei wachte sie mit einer an ihr ganz neuen Empfindlichkeit, die überhaupt die ganze Familie ergriffen hatte, darüber, daß das Aufräumen von Gregors Zimmer ihr vorbehalten blieb” (Kafka, 1999, s.56).

Almancadan Çevirisi: “Öte yandan, aslında bütün aileyi sarmış yepyeni bir duyarlıkla, Gregor’un odasının derlenip toparlanmasının kendisine bırakılmasına çalışıyordu kız kardeşi” (Şipal, 2016, s.117).

İngilizce Çevirisi: “And yet, with a touchiness that was new to her, which seemed anyhow to have infected the whole family, she jealously guarded her claim to be the sole caretaker of Gregor's room” (Muir, 1995, s.86).

İngilizceden Çevirisi: “Ancak yeni bir tavırla ki bu bütün aileye bulaşmış gibiydi, Gregor’un odasının tek bakıcısı olma iddiasını kıskançlıkla koruyordu” (Harmancı, 1997, s.43).

Yukarıdaki çeviriler incelendiğinde çevirmenlerin çeviri tutumları ile bazı önemli noktalar dikkat çekmektedir. Kaynak metin olarak ele alınan metinler çevirmenlerin çeviri anlayışlarını değil ama çevirilerini etkilemektedir. Bu da ara dilden çeviri ile ilgili bazı önemli sonuçlar doğurmaktadır.

Doğrudan çeviride çevirmen aileyi saran duyarlıktan bahsetmektedir. Özgün metindeki “Empfindlichkeit” ve “ergriffen” sözcüklerini metin bağlamına uygun ve erek okurun anlayabileceği bir şekilde ifade etmiştir. Çevirisinin okur odaklı olduğu rahatlıkla görülmektedir. İngilizce çeviride Muir çifti sözcük seçiminde değişikliğe giderek “ergriffen” fiili için “bulaştırmak, hastalığı sirayet ettirmek” (Redhouse, 1986, s.503) anlamına gelen “infect” fiilini tercih etmiştir. İngilizce çevirmenlerin sözcük seçimindeki değişim ara dil çevirmenini de etkilemiştir. Doğrudan çeviride bütün aileyi saran yeni bir duyarlıktan bahsedilirken, ara dilden çeviride bütün aileye bulaşan bir tavır söz konusudur. Bu aktarımın erek okurun alışık olmadığı bir söylem olduğu ve erek okurun anlama kapasitesini zorlayabileceği düşünülmektedir. Ayrıca aileyi saran duyarlık olumlu bir anlama işaret ederken, aileye bulaşan tavır olumsuz bir durumun habercisi gibi algılanabilmektedir.

Özgün metindeki “daß das Aufräumen von Gregors Zimmer ihr vorbehalten blieb” şeklindeki cümle doğrudan çeviride kaynak odaklı, kaynak metnin biçimi

korunarak aktarılmıştır. Bu anlamda Şipal'in çevirisinin yeterli bir çeviri olduğu söylenilebilir.

İngilizce çeviride çevirmenler erek odaklı bir anlayışla ilgili cümleyi “she jealously guarded her claim to be the sole caretaker of” şeklinde aktarmışlardır. Çevirmenlerin erek dil normlarına göre metnin biçiminde ve sözcük seçimlerinde değişime gittikleri açıkça görülmektedir. Metin bağlamında cümleyi yorumlayarak eklemelerde bulundukları da göze çarpan bir diğer noktadır. Örneğin Gregor'un kız kardeşinin ilgili davranışı kıskançlığından yaptığına dair herhangi bir sözcük özgün metinde bulunmamaktadır. Fakat İngilizce çeviride eklenen “jealously” sözcüğü kız kardeşin bu davranışı kıskançlıktan yaptığını göstermektedir. İngilizce çevirmenlerin erek odaklı çeviri anlayışlarının ara dil çevirmenini de etkilediği açıktır. Ara dil çevirmeni çoğunlukla kaynak odaklı bir yaklaşım içerisine girmiş ve İngilizce çeviriyi takip etmiştir. “Gregor'un odasının tek bakıcısı olma iddiasını kıskançlıkla koruyordu” şeklindeki ara dil çevirisinin kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bu çeviriyi doğrudan özgün metinle karşılaştırsak erek odaklı ve kabul edilebilir bir ürün ortaya çıkmıştır denilebilir. Sonuç itibariyle ara dil çevirilerinde çevirmen her çeviride olduğu gibi kendi çeviri anlayışına sahiptir; yani ara dil çevirmeni kaynak odaklı ya da erek odaklı bir tutum benimseyebilir. Fakat bu kendi çeviri anlayışının çevirisini şekillendirdiği anlamına gelmeyebilir. Şöyle ki aracı dilde çevirmen erek odaklı bir yaklaşım izlediyse ara dilden çevirmenin de çevirisi – kendisi kaynak odaklı bir çeviri gerçekleştirse bile- özgün metne göre erek odaklı olacaktır. Yalnız bu durumun bir sorun anlamına geldiği söylenemez. Eğer kültürel sözcüklerin ya da ifadelerin aktarımı söz konusuysa bu bir sorun yaratabilir. Kaynak metindeki kültürel bir kavram birinci çeviride o kültüre uygun bir kavramla aktarılabilir; bir başka ifadeyle uyarlanabilir. Birinci çeviriyi kaynak olarak alan ara dil çevirisinde ilgili kavram için herhangi bir sözcük olmayabilir; bu durumda çevirmen ilgili sözcüğü aynen alabilir ve böylece yabancılaştırma yöntemi ile aktarmayı tercih edebilir. Öte yandan ilgili sözcük aslında ara dil çevirmeninin kültüründe ya da dilinde olabilir; yani özgün metinle birebir çalışma fırsatı olmadığı için ilgili sözcük kendi dilinde olmasına rağmen onu yabancılaştırmış ya da atlamış olabilir.

Örnek 37

Almanca Özgün Metin: “Der nächste Zug ging um sieben Uhr; um den einzuholen, hätte er sich unsinnig beeilen müssen,...” (Kafka, 1999, s.11).

Almancadan Çevirisi: “Bir sonraki tren saat yedideydi ve bu trene yetişmek istiyorsa iki ayağının bir pabuca girmesi gerekiyordu” (Şipal, 2016, s.75).

İngilizce Çevirisi: “The next train went at seven o'clock ; to catch that he would need to hurry like mad...” (Muir, 1995, s.65).

İngilizceden Çevirisi: “Tren yedide kalkıyordu; yetişebilmek için çılgınlar gibi koşuşturmalıydı...” (Harmancı, 1997, s.9).

Özgün metindeki “unsinnig beeilen” ifadesinin çevirileri incelendiğinde doğrudan çeviride çevirmenin özgün metinde herhangi bir deyim ya da kalıp ifade kullanılmamasına rağmen ilgili ifadeyi bir deyimle aktardığı görülmektedir. Çevirmen ilgili sözcükleri sözlükteki somut değişmez anlamlarıyla değil, metindeki anlamlarını, işlevlerini ön plana alarak aktarmayı yeğlemiştir. Türk okurunun alışkın olduğu ve bir ivediliği belirtmek için kullanılan, TDK’da “birini bir işi hemen yapması için çok sıkıştırmak” anlamına gelen “iki ayağını bir pabuca sokmak” deyimini kullanmıştır. Böylece erek kültürde benzer etki yaratmayı amaçlamış ve erek odaklı, kabul edilebilir bir çeviri ortaya koymuştur.

İngilizce çevirmenler ilgili sözcükler için “hurry like mad” şeklinde bir benzetme yapmış; özgün metinde zarf görevinde kullanılan “unsinnig” sözcüğünün yerine “azgın, deli, çılgın, kudurmuş, kızgın, sinirli” anlamlarına gelen “mad” sözcüğünü kullanmışlardır. Çevirilerinin daha çok kaynak odaklı olduğu söylenilebilir. Ara dilden çeviride de benzer bir tutum sergilenmiş ve kaynak odaklı, yeterli bir çeviri ortaya konulmuştur. İlgili ifade ara dilden çeviride “çılgınlar gibi koşuşturmak” şeklinde dile getirilmiştir. Bunun dışında İngilizce çeviride ve ara dilden çeviride kaynak dilin dizim kurallarına bağlı kalındığı ve özgün metindeki “um den einzuholen” ifadesinin biçimsel bakımdan olduğu gibi korunduğu dikkat çekmektedir. Doğrudan çeviride ise çevirmen ilgili ifadenin yapılanış biçimini

dikkate almamış ve bir koşul cümlesiyle aktarmayı tercih etmiştir. Bu yaklaşımıyla da biçime önem vermediğini, erek odaklı bir tutumu benimsediğini göstermiştir.

Örnek 38

Almanca Özgün Metin: “Dann aber sagte er sich: ‘Ehe es einviertel acht schlägt, muß ich unbedingt das Bett vollständig verlassen haben’” (Kafka, 1999, s.14-15).

Almancadan Çevirisi: “Ama sonra, ‘Saat yediyi çeyrek geçeyi vurmadan, her ne pahasına olursa olsun yataktan çıkmalıyım mutlaka,’ diye düşündü” (Şipal, 2016, s.79).

İngilizce Çevirisi: “But then he said to himself: ‘Before it strikes a quarter past seven I must be quite out of this bed, without fail” (Muir, 1995, s.67).

İngilizceden Çevirisi: “Ama sonra kendi kendine, ‘Saat yediyi çeyrek geçeyi çalmadan bu yataktan mutlaka kalkmış olmalıyım...dedi” (Harmancı, 1997, s.12) .

Özgün metindeki “eksiksiz, tam, bütün” anlamlarına gelen “vollständig” ve “kayıtsız, şartsız, mutlaka” anlamlarında kullanılan “unbedingt” sözcüğünün geçtiği cümleye baktığımızda doğrudan çeviride çevirmenin erek odaklı bir yaklaşım izlediğini görmekteyiz. Özellikle “her ne pahasına olursa olsun” biçiminde Türk okurunun alışkın olduğu kalıp bir ifadeyi tercih etmesi erek okuru dikkate aldığını ve erek dilde benzer etkiyi yaratmayı hedeflediğini göstermektedir.

İngilizce çevirmenler daha çok kaynak odaklı bir yaklaşım izlemişler; “unbedingt” sözcüğünün yerine “without fail” ve “vollständig” yerine “quite” sözcüğünü kullanmışlardır. Ara dilden çeviride ise çevirmen sadece “without fail” sözcüğü için “mutlaka” karşılığını vermiş, diğerini atlamıştır. İngilizce

çevirinin ve ara dil çevirisinin çoğunlukla kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri sundukları söylenilebilir.

Örnek 39

Almanca Özgün Metin: “Rasch hintereinander und mit vor Befriedigung tränenden Augen verzehrte er den Käse, das Gemüse und die Sauce;... (Kafka, 1999, s.34).

Almancadan Çevirisi: “Çabuk çabuk, keyfinden gözleri yaşararak peyniri, sebzeyi ve salçayı birbiri ardından yiyip yuttu” (Şipal, 2016, s.96).

İngilizce Çevirisi: “One after another and with tears of satisfaction in his eyes he quickly devoured the cheese, the vegetables, and the sauce;..(Muir, 1995, s.75).

İngilizceden Çevirisi: “Gözlerinden mutluluk yaşları akarak peyniri, sebzeleri ve kurumuş yağları yedi” (Harmancı, 1997, s.26).

Yukarıdaki örnekte özgün metindeki “vor Befriedigung tränenden Augen” şeklindeki ifade doğrudan çeviride kaynak odaklı “keyfinden gözleri yaşararak” şeklinde aktarılmıştır. Çevirmen kaynak odaklı tutumuyla yeterli bir çeviri ortaya koymuştur. İngilizce çeviri için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Fakat ara dilden çeviriye bakıldığı zaman çevirmen ilgili ifadeyi “gözlerinden mutluluk yaşları akmak” şeklinde erek kültürün alışık olduğu bir ifade ile aktarmıştır. Böylece erek kültürde benzer etki yaratılmaya ve erek kültür ile yakın bağ kurulmaya çalışılmıştır. Çevirisinin erek odaklı kabul edilebilir olduğu söylenilebilir. Bu örneğimizde çevirmenin yaratıcılığının ön plana çıktığını görüyoruz. Sonuç itibarıyla ara dil çevirmeni çevirisini aracı bir dil üzerinden gerçekleştirmesine rağmen erek dili ve kültürü dikkate alarak aktarımda bulunmuştur. Sözcüğü sözcüğüne çeviri yoluna gitmemiş, ilgili ifadeyi erek okurun alışık olduğu şekilde aktarmayı tercih etmiştir.

Bunun dışında özgün metindeki “Rasch hintereinander” sözcüklerinin doğrudan çeviride ve İngilizce çeviride aktarıldığı, buna karşın ara dil çevirisinde yer almadığı görülmektedir. Burada da yine çevirmen kararı söz konusudur. Aracı dilde çevrilmesine rağmen ara dil çevirmeni ilgili sözcükleri atlamıştır. Ayrıca özgün metindeki “die Sauce” sözcüğü doğrudan çeviride ve İngilizce çeviride sözlükteki anlamıyla çevrilirken, ara dil çevirmeni “kurumuş yağ” olarak çevirmeyi tercih etmiştir. Kişinin kurumuş yağları yemesi erek okur için yadırgatıcı gelebilir. Sözcük seçiminin ne kaynak metne ne de erek kültüre uygun olduğunu söyleyebiliriz.

Örnek 40

Almanca Özgün Metin: “...er selbst hatte nur ein paar Gulden für sich behalten...(Kafka, 1999, s. 38).

Almancadan Çevirisi: “...hani Gregor maaşından yalnızca birkaç gulden ayırıyordu kendisine...(Şipal, 2016, s.100).

İngilizce Çevirisi: “...he had kept only a few dollars for himself...” (Muir, 1995, s.77).

İngilizceden Çevirisi: “...Gregor kendisine ancak üç beş kuruş ayırırdı...” (Harmancı, 1997, s.30).

Yukarıda altı çizili ifadenin çevirileri incelendiğinde çevirmenlerin farklı çeviri stratejileri izledikleri görülmektedir. Doğrudan çeviride çevirmen “Gulden” sözcüğünü yabancılaştırma çeviri stratejisini kullanarak aktarmayı tercih etmiştir; bir başka ifadeyle okuru yazara götürmüştür. Erek dil normlarına önem vermeyerek kaynak metnin dilsel ve kültürel özelliklerini korumaya çalışmıştır. Muir çifti erek kültürün para birimini kullanmayı tercih ederek “dolar” şeklinde bir çeviri gerçekleştirmiştir. Böylece ilgili sözcüğü erek okurun beklentilerine cevap verecek ve erek dilin özelliklerini ön plana alacak şekilde yerelleştirme çeviri stratejisi kullanarak aktarmayı tercih etmiştir. İngilizce çevirmenlerin erek okurda benzer etki uyandırmayı amaçladıkları ve böylece çevirinin çeviri olduğunun

anlaşılmadığı söylenilebilir. Ara dilden çeviriye bakıldığında ise çevirmen tıpkı Muir çiftinin yaptığı gibi ilgili sözcüğü yerelleştirerek aktarmayı tercih etmiştir; böylece erek dil ve kültür ön plana alınmış, çevirinin çeviri olduğu anlaşılmamıştır. Bu örneğimizde çevirmenin izlediği çeviri stratejisinin çeviriyi nasıl etkilediğini görmekteyiz. Ara dilden çeviri bağlamında durumu değerlendirecek olursak, burada ele alınan her iki kaynak metinde de ilgili sözcük erek kültüre hitap etmemektedir. Bu noktada çevirinin hangi kaynak dil kullanılarak yapıldığının bir önemi yoktur. Önemli olan çevirmenin yaratıcılığı, daha doğrusu hangi çeviri stratejisini kullanmayı tercih ettiğidir. Çevirmen kaynak kültürün dil ve kültür özelliklerini muhafaza edip ilgili sözcüğü yabancılaştırma çeviri stratejisi kullanarak aktarmayı yeğleyebilir ya da erek dil ve kültürün beklentilerine cevap verecek şekilde ilgili sözcüğü yerelleştirmeyi tercih edebilir.

Örnek 41

Almanca Özgün Metin: “Hätte Gregor nur mit der Schwester sprechen und ihr für alles danken können, was sie für ihn machen mußte, er hätte ihre Dienste leichter ertragen; so aber litt er darunter” (Kafka, 1999, s. 40).

Almancadan Çevirisi: “Gregor kız kardeşiyle konuşup katlandığı zahmetlerden ötürü teşekkür edebilse, onun kendisi için yaptıklarına daha kolay katlanabilirdi; ama şimdiki durumda eza duyuyordu bunlardan” (Şipal, 2016, s.101).

İngilizce Çevirisi: “If he could have spoken to her and thanked her for all she had to do for him, he could have borne her ministrations better; as it was, they oppressed him” (Muir, 1995, s.78).

İngilizceden Çevirisi: “Gregor onunla konuşabilse, kendisi için yaptıkları için ona teşekkür edebilse hizmetlerine daha kolay katlanabilirdi; ama şimdi bu yardımları kendisini boğuyordu sanki” (Harmancı, 1997, s.31).

Özgün metindeki “so aber litt er darunter” şeklindeki cümle doğrudan çeviride ama “şimdiki durumda eza duyuyordu bunlardan” şeklinde aktarılmıştır. Çevirmen özgün metindeki “acı çekmek”, “dert çekmek” “mustarip olmak” anlamlarına gelen “leiden” sözcüğünü “eza duymak” ifadesi ile ikame etmiştir. Arapça kökenli olan “eza” sözcüğü “üzme, sıkıntı verme” anlamına gelmektedir. İngilizce çeviriye baktığımızda çevirmenler ilgili cümleyi erek dil normlarına göre düzenlemişlerdir. Kaynak metnin biçiminden ziyade anlama ağırlık vermeye çalışmışlar; böylece cümlenin öznesini ve yüklemine değiştirmişlerdir. Özgün metinde Gregor’un, kız kardeşinin hizmetlerine karşılık teşekkür edememesi durumundan eza duyduğu söylenmekte iken, İngilizce çeviride bu durumun onu bunalttığı söylenmektedir. Ara dilden çeviride ise çevirmen bu yardımların Gregor’u boğduğu şeklinde bir söylemde bulunmuştur. Gregor’un söz konusu yardımlar altında ezilmesi, teşekkür edemediği için bunu kendisine dert yapması söz konusudur. Bu yardımların onu boğduğunu söylemek, sanki bu yardımlardan sıkıldığı bıktığı anlamına gelebilmektedir. Bu noktada ara dil çevirisinde anlamda bir kayma yaşandığı söylenilebilir. Ara dil çevirmeni genel olarak biçimsel bakımdan İngilizce çeviriye takip etmekle beraber sözcük seçiminde İngilizce çeviriden ayrılmış, çevirmen kendi yorumunu dâhil etmiştir. Dolayısıyla bu örnekte yaşanan kaymanın aracı dilden kaynaklandığı pek söylenemez ve şöyle bir sonuç çıkarılabilir: Aracı dilde herhangi bir anlamdan sapma varsa bu otomatik olarak ara dilden çeviriye de yansır, fakat ara dilden yapılan çevirilerde tespit edilen her sapmanın aracı dilden kaynaklanmadığı da bir gerçektir. Kaynak metinden bağımsız olarak her çevirmenin metni alımlayışı ve aktarışı birbirinden farklılık arz edebilmektedir. Çevirilerde çevirmenin metin bağlamında durumu anlayıp ona göre aktarmaları önem taşımaktadır.

Örnek 42

Almanca Özgün Metin: "...vielleicht war das ein gutes Zeichen" (Kafka, 1999, s.48).

Almancadan Çevirisi: "...belki hayra alamet değildi bu sessizlik" (Şipal, 2016, s.109).

İngilizce Çevirisi: "...perhaps that was a good omen" (Muir, 1995, s.82).

İngilizceden Çevirisi: "...bu belki de iyiye işaretti" (Harmanlı, 1997, s.38).

Yukarıdaki özgün metindeki cümle doğrudan çeviride erek odaklı çevrilmiştir. Çevirmen kaynak metnin dizim kurallarını birebir takip etmemiş ve Türk okurunun alışık olduğu bir ifade ile aktarmayı tercih etmiştir. Böylece erek kültürde benzer etki uyandırmayı ve erek kültür ile yakın bir bağ kurmayı hedeflemiş olabilir. Lakin "hayra alamet değil" ifadesi erek kültürde uğursuz sayılacak bir olay için kullanılmaktadır. Oysaki özgün metinde söz konusu sessizliğin iyiye işaret etmiş olabileceği söylenmektedir. Dolayısıyla burada hatalı bir aktarımla karşı karşıya olduğumuz söylenilebilir. İngilizce çeviri ve ara dilden çeviriye bakıldığında çoğunlukla kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri sunmuşlardır. Bu örnekte görüldüğü üzere anlamdan kaymalar sadece ara dilden çevirilerde değil doğrudan çevirilerde de karşılaşılabilecek bir durumdur. Kaynak metnin belirleyiciliğinden ziyade çevirmenin yaratıcılığı, kaynak metni iyi alımlaması ve erek kültür ve dilde yetkin olması ön plana çıkmaktadır.

Örnek 43

Almanca Özgün Metin: " 'Ah!' rief er gleich beim Eintritt in einem Tone, als sei er gleichzeitig wütend und froh" (Kafka, 1999, s.49).

Almancadan Çevirisi: "Daha salona girer girmez, bir yandan tepesi atmış, bir yandan şen bir edayla, 'Bak sen!' diye bağırdı (Şipal, 2016, s.110).

İngilizce Çevirisi: “ ‘Ah’ he cried as soos as he appeared, in a tone that sounded at once angry and exultant” (Muir, 1995, s.82).

İngilizceden Çevirisi: “Gregor’u görür görmez hem öfkeli hem de sevinçli bir sesle, ‘Aha!’ diye bağırdı” (Harmancı, 1997, s.38).

Yukarıda altı çizili sözcükler çevirmenlerin çeviri anlayışları kapsamında değerlendirildiğinde, doğrudan çeviride çevirmenin erek odaklı bir yaklaşım içerisinde olduğu açıkça görülmektedir. Özgün metindeki “wütend”, “froh” ve “Ton” sözcüklerini sözlükteki düz anlamlarıyla aktarmamış, erek okurun alışık olduğu ve erek okurda istenilen etkiyi uyandırabilecek ifadelerle dile getirmiştir. Özgün metindeki “kızgın, öfkeli, kudurmuş, çılgın” anlamlarına gelen “wütend” sözcüğü yerine “tepesi atmış”, “sevinçli, memnun, neşeli, mutlu” anlamlarında “froh” sözcüğü için “şen” ve “ses, ton, vurgu” anlamındaki “Ton” sözcüğü yerine “eda” kelimesini tercih etmiştir. Dolayısıyla kaynak metnin bağlamı içinde sözlük anlamlarıyla değil, yazınsal metinlerde sıkça kullanılan yan anlamlarıyla aktarmıştır. Çevirisinin erek odaklı kabul edilebilir bir çeviri olduğu söylenilebilir. Burada söz konusu olan çevirmenin yaratıcılığını konuşturup erek okuru ön plana almasıdır.

İngilizce çeviride ve ara dilden çeviride kaynak odaklı bir çeviri anlayışının hâkim olduğu görülmektedir. İlgili sözcükler sözlük anlamlarına uygun düz, somut anlamlarıyla aktarılmışlardır. Bu örnekten ele alınan kaynak metinden bağımsız olarak çevirmenin erek dil ve kültürü iyi tanıyıp yaratıcılığını konuşturmasının aslında çevirilerde ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Örneğimizde çevirilerdeki farklılık ele alınan kaynak metinlerden değil, çevirmenlerden kaynaklanmaktadır.

Örnek 44

Almanca Özgün Metin: “Aber er hätte wohl wochenlang dort bleiben können, ohne daß sich die Schwester gebessert hätte; sie sah ja den Schmutz genau so wie er, aber sie hatte sich eben entschlossen, ihn zu lassen” (Kafka, 1999, s.56).

Almancadan Çevirisi: “Ama öyle anlaşılıyordu ki, haftalarca olduğu yerde kalabilir, yine de kız kardeşi bildiğinden şaşmazdı; ortadaki pisliği kız kardeşi de Gregor gibi görüyordu, ama bu pislğe el sürmemeyi anlaşılan kafasına koymuştu” (Şipal, 2016, s.117).

İngilizce Çevirisi: “But he could have sat there for weeks without getting her to make any improvement; she could see the dirt as well as he did, but she had simply made up her mind to leave it alone” (Muir, 1995, s.86).

İngilizceden Çevirisi: “Ancak orada haftalarca otursa bile durumda herhangi bir değişiklik olacağı yoktu; kız kardeşi de pisliği onun kadar görüyordu ama el sürmemeye karar vermişti artık” (Harmancı, 1997, s.43).

Özgün metindeki “iyileşmek” anlamında “sich bessern” sözcüğünün çevirilerde farklı şekillerde yorumlanarak aktarıldığı dikkat çekmektedir. Doğrudan çeviride çevirmen erek odaklı bir yaklaşımla ilgili sözcüğü erek dilde “hiçbir etkiye aldırış etmeyerek doğru bildiği davranışı sürdürmek” anlamına gelen “bildiğinden şaşmamak” deyiimiyle aktarmıştır. Böylece erek okurda benzer etki uyandırılmaya çalışılmış ve erek dil ve kültür normlarına göre bir aktarım yapılmıştır. Çevirisi kabul edilebilirlik kutbuna daha yakın durmaktadır. İngilizce çeviride Muir çifti çoğunlukla kaynak odaklı bir çeviri anlayışını benimsemiştir. Ara dil çevirisinde de aynı tutumun devam ettirildiği görülmektedir.

Aynı şekilde özgün metinde “karar vermek” anlamındaki “sich entschließen” fiilinin doğrudan çeviride “kararını önceden vermiş olmak, önceden şartlanmak, bir şey yapmaya kesin karar vererek zamanını beklemek” anlamına gelen “kafasına koymak” deyiimiyle ikame edildiği görülmektedir. Böylece erek dilde

istenilen etki uyandırılmaya ve erek kitle ile yakın bağ kurulmaya çalışılmıştır. İngilizce çeviriye bakıldığında çevirmenler aynı şekilde erek kitlenin alışık olduğu “make up one's mind” şeklindeki ifadeyi kullanmışlardır. Ara dilden çeviride ise çevirmen kaynak odaklı ve yeterli sayılabilecek bir karşılıkla çevirisini gerçekleştirmiştir.

Bunların dışında doğrudan çeviride çevirmenin bazı eklemelerde bulunduğu dikkat çekmektedir. Çevirmenin “öyle anlaşılıyordu ki” şeklindeki eklemesinin metinde akıcılığı sağladığı ve erek kitle ile yakın bağ kurulmasını kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Bu örneğimizde de çevirmenin yaratıcılığı ve erek dili ve kültürü ön planda tutması önemli bir rol oynamıştır. Çevirmenlerin çeviri anlayışları çeviride belirleyici olmuş, ele aldıkları kaynak metinler değil. Bu örnekler çeviride eşdeğerliğin artık çevirmenin yaratıcılığına doğru yönlendiğini adeta kanıtlar niteliktedir.

Örnek 45

Almanca Özgün Metin: “...wir müssen versuchen, es loszuwerden” (Kafka, 1999, s.64-65).

Almancadan Çevirisi: “...bu belayı başımızdan atmadan olmayacak” (Şipal, 2016, s.124).

İngilizce Çevirisi: “...we must try to get rid of it” (Muir, 1995, s.90).

İngilizceden Çevirisi: “Ondan kurtulmaya çalışmalıyız” (Harmancı, 1997, s.50).

Yukarıdaki cümlede altı çizili olan sözcüğün çevirilerine bakmak çevirmenlerin nasıl bir çeviri anlayışına sahip olduklarını anlamaya yardımcı olacaktır. Doğrudan çeviride çevirmen ilgili sözcüğü erek okurun alışık olduğu ve TDK'ya göre “yapılması güç bir işi yapmaktan kendini kurtarmak ya da sürdürülmesi gereksiz görülen bir bağlılığa, bir ilişkiye son vermek” anlamlarına gelen “başından atmak” deyiimi ile aktarmıştır. Böylece hedef kitleyi ön plana almış ve

kabul edilebilir bir çeviri ortaya koymuştur. İngilizce ve ara dilden çeviriye bakıldığı zaman her iki çeviride de kaynak odaklı bir yaklaşımın hâkim olduğu ve yeterli bir çeviri ortaya konulduğu görülmektedir. Dolayısıyla doğrudan çeviri ve ara dilden çeviri arasındaki fark ele aldıkları kaynak metinden değil çevirmenlerin çeviri anlayışlarından ileri gelmektedir. Şipal erek kültür ve dili ön plana alarak erek okurda istenilen etkiyi yaratabilmek için ilgili ifadeyi bir deyimle aktarmıştır. Bunun çevirmenin yaratıcılığı ile ilgili bir durum olduğu düşünülmektedir. Burada önemli olan çevirmenin çeviri anlayışı ve yaratıcılığıdır.

Örnek 46

Almanca Özgün Metin: “Sie hat tausendmal Recht’, sagte der Vater für sich” (Kafka, 1999, s.65).

Almancadan Çevirisi: “Yerden göğe kadar hakkı var kızın,’ diye söylendi babası kendi kendine” (Şipal, 2016, s.125).

İngilizce Çevirisi: “She is more than right,’ said Gregor’s father to himself” (Muir, 1995, s.90).

İngilizceden Çevirisi: “Gregor’un babası kendi kendine konuşur gibi, ‘Kız çok haklı,’ dedi” (Harmancı, 1997, s.50).

Özgün metindeki “Sie hat tausendmal Recht” şeklindeki cümle doğrudan çeviride “Yerden göğe kadar hakkı var kızın” şeklinde erek odaklı aktarılmıştır. Çevirmenin çevirisini erek odaklı yapan şüphesiz “pek çok” anlamına gelen “yerden göğe kadar” ifadesidir. Bu ifade ile aktarımın Türkçeye daha uygun ve daha çarpıcı olduğu düşünülmektedir. Çevirmen kabul edilebilir çevirisiyle erek kültürde istenilen etkiyi yaratmış gözükmemektedir. Şipal’in çevirisinin genelinde olduğu gibi burada da erek kültüre özgü bir ifade kullanılmış ve anlatıma güç kazandırılmak amaçlanmıştır. İngilizce çeviride ve ara dilden çeviride

çevirmenlerin kaynak dilin dizim kurallarına ve sözcük anlamlarına bağlı kaldıkları görülmektedir. Dolayısıyla ara dil çevirmeni ilgili cümleyi doğrudan da çevirmiş olsaydı bu bir şeyi değiştirmeyecekti diye düşünülebilir.

Örnek 47

Almanca Özgün Metin: “Wenn man schon so schwer arbeiten muß, wie wir alle, kann man nicht noch zu Hause diese ewige Quälerei ertragen” (Kafka, 1999, s.65).

Almancadan Çevirisi: “Hepimiz böyle canını dişine takıp çalıştıktan sonra, evde bu bitip tükenmez işkenceye katlanılamaz doğrusu” (Şipal, 2016, s.125).

İngilizce Çevirisi: “Wenn one has to work as hard as we do, all of us, one can’t stand this continual torment at home on top of it” (Muir, 1995, s.90).

İngilizceden Çevirisi: “Bizler kadar çok çalışıp da eve dönen bir insan bu sürekli işkenceye katlanamaz” (Harmancı, 1997, s.51).

Yukarıda özgün metindeki altı çizili ifadenin çevirileri bize çevirmenlerin çeviri anlayışları hakkında bilgi vermektedir. Doğrudan çeviride çevirmen erek odaklı bir tutum izlemiştir. İlgili ifadeyi kaynak metnin bağlamı içinde sözlükteki düz anlamıyla değil, erek okurda istenilen etkiyi uyandırabilmek adına yan anlamında kullanmayı tercih etmiştir. Bu doğrultuda “bütün gücünü harcayarak yapmak” anlamında Türk okurun alışık olduğu “canını dişine takmak” deyimini kullanmıştır. Bir başka deyişle ilgili ifadeyi metin bağlamında yorumlamış ve erek okurun alışık olduğu bir deyimle aktarmıştır. Ayrıca özgün metindeki “ewig” sözcüğünü aynı şekilde erek okuru ve dili ön plana alarak “bitip tükenmez” şeklinde aktarmıştır. Çevirisinin kabul edilebilir bir çeviri olduğu rahatlıkla söylenilebilir.

İngilizce çeviride ve ara dilden çeviride çevirmenlerin kaynak dildeki sözcükleri olduğu gibi muhafaza ederek aktarımda bulunmaları kaynak odaklı bir çeviri

anlayışını benimsediklerini göstermektedir. Ara dilden çeviri bağlamında bu durum değerlendirildiğinde ele alınan kaynak metinlerden ziyade çevirmenlerin çeviri anlayışlarının ve yaratıcılıklarının burada önemli bir rol oynadığı söylenilebilir. Yazınsal çevirilerde önemli olan artık kaynak metinle erek metnin birebir sözcüğü sözcüğüne uyuşması değil erek dilin ve kültürün ön plana alınarak erek dilde benzer etki yaratılmaya çalışılması olarak görülmektedir. Zira çeviri artık çoğunlukla ereğe dönük bir eylem olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla yazınsal metinlerde eğer erek dilde ve kültürde ilgili ifadeleri karıştırayabilecek deyimler ya da erek okurun alışık olduğu kalıplar, söyleyişler varsa bunların kullanılması önem taşımaktadır. Şipal'in de bunu genel olarak tüm çeviri boyunca önemsediği görülmektedir.

Örnek 48

Almanca Özgün Metin: “Die Bedienerin stand lächelnd in der Tür, als habe sie der Familie ein großes Glück zu melden, werde es aber nur dann tun, wenn sie gründlich ausgefragt werde” (Kafka, 1999, s.71).

Almancadan Çevirisi: “Hizmetçi sanki bir felaket haberi verecekmiş de, bunu ancak ineden inceye sorguya çekildiğinde yapmak istiyormuş gibi gülümseyerek kapıda dikiliyordu,...

İngilizce Çevirisi: “That charwoman stood grinning in the doorway as if she had good news to impart to the family but meant not to say a word unless properly questioned” (Muir, 1995, s.93).

İngilizceden Çevirisi: “Kadın sanki verecek bir müjdesi varmış gibi duruyor, ancak kendisine doğru dürüst bir soru sorulmadığı takdirde ağzını açmayacağı benziyordu” (Harmancı, 1997, s.56).

Özgün metindeki “als habe sie der Familie ein großes Glück zu melden” şeklindeki ifade doğrudan çeviride “Hizmetçi sanki bir felaket haberi verecekmiş

de” biçiminde aktarılmıştır. Oysaki özgün metne bakıldığında tam tersi bir durum söz konusudur. Olumsuz bir durumdan ziyade olumlu bir olguya işaret edilmektedir. Bu anlamda çevirinin uygun bir kaydırma ile aktarıldığı pek söylenemez. İngilizce çeviride Muir çiftinin çoğunlukla kaynak odaklı bir tutum benimseyerek metinde verilmek istenen mesajı verdikleri söylenilebilir. Ara dil çevirisinde ise çevirmen ilgili ifadeyi erek okurun alışık olduğu şekilde aktararak erek dilde istenilen etkiyi uyandırmayı amaçlamıştır. Erek dilde sevindirici haber verileceği zaman söylenen “müjde” sözcüğünü kullanarak erek okurla yakın bağ kurmaya çalışmıştır. Burada kaynak metinden bağımsız olarak çevirmenlerin yaratıcılıklarının ve hedef kitleyi ve dili ön plana almalarının çevirilerde etkili olduğu söylenilebilir. Her çeviri kendi başına bir çeviri anlayışını yansıtmakta ve çevirmenin yaratıcılığını, bir anlamda çevirmenin yazar rolünü ortaya koymaktadır. Bu anlamda çevirinin özgün metinden ya da aracı bir dil üzerinden çevrilmesinin farkı söz konusu değildir.

Bunların dışında özgün metindeki “gründlich” sözcüğü doğrudan çeviride “ayrıntılara inerek, önem vererek, titizce” anlamında “inceden inceye” şeklinde bir ikileme ile erek odaklı aktarılırken, ara dil çevirisinde “properly” sözcüğünün sözlük anlamında “doğru dürüst” şeklinde aktarılmıştır.

7.3. Ekllemeler

Örnek 1

Almanca Özgün Metin: "...aber sie trat nicht nur nicht ein, sie fuhr sogar zurück und schloß die Tür;..."(Kafka, 1999, s.40).

Almancadan Çevirisi: "Ama kız kardeşi içeri girmedığı gibi, gerisin geri fırlayıp kapıyı kapamıştı" (Şipal, 2016, s.102).

İngilizce Çevirisi: "...but not only did she retreat, she jumped back as if in alarm and banged the door shut;..."(Muir, 1995, s.78).

İngilizceden Çevirisi: "Kız kardeşi sadece gerilemekle kalmamış, sanki korkmuş gibi geri sıçramış ve kapıyı çarparak kapatmıştı;..."(Harmancı, 1997, s.31).

İngilizce çeviriye fazladan eklenen "as if in alarm" şeklindeki ifadenin özgün metinde bulunmadığı tespit edilmiştir. Çevirmenlerin erek kültürde benzer etki yaratmak amacıyla ilgili ifadeyi ekledikleri düşünülebilir. Çevirisini genellikle kaynak odaklı çeviren ara dil çevirmeni ise özgün metinle birebir çalışmadığı için nasıl ki aracı dilde çıkarılan sözcükleri otomatik olarak atlıyorsa fazladan eklenen sözcükleri ya da cümleleri de çevirisine dâhil etmiştir. İlgili ifade ara dilden yapılan çeviride "sanki korkmuş gibi" şeklinde yerini almıştır. Böylece İngilizce çevirmenlerin çeviri kararları ara dil çevirmenini de etkilemiştir.

Bununla beraber özgün metinde yer alan ve ayrılabilen bir fiil olan (Alm. trennbare Verb) "eintreten" "içeriye girmek" (Önen ve Şanbey, 1993, s.262) anlamına gelirken, İngilizce çeviride "çekilmek, geri çekilmek; düşman önünden çekilmek, geri kaçmak; geriye kaçırmak, geriye çekmek" (Redhouse, 1986, s.829) anlamlarına gelen "retreat" fiiliyle karşılanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla ara dilden çeviride de İngilizce çevirmenlerin sözcük seçimindeki çeviri

kararlarını görmek mümkündür. İlgili sözcük ara dilden çeviride “gerilemek” fiiliyle karşılık bulmuştur.

Aynı şekilde özgün metindeki “schließen” fiili “kapamak, kapatmak, kilitlemek, sürgülemek, mandallamak, bitirmek” (Önen ve Şanbey, 1993, s.933) anlamlarında kullanılmaktadır. Almanca-İngilizce sözlükte bu kelimenin İngilizce karşılığı olarak “close, shut” (Neues Grosses Wörterbuch, 2000, s.497) sözcükleri verilmektedir. Muir çiftinin metin bağlamında yorum yaparak sözcük seçiminde değişikliğe gittikleri düşünülmektedir. Zira ilgili sözcük “çarpmak, gürültü ile kapatmak; hızla vurmak; gürültü yapmak” (Redhouse, 1986, s.69) anlamlarına gelen “bang” fiiliyle aktarılmıştır. Bir başka ifadeyle sözcük seçimlerinde ilgili kelimelerin sözlükteki birebir karşılıklarından ziyade metin bağlamı içindeki durumlarına göre erek dilde benzer etki yaratma amaçlanarak bir aktarımda bulunulmuştur. İngilizce çevirmenlerin sözcük seçiminin ara dilden çeviriye de yansıdığını söylemek yanlış olmaz. Ara dil çevirmeni ilgili sözcüğü “çarparak kapatmıştı” şeklinde aktararak “çarparak” ifadesini eklemiş bulunmaktadır.

Örnek 2

Almanca Özgün Metin: “Gregors Sorge war damals nur gewesen, alles daranzusetzen, um die Familie das geschäftliche Unglück, das alle in eine vollständige Hoffnungslosigkeit gebracht hatte, möglichst rasch vergessen zu lassen” (s.36)

Almancadan Çevirisi: “...tek düşüncesi, hepsini derin bir umutsuzluğa sürükleyen iflas felaketini ailenin elden geldiğince çabuk unutulmasını sağlamak olmuştur” (s.98).

İngilizce Çevirisi: “At that time Gregor's sole desire was to do his utmost to help the family to forget as soon as possible the catastrophe that had overwhelmed the business and thrown them all into a state of complete despair” (s.77).

İngilizceden Çevirisi: “Gregor’un o sıralarda tek isteği ailesinin, işin batmasına neden olan ve kendilerini çaresizlik içine iten felaketi mümkün olduğu kadar çabuk unutmaları için bir şeyler yapmaktır” (s.28).

Özgün metindeki “geschäftliche Unglück” sözcüğü doğrudan çeviride “iflas felaketi” olarak erek odaklı aktarılmaya çalışılmıştır. Çevirmen ilgili sözcüklerin sözlükteki değişmez somut birincil anlamları yerine metin bağlamındaki anlamlarını kullanmayı yeğlemiştir, böylece erek kültürde benzer etki uyandırılmaya çalışılmıştır.

İngilizce çeviride çevirmenler ilgili ifadeyi “catastrophe that had overwhelmed the business” şeklinde metin bağlamında yorumlayarak ve bazı eklemelerde bulunarak aktarmaya çalışmışlardır. Bu anlamda erek odaklı ve kabul edilebilir bir çeviri sundukları söylenilebilir. Fakat fazladan yapılan eklemelerin ara dilden çeviride anlam karmaşası yaratmış olabileceği düşünülmektedir. Şöyle ki ara dilden yapılan çeviriye bakıldığında “işin batmasına neden olan (...) felaket” şeklinde bir aktarım karşımıza çıkmaktadır. Buradan sanki metin bağlamında başka bir felaketten bahsediliyormuş da bu da söz konusu işin batmasına sebep olmuş gibi bir anlam çıkmaktadır. Oysaki metin bağlamında işin batması bir felaket olarak adlandırılmaktadır. Bir başka ifadeyle “geschäftliche Unglück” zaten işle ilgili olan felakettir, ailenin yaşadığı iflas felaketidir. İşin batmasına neden olan başka bir felaket söz konusu değildir.

Örnek 3

Almanca Özgün Metin: “...es ging so langsam; und als er schließlich, fast wild geworden, mit gesammelter Kraft, ohne Rücksicht sich vorwärtsstieß, ...” (Kafka, 1999, s.13)

Almancadan Çevirisi: “...işte öylesine yavaştı devinimleri. Sonunda, nerdeyse çılgına dönmüş, bütün gücünü toparlayıp hiçbir şeye aldırmayarak kendini ileriye itti;...” (Şipal, 2016, s.78).

İngilizce Çevirisi: "...it shifted so slowly; and when finally, almost wild with annoyance, he gathered his forces together and thrust out recklessly, ..."(Muir, 1995, s.66).

İngilizceden Çevirisi: "...öyle yavaş kıpırdıyordu ki. Sonunda sıkıntıdan neredeyse çıldıracak bir duruma geldiğinde bütün gücünü topladı ve düşüncesizce kendini ileri attı" (Harmancı, 1997, s.11).

Gregor'un neredeyse çılgına dönmüş halinin nedenini açıklayan İngilizce çeviride yer alan "annoyance" kelimesi özgün metinde bulunmamaktadır. Ara dilden yapılan çeviride de fazladan eklenen bu sözcüğü "sıkıntıdan" olarak görmek mümkündür. Metin bağlamına bakıldığında daha ilk bölümde Gregor bir böceğe dönüşmüş ve yataktan çıkmaya çabalamaktadır. Ama henüz kendisinin neye benzediğine dair herhangi bir fikri yoktur. Alt bölümünün fazla hantal olduğunu fark eder, çünkü oldukça yavaş hareket edebilmektedir. Sonunda neredeyse çılgına dönmüş tüm gücünü toplayıp hiçbir şeye aldırmaksızın kendini ileriye atar. Yataktan bir türlü çıkamamasının, devinimlerinin oldukça yavaş olmasının onu çılgına döndürdüğünü metin bağlamında söyleyebiliriz, fakat davranışının sıkıntıdan olduğunu söylemek metin bağlamından doğrudan çıkarılabilecek bir sonuç gibi durmamaktadır.

Örnek 4

Almanca Özgün Metin: "Warum war nur Gregor dazu verurteilt, bei einer Firma zu dienen, wo man bei der kleinsten Versäumnis gleich den größten Verdacht faßte?" (Kafka, 1999, s.16).

Almancadan Çevirisi: "Ne diye sanki işe en ufak bir gecikmede insanın hakkında hemen en kötü kuşkuların beslendiği bir firmada çalışmaya mahkûm edilmişti!" (Şipal, 2016, s.80)

İngilizce Çevirisi: “What a fate, to be condemned to work for a firm where the smallest omission at once gave rise to the gravest suspicion!” (Muir, 1995, s.67).

İngilizceden Çevirisi: “En küçük bir kusurun bile en ciddi kuşkuları uyandırdığı bir şirkette çalışmak büyük bir talihsizlik, nasıl bir kadersizlikti” (Harmancı, 1997, s.13).

İngilizce çeviride yer alan “What a fate” ifadesinin çevirmenler tarafından pekiştirme vurgulama ve belki de böylece erek dilde istenilen etkiyi yaratabilme adına fazladan eklendiği düşünülebilir. İngilizce çeviriye fazladan eklenen bu ifade ara dilden çeviriye de yansımıştır. Ara dil çevirmeni özgün metinle birebir çalışmadığı için İngilizce çeviriye fazladan eklenen ifadeleri özgün metnin karakteristik bir özelliği gibi düşünmüş ve çevirisini ona göre şekillendirmiştir. Ayrıca kendisi de “büyük bir talihsizlik” şeklinde bir ekleme yaparak durumu daha belirgin hale getirmeye çalışmıştır.

Yukarıdaki cümlelerin çevirilerine genel olarak bakıldığında doğrudan çeviride çevirmen kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri üretirken, İngilizce çevirmenler erek odaklı bir aktarım yapmışlardır. Ara dilden yapılan çeviri İngilizce çeviriyle karşılaştırıldığında daha çok kaynak odaklı fakat özgün metinle karşılaştırıldığında erek odaklı bir aktarım sunmaktadır. Bu da bize kaynak olarak ele alınan metnin ara dil çevirmeninin çevirisini etkileyebileceğini göstermektedir.

Örnek 5

Almanca Özgün Metin: “Sie verlangten vom Vater Erklärungen, hoben ihrerseits die Arme, zupften unruhig an ihren Bärten und wichen nur langsam gegen ihr Zimmer zurück” (Kafka, 1999, s.63).

Almancadan Çevirisi: “Babasından bir açıklama bekleyerek ellerini ve kollarını oynattılar, tedirgin ve telaşlı, sakallarını çekiştirdiler, ancak yavaş yavaş uzaklaşıp odalarına girdiler” (Şipal, 2016, s.123).

İngilizce Çevirisi: “They demanded explanations of his father, they waved their arms like him, tugged uneasily at their beards, and only with reluctance backed toward their room” (Muir, 1995, s.89).

İngilizceden Çevirisi: “Babasından bir açıklama istiyorlar, onun gibi kollarını sallıyorlar, huzursuzca sakallarını çekiştiriyorlar ve istemeye istemeye odalarına doğru geriliyorlardı” (Harmancı, 1997, s.49).

İngilizce çeviride “like him” şeklinde fazladan eklenen ifadenin cümlelerin anlamında değişime neden olduğu görülmektedir. Özgün metinde kiracıların Gregor’un babasından bir açıklama bekledikleri ve bu açıklamayı beklerken ellerini ve kollarını oynattıkları ya da salladıkları söylenmektedir. Metin bağlamına bakıldığında kiracılar Gregor’u ilk defa görmüş ve bu konuda babadan bir açıklama beklemektedirler. Dolayısıyla huzursuzluktan ellerini kollarını oynatmaları ya da sallamaları söz konusu olabilir, fakat babası bu sırada kiracı bayları yatıştırmaya çalışmaktadır. Bir başka ifadeyle metin bağlamında Gregor’un babasının ellerini kollarını sallaması söz konusu değildir. Ara dilden çeviriye baktığımızda İngilizce çeviriye fazladan eklenen ifadenin metnin karakteristik bir özelliği gibi algılanıp çeviriye “onun gibi” şeklinde dâhil edildiği görülmektedir.

Ayrıca özgün metindeki “langsam” sözcüğü doğrudan çeviride sözlük karşılığına uygun ve erek dilde benzer etki yaratma amacıyla “yavaş yavaş” şeklinde bir ikileme ile dile getirilmiştir. Buna karşın İngilizce çeviride “istenmeden yapılan, gönülsüz, isteksiz, zorla yapılan” (Redhouse, 1986, s.819) anlamlarına gelen “reluctant” sözcüğü ile aktarılmıştır. İngilizce çevirmenlerin burada metin bağlamında yorum yaparak sözcük seçiminde değişime gittikleri fark edilmektedir. Çünkü metinde kiracıların Gregor’u görünce sinirlenmekten ziyade daha çok eğlendikleri ve babasının onları içeri sokmaya çalışmasına kızar gibi

oldukları ifade edilmektedir. Dolayısıyla aslında bir nevi odalarına girmeyi istememektedirler. Ara dilden çeviride ise ilgili sözcük İngilizce anlamına uygun olarak erek dilde benzer bir etki yaratma amaçlı “istemeye istemeye” şeklinde bir ikileme ile aktarılmıştır.

Örnek 6

Almanca Özgün Metin: “Nun mußte die Schwester im Verein mit der Mutter auch kochen; allerdings machte das nicht viel Mühe, denn man aß fast nichts” (Kafka, 1999, s.36).

Almancadan Çevirisi: “Bu durumda kız kardeşi annesiyle beraber yemeği pişirme ödevini de üstlenmişti; ancak pek zahmetli bir iş değildi bu; çünkü evde hemen hiçbir şey yendiği yoktu” (Şipal, 2016, s.98).

İngilizce Çevirisi: “Now Gregor's sister had to cook too, helping her mother; true, the cooking did not amount to much, for they ate scarcely anything” (Muir, 1995, s.76).

İngilizceden Çevirisi: “Gregor’un kız kardeşi artık annesine yardım ederek yemek yapma işini de yüklenmişti; gerçi fazla bir şey yemedikleri için bu pek zahmetli bir iş sayılmazdı” (Harmancı, 1997, s.28).

İngilizce çeviride Zarf-Fiil olarak kullanıldığı tespit edilen “help” fiili özgün metinde bulunmamaktadır. İngilizce çevirmenlerin ilgili sözcüğü Almanca metinde “beraber, birlikte” (Steuerwald, 1992, s.586) anlamlarına gelen “im Verein mit” kelimesinin yerine kullandıkları düşünülebilir. İngilizce çeviri baz alınarak yapılan Türkçe çeviride, yani ara dil çevirisindeyse ilgili sözcüğün çeviriye dahil edildiği görülmektedir. Bununla birlikte “im Verein mit” ifadesi “yerine geçme, üstlenme, yüklenme” anlamlarına gelmemektedir. Doğrudan çeviride çevirmen “üstlenmek” fiilini kullanırken, ara dil çevirmeni “yüklenmek”

fiilini tercih etmiştir. Böylece her iki çeviride de uygun görülebilecek bir kaydırma yapıldığı söylenilebilir.

Ayrıca nedenin belirtildiği, özgün metinde “man” zamiri ile anlatılan cümle İngilizce çeviride ve ara dilden yapılan çeviride özne kullanılarak etken olarak dile getirilmiştir. Bir başka ifadeyle özgün metindeki “denn man aß fast nichts” şeklindeki cümle doğrudan çeviride “çünkü evde hemen hiçbir şey yendiği yoktu” şeklinde biçimsel bakımdan kaynak odaklı aktararak yeterli bir çeviri ortaya konmuştur. İngilizce çeviride çevirmenler anlama ağırlık vermiş ve biçimi göz ardı ederek “for they ate scarcely anything” şeklinde aktarmayı tercih etmişlerdir. Çevirileri biçimsel bakımdan kabul edilebilirlik kutbuna daha yakındır; edilgen cümle etken olarak ifade bulmuştur. Ara dil çevirmeni ise ele aldığı kaynak metni biçimsel açıdan takip ederek “gerçi fazla bir şey yemedikleri için” şeklinde aslında kaynak odaklı ama özgün metinle karşılaştırılırsa erek odaklı bir çeviri sunmuştur.

Örnek 7

Almanca Özgün Metin: “Gregor aber dachte gar nicht daran aufzumachen, sondern lobte die vom Reisen her übernommene Vorsicht, auch zu Hause alle Türen während der Nacht zu versperren” (Kafka, 1999, s.12-13)

Almancadan Çevirisi: “Ancak, kapıyı açmayı aklının ucundan geçirdiği yoktu Gregor’un; tersine bunca gezilerde alıştığı tedbirli davranışından evde bulunduğu zaman bile geceleyin bütün kapıları kilitlemeksizin rahat etmeyişinden ötürü kutladı kendini” (Şipal, 2016, s.77).

İngilizce Çevirisi: “However, he was not thinking of opening the door, and felt thankful for the prudent habit he had acquired in traveling of locking all doors during the night, even at home” (Muir, 1995, s.65-66).

İngilizceden Çevirisi: “Ancak Gregor kapıyı açmayı düşünmüyordu ve yolculuklarında geceleri bütün kapıları kilitleme alışkanlığını evde de sürdürdüğü için kendi kendini kutladı” (Harmancı, 1997, s.10).

Eğer bir çeviri aracı bir dil üzerinden gerçekleştiriliyorsa, aracı dilde fazladan eklenen sözcükler ya da ifadeler özgün metinde varmış gibi kabul edilir ve çeviri ona göre şekil alır. Söz konusu fazladan eklenen sözcükler metnin anlamını etkileyebilir de anlamda önemli bir değişikliğe sebep olmayabilir de. Fazladan eklenen sözcükler ya da ifadelere sadece ara dilden yapılan çevirilerde rastlanmaz, doğrudan yapılan çevirilerde de karşılaşılabılır. Nihayetinde bu tamamen çevirmenin çeviri kararı olarak değerlendirilir. Bu örneğimizde doğrudan çevirmenin bir ekleme yaptığı görülmektedir. Şipal'in çevirisindeki "rahat etmeyişinden" şeklindeki ifade özgün metinde bulunmamaktadır; çevirmenin metin bağlamında cümleyi yorumlayıp metni daha anlaşılır kılmak adına ilgili eklemeyi yaptığı düşünülmektedir. Şöyle ki çevirmen "kilitlemek" fiilini "kilitlemeksizin" şeklinde olumsuzlaştırdığı için burada bu eklemeyi yapmak durumunda kalmış gözükmemektedir. Bununla birlikte özgün metinde herhangi bir deyim ya da kalıp ifade kullanılmamasına rağmen erek okurun alışkın olduğu "aklının ucundan bile geçirmemek" ifadesini kullanması erek kitleyi dikkate aldığını ve erek odaklı bir çeviri tutumu içinde olduğunu göstermektedir. Böylece çevirisi kabul edilebilirlik kutbuna daha yakın durmaktadır. İlgili ifade İngilizce çeviride ve ara dilden yapılan çeviride kaynak odaklı aktarılmıştır.

Örnek 8

Almanca Özgün Metin: "Ich komme gleich', sagte Gregor langsam und bedächtig und rührte sich nicht, um kein Wort der Gespräche zu verlieren" (Kafka, 1999, s.17).

Almancadan Çevirisi: "Bu anda Gregor usulcacık ve düşünceli, 'şimdi geliyorum!' diye seslendi odadan; ama dışarıdaki konuşmanın tek kelimesini bile kaçırmamak için yerinden kıınıldamadı" (Şipal, 2016, s.81).

İngilizce Çevirisi: "'I'm just coming," said Gregor slowly and carefully, not moving an inch for fear of losing one word of the conversation" (Muir, 1995, s.68).

İngilizceden Çevirisi: “Konuşmanın tek kelimesini kaçıracağı korkusuyla yerinden kıpırdamayan Gregor, ‘Geliyorum’ dedi (Harmancı, 1997, s.14).

İngilizce çeviriye eklenen “fear” kelimesinin İngilizceden yapılan çeviriye de yansıdığını görmekteyiz. Metin bağlamında Gregor bir böceğe dönüşmüş odasındadır, Müdür Bey gelmiş kapıda ailesi ile konuşmaktadır. Gregor onları can kulağı ile dinlemeye çalışmakta, konuşmanın tek kelimesini bile kaçırmak istememektedir. İngilizce çevirmenlerin metindeki duruma vurgu yapmak amacıyla ve belki de böylece erek okuru daha çok etkileyebilmek adına ilgili sözcüğü ekledikleri düşünülmektedir.

Ayrıca özgün metindeki “langsam und bedächtigt” şeklindeki ifade doğrudan çeviride ve İngilizce çeviride karşılık bulurken ara dilden çeviride atlanmıştır. Bu atlama aracı dilden kaynaklanmamakta, tamamen ara dil çevirmenin çeviri kararı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte “konuşmanın tek kelimesini kaçıracağı korkusu” şeklindeki ifadenin uygun bir Türkçe ifade olmadığı düşünülmektedir.

Örnek 9

Almanca Özgün Metin: “Wenn sich Gregor nur hätte umdrehen dürfen, er wäre gleich in seinem Zimmer gewesen, aber er fürchtete sich, den Vater durch die zeitraubende Umdrehung ungeduldig zu machen...”(Kafka, 1999, s.27).

Almancadan Çevirisi: “Gregor bir arkasını dönebilse, o saat odasında alabilirdi soluğu; ama fazla zaman isteyen dönme girişiyle babasını sabırsızlandırmadan çekiniyordu...” (Şipal, 2016, s.91).

İngilizce Çevirisi: “If he only had a chance to turn around he could get back to his room at once, but he was afraid of exasperating his father by the slowness of such a rotation...”(Muir, 1995, s.73).

İngilizceden Çevirisi: “Eğer dönecek bir fırsat bulsa bir anda odasına girebilirdi ama bu dönüşün yavaşlığıyla babasının sabrını tüketmekten korkuyordu...(Harmancı, 1997, s.22).

İngilizce çeviride yer alan “chance” kelimesi özgün metinde bulunmamaktadır. İngilizce çeviri baz alınarak yapılan ara dilden çeviriye bakıldığında söz konusu kelimenin burada da yer aldığı görülmektedir. İngilizce çevirmenlerin metindeki durumu daha belirgin hale getirmek için bu açıklayıcı eklemeyi yaptıkları düşünülmektedir.

Bunun dışında Almanca özgün metindeki “zeitraubend” sözcüğü doğrudan çeviride kaynak odaklı birebir çevrilirken, İngilizce çeviride Muir çifti metindeki durumu yorumlamış ve erek okur kitlesini göz önüne alarak sözcük seçiminde değişikliğe gitmiştir. Bu durum da ara dil çevirmenimizin çevirisini otomatik olarak etkilemiştir. İngilizce çevirmenlerin sözcük seçimindeki çeviri kararları erek odaklı olsa da ara dil çevirmeni sözcük seçiminde İngilizce çeviriyi birebir takip etmiştir.

Ayrıca Almancadan doğrudan yapılan çeviride “sabırsızlandırmadan” kelimesinin yanlış yazıldığı, doğrusunun “sabırsızlandıracak olmaktan” olduğu düşünülmektedir. Zira anlam bozukluğu yaşanmaktadır.

Örnek 10

Almanca Özgün Metin: “Gregor unterließ auch diesmal, unter dem Leintuch zu spionieren; er verzichtete darauf, die Mutter schon diesmal zu sehen, und war nur froh, daß sie nun doch gekommen war” (Kafka, 1999, s.43).

Almancadan Çevirisi: “Ama Gregor, bu kez çarşafın altından çevreyi kolağan etmeye kalkmadı; annesini henüz bu ilk defasında görmekten alıkoymuştu kendini, sonunda onun gelmiş olmasına sevinmekle yetindi” (Şipal, 2016, s.105).

İngilizce Çevirisi: “And this time he did not peer out from under it; he renounced the pleasure of seeing his mother on this occasion and was only glad that she had come at all” (Muir, 1995, s.80).

İngilizceden Çevirisi: “...ve bu ilk anda altından başını uzatıp bakmamıştı. Bu kez annesini görme zevkinden yoksun kalmış ve sadece gelmiş olduğuna sevinmişti” (Harmancı, 1997, s.33).

İngilizce çeviride ve dolayısıyla onu takiben yapılan ara dil çevirisinde yer alan altı çizili kelimeler özgün metinde yer almamaktadır. İngilizce çevirmenlerin eklediği bu kelime otomatik olarak ara dilden çeviriye de yansımış durumdadır. Metin bağlamına bakıldığında Gregor’un annesi normalde Gregor’un odasına girmemekte, gereken işleri Gregor’un kız kardeşi görmektedir. Fakat kız kardeş Gregor’un odasındaki fazla eşyaları, özellikle ağır eşyaları tek başına odadan çıkaramayacağı için annesi ona yardım etmektedir. Dolayısıyla Gregor bu sayede annesini görme fırsatı yakalamıştır. Ama annesi onu görmeye alışkın olmadığı ve onu ürkütmek istemediği için Gregor kendisini gizler, yani annesini görmekten alıkoyar kendini. İngilizce çeviride yapılan ekleme ara dilden çeviriye Gregor’un annesini görme zevkinden yoksun kalması şeklinde yansımıştır. Burada annesini görme zevki denilmesi metin bağlamında erek okura biraz yadırgatıcı gelebilir. Zira söz konusu olan Gregor’un annesini görünce zevk alması değil, sevinmesi, bir memnuniyet duymasıdır.

Örnek 11

Almanca Özgün Metin: “...vielleicht wollte die Schwester ihnen auch eine möglicherweise nur kleine Trauer ersparen, denn tatsächlich litten sie ja gerade genug” (Kafka, 1999, s.35).

Almancadan Çevirisi: “...ama belki kız kardeşi küçük de olsa bir üzüntüden esirgemek istiyordu kendilerini; çünkü Allah biliyor ya, zaten yeterince acı çekiyorlardı” (Şipal, 2016, s.97).

İngilizce Çevirisi: "...perhaps too his sister wanted to pare them such little anxieties wherever possible, since they had quite enough to bear as it was" (Muir, 1995, s.76).

İngilizceden Çevirisi: "Belki kız kardeşi, başlarında zaten büyük bir dert olduğu için mümkün olduğunca onları bu küçük şeyler konusunda tasalanmaktan korumak istiyordu"(Harmancı, 1997, s.27).

Özgün metindeki "denn tatsächlich litten sie ja gerade genug" şeklindeki cümlelerin çevirileri incelendiğinde doğrudan çeviride çevirmenin genel olarak kaynak dilin dizim kurallarına bağlı kaldığı görülmektedir. Çevirisine fazladan eklediği "Allah biliyor ya" şeklindeki ifadeyle ise erek okurda benzer etki yaratmayı amaçladığı düşünülmektedir. İngilizce çeviride genel olarak kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri sunulduğu söylenilebilir. Ara dilden çeviride ise çevirmen "başlarında zaten büyük bir dert olduğu için" şeklindeki çevirisiyle erek odaklı bir çeviri ortaya koymuştur. Zira kaynak metin olarak ele aldığı İngilizce çeviri metni birebir takip etmeyerek biçimi önemsememiş ve metin bağlamında cümleyi yorumlayarak anlama ağırlık vermeye çalışmıştır. Özgün metne bakıldığında Gregor'un kız kardeşinin ailesini küçük de olsa bir üzüntüden esirgemek istemesinin nedeni ailenin yeterince acı çekmesi iken, ara dilden çeviride bu neden çevirmenin yorumuyla başlarında zaten büyük bir dert olması şeklinde aktarılmıştır. Başlarında büyük bir dert olduğu için acı çektikleri doğrudur, ama kız kardeşin onları korumak istemesi acı çektikleri içindir.

Özgün metindeki "möglichlicherweise" sözcüğü doğrudan çeviride atlanmışken, İngilizce çeviride ve ara dilden çeviride aktarılmıştır. Dolayısıyla bazı sözcüklerin atlanması ya da fazladan eklenmesi her durumda, kaynak metin fark etmeksizin, karşımıza çıkabilmektedir. Bu, çevirmenin aldığı bir çeviri kararıdır. Ama tabi ki ara dilden yapılan çevirilerde aracı dildeki çevirmen bu tarz çeviri kararları aldığı anda bu otomatik olarak ara dil çevirisine yansımaktadır. Bu risk ara dilden yapılan çevirilerde her zaman vardır.

7.4. Çıkarmalar

Örnek 1

Almanca Özgün Metin: “Sie wissen auch sehr wohl, daß der Reisende, der fast das ganze Jahr außerhalb des Geschäfts ist, so leicht ein Opfer von Klatschereien, Zufälligkeiten und grundlosen Beschwerden werden kann, gegen die sich zu wehren ihm ganz unmöglich ist, da er von ihnen meistens gar nichts erfährt und nur dann, wenn er erschöpft eine Reise beendet hat, zu Hause die schlimmen, auf ihre Ursachen hin nicht mehr zu durchschauenden Folgen am eigenen Leibe zu spüren bekommt” (Kafka, 1999, s.24-25).

Almancadan Çevirisi: “Siz de çok iyi biliyorsunuz ki, yılın hemen bütününü mağaza dışında geçiren bir pazarlamacı dedikodulara, rastlantılara ve nedensiz şikâyetlere kolayca kurban gidebilir, bunlara karşı asla savunamaz kendini, çünkü çokluk bunlardan haberi olmaz; olsa da, ancak bir geziyi bitkin sona erdirip firmaya döndüğü ve nedenleri artık bir türlü kestirilemeyen kötü sonuçlarını kendi üzerinde hissettiği zaman olur” (Şipal, 2016, s.88).

İngilizce Çevirisi: “And you know very well that the traveler, who is never seen in the office almost the whole year around, can so easily fall a victim to gossip and ill luck and unfounded complaints, which he mostly knows nothing about, except when he comes back exhausted from his rounds, and only then suffers in person from their evil consequences, which he can no longer trace back to the original causes” (Muir, 1995, s.71).

İngilizceden Çevirisi: “Siz çok iyi bilirsiniz ki büroda hemen hemen yıl boyunca hiç görülmeyen gezgin satıcılar kolaylıkla dedikodulara, talihsizliklere ve dayanaksız şikâyetlere kurban giderler. Kendileri bunların hiçbirinden haberdar olamazlar ve satış turundan yorgun argın döndüklerinde bunların kötü sonuçlarıyla karşılaşırlar; çabalasalar bile bunların gerçek nedenlerini bulamazlar” (Harmancı, 1997, s.19-20).

Özgün metindeki “der fast das ganze Jahr außerhalb des Geschäfts ist” şeklindeki ilgi cümlesinin çevirilerinde çevirmenlerin birbirlerinden farklı çeviri kararları aldığı görülmektedir. Doğrudan çeviride çevirmen “yılın hemen bütünü mağaza dışında geçiren” şeklindeki aktarımıyla kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri sunmuştur. İngilizce çeviride Muir çifti “who is never seen in the office almost the whole year around” şeklindeki aktarımla kaynak metnin biçiminden ziyade anlama ağırlık verdiklerini göstermiştir. Bu anlamda İngilizce çevirinin erek odaklı ve kabul edilebilir olduğu söylenilebilir. Ara dilden çeviride ise çevirmen kaynak odaklı “büroda hemen hemen yıl boyunca hiç görülmeyen” şeklinde bir yaklaşım sergilemiştir. Fakat özgün metinle karşılaştırılırsa farkında olmadan erek odaklı çeviri ortaya koyduğu görülür.

Özgün metindeki “der Reisende” sözcüğü doğrudan çeviride metin bağlamında yorumlanarak “pazarlamacı” olarak erek odaklı aktarılmıştır. Böylece erek dilde benzer etki uyandırılmış ve okurun Gregor’un mesleğini kolay anlaması sağlanmıştır. İngilizce çeviride kaynak odaklı “the traveler” şeklinde bir çeviri karşımıza çıkmaktadır. Ara dilden çeviride ise “gezgin satıcı” şeklindeki aktarımın kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri olduğu söylenilebilse de okur odaklı olduğunu söylemek güçtür.

Özgün metindeki “gegen die sich zu wehren ihm ganz unmöglich ist” şeklindeki ilgi cümlesi incelendiğinde doğrudan çeviride “bunlara karşı asla savunamaz kendini” şeklinde anlama ağırlık verilerek bir çeviri gerçekleştirildiği, buna karşın bu ilgi cümlesinin İngilizce çeviride tamamen atlandığı görülmektedir. İngilizce çeviride çıkarıldığı için ara dil çevirisinde de yer almamıştır. Ara dil çevirmeni kaynak olarak ele aldığı metinde çıkarılan atlanılan sözcükleri veya cümleleri özgün metinle birebir çalışma imkânından yoksun olduğu için otomatik olarak atlamak durumunda kalmaktadır.

Almanca özgün metindeki “wenn er erschöpft eine Reise beendet hat, zu Hause die schlimmen, auf ihre Ursachen hin nicht mehr zu durchschauenden Folgen am eigenen Leibe zu spüren bekommt” şeklindeki yan cümle doğrudan çeviride çoğunlukla kaynak odaklı bir tutumla “ancak bir geziyi bitkin sona erdirip firmaya döndüğü ve nedenleri artık bir türlü kestirilemeyen kötü sonuçlarını kendi

üzerinde hissettiği zaman olur” şeklinde aktarılmıştır. Çevirinin yeterli bir çeviri olduğu söylenilebilir.

İngilizce çeviriyi incelediğimizde “when he comes back exhausted from his rounds, and only then suffers in person from their evil consequences, which he can no longer trace back to the original causes” şeklindeki aktarımla çevirmenlerin anlama ağırlık vermeye çalıştıkları söylenilebilir. İngilizce çevirmenlerin sözcük seçimlerine bakıldığında özgün metinde geçen “beenden” (Tr. bitirmek, sona erdirmek) fiilinin yerine “comes back” fiilini ve “Reise” (Tr. Gezi, yolculuk, seyahat) yerine “round” kelimesini tercih ettikleri görülür. Ayrıca özgün metindeki “b.ş.i. bizzat yaşamak, yaşayarak anlamaya çalışmak” (Önen ve Şanbey, 1993, s.1009) anlamına gelen “am eigenen Leibe spüren” ifadesini “mustarip olmak, sıkıntısını çekmek” (Spears, 2009, s. 765) anlamına gelen “suffer from “ deyimini ve “şahsen, bizzat” (Redhouse, 1986, s.719) anlamına gelen “in person” sözcüğü ile karşılamaya çalıştıkları görülmektedir. İngilizce çevirinin erek odaklı ve kabul edilebilirlik kutbuna daha yakın olduğu söylenilebilir. Ara dilden çeviride ise ilgili ifade” satış turundan yorgun argın döndüklerinde bunların kötü sonuçlarıyla karşılaşır; çabalasalar bile bunların gerçek nedenlerini bulamazlar” şeklinde okur odaklı aktarılmıştır. Çevirinin erek kültür okurun alımlaması bakımından kolay ve akıcı bir dille ifade bulunduğu; doğrudan çeviriye kıyasla erek kültürün anlama kapasitesini zorlamadığı söylenilebilir. Burada çevirmenin erek dilde benzer etki yaratma isteğinden ve yaratıcılığından kaynaklı değişimlerin olabileceğinden bahsedilebilir.

Örnek 2

Almanca Özgün Metin: “Gregor, mach auf, ich beschwöre dich” (Kafka, 1999, s.12).

Almancadan Çeviri: “Aç kapıyı, ne olursun, Gregor!” (Şipal, 2016, s.77).

İngilizce Çevirisi: “Gregor, open the door, do” (Muir, 1995, s.65).

İngilizceden Çeviri: “Gregor, lütfen kapıyı aç” (Harmancı, 1997, s.10)

Doğrudan çeviride çevirmen özgün metinde yer alan “yalvarıp yakarmak, yeminle doğrulamak” (Önen ve Şanbey, 1993, s.140) anlamlarına gelen “beschwören” fiilini “genellikle bir kişiye yalvarırken kullanılan” “ne olursun” şeklinde kalıp bir ifadeyle aktarmıştır. Böylece Türk okur kitlesini dikkate aldığını ve erek odaklı bir çeviri anlayışı sergilediğini göstermiştir. Erek kültür dikkate alınarak gerçekleştiren bu aktarımın kabul edilebilir olduğu ve erek dilde benzer etki yarattığı söylenilebilir.

İngilizce çeviride ilgili sözcüğe karşılık gelecek bir kelime kullanılmadığı dikkat çekmektedir. Bu durum ara dil çevirmenini de etkilemiş ve ilgili sözcüğe orada da rastlanmamıştır. Bunun dışında ara dil çevirmeninin erek dilde benzer etki yaratmak amacıyla “lütfen” sözcüğünü eklediği düşünülmektedir.

İngilizcede çeviride cümle sonunda kullanılan “do” normalde nesne alan fiillerdendir. Dolayısıyla sadece “do” “yap” demek yerine kişinin neyi yapacaksa söylenmesi, yani “do it” gibi bir ifadenin yer alması daha uygun düşmektedir. Bu anlamda İngilizce çeviride sadece “do” dendiği görülmektedir. Bununla birlikte “do it” denmiş olsa bile Almancadaki “beschwören” fiilinin anlamını içermemektedir.

Örnek 3

Almanca Özgün Metin: “...dagegen konnte er sich nicht versagen, im Anblick des fließenden Kaffees mehrmals mit den Kiefern ins Leere zu schnappen” (Kafka, 1999, s.26).

Almancadan Çevirisi: “...ama akan kahveyi görünce çeneleriyle birkaç kez boşluğa doğru hamle yapmadan duramadı” (Şipal, 2016, s.90).

İngilizce Çevirisi: “...instead, he could not resist snapping his jaws together at the sight of the streaming coffee” (Muir, 1995, s.72).

İngilizceden Çevirisi: “...ama akan kahveyi görünce çenelerini açıp kapatmaktan kendini alamıyordu” (Harmancı, 1997, s.21).

Özgün metinde altı çizili kelimelerin yalnızca Almancadan doğrudan yapılan çeviride aktarıldığı, diğer çevirilerde atlandığı görülmektedir. Bu noktada İngilizce çevirmenlerin aldıkları çeviri kararlarının ara dil çevirmenini de bağladığı söylenilebilir. İngilizce çevirmenler bazı sözcüklerin çıkarılmasını erek dilde anlaşılabilirliği kolaylaştıracağını düşünmüş ya da erek dilde benzer etki uyandırabilmek için bazı sözcükleri çıkarma yönünde bir çeviri kararı almış olabilir. Ara dil çevirmeni çevirisini aracı bir dil üzerinden gerçekleştirdiği için arada bir profesyonel daha vardır –ki burada İngilizce çeviri Muir çifti tarafından yapılmıştır; iki profesyonel daha var- ve onun çeviri kararlarının neler olduğu özgün metinle karşılaştırma yapmadan bilinemez. Bu anlamda çevirinin aracı bir dil üzerinden yapılması ara dil çevirmeninin işini zorlaştırabilir.

Örnek 4

Almanca Özgün Metin: “Er wäre gewiß nicht viel später auch ohne Störung erwacht, denn er fühlte sich genügend ausgeruht ...” (Kafka, 1999, s.30).

Almancadan Çevirisi: “Kuşkusuz dışarıdan gelen gürültü olmadan da az sonra uyanacaktı, çünkü kendisini yeterince dinlenmiş ve uykusunu almış hissediyordu...” (Şipal, 2016, s.92).

İngilizce Çevirisi: “He would certainly have waked up of his own accord not much later, for he felt himself sufficiently rested and well slept...” (Muir, 1995, s.73).

İngilizceden Çevirisi: “Kendini yeteri kadar dinlenmiş ve iyi uyumuş hissettiğinden zaten uyanacaktı...” (Harmancı, 1997, s.23).

Özgün metinde bulunan “Störung” kelimesi “1.Rahatsız etme, canını sıkma, taciz, 2.Arıza, aksaklık...” (Önen ve Şanbey, 1993, s.1036) gibi anlamlara gelmektedir. Almancada Akkusativ (İsmin –i hali) kullanımı gerektiren “ohne” edatı beraber kullanıldığı kelimeye “sız, siz” anlamı katarak

olumsuzlaştırmaktadır. Metin bağlamına bakıldığında Gregor'un yeterince dinlendiği için zaten uyanmaya hazır olduğu ama dışarıdan gelen ayak sesinin ve kapı sesinin onu uyandırdığı anlatılmaktadır. Doğrudan çeviride çevirmen ilgili sözcüğü metin bağlamında yorumlayarak bazı eklemelerle "dışarıdan gelen gürültü olmadan" şeklinde aktarmıştır. Metindeki rahatsızlık durumu dışarıdan gelen gürültüdür, zaten bir sonraki cümlede de bundan bahsedilmektedir. Bu bağlamda çevirisinin erek odaklı ve okur odaklı olduğu söylenilebilir.

İngilizce çeviride ilgili ifade için herhangi bir sözcük kullanılmamıştır, yani Gregor'un uyanmasının asıl nedenini belirten ifade atlanılmıştır. Onun yerine "kendiliğinden, kendi rızası ile" (Redhouse, 1986, s.6) anlamına gelen "of one's own accord" ifadesi tercih edilmiştir. Dolayısıyla ara dilden yapılan çeviride de ilgili sözcük yer almamıştır. Ara dil çevirmeni İngilizcedeki "of one's own accord" şeklindeki ifadeyi "zaten" sözcüğünü kullanarak karşılamaya çalışmıştır.

Örnek 5

Almanca Özgün Metin: "Allerdings mußte sich Gregor sagen, daß er sogar dieses Laufen nicht lange aushalten würde, denn während der Vater einen Schritt machte, mußte er eine Unzahl von Bewegungen ausführen" (Kafka, 1999, s.50).

Almancadan Çevirisi: "Ancak, böylesi bir koşuşmaya bile uzun süre katlanamayacağını kendi kendine itiraf etmeden duramadı; çünkü babasının attığı bir adıma karşılık onun sayılamayacak kadar çok devinimde bulunması gerekiyordu" (Şipal, 2016, s.111).

İngilizce Çevirisi: "All the same, he could not stay this course much longer, for while his father took one step he had to carry out a whole series of movements" (Muir, 1995, s.83).

İngilizceden Çevirisi: "Ama bu koşuşturmaya da daha fazla dayanamayacaktı, babasının bir adımına karşılık onun bir dizi harekette bulunması gerekiyordu" (Harmancı, 1997, s.39).

Almanca özgün metinde yer alan “mußte sich Gregor sagen” ifadesi doğrudan çeviride “kendi kendine itiraf etmeden” şeklinde erek okur dikkate alınarak aktarılmaya çalışılmıştır. Böylece erek kültürde benzer etki yaratmak amaçlanılmıştır. Çevirinin kabul edilebilir olduğu ve metnin içeriği ile uyduğu söylenilebilir.

İngilizce çeviriye baktığımızda ilgili ifadenin atlandığı ve bu durumun ara dilden çeviriyi de bağladığı görülmektedir. İngilizce çevirmenler erek dilin olanakları içinde ya da erek kültürü ön plana alarak “çıkarma” yapmış olabilir, fakat onların aldığı bu çeviri kararından habersiz ara dil çevirmeni bunu metnin karakteristik bir özelliği gibi algılar ve çevirisini ona göre gerçekleştirir.

Örnek 6

Almanca Özgün Metin: “Nur einen kleinen Augenblick Geduld!” (Kafka, 1999, s.19)

Almancadan Çevirisi: “Birazcık daha sabrederseniz!” (Şipal, 2016, s.83)

İngilizce Çevirisi: “Just give me a moment or two longer!” (Muir, 1995, s.69).

İngilizceden Çevirisi: “Bana bir iki dakika daha tanıyın.” (Harmancı, 1997, s.15).

Almanca özgün metinde yer alan “Geduld” sözcüğü doğrudan çeviride “sabretmek” fiili ile aktarılmıştır. Çevirmenler kendi dillerinin olanakları dâhilinde bu tarz değişiklikler yapabilmekte ve anlamı ön plana almayı amaçlayabilmektedirler. Şipal de burada erek dilde benzer etki uyandırabilmek adına ilgili isimi bir fiille aktarmayı uygun görmüştür.

İngilizce çevirmenler ilgili ifadeyi atlamışlardır. Ara dilden çeviride de dolayısıyla ilgili sözcük için herhangi bir karşılık kullanılamamıştır. Özgün metinde ve doğrudan çeviride karşı taraftan beklenen bir sabır, tahammül ve hoşgörü söz

konusuyken, İngilizce çeviride ve ara dil çevirisinde karşı taraftan sadece ek süre tanınması için ricada bulunmaktadır.

Örnek 7

Almanca Özgün Metin: “Hätte man doch dieser Bedienerin, statt sie nach ihrer Laune ihn nutzlos stören zu lassen, lieber den Befehl gegeben, sein Zimmer täglich zu reinigen!” (Kafka, 1999, s.57).

Almancadan Çevirisi: “Bu hizmetçi olacak kadına, canı istedikçe kendisini rahatsız edeceğine, odasını her gün temizlemesini tembih etselerdi ya!” (Şipal, 2016, s.118).

İngilizce Çevirisi: “Instead of being allowed to disturb him so senselessly whenever the whim took her, she should rather have been ordered to clean out his room daily, that charwoman!” (Muir, 1995, s.87).

İngilizceden Çevirisi: “Bu hizmetçi kadına, kendisini böyle anlamsızca her canı istediğinde rahatsız etmesi yerine odasını her gün temizlemesini söyleselerdi ya!” (Harmancı, 1997, s.44).

Özgün metindeki “nutzlos” sözcüğünün doğrudan çeviride atlandığı buna karşın İngilizce çeviride ve ara dilden çeviride sırasıyla “senselessly” ve “anlamsızca” şeklinde aktarıldığı görülmektedir. Aracı bir dil üzerinden yapılan çevirilerde eğer aracı dilde herhangi bir sözcük ya da ifade atlandıysa ara dilden yapılan çeviride de ilgili sözcük yer almaz. Bu eksiklik bazen metnin anlamını etkilerken, bazen herhangi bir değişikliğe sebebiyet vermeyebilir. Fakat bu örneğimizde de görüldüğü üzere çevirmenin herhangi bir sözcüğü veya ifadeyi çıkarması her zaman her çeviri türünde karşılaşılabilecek bir durumdur. Doğrudan çeviride de çevirmen eğer gerekli görüyorsa bir sözcüğü ya da ifadeyi çıkarabilir. Bir başka ifadeyle çevirmenin çevirisini gerçekleştirirken yaptığı eklemeler veya çıkarmalar kendi çeviri kararıdır ve bu durum doğrudan çeviride de ara dilden

çeviride de karşımıza çıkabilir. Ama ara dilden yapılan çevirilerde genellikle aracı dil çevirmeninden kaynaklı çıkarmalar ve eklemelerin yapılmış olma riski vardır.

Örnek 8

Almanca Özgün Metin: “Hie und da stand er vom Tische auf und holte aus seiner kleinen Wertheimkassa, die er aus dem vor fünf Jahren erfolgten Zusammenbruch seines Geschäftes gerettet hatte, irgendeinen Beleg oder irgendein Vormerkbuch” (Kafka, 1999, s.36).

Almancadan Çevirisi: “Babası sık sık masadan kalkıyor, beş yıl önceki işinde uğradığı iflastan kurtarılmış Wertheim marka kasayı açarak bir belgeyi ya da bir not defterini alıp geliyordu” (Şipal, 2016, s.98).

İngilizce Çevirisi: “Now and then he rose from the table to get some voucher or memorandum out of the small safe he had rescued from the collapse of his business five years earlier” (Muir, 1995, s.76).

İngilizceden Çevirisi: “Zaman zaman masa başından kalkıyor, beş yıl önce batan işinden kurtardığı küçük kasanın yanına gidip bir belgeyi ya da bir not defterini getiriyordu” (Harmancı, 1997, s.28).

Özgün metinde yazarın kasanın markasını belirttiği ve bunun İngilizce çeviride yer almadığı görülmektedir. İngilizce çevirmenlerin aldığı bu karar ara dil çevirmenini de etkilemiş ve ilgili sözcük orada da atlanmıştır. İlgili sözcüğün metnin anlamında önemli bir değişikliğe sebep olmadığı, bir başka ifadeyle ilgili sözcüğün çeviride yer almamasının metnin anlamını bozmadığı söylenebilse de aracı dildeki en ufak bir değişim ara dil çevirmenini etkilemektedir. Birinci çevirmen kendine göre bir eleme yapmakta ve ara dil çevirmeni bu elemelerin ya da fazladan eklenen sözcüklerin farkında olmadan çevirisini gerçekleştirmektedir. Ara dilden yapılan çevirilerde bu risk her zaman

bulunmaktadır. Ama bu her çeviride her zaman yaşanabilecek bir durumdur. Zira yukarıdaki çeviride de çevirisini doğrudan yapmış olan Şipal masanın boyutuyla ilgili bilgiyi veren “klein” sözcüğünü çevirmemiştir.

Örnek 9

Almanca Özgün Metin: “Gregor hörte nun, wie die zwei schwachen Frauen den immerhin schweren alten Kasten von seinem Platze rückten, und wie die Schwester immerfort den größten Teil der Arbeit für sich beanspruchte, ohne auf die Warnungen der Mutter zu hören, welche fürchtete, daß sie sich überanstrengen werde” (Kafka, 1999, s.43).

Almancadan Çevirisi: “Derken Gregor iki güçsüz kadının, ne de olsa ağır eski dolabı yerinden oynattıklarını, kendisini fazla zorlamasından korkan annesinin uyarılarına aldırmayan kız kardeşinin hep işin en zor bölümünü üstlenmek istediğini duydu” (Şipal, 2016, s.105).

İngilizce Çevirisi: “Gregor could now hear the two women struggling to shift the heavy old chest from its place, and his sister claiming the greater part of the labor for herself, without listening to the admonitions of her mother, who feared she might overstrain herself” (Muir, 1995, s.80).

İngilizceden Çevirisi: “Gregor iki kadının ağır konsolu kaldırmaya çalıştıklarını duyuyordu, kız kardeşi annesinin bir yerini sakatlayacağı konusundaki uyarılarına aldırış etmeden yükün büyük kısmını kendisi sırtlamış olmalıydı” (Harmancı, 1997, s.34).

Yukarıda altı çizili kelimelerin Almancadan yapılan çeviride aktarıldığı, bununla birlikte İngilizce çeviride bu kelimelere yer verilmediği, bir diğer deyişle İngilizce çeviride bu kelimelerin atlandığı görülmektedir. Kaynak metin olarak İngilizce metni temel alan ara dil çevirmeni de dolayısıyla bu kelimeleri atlamış bulunmaktadır.

Bununla birlikte İngilizce çeviride yer alan “struggle” kelimesi “çabalamak, uğraşmak, mücadele etmek; canını dişine takarak çalışmak, can havliyle çabalamak” (s.966) anlamlarında kullanılmakta ve özgün metinde bulunmamaktadır. Muir çiftinin fazladan eklediği bu sözcüğün ara dil çevirisinde de kadınların konsolu kaldırmaya çalıştıkları söylenerek dâhil edildiği açıkça görülmektedir. Bu örneğimizde görüldüğü üzere aracı dilde fazladan eklenen ya da atlanılan sözcükler ara dilden yapılan çevirilerde de ona göre şekil alır. Birinci çevirmenin çeviri kararları ara dil çevirmeninin çevirisini etkiler ve ara dil çevirmeninin birinci çevirmenin çeviri kararlarını da hesaba katması gerekir. Bu noktada ara dil çevirmeninin işinin güçleştiği söylenilebilir.

Bunların dışında özgün metindeki “hören” fiilinin iki ayrı durum için kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bir başka ifadeyle Gregor hem kadınların dolabı yerinden oynattıklarını, hem de kız kardeşinin hep işin en zor bölümünü üstlenmek istediğini duymuştur. Ara dilden çeviride “duymak” fiili sadece ilk eylem için kullanılmıştır.

Örnek 10

Almanca Özgün Metin: “Ohne irgendwie neugierig zu sein, hatte sie zufällig einmal die Tür von Gregors Zimmer aufgemacht und war im Anblick Gregors, der, gänzlich überrascht, trotzdem ihn niemand jagte, hin und her zu laufen begann, die Hände im Schoß gefaltet stauend stehen geblieben” (Kafka, 1999, s.57).

Almancadan Çevirisi: “Öyle merak ettiği için değil, rastgele bir gün odasının kapısını açmış, Gregor’un düpedüz şaşırdığını ve kendisini bir kovalayan bulunmazken sağa sola koşmaya başladığını görünce, ellerini kucağında kavuşturup hayretle olduğu yerde kalakalmıştı” (Şipal, 2016, s.118).

İngilizce Çevirisi: “Without being in the least curious she had once by chance opened the door of his room and at the sight of Gregor, who, taken by surprise,

began to rush to and fro although no one was chasing him, merely stood there with her arms folded” (Muir, 1995, s.86).

İngilizceden Çevirisi: “Merak falan ettiği için değil de, bir gün oda kapısını rastgele açtığında Gregor kimsenin kendisini kovalamamasına rağmen oradan oraya koşturmaya başlayınca kollarını göğsünde kavuşturup öylece durmuştu” (Harmancı, 1997, s.44).

Özgün metinde yer alan “gänzlich” ve “staunend” kelimeleri doğrudan çeviride karşılık bulurken, İngilizce çeviride yer almadıkları tespit edilmiştir. Bu durum ara dil çevirmenini de etkilemiştir. Ara dil çevirmeni kaynak metin olarak aldığı İngilizce çeviride atlanılan sözcükleri otomatik olarak atlamak durumunda kalmıştır. Buna ek olarak ara dil çevirmeni de bir eleme yapmış ve İngilizce çevirideki “taken by surprise” ifadesini çevirmemiştir. Bu durum bir anlamda ara dilden yapılan çevirilerde kayıpların iki katına çıkabileceği savını destekler gözükebilir. Sonuçta birinci çevirmen kendi çeviri kararlarını uygulamaktadır, ara dil çevirmeni ise hem kendisinden önce alınan çeviri kararlarını hesaba katmak durumundadır hem de kendisi bir takım çeviri kararları almaktadır. Dolayısıyla ara dil çevirmeninin işinin iki kat güçleştiği de söylenilebilir.

Örnek 11

Almanca Özgün Metin: “Er eilte zu ihnen und suchte sie mit ausgebreiteten Armen in ihr Zimmer zu drängen und gleichzeitig mit seinem Körper ihnen den Ausblick auf Gregor zu nehmen” (Kafka, 1999, s.63).

Almancadan Çevirisi: “Babası baylara doğru seğırtmiş, kollarını açarak onları odalarından içeri sokmaya, bir yandan da vücudunu siper ederek Gregor’u gözlerinden saklamaya çalışıyordu” (Şipal, 2016, s.123).

İngilizce Çevirisi: “He hurried toward them and, spreading out his arms, tried to urge them back into their own room and at the same time to block their view of Gregor” (Muir, 1995, s.89).

İngilizceden Çevirisi: “Onlara doğru gidip kollarını iki yana açarak hem odalarına gitmeleri için iknaya hem de Gregor’u görmelerine engel olmaya çalıştı” (Harmancı, 1997, s.49).

Özgün metinde bulunan “mit seinem Körper” ifadesi doğrudan çeviride “vücudunu siper ederek” biçiminde erek odaklı aktarılırken, İngilizce çeviride ve dolayısıyla ara dil çevirisinde atlanmıştır. Metin bağlamında evde kalan kiracılar Gregor’u görür ve Gregor’un babası buna engel olmaya çalışır. Şipal’ın aktarımından babanın buna nasıl engel olmaya çalıştığı açıkça anlaşılmaktadır.

Ayrıca özgün metindeki “den Ausblick auf Gregor zu nehmen” ifadesi doğrudan çeviride “Gregor’u gözlerinden saklamaya” biçiminde yer alırken, İngilizce çeviriyi birebir takip eden ara dil çevirisinde bu ifade “Gregor’u görmelerine engel olmaya” denilerek aktarılmıştır. Doğrudan çeviride geçen “gözlerinden saklamak” ifadesinin erek okura yadırgatıcı gelebileceği düşünülmektedir. Bu anlamda ilgili ifadenin çevirisinin okur odaklı olduğu pek söylenemez. İngilizce çeviride çevirmenler ilgili durumu metin bağlamında çözümlemiş ve “block” sözcüğünü kullanmayı tercih etmişlerdir. İlgili sözcüğün tercih edilmesinin ara dil çevirmeninin işini kolaylaştırmış olabileceği düşünülmektedir. Ara dil çevirisinin okur odaklı ve anlaşılır olduğunu söyleyebiliriz.

Örnek 12

Almanca Özgün Metin: “Er bekreuzte sich, und die drei Frauen folgten seinem Beispiel” (Kafka, 1999, s.69).

Almancadan Çevirisi: “Ardından istavroz çıkardı ve odadaki üç kadın da kendisi gibi yaptılar” (Şipal, 2016, s.129).

İngilizce Çevirisi: “He crossed himself, and the three women followed his example” (Muir, 1995, s.92).

Metin bağlamında evin hizmetçisi Gregor’un öldüğü haberini verir ve babası bunun üzerine “artık Tanrı’ya şükredebiliriz” der. Daha sonra haç çıkarır ve anne, kız kardeş ve hizmetçi de onun gibi yaparlar. Yukarıda altı çizili cümle ara dilden çeviride tamamen atlanmıştır. Çevirmenin ilgili cümleyi erek kültüre hitap etmediği için çıkardığı düşünülmektedir. Zira Hristiyanlar’ın elleriyle haç işareti yapmalarına haç çıkarmak, diyesi istavroz çıkarmak denir. İstavroz; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'u temsil etmektedir. Doğrudan çeviride çevirmen ilgili cümleyi aktararak kaynak kültürün öğelerini korumuştur. Zira çeviri eserlerin okunmasının önemli nedenlerinden bir tanesi de ilgili kültür, diyesi yabancı kültür hakkında bilgi sahibi olma isteğidir. Ama diğer taraftan ilgili dinsel ögenin erek kültürle uyduğu söylenemez. İngilizce çeviride kaynak kültür öğeleri erek kültürle uyduğundan herhangi bir sıkıntı olduğu söylenemez.

Örnek 13

Almanca Özgün Metin: “...die guten Einwirkungen der Möbel auf seinen Zustand konnte er nicht entbehren...” (Kafka, 1999, s.44).

Almancadan Çevirisi: “Eşyaların olumlu etkileri vardı durumu üzerinde, bu etkilerden yoksun kalamazdı” (Şipal, 2016, s.106).

İngilizce Çevirisi: “...he could not dispense with the good influence of the furniture on his state of mind...” (Muir, 1995, s.80).

Yukarıda özgün metinde geçen bu cümle doğrudan çeviride ve İngilizce çeviride aktarılırken, ara dil çevirisinde tamamen atlanmıştır. Ara dil çevirilerinde eğer aracı dilde herhangi bir atlama varsa bu otomatik olarak üstlenilir, buna bir de görüldüğü üzere ara dil çevirmeninden kaynaklı atlamalar eklenebilir. İşte bu

nedenledir ki ara dil çevirilerine bu alanda genel olarak sıcak bakılmaz ve yaşanan kayıpların iki katına çıkabileceği riski taşıdığı belirtilir. Ama daha önceki örneklerimizde de anlatıldığı ve gösterildiği üzere bu her çeviride her zaman yaşanabilecek bir çeviri sorunu olarak karşımıza çıkar.

SONUÇ

Bu tezde Türkçe çeviribilim literatüründe “ikinci elden çeviri”, “dolaylı çeviri”, “ikinci dilden çeviri” gibi çeşitli kavramlarla da anılan ve farklı araştırmacılar tarafından çeşitli tanımları yapılan ara dilden çeviri konu edilmiştir. Ara dilden çeviri aslında çevirinin çevirisidir. Bir başka ifadeyle özgün metin bir dile çevrilir ve bu çeviri metin başka bir çeviri için kaynak metin görevi görür. Bu çalışmada Almanca özgün metnin İngilizce aracı metin üzerinden Türkçeye çevirisi söz konusudur.

Araştırmada çevirilerdeki hataları bulmak gibi bir niyet güdülmemiş, aracı dilin köprü dil olarak etkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu nedenle her iki Türkçe çevirmenin çeviri anlayışlarını ve kararlarını karşılaştırmaktan ziyade, İngilizce çevirmenlerin çeviri kararlarının ara dil çevirisine etkisine odaklanılmıştır. Bir başka ifadeyle İngilizce çeviriyi gerçekleştiren Muir çiftinin çeviri kararlarının ara dil çevirisini nasıl etkilediği sorgulanmıştır. Bu bağlamda ara dil çevirmeni daha önceden çözümlenmiş metni çevirmenin kolaylığını mı yaşıyor yoksa özgün metinle birebir çalışmadığı, aracı bir dil üzerinden çevirisini gerçekleştirdiği için güçlüklerle mi karşılaşılıyor soruları tartışmaya açılmıştır.

Çeviribilim literatüründe geçmişte önemli bir yere sahip olan, birbirine uzak dillerin ve kültürlerin aktarımında köprü rolü üstlenen ve günümüzde halen yapılmakta olan ara dil çevirilerinin çeviride nasıl bir rol oynadığı ve etkisinin ne olduğunu tartışmaya açmak bu tezin amaçlarından bir tanesidir. Bu bağlamda tezin amacı doğrultusunda araştırmada yöneltilen sorular şu şekildedir: Ara dilden çeviri nasıl bir rol oynar ve etkisi nedir? Hali hazırda çevrilmiş bir metni tekrar çevirirken karşılaşılan zorluklar veya sağladığı kolaylıklar nelerdir? Doğrudan çeviriye kıyasla kabul edilebilir ara dilden bir çeviri yapmak mümkün müdür? Ara dilden çeviride karşılaşılan sorunlar ara dilden çeviriye mi özgüdür yoksa aslında her çeviride karşılaşılabilecek sorunlar mıdır? Aracı dildeki çevirmenin çeviri kararları ara dil çevirmenini ne ölçüde etkiler? Erek odaklı bir çeviri için doğrudan çeviri yapmak mı gerekir yoksa ara dilden çeviride de erek

odaklı bir çeviri ürünü ortaya koyulabilir mi? Ara dilden çevrilen bir eser doğrudan çevrilen esere göre içerik açısından okura farklı bir hikâye mi sunar?

Türkiye’de ara dilden çeviriler daha çok Tanzimat Döneminde (1839-1871) Fransızca aracı dil üzerinden gerçekleştirilmiş olsa da günümüzde özellikle egemenlik alanı dar ya da merkezi konumda olmayan bir dilden çeviri söz konusu olduğunda ilgili dilde çeviri yapacak kimsenin bulunamayışı noktasında halen kullanılan bir çeviri türüdür. Bu bağlamda Türkiye’de yayımlanan kitapların büyük bir bölümünün çeviri olduğu ve bu çevirilerin bir kısmının ara dilden çeviri şeklinde yapıldığı bilinmektedir. Ara dilden çeviri ile ilgili yok denecek kadar az çalışma olması bizi bu alanda çalışmaya yöneltmiştir. Literatür araştırmamızda ara dilden çeviri ile ilgili teorik bilgiler içeren bazı çalışmalara rastlansa da ayrıntılı ve karşılaştırmalı bir uygulama çalışması yok denecek kadar azdır.

Bu tez yedi ana bölümden oluşmaktadır. İlk altı bölüm tezin teori kısmını, bir başka ifadeyle kuramsal kısmını oluşturmaktadır. Yedinci bölüm ise eser analizinin yapıldığı bölümdür; bu bölümde tezde ele alınan Franz Kafka’nın “die Verwandlung” adlı öyküsü ara dilden çeviri bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Teori kısmının ilk bölümü olarak da nitelendirebileceğimiz tezin birinci bölümü “Edebi Çeviri ve Çevirmen” ile ilgili bölümdür. Çalışmada ele alınan eser edebi bir eser olduğu için öncelikle edebi eseri edebi yapan nedir ya da onu diğer eserlerden ayıran özellikler nelerdir sorularından yola çıkarak edebi çeviri sorunsalı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çevirmenin edebi çevirideki yeri ve önemi, sahip olması gereken özellikler ve görevleri anlatılmıştır. “Çevirmenin Eleştirilmesi” alt başlığında çevirmenlerin mağduriyetinden ve meslek yaşantılarındaki bazı sıkıntılardan bahsedilmiştir.

Yine kuramsal kısmın bir parçası olan tezin ikinci bölümünde, elde edilen bilgiler ışığında ara dilden çeviri her yönüyle ele alınmaya çalışılmıştır. Öncelikle literatürde hangi adlarda kullanıldığına ve farklı araştırmacılar tarafından yapılan çeşitli tanımlamalara yer verilmiştir. Daha sonra farklı araştırmacılar ve

çevirmenlerin görüşlerine de yer verilerek ara dilden çevirinin yapılmasının nedenleri açıklanmıştır. Bir çevirinin doğrudan değil de aracı bir dil üzerinden yapılmasının neden sıkıntılı görüldüğü, hangi alanlarda çevirmenin işini güçleştirebileceği ya da ona kolaylık sağlayabileceği tartışmaya açılarak ara dilden çeviri sorunsalı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Özgün dili bilmeden aracı bir dil üzerinden çeviri yapmanın güçlükleri anlatılmış ve doğrudan çeviri ile ara dilden çeviri karşılaştırıldığında eleştirel bakış açıları ortaya koyulmuştur. “Türkiye’de ve Almanya’da Ara Dilden Çevirinin Yeri” adlı alt bölüm başlığında Türkiye’de ve Almanya’da bu konu ile ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Bu anlamda özellikle Türkiye’de ara dilden çeviri ile ilgili yapılan çalışmalar konusunda ciddi bir araştırma yapıldığını önemle belirtmek isterim. Oldukça çok sayıda tez, makale ve internet kaynağı özenle araştırılmış ve bulunan çalışmaların kaynakça bölümlerindeki çalışmalara da ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde son olarak ara dilden çevirinin yapılması önlenabilir mi konusu tartışmaya açılmış ve elde edilen veriler ışığında çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde yazınsal metinlerde eşdeğerlik arayışı bağlamında kaynak metin ve erek metin arasında varsayılan eşdeğerlik ilişkisine yönelik çeşitli bakış açılarına yer vermeye çalışılmıştır, daha doğrusu eşdeğerlik kavramının çeviribilim tarihinin farklı dönemlerinde ne gibi anlamlar kazandığı ya da nasıl anlam genişlemesine uğradığı anlatılmıştır. Dilbilim odaklı çeviri kuramlarından başlanarak, son dönemde geliştirilen felsefi, sosyolojik, kültürel yaklaşımlar da dâhil edilmeye çalışılmış ve kavramın tarihsel gelişimini eleştirel bir bakış açısıyla anlatmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda çeşitli araştırmacıların bu kavramı hangi anlamda kullandıkları ya da kaynak metin ve erek metin arasında varsayılan eşdeğerlik ilişkisinin nasıl olması gerektiği konusundaki görüşlerine yer verilmiştir.

Tezin dördüncü bölümünde “Çeviri Eleştirisi” adı altındaki başlıkta “Çeviri eleştirisi neden gereklidir? Çeviri eleştirisinin amacı nedir? Çeviri eleştirisinin katkıları nelerdir? Çeviri eleştirisi nasıl yapılmalıdır? Çeviri eleştirisi yapılırken nelere dikkat edilmelidir? Çeviri eleştirisini yapan kişiler ne gibi özelliklere sahip

olmalıdır? Neden edebi çeviri eleştirisinin nesnel bir ölçütü bulunmamaktadır?” sorularına cevap aranmaya çalışılmıştır. Bu amaçla farklı görüşlere ve konuyla ilgili söylemlere yer verilmiştir.

Tezin beşinci bölümü bu tezde incelenen “die Verwandlung” adlı öykünün yazarı olan Franz Kafka üzerinedir. Kafka’nın hayatı anlatılmış, daha sonra yazarlığı ve üslubu hakkında bilgiler vermeye çalışılmıştır. Kafka’nın yapıtlarında ele alınan konular saptanmış ve bunların ortak noktalarına dikkat çekilmiştir.

Kuramsal kısmın son bölümü olarak da sayılabilecek tezin altıncı bölümünde araştırmada ele alınan Franz Kafka’nın “Die Verwandlung” (Değişim ya da Dönüşüm) adlı öyküsünün kısa bir özeti yapılmıştır. Daha sonra bu eserleri Almancadan İngilizceye çeviren Willa ve Edwin Muir çiftinin, İngilizceden Türkçeye çeviren Mehmet Harmancı’nın ve Almancadan doğrudan Türkçeye çeviren Kamuran Şipal’in biyografilerine yer verilmiştir.

Tezin uygulama kısmını oluşturan yedinci bölümde Franz Kafka’nın “Die Verwandlung” adlı öyküsü ara dilden çeviri kapsamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla öykünün İngilizce çevirisi, yani aracı dil çevirisi, İngilizceden Türkçeye yapılan ara dil çevirisi ve Almancadan doğrudan yapılan Türkçe çevirisi karşılaştırılmaya tabi tutulmuştur. Zira sadece ara dilden çeviri ile özgün metni karşılaştırmak ara dilden çevirinin özgün metinle uyuşup uyuşmadığını, özgün metne uzak düşüp düşmediğini, ya da doğrudan değil de ara dilden yapılan çevirilerde oluşabilecek kaydırmaların neler olabileceğini gösterebilir. Fakat ara dil çevirmeninin çeviri stratejisini ve anlayışını anlayabilmek, birinci çevirideki çeviri stratejilerinin ara dil çevirisindeki etkisini araştırabilmek ve ara dilden çeviride yaşanabilecek güçlükleri ve kolaylıkları görebilmek için ara dilden çevirinin kaynak olarak alınan çeviri metinle ve tabi ki kaynak metinle karşılaştırma yapmak gerekmektedir.

Somut örnek seçimlerinde her iki Türkçe çevirmenin çeviri kararlarını ya da anlayışlarını karşılaştırmaktan ziyade aracı dil çevirmenlerinin (Willa ve Edwin Muir) çeviri kararlarının ya da anlayışlarının ara dil çevirisini etkilediği noktalara ağırlık vermeye çalışılmıştır. Bir başka ifadeyle çoğunlukla aracı dilin köprü dil

olarak etkisi esas alınmıştır. Bu bağlamda İngilizce çevirmenlerin çeviri kararlarının ara dil çevirmenine kolaylık mı sağladığı ya da güçlük mü yarattığı örnek karşılaştırmalarından elde edilen somut örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte her iki Türkçe çevirmenin çeviri anlayışlarının ve kararlarının karşılaştırıldığı örneklerle de yer verilmiştir. Çünkü çevirilerde sergilenen çeviri anlayışlarının kaynak metinden bağımsız olarak çevirmenin yaratıcılığını ön plana alan ve erek metnin dil ve kültür özelliklerini önceliyen bir yönü de söz konusudur. Bunu ortaya koyabilmek için her iki Türkçe çeviriyi karşılaştırmak fayda sağlamıştır.

Bu bölümde eser analizine başlamadan önce “Süreç Öncesi Çeviri Normları” başlığı altında ilgili çevirmenlerimizin çeviri anlayışlarını belirlemede etkili olan süreç öncesi norm ve kısıtlamalara yer verilmiştir. Bu amaçla çevirmenlerimizin çevirilerine başlamadan önce aldıkları kararlar, yaptıkları çalışmalar, çeviri kitapların önsözünde ya da sonsözünde yer alan bilgiler betimleyici bir yaklaşımla ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çağdaş çeviri kuramcılarından Gideon Toury’nin Betimleyici Çeviri Kuramı göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırmada tespit edilen somut örnekler “Devingen Dil Kullanımı Bakımından Ara Dilden Çeviri”, “Eklemeler” ve “Çıkarmalar” olmak üzere üç ana başlık altında gruplandırılmıştır. İlgili sınıflandırma altındaki her bir örnek özgün metin, İngilizce çeviri metin, ara dilden çeviri metin ve doğrudan çeviri metin olmak üzere dört metindeki şekliyle verilmiştir ve önemli yerlerin altı çizilerek açıklanmıştır. Örnek analizleri yapılırken çeşitli kuramlardan faydalanılarak çoğulcu bir yaklaşım izlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda tezin teorik kısmında ilgili bilgilerin verildiği Gideon Toury tarafından geliştirilen “Betimleyici Çeviri Araştırmaları” yönteminden ve Eugene Albert Nida’nın “etki eşdeğerliği” kavramına dair görüşlerinden faydalanılmıştır. Çevirmenlerin kaynak dil ve kültürün özelliklerini muhafaza ederek yeterli bir çeviri mi sundukları ya da erek dil normlarını ön plana alarak kabul edilebilir bir çeviri anlayışını mı benimsedikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece çevirilerin erek dil ve kültürde benzer etki uyandırıp uyandırmadıkları da değerlendirilmeye alınmıştır.

Ara dilden çeviri kapsamında İngilizce çevirmenlerin çeviri anlayışlarının ya da kararlarının ara dilden çeviride etkili olup olmadığı tartışmaya açılmıştır.

Yukarıda anlatılan çerçevede ele alınan Kafka'nın en uzun öykülerinden biri olan "die Verwandlung" adlı öykünün çevirilerinin ara dilden çeviri bağlamında karşılaştırılması sonucunda ortaya çıkan veriler şu şekildedir:

Öncelikle süreç öncesi normlar kapsamında elde edilen verilere göre incelediğimiz tüm çeviri kitaplarında çevirmenlerin süreç öncesi almış olduğu kararlardan bahsedilmediği görülmüştür, bir başka ifadeyle çevirmenlerin ilgili kitapları neden seçtiklerini ve hangi amaçla çevirdiklerini belirten herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Buna ek olarak hangi çeviri tutumunu benimsedikleri ya da hangi çeviri stratejisini önemsediklerine dair bir açıklama da bulunmamaktadır. Bu noktada "Çeviri Politikası" bağlamında yayınevlerinin etkin olduğu düşünülmektedir. Aracı bir dil üzerinden Türkçeye aktarım yapan Mehmet Harmancı'nın çevirisi hariç Almancadan İngilizceye çeviri yapan Willa ve Edwin Muir çiftinin çevirisinde ve Almancadan Türkçeye doğrudan çeviri yapan Kamuran Şipal'in çevirisinde metin dışı öğelere sıkça başvurularak okurun yazar ve eserler hakkında bilgilendirildiği göze çarpmaktadır.

Eser analizleri sonucunda elde edilen verilere göre ara dilden çeviri kapsamında en genel anlamda şu çok net söylenilebilir ki aracı dil çevirmeninin çeviri anlayışı ara dil çevirmeninin çeviri anlayışını değil ama çevirisini etkilemiştir. Şöyle ki "matriks norm"lar kapsamında çevirilerdeki atlamalar ve eklemeler ortaya konulmaya çalışılmıştır: Aracı dil çevirmenleri, yani İngilizce çevirmenler bazen erek dil normlarına göre sözcük seçiminde değişime gitmiş ya da bazı açıklayıcı eklemeler yapıp, çevirmeden atladığı yerler olmuştur. Bu durum özgün metinle birebir çalışma imkânı olmayan ara dil çevirmeninin çevirisini doğrudan etkilemiştir. İngilizce çevirmenlerin atladığı ya da fazladan eklediği sözcükleri özgün metnin bir özelliği olarak değerlendirip çevirisini ona göre şekillendirmiştir. Dolayısıyla kaynak odaklı bir çeviri anlayışı sergilemiş olsa bile çevirisi bazen özgün metinle karşılaştırıldığında erek odaklı bir çeviri olmuştur. Buna ek olarak ara dil çevirmeninin de erek dil ve kültür normlarına göre sözcük seçimlerinde değişiklik yapması ve eklemelerde bulunup bazı sözcükleri ve

cümleleri çevirmemesi, atlaması söz konusudur. Her çeviri “değiştirme olmadan değişim” demekse bu anlamda ara dilden yapılan çevirilerin bazı riskleri taşıyıp, ara dil çevirmenlerinin birinci çevirmenin çeviri kararlarını da hesaba katması gerektiği söylenilebilir. Öte yandan erek dil ve kültür normlarına göre sözcük seçimlerinde ya da cümle yapılarında değişime gidilmesi, açıklayıcı eklemeler yapılması ve bazı sözcüklerin çevrilmemesi durumunun ara dilden çeviriye özgü bir durum olmadığı tespit edilmiştir. Doğrudan çeviride de benzer örneklerle rastlanmıştır. O nedenle ara dilden yapılan çevirilerin çeviribilim alanında bazı araştırmacılar ya da çevirmenler tarafından tamamen yadsınması ya da sorunlu görünmesinin ele alınan kaynak metinden ziyade çevirmenin çeviri anlayışı ya da uzmanlığı ile ilgili bir durum olduğu söylenilebilir. Bir başka ifadeyle ara dilden yapılan çevirilerde karşılaşılan sorunlara aslında her zaman her çeviri türünde rastlanılabilir.

Somut örnek karşılaştırmalarında İngilizce çeviriden kaynaklı olarak, daha doğrusu Muir çiftinin çeviri kararlarından dolayı ara dil çevirmeninin bazı güçlükler yaşadığı görülmüştür. İngilizce çevirmenler bazen bir ifadeyi ya da birden fazla anlama gelen bir sözcüğü özgün metne uzak bir anlamla aktarmayı tercih etmişlerdir. Ara dil çevirmeni erek dil ve kültürü ön plana alarak ve metin bağlamında durumu yorumlayarak bazen bunun üstesinden gelmiş, bazen ise çevirisini kaynak odaklı çevirerek erek dilde ve kültürde istenilen etkiyi yaratmada güçlük çekmiştir. Dolayısıyla aracı dil çevirmenlerinin, yani Muir çiftinin erek dil normlarına göre ya da kendi yorumlarıyla sözcük seçiminde değişikliğe gitmeleri ara dil çevirmeninin işini bazen güçleştirmiştir. Fakat bu durum sadece ara dil çevirisinde yaşanmamış, doğrudan çeviride de benzer örneklerle rastlanmıştır. Çevirisini doğrudan gerçekleştiren çevirmen de bazen kendi yorumuyla sözcük seçiminde değişime gitmiş ya da sözcüğü sözcüğüne çeviri yolunu izleyerek erek okura yadırgatıcı gelebilecek ifadeler kullanmıştır. Bu bağlamda şu çok net söylenilebilir ki ister doğrudan ister aracı bir dil üzerinden çeviri yapılsın, yaşanan güçlükler aslında çeviride yaşanan güçlüklerden çok da farklı değildir. Bu anlamda çevirmenin metni doğru alımlaması ve erek dilde yaratıcılığını kullanması en önemli çözümler arasında sayılabilir.

Ara dil çevirmeninin özgün metinle birebir çalışmadığı için bazı güçlüklerle karşılaştığı ya da çevirisinin bazı riskleri içerdiği söylenilebilir. Buna karşın önceden çözümlenen bir metni çevirmenin kolaylığını yaşadığı durumlar da tespit edilmiştir. Bir başka ifadeyle İngilizcenin kaynak metin olarak ele alınmasının kolaylık sağladığı örneklerle rastlanmıştır. İngilizce çevirmenler sözcüğü sözcüğüne çevrilmesi sıkıntı yaratabilecek bazı sözcükleri ya da ifadeleri metin bağlamında yorumlamış ve okurun kafasını karıştırmayacak bir şekilde çözümleyerek aktarmışlardır. Dolayısıyla ara dil çevirmeni okur odaklı ve kabul edilebilir bir çeviri ortaya koyarken, doğrudan çeviride çevirmenin sözcüğü sözcüğüne çeviri yaparak erek okurun alışkın olmadığı ifadeleri kullandığı görülmüştür.

Örnek incelemeleri sonucunda ele alınan kaynak metinden bağımsız olarak çevirmenlerin çeviri anlayışlarının, kullandıkları çeviri stratejilerinin, yaratıcılıklarının ve kaynak dilde ve kültürde olduğu gibi özellikle erek dilde ve kültürde uzman olmalarının kabul edilebilir bir çeviri için belirleyici olduğu kanısına varılmıştır. Bu noktada ilgili metnin aracı bir dil üzerinden mi yoksa özgün dilinden doğrudan mı çevrildiği belirleyici bir etmen olamayabilir. Tabiki ara dilden bir çeviri yapıldıysa aracı dilin etkisi söz konusudur ama aracı dildeki çevirmen gerçek bir uzmansa ve kaynak dil ile aracı dil arasında- bu tezdeki Almanca ve İngilizce gibi- yapısal ve kültürel bir yakınlık varsa bu etki en aza indirgenebilecektir. Öte yandan çevirinin erek dilde ve kültürde gerçekliği olduğu düşüncesinden yola çıkılırsa kabul edilebilir bir çeviri için çevirinin doğrudan ya da ara dilden yapılmasının belirleyici olmadığı söylenilebilir. Bu bağlamda tezde özellikle her iki Türkçe çevirmenin çeviri kararları ve anlayışlarının karşılaştırıldığı örneklerle yer verilmiştir. Bunların bir kısmında İngilizce çevirmenler kaynak odaklı bir çeviri gerçekleştirmelerine rağmen, ara dil çevirmeni erek dili ve kültürü ön plana alarak erek odaklı ve kabul edilebilir bir çeviri ortaya koymuştur. Doğrudan çeviride ise çevirmen kaynak odaklı ve yeterli bir çeviri sunmuştur. Sadece ara dilden çevirilerin özgün metne uzak düşebileceği ya da bu çevirilerde erek dilde benzer etki uyandırılmayacağı gibi geleneksel bakış açısını yansıtan genel kanıların aksine bu örnekler bize

çevirmenin yaratıcılığının ve sorunlar karşısındaki çözümlerinin önemli bir role sahip olduğunu göstermiştir.

Bu tezde ele aldığımız Almanca kaynak metin ve İngilizce aracı metin arasında çok fazla kültürel sözcüklerin aktarımıyla karşılaşılmamıştır. Almanca ve İngilizcenin dilsel yapısı ve kültürel yakınlıkları bunun nedeni olarak gösterilebilir. Buna karşın bu dillerden Türkçeye yapılan aktarımlarda erek kültürde ilgili ifadeleri ya da sözcükleri karşılayan kültürel sözcükler ve ifadelerin mevcut olduğu örneklerle rastlanmıştır. Bu durumda kaynak metin önemini kaybetmiş ve erek dilin yerleşik kullanımları, kültürü ve okuru ön plana çıkmıştır. İlgili örneklerin bir kısmında doğrudan çeviride erek dil ve kültür ön plana alınarak kabul edilebilir bir çeviri sunulmuş, bir kısmında ara dil çevirmeni yaratıcılığını kullanarak erek dilde benzer etki uyandırmayı başarmıştır. Dolayısıyla çevirinin doğrudan ya da ara dilden yapılması burada etkin bir rol oynamamış, çevirmenin erek dili ve kültürü önceliyerek yaratıcı bir çözüm sunması uygun düşmüştür.

Bu araştırmada çevirileri incelenen çevirmenlerin genel olarak çeviri anlayışlarının nasıl olduğunu anlatacak olursak, İngilizce çevirmenler genellikle kaynak dilin dizim kurallarına bağlı kalmışlardır. Almanca ve İngilizcenin dilbilimsel yakınlıklarının da etkisiyle Muir çifti Almanca özgün metindeki çok uzun cümleleri bile aynı şekilde biçimi koruyarak aktarmaya özen göstermiştir. Çevirilerinin genel olarak kaynak odaklı ve yeterli olduğu söylenilebilir. İngilizceden Türkçeye aktarım yapan ara dil çevirmenimiz Harmancı'nın genel olarak kaynak odaklı bir yaklaşımı benimsediği görülmüştür. Buna karşın biçimsel açıdan erek dili ön plana almış ve okurun anlamasını kolaylaştırmak için uzun cümleleri bölerek anlatmayı tercih etmiştir. Doğrudan çeviri yapan Şipal'in çevirisinin ise genel olarak erek odaklı ve kabul edilebilir olduğu söylenilebilir. Zira Şipal erek dilde istenilen etkiyi uyandırabilmek için kaynak metinde olmasa bile sık sık deyimlere başvurmuş ve erek okurun alışık olduğu kalıp ifadeleri kullanmayı tercih etmiştir. Biçimsel açıdan burada da Kafka'nın çok uzun cümlelerinin bölünerek anlatıldığı, böylece biçimin dikkate alınmayarak anlama ağırlık verildiği saptanmıştır.

Genel olarak ara dilden çeviride okura içerik bakımından farklı bir hikâye sunulduğu söylenilemese de işin içinde bir uzman çevirmen daha olması, onun çeviri anlayışının ve kararlarının da hesaba katılmasını gerektirmektedir. Böylece zaten karmaşık olan çeviri eylemi ara dil çevirmeni için -özellikle biçimin ön planda olduğu, mecazların ve yan anlamların sıkça kullanıldığı, canlı bir anlatımın sunulduğu, anlamsal boşlukların fazla olduğu, kurgusal metinler olan edebi metinlerin çevirileri söz konusu ise- daha da karmaşık bir hal alabilmektedir. Öyle ki ara dil çevirmeni kaynak odaklı bir tutum benimsemiş olsa bile, eğer aracı dil çevirmeni erek odaklı bir çeviri anlayışı ile çevirisini gerçekleştirdiyse, ara dil çevirmeninin çevirisi özgün metinle karşılaştırıldığında erek odaklı bir çeviri sunabilmektedir.

Bir metnin ara dilden çevrilip çevrilmediği –eğer kitapta belirtilmediyse- çeviri tahlili ile uzun bir uğraş sonucunda gün ışığına çıkarılabilmektedir ve bu uğraş okurun konuyla ilgili bilgilendirilmesi bakımından önem arz etmektedir. Zira okurun okuduğu kitabın doğrudan mı ya da aracı bir dil üzerinden mi çevrildiğini bilmeye hakkı vardır. Bu bağlamda bu alanda çalışma yapmak okuru bilgilendirmeye ve ona seçim şansı tanımaya yardımcı olacaktır. Ayrıca günümüzde hala yapılmakta olan ara dilden çevirinin gerek geçmişteki köprü dil olarak etkisi gerek işlevselliği bakımından çeviribilimin doğal bir olgusu haline geldiği ve böylece konuyla ilgili daha çok çalışma yapılması ihtiyacı doğduğu söylenilebilir.

KAYNAKÇA

Akay, R. (2002). Edebiyat Tarihinde Çevirinin Önemi. M. Durak (Haz.). *Kuramsal ve Uygulamalı Çeviri Sorunları 3-4 Kasım 2000 Sempozyum Bildirileri*. Bursa: Ankara Üniversitesi TÖMER.

Aksoy, B. (2001). Çeviride Çevirmen Seçimleri Işığında Çeviri Eleştirisi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18, 2, 1-16.

Aktaş, T. (1996). *Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış*. Ankara: ORSEN Matbaacılık.

Aktay, A. (2009). *Bertolt Brecht'in Tiyatro Metinlerinin Türkçeye Aktarılışında Deyim Aktarmalarından Kaynaklanan Sorunlar ve Bu Sorunların Dil Öğretimindeki Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Akten, S. (1998). İkinci Dilden Çeviri. *Hacettepe Üniversitesi. Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 8,

Aktürel, Teoman; Çapan, Cevat; İnce, Özdemir. (1990). "Şiir Çevirisi Üzerine". Söyleşi. *Metis Çeviri Dergisi*, 13, 11-19.

Ali, S. (1940). İkinci Dilden Tercüme Meselesi ve Bir Misal. *Tercüme*, 1, 581-585. (Maarif Matbaası.)

Arman, A. (2002). İmge Kavramının Sorunsalı Üzerine. Flaubert ve Kafka-
“Bovarizm” ve “Kafkaesklik”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya
Fakültesi Dergisi*, 42, 1-2, 197-209.

Apel, F. ve Kopetzki, A. (2003). *Literarische Übersetzung*. Weimar: Verlag J.B.
Metzler Stuttgart.

Ateşman, E. (2001). Kültürel Farklardan Kaynaklanan Çeviri Sorunları ve
Çözüm Önerileri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18, 2,
29-35.

Alper, V. (1990). Karlar Ülkesi Çevirileri Üstüne Kısa bir İnceleme. *Metis*, 12,
91-100

Baykan, A. (1996). *Sosyal Kültürel Faktörlerin Çevirideki Rolü*. Yüksek Lisans
Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Bayrakdar, F. (2008). *Kültür Aktarımında Çeviri Stratejileri: Yüksel
Pazarkaya'nın Türkçe-Almanca Çeviri Örneğinde Bir Araştırma*. Yüksek
Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Benjamin, W. (2015). *Teknik Olarak Yeniden Üretilbilirlik Çağında Sanat
Yapıtı*. (G. Sarı Çev.). İstanbul: Zeplin Kitap.

Benjamin, W. (2005). *Sanat Yapıtı*. (Z. Burtak ve B. F. Dellaoğlu Çev.). Besim F. Dellaoğlu (Haz.). Benjamin. İstanbul: Say Yayınları.

Bengi, I. (1993). Çeviri Eleştirisi Bağlamında Eleştirel Bilincin Oluşması ve Eleştiri, Üst-Eleştiri, Çeviribilim İlişkileri. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 4, 25-50.

Bereza, D. K. (2013). *Die Neuübersetzung. Eine Hinführung zur Dynamik literarischer Translationskultur*. Berlin: Frank& Timme GmbH Verlag für wissenschaftliche Literatur.

Berk, Ö. (2005) *Çeviribilim Terimcesi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Boztaş, İ. (1993). Çeviri, Çevirmen, Dilbilim İlişkisi, Çeviride Eşdeğerlik ve Kayıplar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 55-65.

Boztaş, İ. Ve Coşkun, H. (1988). *Contemporary English- German- Turkish Dictionary/ Modernes Englisch- Deutsch- Türkisches Wörterbuch/ Çağdaş İngilizce-Almanca-Türkçe Sözlük*. Ankara: Hacettepe-Taş Kitapçılık.

Boulogne, P. (2015). Europe's Conquest of the Russian Novel: The Pivotal Role of France and Germany. *IberoSlavica Special Issue on Translation in IberianSlavonic Cultural Exchange and Beyond*. Ed. Teresa Seruya & Hanna Pieta. Lisbon: CompaRes/ CLEPUL: 179-206.

Buber-Neumann, M. (1967). *Kafka'nın Sevgilisi Milena*. (A. Cimgöz Çev.). İstanbul: Ataç Kitabevi Yayınları.

Büyüköztürk, Ş. (2017). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.

Canetti, E. (1994). *Öbür Dava- Kafka'nın Felice'ye Mektupları Üzerine*. (K. Şipal Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.

Canlı, G. (2019). William Faulkner'ın Sanctuary Adlı Romanının Kaynak ve Erek Dizgedeki Çeviri Serüveni: Diliçi Çeviri, Öz-Çeviri, Yeniden Çeviri ve Dolaylı Çeviri Kavramları Işığında Bir İnceleme. Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi. İstanbul.

Catford, J.C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation: an Essay in Applied Linguistics*. London: Oxford University Press.

Cemal, Ahmet; İnce, Ülker; Uyar, Tomris. (1992). "Türkiye'de İkinci Dilden Çeviriler Üzerine". Söyleşi. *Metis Çeviri Dergisi*, 18, 14-22

Cemal, A. (22 Ekim 1998). Kitle ve İktidar ya da Çevirinin Çevirisinden Ancak Bu Kadar. *Cumhuriyet Gazetesi*.

Coşan, L. Ve Verimli, E. (2016). Hukukun Kırılma Noktaları. Franz Kafka'nın Dava ve Melih Cevdet Anday'ın İsa'nın Güncesi Romanlarında Bireysellik, Kimlik ve Aidiyet Sorunsalı. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, 2, 20-30.

Çiçek, N. (2015). Franz Kafka'nın Eserlerinde Yabancılaşma Problemi. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 5/1, 141- 162.

Darancık, Y. ve Balci, T. (2017). Bağımsal Dilbilgisi Bağlamında Türkçe ve Almancada Sıfatların Birleşim Değeri. Balci, T. Holzapfel, O. Serindağ (Eds.) *Schriften zur Sprache und Literatur*. Londra: IJOPEC Publication, s.148-160.

Demirekin, M. (2014). *Çeviriyorum; Türkçede Çeviri Sorunları ve Eşdeğerlik*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Demirekin, M ve Evat, Y. (Temmuz 2013). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kelime ve Kelime Grupları Düzeyinde Eşdeğerlik Sorunları. 6. *Uluslararası Türkçenin Eğitimi-Öğretimi Kurultayı*. Niğde Üniversitesi.

Derrida, J. (1985). "Des Tours de Babel"n in J.F. Graham (ed.). *Difference in Translation*. Ithaka: Cornell University Press.

Doğan, Ş., Sağlam, Y.Ş. ve Ülner, N. (1994 Aralık). “Geçmişten Günümüze Dek Yapılan “Faust” Çevirilerine Eleştirel Bir Bakış”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü. Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 4,

Frank, A.P. und Kittel, H. (2004). Der Transferansatz in der Übersetzungsforschung. A. P. Frank und H. Turk (Hrsg.) *Die literarische Übersetzung in Deutschland. Studien zu ihrer Kulturgeschichte in der Neuzeit*. (s. 3-71). Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Freudenberg, R. (2001). Thomas Mann auf English: zu einer Fehlertypologie beim Übersetzen literarischer Texte. A. Braun. *Beiträge zu Linguistik und Phonetik. Festschrift für Joachim Göschel zum 70. Geburtstag (366-391)* Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Gast, V. (2014). *Erstellung und Analyse einer Doppelübersetzung am Beispiel einer Kurzgeschichte von Haruki Murakami*. Bachelorarbeit.

Gökdoğan, M. D. (2001). Türk Bilim Tarihinde Çevirinin Yeri. M. Durak (Haz.). *Kuramsal ve Uygulamalı Çeviri Sorunları 3-4 Kasım 2000 Sempozyum Bildirileri*. Bursa: Ankara Üniversitesi TÖMER.

Gökşenli, E.Y. (2013). Şiir Çevirisinde Çeviri Kayıpları ve Eşdeğerlik Sorunları. *İ. Ü. Çeviribilim Dergisi*. 7, s.87-102.

Göktürk, A. (2011). *Çeviri: Dillerin Dili*. (9. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gündoğdu, M. (1999). , İkinci Bir Dil Üzerinden Yapılan Çeviriler Özgün Metinle Ne kadar Eşdeğerdir?. *Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg*, 4/5, 172, 181.

Gündüz, U. (2011). Kafka Metinlerinde İletişim, İletişimsizlik ve Yabancılaşma Olgusu Üzerine. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 7/1, 83-95.

Gürses, S. (Aralık 2006). İntihal Nasıl Olağanlaştırılıyor?. *Çeviri Etiği Sempozyumu*. İstanbul Üniversitesi.

Güttinger, F. (1963). *Zielsprache. Theorie und Technik des Übersetzens*. Zürich: Manesse Verlag.

Graber, W. (2004). Englische Übersetzer aus dem Französischen: Eine Forschungsbilanz der Übersetzungen aus zweiter Hand. A. P. Frank und H. Turk (Hrsg.) *Die literarische Übersetzung in Deutschland. Studien zu ihrer Kulturgeschichte in der Neuzeit*. (s. 93-107). Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Hansack, E. (1987). *Zur Technik der Doppelübersetzung Zwei Beiträge aus slavistischer Sicht. / Die Praefatio Brixiana*. Anzeiger für slavische Philologie. 18, s. 79-109.

Hieronymus. (1992). Pammachius'a. (E, Erem Çev.). *Metis Çeviri Dergisi*, 18, 74-82.

Honeyman, N.P. (2005). From Arabic to Other Languages through English. *Less Translated Languages*. (Ed. Albert Branchadell & Lovell Margaret West). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

House, J. (2002). Möglichkeiten der Übersetzungskritik. J. Best und S. Kalina (Hrsg.) *Übersetzen und Dolmetschen. Eine Orientierungshilfe*. (S. 101-108). Tübingen: Francke Verlag.

İşcen, İ. (2009). Edebiyat İçi ve Edebiyat Ötesi Dünyalar: “Neden Edebiyat?” Sorusu Üzerine. *Hacettepe Littera*, 22.

İşcen, İ. (2002). *Çevrim Kuramı-Çeviribilim’in Temelleri Üzerine*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Jakobson, R. (1959). On Linguistic Aspects of Translation in R. A. Brower (ed.) *On Translation*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Janouch, G. (1994). *Kafka ile Söyleşiler*. (K. Şipal Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.

Kadak, D. (2019). *Oğuz Atay ve Franz Kafka’nın Kurguya Dönüşen Bilinçaltı Süreçleri. (Tutunamayanlar ve Dönüşüm Anlatıları Üzerinden)*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Kafka, F. (1995). *Metamorphosis*. (W. ve E. Muir Çev.). (Edited by N. N. Glatzer, with a New Foreword by J. Updike). *The Complete Stories Franz Kafka*. New York: Schocken Books.

Kafka, F. (1984). *Kafka'nın Ailesine Mektupları*. (K. Şipal Çev.). İstanbul: Düşün Yayınlar.

Kafka, F. (1995). *Günlükler 1*. (K. Şipal Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.

Kafka, F. (1995). *Günlükler 2*. (K. Şipal Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.

Kafka, F. (1995). *Kafka'nın Güncesi*. (M. Candan Çev.). İstanbul: Düşün Yayıncılık.

Kafka, F. (1997). *Kafka. Seçme Öyküler*. (M. Harmancı Çev.). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Kafka, F. (1999). *Franz Kafka. Die Verwandlung. Mit einem Kommentar von Heribert Kuhn*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Kafka, F. (2015). *Sevgili Milena (Milena'ya Mektuplar)*. (A. Cimgöz Çev.). (13. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.

Kafka, F. (2016). *F. Kafka. Bütün Öyküler.* (K. Şipal Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.

Kafka, F. (2019). *Franz Kafka Babaya Mektup.* (R. Minareci Çev.). (10. Basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kara, S. V. (2012). Yazınsal Metinler Çevirisinde Eşdeğerlik Arayışı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, S.27, s.391-402.

Kara, A. (2009). *William Golding'in "Lord of the Flies" Adlı Eserinin Çeviribilimsel Karşılaştırmalı İncelemesi.* Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Karantay, S. (1991). Tercüme Bürosu: Normlar ve İşlevler. *Metis Çeviri*, 16, 96-101.

Karantay, S. (1987). Çeviri Eleştirisi: Sorunlar, İlkeler, Uygulamalar. *Metis Çeviri Dergisi*, 1, 49-56.

Karababa, S. (2018). Gogol'un "Palto" ve Kafka'nın "Dönüşüm" Romanlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 7/3, 1729-1745.

Karavin, H. (2016). Çeviri Kuramları Bağlamında Eşdeğerlik Kavramının izini Sürmek. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6, S.12, s.125-144.

Keskin, U. (2016). Franz Kafka'nın Eserlerinde Çalışma Hayatında Yabancılaşma ve Aşırı Gayretkeşlik. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 49, 233-251.

Koller, W. (2011). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, (8. Auflage).

Köksal, D. (2005) *Çeviri Eğitimi: Kuram ve Uygulama*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Köprülü, S.G. (2013). *Film Çevirisinde Eşleme Yaparken Karşılaşılan Çeviri Sorunları*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Kristinus, H. (1965). *Die deutschen Verben mit Präpositionen und ihre Wiedergabe im Türkischen*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Kurultay, T. (1999). İkinci Dilden Çevirinin Yasak Meyvesi. *Virgöl*, 15, 25-29.

Kuş, G. Ve Uslu, Z. (2013). Masal Çevirisinde Eşdeğerlik Sorunu: Grimm Kardeşler'in Altı Kuğu Masalı Örneğinde Bir İnceleme. *International Journal of Social Science*, 6, 433-453.

Kutal, G. (1997). Edebiyatın Uluslararasılaştırılması. Sofi'nin Dünyası'nın İngilizce Çevirisinde Yanlış Olan Ne? *Metis Çeviri Dergisi*, 30, 113-122.

Lišaniková, Z. (2015). *Stilelemente und Stilfiguren in Daniel Glattauer: "Ewig Dein". Ein Vergleich des Originals mit der Übersetzung ins Slowakische und Tschechische*. Diplomarbeit, Masaryk Universität, Tschechische Republik.

Menemencioğlu, Nermin. (1988). "Nermin Menemencioğlu ile Söyleşi". Söyleşen: Saliha Paker. *Metis Çeviri Dergisi*, 4, 13-21.

Mingwu, X. And Chuanmao, T. (2017). Exploring the Traces of Translation: A Chinese Perspective. *Babel*, 63. S.1, s. 3-20.

Neues Grosses Wörterbuch. (2000). *Englisch-Deutsch/ Deutsch-Englisch*. Germany: Compact Verlag München.

Newmark, P. (1988). *A Textbook for Translation*. New York and London: Prentice Hall.

Nida, E. A. (1964). *Toward A Science Of Translating. With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: Brill.

Nida, E. A. (1987). Çevirmenin Görevi. (Y. Salman Çev.). *Metis Çeviri Dergisi*, 1, 95-106

Onaran, Bertan; Tamer, Ülkü. (1990). "Öykü Çevirisi Üzerine". Söyleşi. *Metis Çeviri Dergisi*, 12, 13-15.

Oğuz, D. (2012). *Yazınsal Metinlerin Farklı Dil ve Kültürlere Aktarılması Üzerine Bir İnceleme "Çocuk Yazını Çevirisi"*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Owsiński, P. (2015). Die Doppelübersetzung als Ausdruck der Sorge des Übersetzers um den Rezipienten des Textes. *Kieleckie Studia Teologiczne*. 14, 185-200.

Önen, Y. ve Şanbey, C.Z. (1993). *Almanca Türkçe Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Öztürk, İ. Ve Uluç, F.T. (2001). Çevirinin Tarihsel Etkinliği. M. Durak (Haz.). *Kuramsal ve Uygulamalı Çeviri Sorunları 3-4 Kasım 2000 Sempozyum Bildirileri*. Bursa: Ankara Üniversitesi TÖMER.

Özbay, R., Sağlam, M.Y. ve Zeytinoğlu, G. (2018) Die Problematik der Übersetzung aus einer Drittsprache am Beispiel des "Kör Baykuş" von Sadık Hidayet. M. Y. Sağlam, M. F. Hertsch, M. Er (Hrsg). *Übersetzen Re-Konstruktionen im Translationsprozess*. Verlag Dr. Kovac.

Özyön, A. (2014). Çeviride Eşdeğerlik Kavramının Yeniden Tanımlanması ve Eşdeğerlik Kavramı ile İlgili Sorunlar. *International Journal of Languages Education and Teaching*, 2, 28-39.

Paepcke, F. (1986). Im Übersetzen leben – *Übersetzen und Textvergleich*. Hrsg. V. K. Berger und H.-M. Speier. Tübingen (=Tübinger Beiträge zur Linguistik 281).

Pars, M. (2013). Nikola Vaptsarov'un Edebi Yaratıcılığı ve Türkçeye Kazandırılan Şiirleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53(2), 201-210.

PASSWORD. (2004). *Dictionary for Learners of English*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Patzschke, H. (2001). Zur Problematik des Übersetzens einer Übersetzung über eine Drittsprache. Baus, Wolf; Klöpsch, Volker; Putz, Otto; Wuthenow, Asa-Bettina (Hg.) *Hefte für ostasiatische Literatur*. 30, 99-118.

Pekel, Ü. T. (2017). *Türkçe Çeviri Dergilerinde Ara Dilden Çeviriler Üzerine Betimleyici Bir İnceleme: 1979-2013*. Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi, İstanbul.

Pym, A. (2010). *Exploring Translation Studies*. Oxford and New York: Routledge, Taylor&Francis Group.

REDHOUSE. (1986). *İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü*. (13. Basım). İstanbul: Redhouse Yayınevi.

Reinart, S. (2014). *Lost in Translation(Criticism)? Auf dem Weg zu einer konstruktiven Überetzungskritik*. Berlin: Frank&Timme GmbH.

Reiss, K ve Vermeer, H. J. (1984). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Reiss, K. (2004). "Type, Kind and Individuality of Text: Decision Making in Translation" translated by Susan Kitron in *The Translation Studies Reader* L. Venuti (ed). Oxford and New York: Routledge, Taylor&Francis Group.

Ringmar, M. (2007). *Roundabout Routes: Some Remarks on Indirect Translation*. Selected Papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies 2006.

GÜNEŞ. *Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük*. Arkın Kitabevi.

Ricoeur, P. (2008). *Çeviri Üzerine*. (S. Ö. Kasar Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Sağlam, M.Y. (2014). Bir Çevirmenin Gözünden Kaçanlar ve Editörün Önerileri. *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 69, 221-238.

Schreiber, M. (2017). *Grundlagen der Übersetzungswissenschaft*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH.

Sert, G. (1999). Yazın Çevirisinde Yöntemler ve İkinci Dilden Çevirinin Sakıncaları. *TÖMER Çeviri Dergisi*, 20, 7-15.

Sevinç, M. (2007). *Erich Kästner'in "Das Fliegende Klassenzimmer" Adlı Eserinin Türkçe Çevirisine Eleştirel Yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Siever, H. (2010). *Übersetzen und Interpretation. Die Herausbildung der Übersetzungswissenschaft als eigenständige wissenschaftliche Disziplin im deutschen Sprachraum von 1960 bis 2000*. Frankfurt: Peter Lang Verlag.

Snell-Hornby, M. (1988) *Translation Studies – An Integrated Approach*.

Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Soysal, F. (2012). *Eşdeğerlik ve Skopos Kuramının Çeviri Eylemine Uygulanabilirlikleri: Bertolt Brecht Çevirilerine Eleştirel Bir Yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Spears, R. A. (2009). *NTC İngilizce Deyimsel Fiiller Sözlüğü*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.

St. André, J. (2009). Relay Translation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Ed. Mona Baker & Gabriela Saldanha. London: Routledge: 230-232.

Sudik, S. (2008). *Probleme der multidimensionalen Translation am Beispiel von Untertiteln*. Universität des Saarlandes, Diplomarbeit, Ludwigsburg.

Stachelberg, J. Von.(1984). *Übersetzungen aus zweiter Hand; Rezeptionsvorgänge in der europäischen Literatur vom 14. Bis zum 18. Jahrhundert*. Berlin. New York: Walter de Gruyter.

Stachelberg, J. Von. (1992). Port Royal'ın Don Kişotu. (N. Neydim Çev.). *Metis Çeviri Dergisi*, 18, 59-67.

Steuerwald, K. (1996). *Türkçe- Almanca Sözlük*. İstanbul: ABC Kitabevi.

Steuerwald, K. (1992). *Almanca Türkçe Sözlük*. İstanbul: ABC Tanıtım Basımevi.

Stolze, R. (2001). *Übersetzungstheorien*. Eine Einführung. (3.aktualisierte Aufl.). Tübingen:Narr.

Stolze, R. (2003). *Hermeneutik und Translation*. Gunter Narr: Tübingen.

Uygur, Nermin. (1989). "Nermin Uygur ile Söyleşi". Söyleşen: Aykut Derman ve Turgay Kurultay. *Metis Çeviri*, 7, 11-25.

Tahir-Gürçağlar, Ş. (2011). *Çevirinin ABC'si*. İstanbul: Sel Yayınları.

Tahir-Gürçağlar, Ş. (2013). Does the Drina Flow? Cultural Indifference and Slovene/Yugoslav Literature in Turkish. *Across Languages and Cultures*, 14, S.2, s.183-198.

Tene, A. N. (2004). *(Bi)kulturelle Texte und ihre Übersetzung. Romane afrikanischer Schriftsteller in französischer Sprache und die Problematik ihrer Übersetzung ins Deutsche*. Würzburg: Königshausen& Neumann GmbH.

Tosun, M. (2013). *Çeviri Eleştirisi Kuramı*. İstanbul: Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık.

Toury, G.(1980). *In Search of a Theory of Translation*. Tel-Aviv: Porter Institute for Poetics and Semitics.

Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Vermeer, H. J. (2000). Skopos and Commission in Translational Action, in *The Translation Studies Reader*; L. Venuti (ed.). Oxford and New York: Routledge, Taylor&Francis Group.

Vermeer, H. (2007). *Çeviride Skopos Kuramı*. (A. H. Konar Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Wagenbach, K. (1997). *F. Kafka Yaşamöyküsü*. (K. Şipal Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.

Wilss, W. (1977). *Übersetzungswissenschaft, Probleme und Methoden*. Stuttgart: Klett Verlag.

Yazıcı, M. (2007). *Yazılı Çeviri Edinci*. İstanbul: Multilingual Yayıncılık.

Yavuz, Hilmi. (1992). "Türkiye'de İkinci Dilden Çeviriler Üzerine". Söyleşi. *Metis Çeviri Dergisi*, 18, 23-28.

Yücel, T. (2007). Çeviri Eleştirisi Neyi Eleştirir? *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 12, 39-58.

Yurtdaş, H. (2016). Cumhuriyet Dönemi Yazın Çevirilerinde Bir Çeviri Stratejisi Olarak Yabancılaştırmanın Eksikliği: Franz Kafka'nın "Ein Landarzt" Adlı Öyküsünün Türkçeye ve İngilizceye Çevirilerinin Karşılaştırmalı İncelemesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15/57, 380-411.

Zengin, D. (2016). *Edebi Çevirinin Özellikleri*. Kayseri: Tiydem Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

Gürses, S. (2007). İkinci Dil Çevirisi Olarak İntihal. *Çeviribilim*. Erişim: 21 Kasım 2017, <http://ceviribilim.com/?p=508>

İşcen, İ. (2018). Edebiyat İçinde Dil, Dilsiz Edebiyat. Erişim: 4 Mayıs 2020, https://www.academia.edu/38105106/Edebiyat_i%C3%A7inde_dil_dilsiz_e_debiyat.docx

Kocher, U. Erişim: 19 Aralık 2017, http://www.kulturaustausch.de/index.php?id=5&tx_amkulturaustausch_pi1%5Bview%5D=ARTICLE&tx_amkulturaustausch_pi1%5Buid%5D=762&cHash=47f75b6a4d810221dcad928e8ddfcda

Schiedges, O. (2008). *Das Phänomen der Zweitübersetzung. Am Beispiel eines Romans von Haruki Murakami Haruki*. Bulletin of the Prefectural University of Aichi. 40, s. 275-302. Erişim: 18 Haziran 2017,

<https://scholar.google.com.tr/scholar?hl=tr&q=Das+Ph%C3%A4nomen+der+Zweit%C3%BCbersetzung.+&btnG=&lr=>